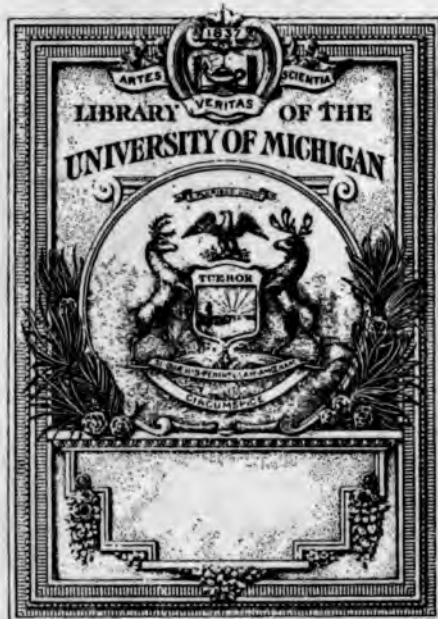

B 1,086,364

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

DJ

401

B7

T2

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

TAXANDRIA.

www.libtool.com.cn

ALEXANDRIA.

TIJDSCHRIFT

VOOR

Noordbrabantsche Geschiedenis en Volkskunde,

ONDER REDACTIE VAN

W. J. F. JUTEN,

Schoolopziener in het Arrondissement Bergen-op-Zoom.

Lid en Correspondent van verschillende Geleerde Genootschappen.

Lid der Staten van Noord-Brabant en van den Raad der gemeente Bergen-op-Zoom

Met welwillende medewerking van vele deskundigen.

Tiende Jaargang.

BERGEN-OP-ZOOM.

GEBR. JUTEN.

1903.

www.libtool.com.cn

I N H O U D.

	Bladz.
Inhoud.	V.
Lijst van Inteekenaren.	VII.
Aan den Lezer.	1
Een tweegevecht bij Bergen-op-Zoom in 1613, door H. D.	
J. van Schevichaven.	3; 33
Iets over de Kerkelijke Geschiedenis van Waalwijk, door	
J. van der Hammen Nz. . . 8; 42; 109; 125; 162; 188; 234	
De Paap van Zevenbergen, door Jhr. Mr. A. F. O. van	
Sasse van Ysselt.	14; 38
Oud-Hollandsche gevelversiering (<i>met een plaat en illustra-</i>	
<i>ties</i>), door J. L. G. Kingmans	19
Adriaen Roelofs, een Bossche boekverkooper uit de	
eerste helft der 16e eeuw, door Ch. C. V. Verreyt . . .	24
Drie Kempische dorpen, (Waalre, Valkenswaard en Aalst),	
door P. N. Panken en W. J. F. Juten, 28; 50; 65; 94;	
154; 207; 267; 290	
Wynaendts v. Resandt, door Fr. Lambertus. Ord. Cap.	49
Rouw- of Wapenborden en Grafmonumenten in de St. Jans-	
kerk te 's Hertogenbosch (<i>met een plaat</i>), door Jhr. Mr. A	
F. O. v. Sasse v. Ysselt, 57; 101; 168 195; 241; 263; 30	
Noordbrabantsche Zegels, door Ch. C. Verreyt en W. J.	
F. Juten	73; 120; 229; 279
Het geslacht van Mattemburgh (<i>met een wapenplaat</i>) door	
W. J. F. Juten	78. 146; 202
Fragment genealogie Swaen(s), door L. J. Kuyck	87
Capellanie te Groot-Zundert, door fr. W. Hoevenaars	118
Aanvullingen op Krugers Geschiedenis van het Bisdom	
Breda, door G. J.	130
De paap van Zevenbergen, door fr. Aurelius Pompen	
O. F. M	137
Emerentia v. Resandt, door W. W. v. R.	140
Uitgifte in erfpacht van eenige kloosters en kloostergoederen	
ten jare 1728, door fr. S.	143
Monsieur Martin Cherpion, een Bossche Dwerg I. door	
Ch. C. V. Verreyt.	175; 222
Een gildebrieft, door J. L. Kingmans	181
Grafkelders te Breda, door L. J. Kuyck	247; 298
De H. Leonardus van Vechel (<i>met een plaat</i>), door	
W. J. F. Juten.	254
Uit de rekeningen van den „Buytenban van de Werenen”	
over de jaren 1636—1714, door D. Pieck Tz.	273; 318

INHOUD.

	Bladz.
Aardige schepenbrief van Waalwijk van het jaar 1303, door W. Hoevenaars	285
Martinet's geboortehuis, door H. N. Ouwerling . . .	287
Alphabetisch register op de Namen van Personen, Familiën, Plaatsen en Zaken, voorkomenden in dezen tienden jaargang	324

ALPHABETISCHE NAAMLIJST

van inteekenaren op „Taxandria”,

Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis en Volkskunde.

TIENDE JAARGANG.

HARE MAJESTEIT DE KONINGIN.

Abdij van Berne		Heeswijk,
Abdij van St. Bernard		Bornhem (Belg.)
Allard S. J. (H. J.)		Maastricht.
Anspach (Jac.)	Predikant	Bergeyk.
Archief der Gemeente		Breda.
Asselbergs (C. J.)	Rector	Bergen-op-Zoom.
Asselbergs Az. (J. P.)	Lid der Prov. Staten	Bergen-op-Zoom.
Backx (J. P.)	Notaris	Wieringerwaard.
Basten Batenburg (Mr. W. H. J. Th. van)	Lid v. d. Centralen Raad van Beroep	Utrecht.
Bayens (P. C.)	Boekhandelaar	Waalwijk.
Beckhoven (G. M. van)	Pastoor	Groede.
Beelaerts van Blokland (Jhr. Mr. F.)	Commies-Griffier van de Tweede Kamer	's Gravenhage.
Bère (Ph. L. F. C. Lach de)	Kapitein der Infanterie	Serang (Bantam.)
Bergen (F. van)	Pastoor	Budel
Bergmann (Mr. E. H. J. N. v. Zinnicq)	Lid van de Eerste Kamer der St. Generaal enz.	's Hertogenbosch.
Bekker (F. H. M. de)		Vucht.
Beurden (F. A. van)	1 ^o Sec. „Limburg”, Prov. Gen.	Roermond.
	Hoofdcommies ter Secr.	Bergen-op-Zoom.
Fevin (J. F.)		
Bibliotheek der Onderw. in het Arr. Bergen-op-Zoom		Bergen-op-Zoom.
Bibl. der Onderw. in het Arrondissement Oirschot		Oirschot.
Bibl. der Onderw. in het Arrondissement Osch.		Osch.
Bibl. der Onderw. in het Arrondissement Waalwijk		
Bibliotheek der Universiteit		Waalwijk.
Bibliotheek der Gemeente		Amsterdam.
Bibliotheek der Gemeente		Haarlem.
Bibliotheek (Koninklijke)		Rotterdam.
Bibliotheek der Inr. v. Onderw.		's Gravenhage.
Bijl de Vroe (D.)	Technisch Ingenieur	Rolduc.
Bijvoet (H. A. H.)	Notaris	Würzen (Saxen).
Bogers (J. A.)	Kapelaan	Berchem (N.-B.)
		Standdaarbuiten.

VIII.

Bosch (V. G. A.)	Huize Seldensathe	Middelrode.
Brandeler (Jhr. Mr. P. A. J. v. den)	Advocaat-generaal	Amsterdam.
Breda van Kelckhoven (I. C. M.)	Notaris	Cisterwijk.
Bressers (C. L.)	Lid der Gedepr. Staten	Dongen.
Capucijnen (E. E. P. P.)		Velp (bij Grave.)
(E. E. P. P.)		Tilbourg.
Coolen-Donckers (Mevrouw Wed. W. A.)		Grave
Coovels (Mevr. Wed. P.)		Helmond.
Colff (W. A. C. van der)	Oud-Notaris	Woudrichem.
Corthals (Henri)	Wasbleeker	Roosendaal.
Corput (Mgr. A. H. van den)	Huisprelaat van Z. H., Vicariss-Generaal	Breda.
Coudenrove (Mevr. degravin van)		Stockerau (bij Weenen.)
Court (Jhr. Jos W. M. E. de la)		's Hertogenbosch.
Creutz (Mr. J. C. baron)	Griffier v. h. kantongerecht	Geldermalsen.
Cuyppers-Storm (F. P. C. J.)	Particulier	Ginneken (Huize Anneville).
Daniëls (Polydore)	Priester, oudheidkund.	Zolder (kast. Vogelsanck.)
Donckers Hz. (Frans)	Directeur der Gasfabr.	Beverwijk.
Dijksterhuis (Dr. B.)	Dir. der R. H. B. S.	Tilburg.
† Eerens (W. F. C. J. J.)	Dir. der Dir. Bel., Invoerr. en Accijnsen	's Hertogenbosch.
Eschauzier (G. H. 's. C.)		Amsterdam.
Eyck van Zuylichem (W. G. M.)	Burgemeester	Nijveen.
Fritzen		Aarle-Rixtel.
Gastel (W. van)	Notaris en lid v. d. Ge- meenteraad.	Wouw.
Geld (J. C. L. v. d.)		Waalwijk.
Gilse (V. F. D. M. van)	Lid der Prov. Staten	Roosendaal.
Görlitz (P. C.)	Leeraar aan de H. B. S.	Nijmegen.
Graaff (J. J.)	Deken en Pastoor	Onderkerk a/d. Amstel.
Gruting (W. J. van)	Notaris	Bergen-op-Zoom.
Guljé (E. H. A.)	Burgemeester	Breda.
Haas (W. de)	Burgemeester en Lid der Prov. Staten van Gel- derland	Yzendoorn.
Hal (Jos. A. J. W. van)	Lid der Prov. Staten en Wethouder	Breda.
Hamilton (Piet J. J.)		Asten.
Hammen Nz. (J. v. d.)	Secretaris-kerkvoogd	Besoyen.
Hanegraaff (Mr. J. J.)	Ambten. v. h. Openbaar Ministerie	Rotterdam.
Hees (Dr. W. J. M. H. du Toy van)		Breda.
Hegeraat (W. C.)		Grave.
Helden (Adr. van)	vice-consul der Nederl.	Philadelphia.
Heuvel (H. J. M. van den)		Nijmegen.
Heyst (Mr. G. J. van)	Kantonrechter	Bergen-op-Zoom.
Heyst (P. A. J. van)	Pastoor	Altforst.
Heyst (P. C. A. van)	Oud-lid v. d. Gemeenteraad	Bergen-op-Zoom.
Hezenmans (J. C. A.)	Gemeente-archivaris	's Hertogenbosch.
Hoeufft (Jhr. J. A.)		Amersfoort.

† De abonne's, wier namen met een kruisje geteekend zijn, overleden in den loop van het jaar.

Hoogland, Ord. Praed. (J. J.)	Rector	Rotterdam.
Hoppenbrouwers (A.)	Onderwijzer	Valkenswaard.
Hora Siccama (Jhr. Mr. J. H.)		's Gravenhage.
Jacobs (J. J.)	Kapelaan	Kaatsheuvel.
Jansen (G.)	Boekhandelaar	Bergen-op-Zoom.
Jezulieten (E. E. P. P.)		Oosterhout.
Jurgens (L. M.)	Pastoor	Hilvarenbeek.
Juten (G. C. A.)	Kapelaan	Sluis.
Juten (I. G.)	Leerlooier	Wouw.
Keppel (J. R. baron van)	Lid v. d. Gemeenteraad	Breda.
Kerstens (J. W. B.)	Notaris	St. Michielsgestel.
Kerstens-v. Leeuwen (J. M. J.)	Lid der Prov. St. en Weth.	Tilburg.
Kingmans (J. L. G.)		Woudrichem.
Kinschot (Jhr. Ch. Ph. L. van)	Rijksontvanger	Meppel.
Klokken (H. F. J. van der)	Pastoor	Ewijk.
Kuyper (Jhr. Mr. J. L. E. M. de)	Griffier bij het Gerechtshof	's-Hertogenbosch.
Kuyck (L. J.)	Kapitein-adjudant v. h. 3e Reg. Veld-Artillerie	Utrecht.
	Geheim Kamerheer v. Z. H.	Bergen-op-Zoom.
	Kapelaan	Breda.
Laane (Ernest)		
Laane (Hyp.)		
Lamsweerde geb. baronesse Hac-		
fort tot ter Horst (Mevrouw		
douairière F. baron van)	Villa „Heuvellust”	Ubbergen.
Lanschot (A. J. A. van)	Agent der Ned. Bank	's-Hertogenbosch.
† Lanschot (Mr. F. A. J. van)	Ond-Raadsheer in het Ge- rechtshof	's-Hertogenbosch.
Lanschot (Mr. F. J. van)	Advocaat-procureur	„
Lanschot (G. L. H. van)		„
Lanschot (Mr. W. M. van)	Griffier der Staten van Noord-Brabant	„
Leeuwen (J. F. van)	Burgemeester	Esch.
Leeuwen (M. D. van)	Boekhandel	Roosendaal
Lith (G. van)	Gemeente-Secretaris	Empel.
Loeff (J.)	Burgemeester	's-Gravenmoer.
Loeff (Mr. P. H.)	Lid der Staten van Noord- Brabant.	's-Hertogenbosch.
Loon (M. A. van)	Koopman	Waalwijk.
Maas (A. J. L.)	Lid v. d. Gemeenteraad	Bergen-op-Zoom.
Maatschappij van Nederl. Let- terkunde		Leiden.
Meeuwen (Jhr. Mr. L. C. J. A. van)	President der Arrond. Rechtbank	's-Hertogenbosch.
Meeuwen (Jhr. Mr. P. L. van)	Ambtenaar v. h. Openbaar Ministerie	's-Hertogenbosch.
Meeuwen (Jhr. Mr. P. M. F. van)	President van het Ge- rechtshof	's-Hertogenbosch.
Mens (J. P. A. van)	Deken	Bergen-op-Zoom.
Mens (Mr. D. H. J. van)	Advocaat-Procureur	Breda.
Meylink (J. A. J. M.)		's-Gravenhage.
Miert S. J. (L. van)	Huize Mariendaal	Velp (N.B.)
Mies (A.)	Pastoor	Terheyden.
Mierlo-v. Golstein (J. J. van)	Bankier	Breda.
Mierlo-Sassen (H. H. van)		„
Mierlo (L. van)	Lid v. d. Gemeenteraad	„
Mierlo (Dr. P. R. van)		„

X.

Ministerie v. Justitie (Afd. Adel)		's-Gravenhage
Moonen (J. A.)		's-Hertogenbosch.
Mortel (H. van de)		"
Mosmans (C. J. H. J.)		"
Mosmans Zoon (G.)	Boekhandelaaren Uitgever	"
Muré (E. A. A. M.)	Pastoor	Loon-op-Zand.
Mutsaers (Mr. V. Th. J.)	Griffier	's-Hertogenbosch.
Mutsaers (W. P. A.)	Lid der Tweede Kamer en Burgemeester	Tilburg.
Neiszen (Dr. J. H.)		Nijmegen.
Nieuwenhuysen O. F. M. (A. F.)	Archivaris	Weert.
Obreen (C. M. C.)		Rotterdam.
Obreen (H. G. A.)		Leiden
Oldeneel tot Oldenzeel (Mr. A. K. J. G. baron van)	Advocaat-Procureur	Oosterhout.
Oldeneel (Besse van)		Haarlem.
Oomen (P.)	Commies-Verificateur	Roosendaal.
Overmeer (W. P. J.)	Adjunct-Bibliothecaris	Haarlem
Ouwering (H. N.)		Deurne.
Pape (Mr. C. P. D.)		's-Gravenhage.
Piere (M. F. van)	Boekhandel	Eindhoven.
Pitlo-v. Duuren (Mevr. M. M. J.)		Scheveningen.
Pol (W. J. J. van der)	Dir. v. h. Inst. St. Marie	Huybergen.
Pompe (Alex)	Boekhandel	's-Hertogenbosch.
Prins (Mr. P. C. Bloys v. Treslong)	Bankier	's-Gravenhage.
Prov. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord- Brabant		's-Hertogenbosch.
Raaymaakers (E. P. M.)	Pastoor	Bergen-op-Zoom.
Raedt (J. Th. de)	1e Secr. der Belg. Maatsch. van Ondheidkunde	Brussel.
Ram (F. P. J. D. de)		Halsteren (Huize de Beek).
Ram (L. D. J. L. de)	Lid v. d. Tweede Kamer	's-Gravenhage.
Ram (Mej. M. J. C. F. de)	Huize „Lievensberg"	Bergen-op-Zoom.
Ranst (J. F. van)		Niel.
Redemptoristen (E. E. P. P.)		Roosendaal.
Renesse (Th. graaf de)	Kasteel Schoonbeek	Bilsen (Belg.)
Ruyssenaers (Mr. L. H.)	Buitengewoon Gezant en Gevolm. Minister; Secre- taris-Gen. v. h. Intern. Hof v. Arbitrage	's-Gravenhage.
Rijckevorsel (Jhr. Mr. F. J. J. M. van)	Wethouder; Kamerheer v. H. M. i. b. d.	's-Hertogenbosch.
Rijckevorsel (Herm. v.)		"
Rijckevorsel van Kessel (Jhr. H. V. M. van)	Rector	Groot-Linden.
Rijke (V. A. J.)	Oud Pastoor	Boxmeer.
Rijksarchief in de prov. Noord-Br.		's-Hertogenbosch.
Rijksarchief in de prov. Zeeland		Middelburg.
Roëll (Jhr. H. H.)	Huize „Sterrenburg"	Apeldoorn.
Rogier (H.)	Industriëel	Oud-Beyerland.
Roon (Mr. A. M. de)	Advocaat-Procureur	's-Hertogenbosch.
Rossum (A. A. J. van)	Pastoor	Benschop.
Roy van Zuydewijn (Jhr. Mr. B. de)	Griffier v. d. Arr. Recht- bank	's-Hertogenbosch.

Royen-de Geep (Mevr. Wed. Mr. M. J. van)		Groningen.
Rutgers van Rozenburg (Jhr. D.)	Secretaris v. d. Hoogen Raad v. Adel	's-Gravenhage.
Sasse van Ysselt (Jhr. Mr. A. F. O. van)	Lid der Tweede Kamer, Raadsheer enz.	's-Hertogenbosch.
Sasse van Ysselt (Jhr. Mr. C. van)	Advocaat-Fiscaal	Utrecht.
Sassen (August H.)	Notaris en Lid v. d. Gemeenteraad	Helmond.
Sassen (Mr. A. M.)	Lid der Eerste Kamer en Pres. der Rechtbank.	Breda.
Schellens (Alph.)	Koopman	Eindhoven.
Schevichaven (H. J. L. M. van)	Hoofdingenieur v. d. Prov. Waterstaat	's-Hertogenbosch.
Schmid (L. J. F. A.)	Notaris	Gilze
Schueren (Mr. J. B. J. N. ridder de van der)	Raadsheer	's-Gravenhage.
Schueren (K. ridder de van der)	Burgemeester	Waalwijk.
Seminarie „Ypelaar“		Ginneken.
Seminarie van het bisdom Breda		Hooven.
Seminarie v. h. bisdom 's Bosch		Haaren.
Simon (L.)	Oud-officier der cavalerie.	Teteringen.
Simonis (G. H.)	Lid der Prov. Staten	Raamsdonk (veer).
Smit (Dr. L. J. W.)	Rect. van het Gymnasium, Voorz. Prov. Gen.	's Hertogenbosch.
Smits (A. J.)	Oud-Pastoor	Oosterhout.
Smits (Mr. A. J. M.)	Lid der Prov. Staten	Oosterhout.
Smits (I. W.)	Pastoor	Asten.
Smits (M. P. W.)	Rector der St. Josephskerk	Bergen-op-Zoom.
Smits (Mgr. A. D.)	Kanunnik, Deken en Pastoor	Tilburg.
Smits van Burgst	Huize „Burgst“	Prinsenhage.
Smits van Oyen (Dames)		Eindhoven
Smits van Oyen (Mr. T. G. M.)	Lid van Gedep. Staten van Noord-Brabant	Eindhoven.
Snoeck (Jhr. M. A.)	Kamerheer i. b. d. v. H. M.	Hintham bij 's Bosch.
Sprangers (J. B. P.)	Pastoor	Aalst (Noordbr.)
Spilbeeck O. Praem. (Fr. W. van)	Subprior en Archivaris	Tongerloo.
Stargardt (J. W.)	Boekhandel	Berlijn.
Stegen de Schrieck (Ph. Graaf van der)		Wespelaar (Kast. Beeck.)
Stuers (Jhr. Mr. Victor de)	Lid der Tweede Kamer	's Gravenhage.
Tavenraat (Mr. J. J.)	Oud-secretaris van Rotterdam.	Scheveningen.
Testers (Laur.)	Lid v. d. Gemeenteraad	Halsteren.
Thiel (W. van)	Rector	's Hertogenbosch.
Thijssen (P. A.)	Lid der Staten en Burgemeester	Beers.
Tielen (Ant.)	Boekhandelaar	Waalwijk.
Timmermans Wz. (J.)	Wethouder	Waalwijk.
Tombe (J. W. des)		de Bilt.
Troostembergh (Max, ridder de)		Brussel.
Verhagen (P. A.)	Oud-Burgemeester	Schijndel.
Verheyen (A. P.)	Pastoor	Dongen.
Verheyen (C. J.)	Lid der Prov. Staten	Roosendaal.

XII.

Verheul (Ch.)	Koopman	Bergen-op-Zoom
Verreyt (Ch. C. V.)	Oudheidkundige	Rotterdam.
Verschuuren (C.)	Kapelaan	Oudenbosch.
Visart de Bocarné-Cuypers (Mev.)		Brussel.
† Vlekke (J. F.)	Lid v. d. Gemeenteraad	Oud-Gastel.
Voeten (E. A. C.)	Notaris	Ossendrecht.
Vrancken (ac.)	Pastoor	Reuver (Limb.)
Wagner (J. D.)	Commandant der Rijdende Artillerie	Arnhem.
Weel geb. Besso van Oldeneel tot Oldenzeel (Mevr. Wed. Mr. H. M. F. van)		Oosterhout.
Weynaendts van Resandt (W.)	Officier der Cavalerie	Weltevreden.
Wildeman (M. G.)	Archivaris van Belfland	's Gravenhage.
Willebois (Jhr. A. A. A. van der Does de)	Notaris	's Hertogenbosch.
Wijtvliet (A. F.)	Pastoor	Rucphen.
Wintershoven (Edm. van)	Pastoor	Emael (Luik.)
Wustenhoff (D. J. M.)	Predikant	Sassenheim.
Ysselsteyn (Mr. J. L. N.)	Kantonrechter	Oirschot.
Zuylen (E. V. (t. E. van)	Oud-Kolonel der Genie O. I. L.	's Gravenhage.
Zuylen van Nyevelt (Besse van)		Namen.

Het tijdschrift wordt in ruil geschonken aan :

„Algemeen Nederlandsch Familieblad” te Rijswijk (Z.-H.)

„Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique” te Leuven.

„L'ancien pays de Looz” te Hasselt.

Het Genealogisch-Heraldiek Genootschap „de Nederlandsche Leeuw”
te 's-Gravenhage.

„Oudheidkundige kring van het land van Waas” te St. Nicolaas.

„Reale Academia Araldica Italiana” te Pisa.

„De Wapenheraut” te 's Gravenhage.

„Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen” te Middelburg.

BERGEN-OP-ZOOM, Januari 1903.

Aan den Lezer.

Met deze aflevering beginnen wij den tienden jaargang van „Taxandria“.

Zeër zeker past hier een woord van oprechten dank aan de velen, welke in die jaren ons het werk niet alleen gemakkelijk, maar mogelijk hebben gemaakt; want, men zal er wel niet aan twijfelen, dat wij alleen ons tijdschrift niet hadden kunnen brengen op de hoogte, waarop het schijnt te staan, blijkens het vlelend oordeel, dat zoorele beroegden er herhaaldelijk over uitspraken.

En wij gelooven niet, dat onze overige medewerkers het ons ten kwade zullen duiden, wanneer wij onder die velen, welke ons zoo van harte steunden, meer op den voorgrond plaatsen den naam van een hunner, aan wie „Taxandria“ meer dan aan anderen te danken heeft.

Zij zullen begrijpen, dat wij bedoelen Jhr. Mr. A. F. O. van Sasse van Ysselst, die van den beginne af aan onze onderneming met zijne meer dan ijverige medewerking heeft willen steunen.

Die in weerwil der drukke bezigheden, welke het ambt van Raadsheer in het Gerechtshof hem oplegt, in weerwil van den grooten ijver en de onbegrensde werklust, welke hij ten toon spreidt in zijne hoedanigheid van lid van den Raad onzer gewestelijke hoofdstad, van lid der Provinciale Staten onzer Provincie, van lid onzer Volksvertegenwoordiging, in weerwil van wat verschillende andere betrekkingen van hem vergen, toch nog tijd en lust en gelegenheid weet te vinden om het verleden van Noord-Brabant te blijven navorschen en telkens en telkens nieuwe bronnen weet te openen, waaruit een stroom van wetenswaardigheden vloeit.

Toen wij tegen Kerstmis 1893 onze eerste aflevering de wereld in konden zenden, mochten wij wel hopen, maar durfden niet te gelooven, dat wij een werk tot een goed einde zouden brengen, wat vele anderen, van grooter bekwaamheid en meer ondervinding, vòòr ons zoo herhaaldelijk te vergeefs hadden beproefd.

Danken wij dit welslagen in de eerste plaats aan onze bekwame medewerkers, ook diegenen, welke en door hunne intekening en door hunne aanbeveling bij vrienden en bekenden het den uitgever mogelijk maakten het tijdschrift althans zonder verlies in het licht te geven, mogen wij, nu wij op het punt staan ons tweede lustrum te voltooien, niet vergeten met eere te vermelden

En ofschoon wij het telken jare betreurden, dat zoovelen achterbleven, op wier steun wij meenden met recht en reden te mogen rekenen, nu het betrof een zoo bij uitstek Noordbrabantsche onderneming tot grooter groei en bloei te brengen, thans willen wij deze snaar niet aanroeren: het onaangename mag een enkele maal worden vergeten, opdat zooveel te meer licht kunne vallen op wat te loven en te prijzen valt en reden tot opgewektheid en vreugde geven kan.

Wij behoeven wel niet te zeggen, dat wij met goeden moed dezen tienden jaargang aanvangen, met de vaste hoop en het vertrouwen hem te zullen voleindigen.

De Redactie.

EEN TWEEGEVECHT BIJ BERGEN-OP-ZOOM IN 1613*)

I.

Lord Eduard Bruce was de zoon van den Schotschen Lord van Kinloss; Eduard Sackville, de tweede zoon van Robert, graaf van Derby, een Engelschman. Vroeg in het jaar 1613 kregen deze beide heeren, tot dien tijd toe goede vrienden, onaangenaamheden.

Wat de oorzaak daarvan was is niet bekend, maar uit brieven van tijdgenooten schijnt men te mogen opmaken, dat zij in hetzelfde geval verkeerden als de hanen van la Fontaine:

Doux coqs vivaient en paix; une poule survint,
Et voilà la guerre allumée.
Amour, tu perdis Troie! et c'est de toi que vint
Cette querelle envenimée.

In Januari 1613 vertrok Sackville naar Frankrijk, waar hun geschil met een tweegevecht zou beslecht worden. Door bemiddeling van vrienden werd de zaak toen nog bijgelegd, en Bruce, die zich reeds te Dover bevond, stak het Kanaal niet over. De goede verstandhouding was evenwel slechts tijdelijk. Wrok smeulde in beider harten en barstte weder uit met nieuwen gloed, bij de feesten, die ter eere van den Prins Palatijn in Mei 1613 te Canterbury gegeven werden. Bij die gelegenheid kwam het tot dadelijkheden: Bruce bracht Sackville een slag in het aangezicht toe. Daar de heeren ongewapend waren, kon men ze toen nog scheiden, maar een verzoening was niet langer mogelijk. Bruce vertrok kort daarop naar Frankrijk, en het gerucht wilde, dat hij derwaarts toog om zich onder de ervarenste meesters in de schermkunst te oefenen.

*) De oorspronkelijke brieven en het verslag, waarvan het onderstaande de woordelijke vertaling is, berusten te Londen in de Bibliotheek van het British Museum, Landsdowne Manuscript, No. 213.

Gedurende diens afwezigheid schijnt Sackville zich over hem in beleedigende woorden te hebben uitgelaten, tengevolge waarvan Bruce, na een verblijf van twee maanden te Parijs, hem den volgenden brief schreef:

„A Monsieur, Monsieur Sackville.

„Ik verneem hier in Frankrijk, hoe ver gij U vermeet te gaan, na dat ik de wereld veroorloofd heb uw lofte tuiten, waardoor mijn leven dag aan dag verbitterd wordt. En indien gij U herinnert, wat ik U toevoegde toen ik U het laatst de hand reikte: dat ik het hart voor eene betere verzoening bewaarde, toon U dan nu zulk een gentleman als mijn vriendschap U weleer beschouwde. Kom mij die voldoening geven, welke gij, om zoo te zeggen, aan uwe geboorte en aan uw vaderland verschuldigd zijt. Doch ik ben overtuigd dat de moed die U bezielde, toen gij mij beleedigde, u nu ook zal nopen om mij voldoening te geven. Kies uw wapenen en tijd; waar de plaats ook zij, ik zal daar voor U bereid zijn. Op die wijze zult gij onze wraak verhaasten, en een eind maken aan de slechte opinie die de wereld thans omtrent onze eer koestert.”

EDUARD BRUCE.

De eenigszins pedante, gezochte stijl van dezen brief is minder te wijten aan den schrijver, dan wel aan den tijd, waarin hij schreef.

Het was een naklank van de ridderromans, wier geest Cervantes nog niet geheel had bezworen. Zoo uitten zich de helden van Shakespeare; zoo spraken Romeo en Tybalt, Hamlet en Faulconbridge. Toch legt deze brief Bruce's hart geheel voor ons open, brandende van gramschap, lijdende met een egoïstische gevoeligheid; tevens ziet men, dat het hem niet ontbrak aan ridderlijkheid. Het kartel werd uit Parijs medegenomen door een Schotsch heer en aan Sackville overhandigd

ten huize van zijn schoonvader, Sir George Curzon, in Derbyshire. Sackville's antwoord luidde:

„*A Monsieur, Monsieur le Baron de Kinlosse.*

„Even ver als het altijd van mij zal zijn een twist te zoeken, evenzeer zal ik steeds bereid zijn iedereen te ontmoeten ¹⁾, die mijn moed mocht wenschen te beproeven, op zulk een aannemelijke wijze als gij verlangt te doen. Hiervan zult gij spoedig overtuigd worden, want binnen een maand zult gij nauwkeurige bepalingen ontvangen, omtrent den tijd, de plaats en de wapens. Daar zult gij mij bereid vinden U ridderlijke voldoening te geven. Houd intusschen dit voornemen even geheim, als gij verlangend schijnt te zijn het uit te voeren.”

E. SACKVILLE.

Kort daarop vertrok Sackville naar Goes, vanwaar hij op den 10en Augustus den volgenden brief schreef:

„*A Monsieur, Monsieur le Baron de Kinlosse.*

„Ik ben nu te ter Goes, een stad in Zeeland, bereid om die voldoening te geven, die uw zwaard u kan bezorgen. Ik ben vergezeld van een waardig heer, die dan rang van jonker (*esquire*) heeft, als mijn getuige. Ik zal geen dag bepalen voor uwe komst, maar verzoek u, dat het zoo spoedig mogelijk moge zijn, zoowel voor uw eigen eer, als uit vrees, dat wij verhinderd mochten worden. Gij zult mij daar gereed vinden.”

Ter Goes, 10 Augustus 1613. E. SACKVILLE.

Het antwoord luidde:

„*A Monsieur, Monsieur Sackville.*

„Ik heb uwen brief uit handen van uw knecht ontvangen, en ik moet bekennen dat gij mij nobel behandeld hebt. Ik kom nu met allen mogelijken spoed om u te ontmoeten.”

E. BRUCE.

¹⁾ Het Engelsche „to meet” beteekende tevens duelleeren.

Het tweegevecht, dat kort daarop plaats greep, wordt in het volgende verslag zoo graphisch geschilderd, dat het jammer zou zijn dit te bekorten. Sackville zond dat document aan een zijner vrienden in Engeland, waar, naar het schijnt, aantijgende geruchten omtrent zijn handelwijze in omloop waren. Het stuk ademt nog al den wilden hartstocht die deze verbitterde mannen bezielden en roept de angstvolle momenten van dien moorddadigen worstelstrijd met huiveringwekkende duidelijkheid voor den geest.

„Waarde Heer,

„Ik heb met veel smart vernomen welke leugenachtige geruchten er omtrent mij in omloop zijn, betreffende het noodlottige voorval tusschen den Lord Bruce en mij; en daar deze tot herwaarts zijn doorgedrongen, zoo moet ik besluiten dat zij eveneens verspreid zijn in Engeland.

„Er bestaan slechts twee wijzen om zaken van dien aard op te helderen:

Met een Eed

of

Met het Zwaard.

„De eerste wijze is men aan de overheid verschuldigd, en kan ook tegenover vrienden gebruikt worden.

„Tot de tweede gaat men over met hen, die kwaadwillig lasteren en die onbeschaamd genoeg zijn hun aantijging vol te houden.

„Uwe welwillendheid, waarde Heer, en niet mijn verdienste, doet mij in vertrouwen gelooven, dat gij mij als uw vriend beschouwt, en daar ik die eer wensch te behouden, moet ik u verzoeken mij wel te willen verstaan en anderen inlichting te willen geven, die nu reeds besmet (*infected*) zijn, of later mochten worden, door leugenachtige geruchten, zeer nadeelig voor den goeden naam, welken ik bij alle eerbare lieden wensch te behouden. Op mijn woord van eer, het verslag dat

ik u hier ga geven, bevat geen woord dat niet de zuivere waarheid is.

„Ik sluit hierbij in den eersten brief die mij uit Parijs, door een Schotsch heer gebracht werd, die hem mij ten huize van mijn schoonvader in Derbyshire overhandigde. Daarop volgt mijn antwoord, dat ik met dienzelfden heer terug zond. Dan volgt de vervulling van mijn eerste belofte, namelijk de bepaling van de plaats en de wapens; daarmede zond ik mijn knecht met den postwagen van Rotterdam, zoodra ik daar aangekomen was. De ontvangst van dien brief en de erkenning mijner ridderlijke behandeling van den overledenen Lord, wordt betuigd in zijn laatste schrijven. Daarna bleef de zaak rusten, totdat wij elkander ontmoetten te Goes, in Zeeland, zooals wij overeengekomen waren, en daar kwam hij in allerijl, vergezeld van Mr. Crauford, een Engelsch heer, als zijn getuige, benevens een chirurgijn en een knecht.

„Zoodra hij aangekomen was, zond ik mijn getuige, Sir John Heydon, naar hem toe om hem te verwittigen dat alles wat verder volgen zou, bij onderlinge goedkeuring moest bepaald worden, namelijk de voorwaarden, waarop wij zouden strijden, alsmede de plaats waar. Wij gaven onzen getuigen volmacht die zaken te beslissen, en zij besloten, dat wij naar Antwerpen zouden gaan, en van daar naar Bergen-op-Zoom, waar een dorpje het gebied van de Staten scheidt van dat der Aarts-hertogin. Die plaats werd bepaald voor den kamp, en wanneer dat, waarvoor wij te samen gekomen waren, afgelopen zou zijn, dan kon diegene van ons, die daartoe in staat was, zich terstond onttrekken aan de gerechtigheid van het land, welks wetten hij overtrede had, door de wijk te nemen over de grens van dien staat, dien hij niet beleedigd had. Verder was bepaald, dat, indien een van beiden kwam te storten of uit te glijden, dat dan het gevecht zou eindigen, en dat hij wien dat ongeluk overkwam, dan zou bekennen, dat

zijn leven in de handen zijner tegenpartij was. Doch ingeval een der zwaarden brak (daar dat slechts bij toeval kon gebeuren) dan was bepaald, dat de andere daarvan geen gebruik zou maken, maar dat wij ons dan verzoenen, of anders op gelijken voet weder aan den gang zouden gaan.

„Deze voorwaarden, die door de getuigen aan hun principalen waren medegedeeld, werden door ons beiden goedgekeurd en aangenomen.

(*Wordt vervolgd.*)

Nijmegen.

H. D. J. VAN SCHEVICHAVEN.

IETS OVER DE KERKELIJKE GESCHIEDENIS VAN WAALWIJK.

I.

en 5den November 1848, des Zondagsavonds, werd door de Protestanten van Waalwijk, onder leiding van hunnen predikant, W. L. F. Moltzer, het 200-jarig bestaan herdacht der Hervormde gemeente aldaar. De feestrede door hem daaraan gewijd — in 1849 verschenen bij H. Palier en Zoon te 's Hertogenbosch en verrijkt met eenige historische aantekeningen —, die mij onlangs toevallig in handen kwam, heeft mij opgewekt een gezette studie te maken van het betrekkelijk rijke kerk-archief. Aan de hand van dat archief wil ik eenige bijzonderheden mededeelen over het *innerlijk leven* der Hervormde gemeente in dat aanzienlijke Meerijsche vlek, en wel over het tijdvak 1648—1795. Uit den aard der zaak zal ik dus over het Roomsche tijdvak van vóór 1648 kort moeten zijn. De lezer duide mij dat niet euvel!

Waalwijk is eene betrekkelijk zeer oude gemeente. Naar alle waarschijnlijkheid bestond zij reeds lang vóór 1200. In zijne „Geschiedenis van het bisdom 's Bosch”

DE WITT'S POORTJE TE WoudRICHEM.

www.libtool.com.cn

20

(deel V, bl. 870) beweert Schutjes op gezag van anderen, dat *Dirck van Altena den 9den Februari 1231 verklaart het bezit van Waalwijk aan den hertog van Brabant te hebben afgestaan*, en dat *er in 1303 reeds privilegiën aan de vrijheid Waalwijk waren toegekend*. Over de meerdere of mindere waarschijnlijkheid van 't geen hier beweerd wordt, kan ik niet oordeelen, wel over het feit, dat genoemde gemeente reeds voor 1300 eene vrij aanzienlijke kerk bezat. Ik heb naast mij liggen een origineelen schepenbrief van den jare 1295 — het oudste document, dat ik tot nog toe in het kerkelijk archief heb gevonden —, waarin schepenen van Waalwijk in eigenlijken zin hun zegel hechten aan eene schenking aan den arme. De brief begint aldus: *Hic, Niclaus de Roede, make cont alle degenen, die desen bref¹ sele sien ende hoeren, dat hic ende min wif Ertrut hebben gegeuen vore onse sielen ende om goede in de kerke van Walwic des helechs geest tafel* (= Heiligegeest-tafel = den arme) *een half tuelften deel lants* (= ongeveer een bunder)..... Hij eindigt hiermede: *Ende ome dat dit si²) vast ende seker, soe hebbic gebeden onsen persoene³) ende ihanne* (= Janne) *Heinesone ende Pieter den Grutere* (dat waren 2 schepenen), *dat sit besegelt met haren segelen, ende hic selue Niclaus hebbet besegelt met minen propre segle. Dit was gegeuen in diar ons Heren M̄CCLXXXV ende V. in dopuart ons Heren dage*. — Toen was er dus reeds eene kerk. Volgens Schutjes moet de bouw dier eerste kerk geschied zijn omstreeks 1230. Als het waar is, dat de Langstraat, na den vloed van 1421, ongeveer een kwartier zuidelijker is verlegd, dan moet ook die kerk vóór 1421 gestaan hebben op eene plaats in den tegenwoordigen buitenpolder. Bij de hernieuwde grensscheiding tusschen Holland en Brabant, in 1388 op last van hertog Aelbrecht van Beyeren

¹) bref = brief.

²) si = zij.

³) persoene = pastoor.

geschied, werd de grens getrokken dwars door den toren dier kerk, zoodat de eene helft van den toren, n.l. de oostelijke, stond op Waalwijkschen, de andere helft, n.l. de westelijke, op Besoijenschen grond. ¹⁾ Zie hier eene kleine aanhaling uit genoemde grensscheiding, waarvan eene zeer oude, uitnemend bewaarde copie berust in het kerkelijk archief van Besoijen:

Wy, Johan, Lanāgrave van Lutenberch, Grauet'zo Hulst; Johan, Heere van Gommengijs; Willem Garbrantsz, proost van Bergen in Henegouwen; Willem van Cronenburch, casteleyn van Heusden; Jan van Poelgeest, rentmeester van Zuyt-Hollant; en Daniel van Theleusen, ridder ende casteleyn, ende schepenen ende rade van Sinte Geerdenberge ²⁾, doen cond allen luiden, dat wy by beuelen ons liefs geduchts Heeren, Hertoge Aelbrecht van Beyeren, Rucaert van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant, geweest hebben op die paelen tusschen Hollant ende Brabant, ende hebben, om die waerheyt te bet daer off te vernemen, vor ons omboden, vermaent ende geëyt ³⁾ tot Sinte Geerdenberge in der kercken, opten date van desen brieue ⁴⁾, alle die gene, die hier na geschreuen staan, die gesicoren hebben te heyligen met opgerechte vingeren: Eerst zoo zeyde Willem van Bysoeyen met zynen gemeinen ende outste buyeren, die hy hadde in sijn ambacht voorschreuen ende hy mit hem brochte, by den eede die zy daer deden: Alzoo dat zy altoos gehoort hadden van ouden knapen van hoiren vorvorderen ende luderen, dat die palen van Hollant plagen te leggen ende te gaen van der bocht ⁵⁾ van Dron-gelen tot inder haluer Mazen, voort streckende ree recht op Waelwincker kercke, tot noort doren in ende ter zuyt-doren wt

¹⁾ De lezer herinnero zich, dat Waalwijk steeds in Brabant en Besoijen tot 1815 in Holland lag.

²⁾ Dat is: Geertruidenberg.

³⁾ geëyt = beëdigd.

⁴⁾ Dat was 14 Juli 1388.

⁵⁾ Wordt hier misschien „borcht” bedoeld?

De hier bedoelde kerk is naar alle waarschijnlijkheid — tegelijk met heel Waalwijk en Besoijen — door den vloed van 1421 verzwolgen, hoewel mij nimmer, ondanks mijne herhaalde nasporingen, een schriftelijk bewijs onder de oogen kwam. Wij willen het echter voor waar aannemen.

De tegenwoordige Protestantsche kerk, opgetrokken in Gotischen stijl, is vermoedelijk in de tweede helft der vijftiende eeuw gebouwd, en wel in dier voege, dat Waalwijk $\frac{2}{3}$ en Besoijen $\frac{1}{3}$ der kosten droeg. Zij was de gemeenschappelijke parochie-kerk van beide dorpen. Dit ben ik te weten gekomen uit een origineel contract ¹⁾, in 1609 tusschen Waalwijk en Besoijen gesloten, waarin de Magistraat en de kerkmeesters dier beide plaatsen besluiten den bouwvalligen toestand van de kerk en den toren, welke laatste vooral in den 80-jarigen oorlog veel geleden had, gezamenlijk te verbeteren. De kerk werd in 1617 — door Waalwijk alleen — hersteld, doch de zware toren, die zich vroeger aan de westzijde moet bevonden hebben, is nimmer opgebouwd. ²⁾ De Roomsche ingezetenen van Besoijen bleven, na den bouw der eerste *Gereformeerde* kerk aldaar in 1610, ³⁾ te Waalwijk gemeenschappelijk met de Waalwijksche Roomschen ter kerke gaan, *tot aan het jaar 1648*. Kort na het sluiten van den vrede van Munster ging de gemeenschappelijke parochiekerk, op bevel der Staten-Generaal, over in handen der Hervormde gemeente te Waalwijk. Hierover echter later uitvoeriger. Schutjes, in zijne „Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch”, noemt gedurende het tijdvak van 1230 tot 1648 een en dertig pastoors, die Waalwijk bediend hebben, hoewel hij er minstens

¹⁾ Een gedeelte van dit contract is door mij medegedeeld in mijn opstel over „Tienden te Besoijen” (Eerste jaargang „Taxandria”).

²⁾ De lezer herinnere zich hierbij de twisten tusschen beide dorpen, beschreven in mijn opstel over de eerste *gereformeerde* school te Besoijen. (Eerste jaargang „Taxandria”).

³⁾ Zie „Taxandria”, eerste jaargang.

één vergeet, n.l. Richardus Geyster (1400), van wien enkele eigenhandig in 't Latijn geschreven oorkonden in het archief aanwezig zijn. Van één pastoor, n.l. van Hermanus Loenen, die in 1544 overleed, is nog de fraaie grafsteen op het „Hoog Choor” aanwezig.

Waalwijk was al vroeg eene zeer aanzienlijke marktplaats. In 1541 dreigde echter de markt, wegens de *vuylicheyt van den straten*, verplaatst te worden naar het naburige Baardwijk; maar nadat de *ingesetenen* van Waalwijk *tot seer grooten coste een cautsie oft steenvech aldaer* hadden aangelegd, gelastte Keizer Karel V, dat de vreemde kooplieden hunne paarden, vee enz. uitsluitend te Waalwijk moesten ter markt brengen ¹⁾. Schutjes geeft voor het aanleggen dier straat een vroeger jaar op n.l. 1526. Veel hadden de kooplui, die hunne waren uitstalden, echter te lijden van de *gauwdieven ende ander gespuys*, die, volgens oude rekeningen, de markt dikwijls zeer onveilig maakten.

Dat er in het begin der zestiende eeuw (1526) een eenigszins vermaard klooster moet zijn geweest — het klooster van „Nazaret” — bewijst het feit, dat een lid uit het doorluchtig Huis van Nassau, n.l. Maryen van Nassouwen, het niet beneden zich achtte daarin het ambt van priorin of kloostervoogdes waar te nemen ²⁾. In 1526 waren er te Waalwijk, behalve het gemelde vrouwenklooster, 144 bewoonde huizen en 2 gasthuizen. ³⁾

Het einde der 16de en de eerste helft der 17de eeuw

¹⁾ Zie: „Catalogus van stukken van Besoijen, Waalwijk en Raamsdonk”, afkomstig van wijlen den heer Hendrik Veder te Rotterdam, en publiek verkocht op Maandag en Dinsdag 10 en 11 Sept. 1894. — Zie ook: „Verslag omtrent de Oude Gemeente- en Waterschaps-Archieven in Noord-Brabant”, door Mr. A. C. Bondam. ('s-Hertogenbosch 1885).

²⁾ Zie „Verslag omtrent de Oude Gemeente- en Waterschaps-Archieven in Noord-Brabant”, door Mr. A. C. Bondam (1895).

³⁾ Zie: „Telling der Huizen en Haardsteden in de stad en Meierij van 's-Bosch”, uitgegeven door August Sassen en J. van der Hammen Nz.

waren voor Waalwijk een tijd van onrust en verwarring. In de eerste plaats komt daarvoor in aanmerking het feit, dat dit dorp en ook Besoijen en Sprang gedurende dien tijd vaak het hoofdkwartier ¹⁾ waren der Staatsche en misschien ook der Spaansche legers, op welker komst de burgers nu niet zoo bijster gesteld zullen geweest zijn. Ik heb op mijne schrijftafel liggen een zeer leerzaam stuk: een request van *Schoudt ende Borgemeesteren vuyten name der gemeene schamele ingeseten en vanden dorpe van Sprange*, dagteekenende van het einde der 16de eeuw en gericht aan de Staten van Holland, waarin de supplianten, jammerlijk weeklagende, o.m. eene opgave doen van de schade, door de inlegering en de strooptochten der soldaten veroorzaakt, welke schade over één jaar beliep de toen zeer aanzienlijke som van bijna 1400 gulden. Niet ten onrechte verzochten de requestanten aan de Staten *om zulcke ordre te stellen, dat der supplianten dorpe nyet meer met zoodanige inlegeringen ende vuyttingen mach werden belast ende beschadicht...* Dit gold Sprang, maar met Besoyen en vooral met Waalwijk was het niet beter gesteld. In de tweede plaats was de oorzaak dier verwarring te Waalwijk het opduiken der eerste hervormers aldaar, van wie reeds de pastoor Johan Goossens (1574 — 1584) met leedwezen moest getuigen, dat zij *de Hervorming begunstigten en in het bestuur der gemeente wisten in te dringen.* ²⁾ Dat de vrij talrijke *Gereformeerden* te Besoijen die verwarring en dien onrust gaande hielden, valt licht te begrijpen en blijkt ook eenigszins uit mijn opstel over de eerste *Gereformeerde* school aldaar (1615). Baldadigheden en straatgevechten waren aan de orde van den dag. ³⁾ De

¹⁾ Te Sprang en Besoijen — te Waalwijk is het gemeente-archief verbrand — moeten in het gemeente-archief hoogst belangrijke stukken aanwezig zijn over de oorlogszaken van dien tijd; ik raad daarom een ieder, die studie maakt van de Krijgsgeschiedenis, die bescheiden te raadplegen.

²⁾ Schutjes, deel V, bl. 175.

³⁾ Deze bewering is ontleend aan verschillende oude rekeningen.

door de Synode van Dordrecht in 1619 veroordeelde en door de Regeering verbannen Remonstrantsche predikanten, die een tijdlang te Waalwijk eene schuilplaats vonden, zullen die tweespalt wel niet hebben bezworen. Als eene herinnering zij hier vermeld, dat genoemde predikanten op elkaars welzijn en op dat van het gemeene land dronken uit een zilveren beker, bekend onder den naam van *de Waalwijksche Dijk*. In 1730 of daaromtrent berustte deze historische beker onder den heer Paulus Loef, *raad en burgemeester der stad Gouda*. ¹⁾ Of hij nog in wezen is en waar hij thans berust, is mij geheel onbekend.

Elders heb ik reeds met een paar woorden er op gewezen, hoe Hugo de Groot bij zijne ontvluchting van Loevestein in 1621 een nacht heeft doorgebracht in het „Oude Schippershuis” aan de Waalwijksche haven. Tevens dient hier het minder algemeen bekende feit te worden medegedeeld, dat het te Waalwijk was, dat Frederik Hendrik in 1626, bij monde van de heeren van Essen, van Duivenvoorde en van Haersolt, werd in kennis gesteld met het besluit der Staten-Generaal, waarbij hem de waardigheid van Kapitein-Admiraal-Generaal der Vereenigde Nederlanden werd opgedragen. ²⁾

(Wordt vervolgd.)

Besoyen.

J. v. D. HAMMEN Nz.

DE PAAP VAN ZEVENBERGEN.

I.

nder de gemeenten onzer provincie, waar de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden het felst optraden om er het Katholicisme ten onder te brengen en het Protestantisme te bevorderen, behoort wel de gemeente Zevenbergen.

¹⁾ Zie: „Noerlands Dis Plegtigheden” door K. van Alkemade en Mr. P. van der Schelling, waar ook eene afbeelding van den beker te zien is.

²⁾ Zie: „Algem. Gesch. des Vaderlands” door J. P. Arend, deel III, bl. 50.

Niet alleen ontnamen zij daar in het begin der 17e eeuw aan de Katholieken hunne kerk en verboden zij aan elk Katholiek geestelijke om er te verblijven, maar ook wendden zij alle pogingen aan om de Katholieken van die plaats tot afval te brengen.

Het was diensengevolge in dien tijd voor de Katholieke geestelijken uiterst gevaarlijk te Zevenbergen te verblijven en daar eenige kerkelijke bediening uit te oefenen; werd een van hen daarop betrapt dan was hij er zeker van van naar den kerker te worden gebracht.

Gelukkig was het voor hen, dat tot het jaar 1654 toe de drossaards van Zevenbergen tot het Katholiek geloof behoorden. Deze deden toch, wat in hun vermogen was, om de Katholieke geestelijken tegen de aanhoudende aanslagen hunner vijanden te beschermen. In dit opzicht onderscheidde zich vooral de drossaard Diderick Tholinck, die evenwel niet kon beletten, dat in het jaar 1654 *de paep van Sevenbergen*, zoo werd de pastoor van die plaats toen door de Staten van Holland aangevond, werd gevangen genomen en opgebracht naar de Gevangenpoort te 's-Gravenhage.

De stukken, hierop betrekking hebbende, vindt men vermeld in eene brochure van dat jaar, getiteld:

Resolutien, acten ende brieven, daerby blijkt waeromme ende in wat manieren d'Heeren Staten van Holland ende West-Vrieslant den Paep van Sevenbergen hebben doen ghevanghen setten ende brengen op de Poorte van 't Hof in 's Gravenhage, van welke brochure zich een exemplaar bevindt in de bibliotheek van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant.

Uit deze stukken blijkt, dat reeds dadelijk na het sluiten van den vrede van Munster de Staten van Holland en Westvriesland gelast hadden, dat de Katholieke pastoor, die toen te Zevenbergen stond, uit die plaats zoude vertrekken en dat de uitoefening van den Katholieken godsdienst aldaar in het geheel niet meer zoude plaats hebben.

Dit kan men vinden in de onder die stukken afgedrukte *Instructie voor de Heeren Gecommitteerde Raden van de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt ende by deselve Gecommitteert om tot Sevenbergen soo in 't Poetijck als Kerckelijck alles te reguleren ende te reformeren, nae de ordre ende Placcaten van den Lande, welke instructie werd vastgesteld bij resolutie van die Staten van 30 Juni 1648.*

Zij luidt als volgt:

1.

De voornoemde Heeren Commissarissen sullen tot Sevenbergen komende den Borghemeester ende Schepenen der roors. plaetse uytle naem ende van wegghen haer Ed. Groot Mog. ordonneren te vergaderen de Vroetschap, bestaende in acht en twintig personen, op den Stadthuysse derselver Stede.

2.

Ende sulcx gedaen zijnde, sullen de ghemelte Heeren Commissarissen aen de gemelte Vroetschap verklaren gelast te zijn omme uyttien name ende van wegghen als vooren de Regieringhe der Stadt Sevenbergen te reguleren nae die van alle d'andere steden van den Landen van Hollandt ende West-Vrieslandt ende deselve te reformeren in conformite van hare Privilegien, die haer Ed. Groot Mog. verstaen ongekrenccht te sullen blyven.

3.

Gemelte Heeren Commissarissen sullen uyt haren eedt ontslaen den Borghemeester ende twee Schepenen, zijnde Roomsche ghesint, (latende deselve niettemin blyven onder het getal van de Vroetschap) ende lasten in plaetse van deselven Borgemeester ende twee Schepenen volghens der Stede Privilegien, in der Commissarissen tegenwoordicheyt te procederen tot nominatie van een dubbelt ghetal van de roors. ghecentlieerde Burghemeester ende Schepenen, sijnde van de Gereformeerde Religie, ofte deselve toeghedaen en

komen tot gehoor van Godes Woort, omme de voors. nominatie gelerert ende ghesonden te werden ter behoorlycke plaetse ten eynde omme uyttet voors. dubbelt ghetal een enckel geelingeert te worden.

4.

Ende ingevalle soodanigen electie eenigen tijt mochte vereyschen, soo sullen de voornoemde Heeren Commissarissen middelertijt d'administratie van de Justitie anbevelen de vier Schepenen van de Gereformeerde Religie sijnde, ende deselven gelasten, soo haest de electie op te voors. nominati: sal wesen genomen, met ende benevens die van de Vroetschap voornoemt in conformite van hare Privilegien te procederen tot verkiesinge van een Borgemeester van de Gereformeerde Religie sijnde, ofte deselve toegedaen als vooren.

5.

Sullen van gelycken in den naem alsvoren meergemelte Vroetschap bevelen voortaan gheen Persoonen tot Schepenen te nomineren als die sijn van de Gereformeerde Religie ofte deselve toegedaen, opdat alsoo de Borgemeester ende Schepenen alle mogen wesen van deselve Religie.

6.

De voornoemde Heeren Commissarissen sullen mede vooral sorghe draghen ende ordre stellen, dat de Pustoor van de Roomsche Religie datelijck uytte Stadt ende Jurisdictie van dien sal hebben te vertrecken ende daerinne niet weder komen, noch hy noch andere ten eynde omme d'exercitie van de Roomsche Religie ten eenigen tyden aldaer oyt te doen.

7.

De gemelte Heere Commissarissen sullen uyt de schuyre, die tot de oeffeninghe van de Roomsche Religie wert gebruyckt, omgeren ende wechnemen alle ornamenten, Beelden, misgwaet ende andersints, ende alle hetselken doen brengen

op den Stadthuyse omme daervan gedisponeert te werden soo bevonden sal worden te behooren.

8.

Ende oft gebeurden, dat buyten vermoeden hierlegens eenige oppositie quame te vallen, sullen de voornoemde Heeren Commissarissen haer moghen dienen van de stercke handt uytte naest gelegen guarnisoenen.

9.

Eyndelijck sullen de voornoemde Heeren Commissarissen besorgen, dat de voorgestelde ordre in de Registers der Resolutien van de gerechte ende de Vroetschappen werde geregistreert, opdat deselve t'allen tyden poinctuelijck mach werden naer gekomen.

10.

Waerop sijnde gedelibereert. Is de voors. Instructie als in dese constitutie van tijd en saecken voor een ordre vocael in de voors. plaetse van Sevenberghen int werck gestelt te werden in voegen alsvooren, voor goet aenghenomen ende ghehouden voor ghearr.steert, maer alsoo verstaen wordt, dat den Drossaert, Stadthouder ende Secretaris van de voirs. plaetse van Sevenberghen alle Paepsghesindt zijn. Is goet ghevonden, dat aen de Heere ofte Vrouwe van Sevenberghen van wegghen die Tafel sal werden gheschreven, dat in plaetse van deselve andere Persoonen, van de Religie, wesende, ofte deselve toeghedaen, met den aldereersten moghen werden gesubstitueert ofte dat, by ontstentennisse van sulcx, haer Ed. Gr. Mogenden daerin sullen voorsien, ghelijck deselve ten meesten dienste van den Lande sullen bevinden te behooren.

De in artikel 10 dezer hatelijke instructie bedoelde vrouwe der heerlijkheid Zevenbergen was Amalia, gravin van Solms-Braunfels, sedert 14 Maart 1647 douairière van den Stadhouder prins Frederik Hendrik. Zij had in 1648 de heerlijkheid Zevenbergen,

waarin zij den 21 September 1649 hare blijde intrede deed, gekocht, volgens Schutjes Geschiedenis van het bisdom 's Bosch V blz. 1011 van Jan de la Barre, hertog van Aremberg, doch naar ik vermoed van Philippe François, hertog van Aremberg. .

De familie van Aremberg, welke tot dusverre de heerlijkheid Zevenbergen had bezeten, was Katholiek en zoo kwam het, dat ten tijde van den verkoop dezer heerlijkheid haar drossaard, stadhouder en secretaris, van wie de Heer van Zevenbergen de benoeming had, denzelfden godsdienst beleden.

Amalia van Solms was evenals al de leden van het Huis van Oranje verdraagzaam jegens andersdenkenden en daaraan zal het moeten worden toegeschreven, dat ondanks voormeld artikel 10 in de jaren 1653 en '54 te Zevenbergen nog een Katholiek drossaard was in den persoon van genoemden Diderick Tholinck.

(Wordt vervolgd.)

's Hertogenbosch.

A. v. SASSE v. YSSELT.

oud-HOLLANDSCHE GEVELVERSIERING.

(Met een plaat.)

oen eene kleine 40 jaar geleden van Lennep en ter Gouw bouwstoffen voor hun werk „De Uithangteekens” verzamelden — een boek, dat zeker velen met mij nog nu en dan met genoegen ter hand nemen — en daartoe, door middel van dagbladen

en tijdschriften als anderszins, de medewerking inriepen van belangstellende landgenooten, schijnt hun roepstem niet tot het oude stedeke Woudrichem te zijn doorgedrongen.

Althans van de in deze plaats aanwezige gevelsteen vindt men in hun uitvoerig werk met geen

enkel woord melding gemaakt, veel minder treft men er eene afbeelding van aan.

Ik wil daarom de Redactie van „Taxandria” in de gelegenheid stellen eenige dier gevelversieringen voor hare lezers in beeld te brengen, te meer, omdat het hoogst zeldzaam mag heeten, dat zóóveel merkwaardige gevelsteenen in een plaatsje van zoo'n geringen omvang als Woudrichem worden aangetroffen.

Op eene enkele uitzondering na, zijn ze alle voorzien van een jaartal. Zij bevinden

zich in gevels, die op zichzelf om hunne architectuur en om hun kunstig metselwerk alle aandacht verdienen doch, helaas, in den loop der tijden deerlijk verminkt zijn.

De Rijksbouwmeester C. H. Peters,

ontwerper o. m. van het Ministerie van Justitie te 's-Gravenhage en van het Postkantoor te Amsterdam, zegt in zijn Historisch-Bouwkundige Studie, voorkomende in den XVden jaargang van het tijdschrift

„Taxandria” in de gelegenheid stellen eenige

dier gevelversieringen voor hare lezers in beeld te brengen, te meer, omdat het hoogst zeldzaam mag heeten, dat zóóveel merkwaardige gevelsteenen in een plaatsje van zoo'n geringen omvang als Woudrichem worden aangetroffen.

„Vragen van den Dag” (blz. 575), dat zij duidelijk aan-
toonen onder invloed
van den hen vooraf-
gegaan houten gevel
te zijn ontworpen en
gebouwd.

Behalve de hier be-
doelde gevelsteen, die
men alle aan de Hoog-
straat aantreft, ziet men
nog zulk een steen
even buiten de vesting,

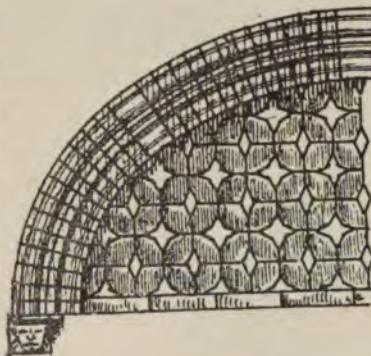
die zich oorspronkelijk daar niet
bevond maar van een huis, mede
aan genoemde straat gestaan heb-
bende, doch in 1853 gesloopt, afkom-
stig is.

Op dezen steen is een burchttoren
afgebeeld met het opschrift:

ALTENAE 1601. ¹⁾

Het is meer dan waarschijnlijk,
dat deze eene voorstelling is van het nog op het laatst
der 17de eeuw aanwezige

¹⁾ Na de amoveering van
het bedoelde huis werd naar
den bestaanden steen een
tweede vervaardigd, volko-
men aan den oorspronkelijken
gelijk. Deze reproductie —
naar anderen beweren de
origineele steen — werd door
nu wijlen mr. H. P. G. van
Diggelen, indertijd advo-
caat en wethouder alhier,
geplaatst in eene in zijn

bezit zijnde boerderij onder de gemeente Gilze. Of de steen
daarin nog aanwezig is, is mij niet bekend. Misschien kan een
lezer uit Gilze of zijn omgeving ons dienaangaande wel inlichten.

overblijfsel van het slot Altena, dat in 1393 verwoest werd.

Immers de historieschrijver W. van Goudhoeven zegt in zijn werk *d'Oude Chronycke van Holland* (uitgave 1620):

„Tot Altenae siet men noch eenen ouden toorn, sijnde hier eertijds een oud slot geweest gelegen op eenen heuvel ¹⁾

welck An. 1393 swaerlijck belegert wert van Hertoge Aelbert van Beyerren, doe de ballinge die de Jouff. Aleyt van Poelgeest dootgeslagen hadden daerop vertrocken waren.” (Lees: daarin de wijk genomen hadden).

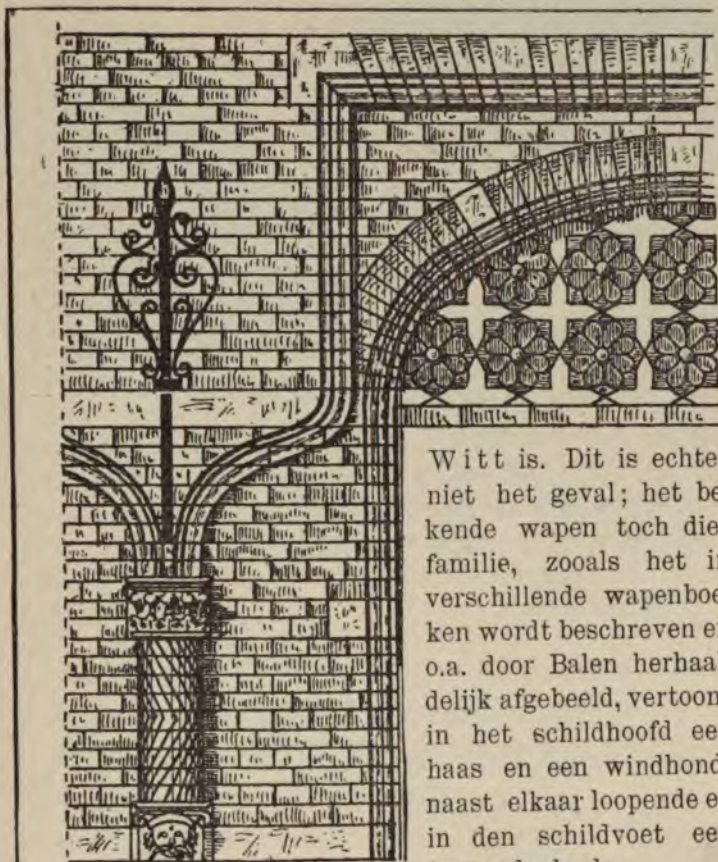
Wat de heer Peters zegt aangaande de antieke gevels is mede van toepassing op een steenen poortje van 1611, in de nabijheid van het gemeentehuis staande.

Het wordt steeds „De Witt's poortje” genoemd en wordt onder dien naam ook vermeld in Van der Aa's *Aardrijkskundig Woordenboek* en in Craandijk's *Wandelingen door Nederland*.

Beiden beweren namelijk, dat het wapen, hetwelk men er op ziet, dat van de Dordrechtsche familie De

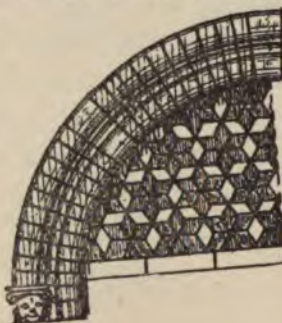
¹⁾ Nog heden ten dage (1902) als de Altenasche Heuvel bekend en op korten afstand van het dorp Almkerk gelegen.

Witt is. Dit is echter niet het geval; het bekende wapen toch dier familie, zooals het in verschillende wapenboeken wordt beschreven en o.a. door Balen herhaaldelijk afgebeeld, vertoont in het schildhoofd een haas en een windhond, naast elkaar loopende en in den schildvoet een loopende brak.

Daar de figuren echter niet duidelijk meer te onderscheiden zijn, is het mij niet mogelijk dienaangaande iets naders te vermelden.

Wel is het een feit, dat in de 17de eeuw alhier eene aanzienlijke familie woonde, die den naam De Wit droeg en bij den doop van een der kinderen, geboren uit het huwelijk van Gismarus de Wit en Pe-

tronella Bom van Cranenburch, op 30 Maart 1646, Johan de Wit, schepen tot Dordrecht — zoo staat er — getuige was.

Dit was dan ook niet te verwonderen, want Gysmar de Witt — een zoon van Johan bij Adriana van Hedikhuizen — die secretaris van Woudrichem en het land van Altena was — behoorde tot hetzelfde geslacht, waartoe de beide gebroeders behoorden. Zijne zuster Cornelia was de eerste vrouw van Matthijs Droste¹⁾, den vader van den bekenden letterkundige Coenraad baron Droste.

Woudrichem.

J. L. G. KINGMANS.

ADRIAAN ROELOFS.

Een Bossche boekverkooper uit de eerste helft der 16e eeuw.

Den vindt van dezen boekverkooper voor het eerst in het jaar 1518 melding gemaakt, toen hij het volgende boekje voor zijn rekening deed te Antwerpen ter perse leggen:

„Dit is een devote meditatie op dye passie ons liefs heeren, ende van plaetse tot plaetsen die mate gheset daer onse lieve heere voer ons gheleden hevet, met die figuren ende met schone oracien daer op dienende. Ende so dicke als men dit devotelijc leest, so verdient men alle de aflaten so volcomenlijc als oft men alle dye heylige plaetsen binnen Jerusalem lichamelijc versochte.

¹⁾ Zie M. Balen blz. 1301.

Ende een devoet priester, die langen tijt to Jerusalem heeft gewoont, die heeft dit ghemetende ende bescreven."

Aan het einde:

„Gheprent in die stad van Antwerpen buyten dye camerpoorte in den gulden eenhoren, bi mi Willem Vorsterman, int jaer ons heeren 1518, den XII dach van October. ¹⁾

Endesijn gheprent voer Adriaen Roelofs wonende Tshertoghenbossche, staende voort met boecken voert raethuis."

Kl. 80. Met vele houtsneden.

Zooals uit dit werkje blijkt stond Roelofs reeds in 1518 met zijne boekenkraam voor het raadhuis, ofschoon zijn naam eerst in de stadsrekening van 1520—21 voorkomt.

Zijne staanplaats was onder het bordes der pui of hooge stoep, waar men tegen regen beschut was. De stad verhuurde deze plaats in twee gedeelten, de eene helft aan den kramer Arnold Dircx voor 6, de andere helft aan onzen boekverkooper tegen 4 rijns-guldens per jaar. ²⁾

Deze huur werd in 1523 voor beiden met een rijns-gulden verhoogd. ³⁾

Toen Roelofs in 1526 de staanplaats voor twee jaar inhuurde, eischte men van hem bovendien nog jaarlijks een bereid kalfsvet, om de stadsrekening in te laten binden. ⁴⁾

¹⁾ Een exemplaar van dit hoogst zeldzaam boekje was in de bibliotheek van prof. Dr. J. J. Doedes te Utrecht en in de verzameling van den Bogaerde, kasteel te Heeswijk.

Stadsrekeningen van 's-Hertogenbosch.

²⁾ 1520 21. *Van Arnden Dircx, cremer, van der halve plaetse voer der ponyen van den raethuys, omme aldair syne cremerye voer te doen ende vercoepen 6 Rinsguldens ende van Adriaen Roelofs, voer dander helft, omme syn boecken ende gemaelde brieven te vercoepen 4 Rinsguldens.*

³⁾ Rekening 1523—24.

⁴⁾ 1526 27. *Arenten Roelofs die boeckbinder, heeft gehuert die plaetse voer der puye van den raethuys, dair hy gewoenlyk is te staen te zyden waert van Sinter Claes (de gildekamer der kramers, thans groot-archiefzaal), twee jairen beginnende Remigij (1 October) anno 1526, voirs. sjairs voer vijf Rijnsguldens, 22 stuivers van den gulden, ende elckx jairs een calfsvel tot coffiturien omme die rekening dairinne te bynden.*

Dit kalfsveld schijnt door de rentmeesters, die de stadsfinanciën behartigden, als een extra voordeeltje beschouwd te zijn, want toen in 1528 de twee huurjaren geëindigd waren, konden zij goed vinden dat onze boekverkooper jaarlijks 5 carolusguldens en twee kalfsvellen zou geven.¹⁾

Wel een goedkoop manier om aan banden te komen, er ontbrak alléén nog aan, dat men Roelofs ook verplicht had de stadsrekening gratis te binden.

De pui werd in 1532 verbouwd en daaronder twee deuren gemaakt, toegang gevende tot de kelders van het raadhuis, waardoor een staanplaats onder het bordes kwam te vervallen; de huur van Roelofs werd nu gebracht op 7½ carolusguldens, doch van kalfsvellen wordt niet meer gesproken.²⁾

Ik vind hem in 1534 het laatst als huurder der staanplaats vermeld.³⁾

Hij schijnt zijne kraam niet meer opgeslagen, maar een boekwinkel te zijn begonnen in het huis „de Vos” aan de Korte Kerkstraat bij de Groote Markt.

Men zou dit opmaken uit het volgende in 1536 verschenen boekje te Antwerpen, terwijl hij ook in de twee laatst aangehaalde rekeningen „librarianier” wordt genoemd.

„Margaretha Evangelica. Een devoet boecxken geheeten die Evangelisce Peerle.

Dese boecken vint men te coop Tshertogenbosch in die corte kerckstraet in den Vos, ten huysse van Adriaen de boeckvercooper.

Ende zijn gheprent bi my Simon Cock.”

¹⁾ 1528 - 29 Adriaen Roelofs, ter causen van der loyven voert raethuys die huer verschenen Bannisse (1 October) 1529, 2 calfszellen ende noch voer die selce jaer huer 5 Carolusguldens.

²⁾ 1532 - 33 Van Adriaen Roelofs, librarianier, van der hueringe der plaetse voert raethuys, onder die galerye tusschen die twee nyeuwe kelders 7½ Carolusguldens.

³⁾ 1533 - 34. Woordelijk als het vorige.

Aan het einde:

„Gheprent Thantwerpen op die Lombaerde veste, teghen die gulden hant over, by mi Simon Cock, int jaer ons heeren 1536.” 16o. Met eene houtsnede op de keerzijde van den titel.¹⁾

Men vindt van Roelofs na dien tijd geen gewag meer gemaakt.

Hij schijnt niet tot de personen behoord te hebben, die er op bedacht zijn hunne stadgenooten boven vreemden te bevoordeelen, anders had hij in 1518 zijn boekje niet te Antwerpen maar te 's Hertogenbosch ter drukkerij bezorgd bij Laurens Haeyen of bij de Broeders van het Gemeenzame leven²⁾, wier persvoortbrengselen niet behoeven onder te doen bij die van Willem Vorsterman.

Maar denkelijk heeft hij daarvoor goede redenen gehad, misschien was hunne prijsberekening hooger, of vreesde hij hunne concurrentie bij den verkoop.

Eerst in het jaar 1555 wordt weér gesproken van het verhuren der staanplaats, vroeger door Roelofs bezet.

Als huurder treedt dan op de boekdrukker en uitgever Jan van Turnhout, wonende in „Elias vurige wagen” aan de Kerkstraat.³⁾

Hij betaalde daarvoor 9 carolusguldens per jaar.

Het volgende jaar werd de huur vernieuwd voor den tijd van zes jaren tegen hetzelfde bedrag.⁴⁾

¹⁾ Was in de verzameling van den Bogaerde, kasteel te Heeswijk.

²⁾ Zie over de boekdrukkerij van Laurens Haeyen en van de Broeders van het Gemeenzame leven mijne opstellen in *Dietsche Warande* 1893 en '94.

³⁾ 1555 - 56. *Van Jannen van Turnhout, die in huere heeft een platse onder die poye, tsjaers voer 9 gulden, verscheenen St. Jan 1556, 9 carolusguldens.*

⁴⁾ 1558 - 59. *Van Jannen van Turnhout, die in huere heeft de platse onder de poye voert ruethuys, 6 jairen lanck ingaende St. Jansmisse anno 1556, sjairs coir 9 carolusguldens.*

Gaarne voorzeker zou menig boekliefhebber en bibliograaf een blik werpen op de boekenkraam van Roelofs en van Turnhout. Men zou daar boekjes gezien hebben, thans zoo goed als onvindbaar, die om hunne groote zeldzaamheid sterk gezocht en met hooge prijzen betaald worden.

Rotterdam.

CH. C. V. VERREYD.

DRIE KEMPISCHE DORPEN.

(WAALRE, VALKENSWAARD EN AALST.)

I.

n den loop van het vorige jaar gaf het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant eene „Beschrijving van Bergeik” uit, van de hand van het corresponderend lid den heer P. N. Panken, en het bestuurslid, Jhr. Mr. A. F. O. van Sasse van Ysselt.

De stof, die tot deze beschrijving verwerkt is, was voor een zeer groot deel geleverd door den heer Panken, die ze, gelijk het voorbericht zegt, sedert 1836 had verzameld; voor een ander deel door Jhr. van Sasse van Ysselt, die daartoe nogmaals de protocollen der voormalige Dingbank had doorsnuffeld, welke ook de heer Panken gedeeltelijk had benuttigd.

Op dezelfde wijze, schoon niet zoo uitgebreid, zullen wij hier de geschiedenis gaan geven van drie Kempische dorpen, Waalre, Valkenswaard en Aalst.

Dat die drie te zamen worden genomen, zal wel geen verdediging behoeven voor hem, die weet, dat ze — als heerlijkheden — eeuwen achtereen steeds in 't bezit van dezelfde personen waren.

Daarom zal hier aanvankelijk de geschiedenis der heerlijkheden worden gegeven; te zamen.

Om vervolgens de dorpen zelf, ieder voor zich afzonderlijk te behandelen.

Den heer Panken, die zijne aantekeningen welwillend ter onzer beschikking stelde, en ons verzocht hier en daar ons oog te laten gaan over de verwerking, onzen besten dank.

Wij mogen ten slotte niet verzuimen te melden, dat wij een druk — en naar wij hopen goed — gebruik hebben gemaakt van de notitiën, die de onschatbare collectie bevat, door wijlen den zoo conscientieusen Prosper Cuypers verzameld en welke een der schatten is van het depôt der rijksarchieven te 's-Hertogenbosch.

RED.

Ofschoon op het oogenblik de gemeente Valkenswaard verreweg de belangrijkste is, — bij de jongste volkstelling in 1899 had ze 2337 zielen, Waalre slechts 956 en Aalst 615 — was oudtijds de rangorde anders: Waalre was het hoofddorp, Valkenswaard het mindere in rang; Aalst stond als dorp afzonderlijk.

Uit kracht van het testament van den H. Willibrordus verkreeg de door hem gestichte Benedictijner Abdij van Echternach — hier te lande gedurende de Middeleeuwen dikwijls ¹⁾ Epternaken geheeten — in het tegenwoordige Groothertogdom Luxemburg gelegen, belangrijke goederen onder Waalre, waaronder het leen van den watermolen met de aanliggende gronden, die in menigvuldige brieven uit de veertiende eeuw „Sinte Willebrorder eigen” genoemd worden.

Deze goederen behield de abdij tot het laatst der 18e eeuw.

De eigenlijk gezegde heerlijkheid, met hoog, middelbaar en laag rechtsgebied, werd echter, onverminderd het grondbezit der abdij, door de Bisschoppen van Luik aan afzonderlijke heeren in leen uitgegeven, gezamenlijk met de heerlijkheden van Valkenswaard en Aalst.

¹⁾ In 870 heette ze Epterniacum (Baron Sloet. Oorkondenboek van Gelre en Zutphen, bl. 55), in 948 Epternacha (ibid. blz. 85), in 1069 Aefternacensis ecclesia (ibid. 178). In 1238 leest men van conventus Hepternacensis (ibid. bl. 609.)

Het vermoeden ligt voor de hand, dat het rechtsgebied aanvankelijk ook aan de abdij van Echternach heeft behoord, die het onder de advocatie of bescherming van den Bisschop zal hebben gesteld, doch den grond zelve behouden.

't Is niet bekend, of het geslacht van Waderle of van Waalre, dat reeds vroegtijdig in de Meyerij bestond, oorspronkelijk de heerlijkheid bezeten heeft, en daaraan zijn naam ontleende.

Het leverde eenige schepenen aan 's Hertogenbosch, welker zegels in „Taxandria” zullen worden afgebeeld.

Gelijk die zegels aantoonen, voerden zij drie drieling-balken met een schildhoofd: het bekende wapen van vele Kempische geslachten.

Het handschrift, door van Zuylen in de „Heraldieke Bibliotheek” (1876) gepubliceerd, heeft het dus verkeerd voor, als het hen op blz. 254 toeschrijft een blazoën, vertoonende „in goud een ronde roode koek, beladen met een zilveren kruis.” ¹⁾

De oudste heer van Waalre, van wien wij melding gemaakt vinden is:

Dirk van Horne, die 1 April 1368 aan Hendrik van Cuyck, heer van Vorssel, Brecht en Eeckeren de „steden” Waalre, Valkenswaard en Aalst opdraagt voor de som van 6600 gulden, onder voorbehoud van zijn recht op terugkoop.

Hij wordt in de acte genoemd „*Noble homme Theodoric de Hoerne, seigneur de Perwez et de Duffele, chevalier.*”

Dirk, die de oudste zoon was van Gerard bij Ermgard, dochter van graaf Dirk VII van Cleef, was gehuwd met Catharina Berthout, vrouwe van Gheel en Duffel, die ridder Hendrik Berthout en Margaretha van Wesemael tot ouders had.

¹⁾ Men leest in Herald. Biblioth. t. a. pl.: „Het dorp Waalre is vermoedelijk het stamhuis geweest van het geslacht van *Waeldere*, dat onder den naam van *Waelderle* in de 14de eeuw het regentschap in 's Hertogenbosch heeft bekleed.”

En dan volgt de beschrijving van het boven opgegeven wapen.

Na den dood van Hendrik van Cuyck, hertrouwde zijne weduwe Gertrudis met Jan van Berlaer, heer van Helmond, die 12 December 1372 Waalre, Aalst en Valkenswaard verhief.

Zoodra echter Jan, de zoon van Hendrik van Cuyck, den leeftijd had bereikt, deed hij, 29en Mei 1377 en 30 Juli 1404 zelf verlei van zijne heerlijkheden.

Eene halve eeuw nadien zien wij, dat de heeren van Horne wederom in het bezit zijn gekomen van de oude goederen van hun huis.

Wij lezen, dat na den dood van Jacob, heer van Gaesbeek en diens echtgenoot Margaretha van Schoonvorst, den 16 Februari 1458 Hendrik van Horne, Waalre, Valkenswaard en Aalst verheft.

Hendrik was de eenige zoon van Jan van Horne, heer van Perweys en Ochain, die 28 Juni 1447 was overleden, en van Mathilde van Reifferscheid.

Zijn vader — namens wien Arnt van Giessen de drie dorpen reeds hield — had van zijne tante Johanna de Rochefort, die weduwe was van Jan van Schoonvorst, de heerlijkheid Diepenbeeck geërfd, zoodat de verwantschap — die oorzaak der erfopvolging in de drie heerlijkheden was — tusschen Jacob van Gaesbeek en Hendrik van Hoorn vermoedelijk van de Schoonvorsten — die machtige dynasten, uit de oude Hertogen van Limburg gesproten — gekomen is.

Jan stierf 28 Juni 1447.

Hij had van zijn vader al diens bezittingen geërfd en was dus heer van Perweys, Duffel, Gheel, Ochain en Diepenbeeck; hij bezat ook Waelhem en Herlaer, was ridder en seneschalk van Brabant en voor hem werden 3000 kronen losgeld betaald, toen hij bij het beleg van Avesne in handen van den Franschen koning Lodewijk XI was geraakt; wat hem echter niet belette in 1478 bij Terouanne moedig vooraan te staan.

Hendrik van Horne, Jans zoon, volgde hem op.

Deze was in 1453 gehuwd met Elisabeth van

Diest, vrouwe van Riviere, Stalle enz., eene dochter van Hendrik, ridder, heer van diezelfde plaatsen en raad des hertogs, en van Johanna van Wesemale.

Zij was in eersten kinderloozen echt gehuwd geweest met Jacob van Wassenaar, burggraaf van Leyden, die in 1451 overleed.¹⁾

Het echtelijk leven van Hendrik en Elisabeth schijnt niet bijzonder gelukkig te zijn geweest; althans in 1466 werden zij van tafel en bed gescheiden.

Na haren dood hertrouwde Hendrik in 1473 met Antonia van Gavere, die de oudste dochter was van Jan, bijgenaamd van Hierimez, ridder, heer van Heetvelde, Elsloo en St. Achtenrode.

Hare moeder was Maria van Schoonvorst, vrouwe van Montjoie, Waalre, Valkenswaard, Aalst, Cranendonck en Eindhoven²⁾, van wien het leenboek vermeldt, dat zij eveneens 12 Februari 1458 de drie dorpen „hield.”

Ook dit huwelijk was kinderloos, zoodat, toen Hendrik den 22en Mei³⁾ 1483 overleed, zijne goederen vererfden op zijne oudste zuster Elisabeth of Isabella.

Deze Elisabeth van Horne was eerst gehuwd met Jan van Rotselaer, daarna met Jan Pinnoc, heer van Nieuwenrode, ten slotte met Jan Brant, heer van Bouwel, Grobbendonck enz.

(Wordt vervolgd.)

P. N. PANKEN.

W. J. F. JUTEN.

¹⁾ Zie de Wapenheraut IV, 64.

²⁾ Deze heerlijkheden had Maria geërfd:

1o. van haren neef Jan van Schoonvorst, burggraaf van Montjoie, heer van Cranendonck en van Diepenbeeck.

2o. van hare zuster Margaretha, die 5 December 1430 met Jacob van Abcoude van Gaesbeek gehuwd was, en omstreeks 1458 kinderloos kwam te overlijden.

Zie o. a. Publications de la Société hist. et arch. dans le Duché de Limbourg XI, 287.

³⁾ De Wapenheraut t. a. p. zegt 18 Mei.

EEN TWEEGEVECHT BIJ BERGEN-OP-ZOOM IN 1613.

II.

ij gingen derhalve aan boord van een schip naar Antwerpen. En daar Lord Bruce zich geen zwaard had aangeschaft, gelijk aan dat, hetwelk ik hem naar Parijs had gezonden, (vermoedelijk omdat hij dit niet kon doen zonder argwaan te verwekken), aangezien zijn zwaard wel dezelfde lengte, doch dubbel de breedte van het mijne had, zoo maakte mijn getuige daarop aanmerking, ried mij een ander te laten komen, geheel gelijk aan het mijne, en Lord Bruce de keus der zwaarden te laten, hetgeen geschiedde. Daar het nu, zooals gij weet, het voorrecht van den uitdager is, zijn wapen te mogen kiezen, koos Lord Bruce, toen hem de wapens door sir John Heydon werden aangeboden, mijn eigen zwaard, en merkte daarbij op, zonder de minste reden, dat hij te zeer verongelijkt was (*he found himself to bee soe farre behindhand*), om met een weinig van mijn bloed tevreden te zijn, en dat hij derhalve besloten had met mij alleen te doen te hebben; want hij wist wel (om zijn eigen woorden te gebruiken), dat zoo waardig een heer als mijn vriend, er niet als toeschouwer zou bij kunnen staan, en hem dat zien verrichten, dat hij moest verrichten, om zich zelve en zijn eer voldoening te verschaffen.

„Sir John antwoordde daarop, dat zulk een voornemen bloeddorstig en wreedaardig (*bloody and butcherous*) was, een man van zijn rang geheel onwaardig; dat men slechts mocht verlangen bloed te storten voor den goeden naam, doch niet het leven mocht benemen. Hij voegde er bij, dat hij zich verongelijkt achtte, nu de zaken zoover gekomen waren, verhinderd te worden die eerediensten te vervullen, waarvoor hij gekomen was. Doch Mylord antwoordde alleen, dat hij bij zijn besluit bleef. Sir John reikte hem daarop het zwaard over, dat hij gekozen

had, gaf mij het andere en deelde mij mede, wat Lord Bruce gezegd had.

„De wijze, waarop dit gezegd was, niet de zaak zelve, wekte mijn gramschap zoodanig op, dat ik (hoewel ik mij herinner in langen tijd mijn middagmaal niet met zooveel smaak gegeten te hebben als dien dag, en dus geheel ongeschikt voor hetgeen op handen was, aangezien de geneesheeren zeggen, dat een wond op een volle maag veel gevaarlijker is dan op een leege) toch mijn getuige verzocht Lord Bruce mede te deelen, dat ik de zaak nu onmiddellijk wenschte af te doen; dat hij mij dus terstond moest ontmoeten, te paard, alleen vergezeld van onze chirurgijns, die ongewapend moesten zijn.

„Wij reden samen (doch ongeveer 120 pas achter elkander) twee Engelsche mijlen, en toen, daar drift met zulk een zwakke vijand als mijn bezonnenheid te kampen had, erlangde zij spoedig de overhand en gebruik makende van haar macht, deed zij mij haar bevel gehoorzamen. Ik was toen bijna razend van woede, bij de gedachte, dat de Lord Bruce zoo naar mijn bloed dorste en met zooveel vertrouwen en zekerheid van de overwinning sprak, terwijl ik zoo ver gekomen was om hem in de gelegenheid te stellen zijn eer te herwinnen.

„Ik begeerde hem derhalve af te doen stijgen, hetgeen hij terstond bereid was te doen, en daar, in eene weide, tot over onze enkels in het water, begonnen wij, met onze wambuizen uit, in onze hemden elkander te lijf te gaan, nadat wij onzen chirurgijns last gegeven hadden zich op een behoorlijken afstand te houden, hun daarenboven vermanende geen stap te verzetten, indien zij onze eer en hun leven lief hadden, en ons rustig onzen gang te laten gaan, daar wij vast besloten hadden (moge God ons vergeven) elkander het leven te benemen, met alle middelen, die wij vermochten.

„Ik stak naar mijn vijand doch reikte niet ver genoeg

en bij het terugtrekken van mijn arm ontving ik daarin een diepen houw, die ik aannam als een straf voor mijn tekortkomen. Ik drong weder op hem in, miste hem nogmaals en kreeg een steek in mijn rechter borst, die recht door het lijf ging, bijna tot aan den rug. En zoo streden wij voor de twee dierbaarste zaken, die de mensch bezit, voor de eer en voor het leven. Nu ook verloor mijn hand, waaraan ik slechts een gewone handschoen droeg, een van haar helpers, (hoewel slechts de kleinste) die bij het vel bleef hangen, doch die er thans weder uitziet als vroeger en waarvan ik met der tijd het gebruik ook hoop terug te krijgen.

„Ten laatste, daar wij beiden buiten adem waren, doch geen van beiden week, stelden wij elkander voor onze zwaarden op te steken; maar waar vriendschap dood was, kon vertrouwen niet leven en was de vraag, wie het eerst zijn wapen zou terugtrekken, hetgeen wij geen van beiden wilden doen. Toen wij daarop opnieuw begonnen, bevrijdde ik mijn zoo lang gevangen wapen met een ruk en een zwaai, en mijn zwaard op zijn keel richtende (het zijne was nog steeds in mijn macht), vroeg ik hem of hij zijn leven wilde vragen, of zijn wapen overgeven. Hoewel in doodsgevaar, weigerde hij beiden. Daar ik zelf erg gewond was en veel bloed verloor, dat in drie fonteinen uit mijn lichaam stroomde; aangezien ik mij voelde verzwakken en hij mijn voorstellen hardnekkig bleef afslaan; opgewonden door het bloed-dorstige verlangen, dat hij geuit had, en den toestand bedenkende, waarin ik mij bevond, zoo stak ik naar zijn hart, dat ik miste door een beweging die hij maakte; maar mijn zwaard ging door zijn lichaam heen; ik trok het terug en stak het nogmaals op een andere plaats door hem heen, waarop hij uitriep: „O! ik ben gedood,” welke woorden hij vergezelde met een laatste poging, met alle kracht, die hem overbleef, om mij neder te werpen. Doch daar hij reeds te zwak was, werd ik hem

gemakkelijk meester, door hem op zijn rug te leggen en op hem te knielen. Nogmaals vroeg ik hem toen, of hij zijn leven wilde vragen, doch het scheen dat hij het tegen een zoo duren prijs van het aan mij verschuldigd te zijn niet wilde koopen, weshalve hij onversaagd antwoordde, dat zulks beneden hem was. En dat antwoord was zoo edel en waardig, dat, ik moet bekennen niet kon besluiten hem meer geweld aan te doen en hem slechts op den grond hield, totdat een der chirurgijns uit de verte begon te roepen, dat de Lord zou sterven indien zijn wonden niet verbonden werden. Ik vroeg hem daarop, of hij wenschte dat zijn chirurgijn zou komen, welk voorstel hij aannam, en zoo verwijderde ik mij dus, zonder hem zijn zwaard te ontnemen, daar ik het onmenschelijk achtte een lijk te berooven, want als zoodanig beschouwde ik hem.

„Toen dat dus zoo geëindigd was, ging ik naar mijn chirurgijn, in wiens armen ik, door bloedverlies het bewustzijn (en naar ik toen meende) het leven verloor. Doch een weinig sterke drank en zijn kundigheid brachten mij spoedig weder tot mij zelve. En toen liep ik een groot gevaar; want de chirurgijn van Lord Bruce, vloog, terwijl niemand daarop verdacht was, met het zwaard van zijn meester op mij aan: en had mijn chirurgijn mij niet met mijn zwaard verdedigd, dan was ik daar door die lage handen verslagen geworden, hoewel Lord Bruce (badende in zijn bloed en buiten hoop van leven) hem toeriep: „Schelm, raak hem niet aan” hetgeen in overeenstemming was met zijn geheele gedrag, dat in alle opzichten ridderlijk was.

Zoo helpe mij God, ik heb de volle waarheid gesproken in dit verslag. Ik verzoek u de ingesloten brieven aan den Lord Chamberlain te overhandigen.

Leuven,
den 8en September 1613.

En nu blijf ik
Uw enz. enz.
EDUARD SACKVILLE.

Bruce gaf den geest op de plaats, waar hij gevallen was; zijn lijk werd in de Groote Kerk van Bergen-op-Zoom bijgezet en een grafteeken ter zijner nagedachtenis opgericht. Het schijnt bestaan te hebben in een gedenkplaat in een der muren bevestigd, 7 of 8 voet vanden beganen grond, met een ijzeren hek ervoor. Waarschijnlijk ging het te niet bij de vernieling van het Oostelijk gedeelte der kerk, ten gevolge van het bombardement der stad door de Franschen in 1747. Volgens beweren van een Engelsch reiziger ¹⁾, die Bergen-op-Zoom in 1814 bezocht, zou toen de overlevering van den bloedigen tweestrijd nog onder de bewoners der stad bekend geweest zijn. Men wist zelfs nog de plaats aan te wijzen waar het duel had plaats gegrepen. Het was een klein driehoekig kampje, met gras begroeid, met een aarden walletje van het omliggend bouwland afgescheiden, en nog steeds Bruce's land genoemd. De legende had aan dit plekje de romantische bijzonderheid verbonden, dat de beide heeren het gekocht hadden, ten einde er hun twist op te beslechten. Daar zij het nooit verkocht hadden, had het geen bekenden eigenaar, en werd het tot den tijd der Fransche omwenteling beschouwd als een vrijplaats, waar men, als zijnde vreemd grondgebied, zijn toevlucht kon nemen, en voor het gerecht ongevaarlijk was.

Bruce's hart werd naar Schotland gezonden en begraven in de oude abdijkerk van Culross, in Perthshire. Zonder andere waarborg dan een twee eeuwen oude legende, deed men in 1803 onderzoek daarnaar, op de plaats, die de overlevering aanwees. Twee voet onder den vloer ontdekte men twee zerken, met ijzeren krammen aan elkander verbonden. In een hoek onder die steenen vond men een hartvormige zilveren doos, klaarblijkelijk van uitheemschen arbeid. Op het deksel waren de woorden *Lord Edward Bruce* gegraveerd. Men opende de doos en zag daarin, gebalsemd in een

¹⁾ In *Archaeologia* D. XX, p. 518.

bruinachtig vocht, dat trotsche hart dat tweehonderd jaren geleden voor het laatst, met zooveel gramschap in dat Nederlandsche veld geklopt had.¹⁾

Nijmegen.

H. D. J. VAN SCHEVICHAVEN.

DE PAAP VAN ZEVENBERGEN.

II.

Drossaard Tholinck voerde de instructie der Staten tegen den pastoor van Zevenbergen niet uit, zoodat deze, ondanks het daarbij bepaalde, in laatstgemelde jaren nog steeds aldaar zijn verblijf hield.

Van daar dat de Hervormde Kerkenraad van Zevenbergen tegen dezen drossaard bij de Staten van Holland en Westvriesland eene klacht indiende. Heeren Staten vaardigden daarop den 15 Augustus 1653 eene nieuwe resolutie uit, waarin o. a. het volgende voorkomt:

dat sy verstaen hebben, dat de Resolutie van Reformatie by haer Ed. Groot Mog. den 30 Juny des jaers 1648 genomen ende gearresteert om voor een ordre vocael in de plaetse van Sevenbergen onderhouden te werden, tot noch toe in de boecken der Resolutien van den Gerechte aldaer niet en is geregistreert, oock consequentelyck niet naer behoren wert achtervolcht, maer dat integhendeel van dien alsnoch een Pastoor van de Roomsche gesintheyt binnen

¹⁾ Gaarne had ik deze belangwekkende bijdrage van den geleerden archivaris van Nijmegen nader aangevuld.

Doch van de overlevering, van welke de Engelsche reiziger spreekt, die Bergen-op-Zoom in 1814 bezocht — misschien was het wel een der krijgslieden met welke generaal Sir Thomas Graham, in dat jaar die stad op de Franschen bij verrassing hoopte te nemen, — is niets meer overgebleven.

Ook in de resolutiën van 1613 is niets te vinden, wat eenige aanwijzing zou kunnen verschaffen; en van de kerkerekeningen, waarin de ontvangsten wegens het begraven staan opgeteekend, ontbreken juist die van 1613 en de omringende jaren.

W. J. F. J.

Sevenbergen voors. zijn woonplaats is hebbende ende de Pauselycke superstition aldaer seer licentieuselyk is oeffenende, in der voeghen dat die van de Gereformeerde Religie daerin ten hooghsten bedroeft ende geargert zijn, alsmede dat aldaer de Sabbath ende Bededagen op verscheyden manieren werden geprophaneert ende ontheylight.

Zij besluiten daarom: dat, omme daerteghens voor het toekomende te voorsien, aen de Vrouwe Princeese Douairière van Oranje, als Vrouwe van Sevenberghen voornoemt, sal worden toegesonden een aucthentyke copie van de voors. vocale ordre, met lust ende bevel omme deselve den Drossart Diderick Tholinck ende die van den Gerechte der voors. Stede toe te senden; oock te besorghen, dat die alsnoch in de voors. Boucken geregistreert ende jaerlijcx ten tyde van de veranderinge van de wet ¹⁾ de Magistraten ende Vroetschappen voorghelesen werde ende dat in achtervolge van dien den voornoemden Pustoor datelyk uyt de meergenoemde stede ende de jurisdictie van dien kome te vertrecken ende dat denselven nochte oock anderen daerinne wederomme metter woonplactse werden ghelaten om d'exercitie van de Pauselycke superstition t'eenighen tyde contrarie de Placcaten te doen, op pene van haer Ed. Gr. Mog. indignatie ende dat by ghebreke van dien daerinne door andere middelen sal werden voorsien; dat wyders omme het Placcact, op den name van d'Heeren Staten Generael teghen de Pauselycke superstition ende concenticulen gheemanert, voortaan naer zyne forme ende innehouden t'executen ende te doen onderhouden, haere Hoogheyt in qualite als boren oock aengescreven sal worden dien van den Gerechte ofte Magistraet van Sevenberghen voornoemt daertoe te vermanen ende te houden, dat sylieden den voornoemden Drossuert in 't executeren van de voors. Placcate de behulpelycke hant willen bieden ende, by naclaticheyt van deselve, selfs de voors. executie sullen hebben te doen ende over de boeten of breucken, daerof komende, mogen disponeren naer luydt van de woorden

¹⁾ De wet betoekent hier de stedelijke regoorning.

van denselven Placcate; oock voorts den voornoemden Drossaert wel scherpelyck te belasten, dat hy voortaan niet sal hebben toe te laten, dat binnen de voors. stede ende plaetse van Sevenberghen de hoochtyden van Kersmisse, Paesschen ende Pincxteren nochte de Sondaghen ende Bededaghen met neeringhen, hantwercken, coopen ende verkoopen noch met wulpsheden ende andersints en werden geprophaneert ofte ontheylicht ende dat hy, Drossaert, mitsgaders de voors. Magistraet die van de Gereformeerde Religie aldaer voortaan vriendelyck sullen hebben te bejegenen ende met den Predicant ende Kerckenraedt goede correspondentie te houden ende dat daervan van tijdt tot tijdt, ten minsten tweemael des Jaers aen haer Ed. Gr. Mo. rekenschap sal worden ghegeven. Dat mede den Advocaet-fiscael ende Procureur-ghenerael van Hollandt ende West-Vrieslandt sal worden belast op d'actien van den voornoemden Drossaert te letten ende, in cas van merckelycke wanderoiren van denselven Drossaert, teghens hem te procederen tot adjudicatie van de peinen in de voors. Placcate begrepen Ende eyntelyk, dat by Missive van haer Ed. Gr. Mo. den Predicant tot Sevenberghen voornoemt sal worden vermaent, dat hy, blyvende binnen de paelen van zyne beroepinghe, alle vrintschap ende goede correspondentie met den voornoemden Drossaert ende Magistraten sal hebben te onderhouden, mitsgaders zyne Gemeente tot behoorlyck respect van hare Overheden ende onderlinghe vrede ende eenigheyt te vermanen, oock met particuliere besouckingen alle rlyjdt ende naersticheyt aen te wenden om de Luyden van andere ghesintheden mede tot de Gereformeerde Religie te brengen.

Het merkwaardigste van deze resolutie is wel, dat de Staten van Holland en Westvriesland genoodzaakt waren eene prinses van Oranje aan te schrijven om binnen het gebied harer heerlijkheid de plakkatén, door de Staten Generaal tegen den Katholieken godsdienst uitgevaardigd, ten uitvoer te leggen; zulks bewijst, dat zij het met de strekking daarvan niet eens was en zij

ook aan andersdenkenden de vrijheid wilde verleend zien om hunnen godsdienst uit te oefenen.

De pastoor schijnt het geraden gevonden te hebben om naar aanleiding van de laatstgemelde resolutie der Staten uit Zevenbergen te vertrekken, waarschijnlijk maar voor den vorm, want een jaar daarna werd hij daar weder gespeurd, ondanks dat de Staten hem voor dat geval bedreigd hadden met hunne indignatie en andere middelen.

Die middelen, waren het bekende:

Und bist du nich willig, so brauch ich Gewalt.

Want bij hunne resolutie van 24 September 1654 gelastten zij den drossaard Diderick Tholinck „*wel scherperlyck den Priester, die men in 't seeker bericht is, onaenghesien de contrarie ende precise ordre van haer Ed. Gr. Mog., vervat in derselver resolutie van date 15 Aug. 1653, wederomme binnen de voors. stede van Sevenberghen te wesen ghekomen ende de Pauselycke superstitie aldaer met groote stoutigheyt te oeffenen, aenstonts in apprehensie te nemen ende pede ligato* (d. i. aan voeten gebonden) *te brenghen op de voorpoorte allhier* (d. i. de Gevangenpoort te 's Gravenhage), *omme, tselve ghedaen, jeghens hem voorts te werden gheprocedeert, sulcx als naer exigentie van saken bevonden sal worden te behooren; dat mede hy, Drossaert voorn., sich sonder eenigh uytstel sal hebben te verroeghen ter plaetse ende in de huysinghe aldaer de voors. gheroerde Pauselycke superstitien binnen de voorschreven Stede ghevoon zijn ghepleecht te werden ende aldaer te doen amoveren, breecken ende weghnemen alle hetghene tot sulcken eynde aldaer ghestelt ofte ghemaeckt soude moghen wesen, als bancken, ghestoelten, tafels, autaren ende alle andere instrumenten ofte commoditeyten tot 't selve ghebruyck ghedestineert, sonder eenighe verschooninghe; oock voorts de voors. plaetse te sluy'en ende wel strickt te letten, dat nochte aldaer nochte elders onder zijn districkt voortaan contrarie de Placcaten van 't Landt eenighe oeffeninghe van de voors. Religie gcschiede.*

Waarschijnlijk vreesden de Staten, dat de Katholieke Drossaard nog bezwaar zoude maken om aan hun bevel te voldoen, daar zij toch tegelijkertijd den Gouverneur, of in geval van diens afwezigheid den Kommandant van de Klundert aanschreven om den Drossaard de sterke hand te verleen en bij het ten uitvoerleggen van hun bevel en mitsdien daartoe de noodige soldaten uit hunne garnizoenen op te kommandeeren.

De paep van Sevenbergen is alstoen gevangen genomen en geboeid naar de Gevangenpoort te 's Gravenhage overgebracht, alwaar hij gevangen is gehouden geworden. Tot welke straf hij daarop werd veroordeeld, meldt de geschiedenis, ook Schutjes, niet. Deze deelt zelfs niet eens zijnen naam mede; uit de lijst der pastoors van Zevenbergen, die hij in zijn bekend werk gaf, zou men kunnen opmaken, dat *de paep van Sevenbergen* was Mathias de Backer, een pater Franciscan, doch zeker is het niet. De Plakkaten der Staten-Generaal moeten wel met alle gestrengheid te Zevenbergen zijn toegepast, dat de naam van dezen moedigen priester zoozeer in vergetelheid is geraakt.

's-Hertogenbosch.

A. VAN SASSE VAN YSSELT.

IETS OVER DE KERKELIJKE GESCHIEDENIS VAN WAALWIJK.

II.

en gewichtig moment in de geschiedenis van Brabant en dus ook in die van Waalwijk was het jaar 1629. Kort na de inneming van 's-Hertogenbosch door Frederik Hendrik, werden door een klein getal Waalwijksche ingezetenen, die de *ware Gereformeerde religie* waren toegedaan, pogingen in het werk gesteld, om de parochiekerk in gebruik te verkrijgen, waarvoor de hulp der Hoog-Mogenden werd

ingeroepen. Een gevolg hiervan was, dat de toenmalige predikant van Besoijen, Jeremias Eckius (1626—1671), van den Raad van State volmacht ontving om in genoemde kerk en sommige omliggende kerken te gaan prediken. Deze volmacht, waarvan eene authentieke copie berust in het archief van den Bosschen kerkeraad, — door Dr. Koch te Ginneken mij bereidwillig ter inzage verstrekt — luidde aldus:

Den Raedt van State der Vereenichde Nederlanden, Allen den ghenen, die dese sullen werden gethoont, Doen te weten, Alsoo byde Ho: ende Mog: Heeren Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden goetgevonden ende geresolveert is, de respective kercken in de Meyerie van Shertogenbosch te doen versien met goede bequame predicanten, ende mitsdien den pastooren by acte vanden XXen der voorleden maent Octob. door onse Gecommitteerden gelast ende bevolen is, hunne inhebbende kercken tot sulcken einde te ruymen, met consent omme hunne beelden ende dier gelycke ornamenten daervuyt te lichten,

Soo ist, dat Wy geauthoriseert ende gecommitteert hebben, ende authoriseren ende committeeren by desen Jeremias Heckius, predicant tot Besoyen, om inde kercke te Waelwijck ende andere daerontrent gelegene kercken te gaen predicken, ende den waren Godes dienst te betreden, Lasten oversulcx ende bevelen wel expresselijck den schout ende gerechte ende eenen yderen, die desen sal aengaen, den voors. Jeremias Heckius de voorseide kercke te Waelwijck ende andere, daer ontrent gelegen, daertoe t'openen ofte doen openen, ende hem daerinne alle hulp ende bystant bewysen, sonder eenich belet, hinder off moeyenisse aen te doen, off gedogen van jemants gedaen te worden, op pene van daerover gestraft te worden nae behooren.

Gedaen in Syravenhage den xij^{en} No^vemb. xvj^c negenen-twintich. Was geparagrapheert P. v. Walta v^t. Onderstont geschreven: Ter ordonnantie vanden Raedt van State

ende was ondertheykent¹⁾ In absentie van den secretaris J. Eyckbergh.

Ten selven dage onder gelycke paraphraze ende signature gelycke Actens als de voorgaende gedepescheert voor de naevolgende predican ten:

Voor Johannes Brun, predica nt tot Sprangh, om te gaen prediken in de kercken op Loon ende Beeck.²⁾

Voor Petrus Portenius, predica nt tot 's Gravenmoer, om te gaen prediken inde kercke tot Tilborch.

Voor Wilhelmus Corsman, predica nt tot Baertwijk, om te gaen prediken in de kercke van Drunen.

Voor N. Groen, predica nt tot Vliemen,³⁾ om te gaen prediken inde kercken tot Cuyck ende Vucht, al mede ende andere daer ontrent gelegene kercken, soo als de voors. Acte

Mede in het archief van den Bosschen kerkeraad bevindt zich het origineele verslag van hetgeen Ds. Eckius te Waalwijk verrichtte en van wat hem overkwam, van welk verslag ik, alweder door de vriendelijkheid van Dr. Koch, inzage heb kunnen nemen. Het is van dezen inhoud:

Ich, onderschreven, last hebbende van de G. M.⁴⁾ om tot Waalwijk in de kercke te prediken ende daer toe den schout⁵⁾ ende gerechte aen te spreken, dat se de kercke soude openen ofte doen openen: hebbe den schout ende gerechte daer over aengesproken en mynen last getoont

¹⁾ In het origineel staat „M. H u y g o n s”, doorgestreept.

²⁾ Met dit „Beeck” wordt naar alle waarschijnlijkheid bedoeld „Hilvarerbeek”.

³⁾ De hiergenoemde plaatsen, n.l. Vlijmen, Baardwijk, 's Gravenmoer, Sprang en Besoijen, lagen in Holland, tegen de grenzen van Brabant aan. Zij konden in zekeren zin bolwerken tegen het Roomsche geloof genoemd worden, die menigen aanval van uit het vjandelijk kamp moesten verduren, maar die ook zelven vaak aanvallenderwijze te werk gingen.

⁴⁾ „G. M.”, dat is „Groot Mogenden”.

⁵⁾ In 1629 was nog schout: Adriaen Michielsson.

en versoght, dat sy volgens haeren last my daer in wouden behulpich wesen. De schout met sijn gerechte ghesproken hebbende, vonden haer daer over beswaert, alsoo daer over contrarie placact van de Hertoginne gecomen was, ende en wieste¹⁾ niet, wat sy inde saecke souden doen: Verclarende, dat soe by aldien het van ymande conde gheschieden, dat de kercke gheopent wierde, dat sy haer daer niet teghen en souden stellen, wanneer sy of de plaetse geen schaede en mochten hebben. Des Sondaes smorgens, ick siende, dat in de saecke niet en wiert gedaen, ende verstaen hebbende, dat de Heer²⁾ van Waelwijck was van de Haegh ende van ghelicke de pastoir³⁾, die te vooren tot Breeda geveest was, thutys gecomen waren, hebbe ick my op wech gemaect, om haer oock daer over aen te spreken ende af te vraghen of sy my geliefden den sluetelen over te te leveren (want ick wel wiste, dat sy de selve hadden, te meer alsoe my de koster verclaarde, dat de meyt van de paap hem de sluetel hadde afghehaelt,) doch ondervoghen comende, wiert my van verscheyden persoonen gheseyt, dat sy wt ghereden waren, alhoewel de pastoor noch binne de plaetse was, soe daer nae bleck⁴⁾. De saecke aldus gelegen sijnde, ben ick wederom ghedaen ende de vrymoedicheyt gnommen om met een ladder duer een venster, dat met riet toe gebonden was, te climmen, ende van binnen de crammen van een slot ontveen⁵⁾ gheslaegen ende de duer alsoe gheopent ende de clock gheluyt. De pastoor, hoorende de clock luyden, is met een groote menicht van volck gecomen ende heeft daer over teghen my geprotesteert, seggende, dat ick my daer in te bute ginck, nemende de kercke in met geweld; daer op ick hem antwoorde, dat ick niet tegenstande zijn protest met mijn saecke soude voort

¹⁾ „wieste”, een provincialismus voor „wiste”. Nog tegenwoordig gebruikt de Brabander dit woord.

²⁾ Dat was: Jan van Leeftael.

³⁾ Rodolphus Zeegers was sedert 1626 pastoor te Waalwijk.

⁴⁾ „bleck” = bleek.

⁵⁾ Vermoedelijk een provincialismus voor *in of aan tweeën*.

gaen, verhopende dat E: E: M: my van dies wel souden uyt draghen, die my daer gesonden hadden. Ende de paep vertrocken zijnde, hebbe ick aldaer den gods dienst gedaen ¹⁾, hebbende meer als over de twee hondert toehoorders, waer van de tachtentich wel waren wt de plaetse van Waalwijk. Dit aldus ter memory ghestelt voor die ghene, die het E. E. M. sullen voordragen. Datum 20 Novemb. 1629. (Geteekend: Jeremias Eckius, predicant in Besoyen).

Laat ons nu zien, wat de jaren 1647 en 1648 te aanschouwen gaven. Maar vooraf moet ik wijzen op eene teleurstelling. In het kerkelijk archief is namelijk eene gaping van 39 jaren, van 1648 tot 1687. Wat daarvan de reden is, begrijp ik niet. Moltzer denkt, dat de archieven zijn *verloren* geraakt. Maar hoe? Er zijn geen acta van den kerkeraad, geen kerke- of diaconierekeningen, geen doodboeken, slechts één of twee weinig op kerkelijke zaken betrekking hebbende armmeestersrekeningen (1663 en 1666) en één belangrijk los stuk, n.l. den *beroepingsbrief* op den eersten predikant, die veel vergoedt. Maar gelukkig heeft onze uitstekende Moltzer er niet voor geschroomd eene reis naar Den Haag te doen, om daar een dag of wat te snuffelen in het Rijks-archief. Daar vond hij, geholpen door een vriendelijken beambte, een drietal stukken aangaande de eerste *Gereformeerde* gemeente te Waalwijk. Deze drie gegevens, vermeerderd met den door mij gevonden *beroepingsbrief* op den eersten predikant, werpen een zeer matig licht op den kerkelijken toestand gedurende de tweede helft der 17de eeuw. Het eerste stuk is een verzoekschrift, dato Januari 1647, aan *Haer Ho: Mog: gepresenteert uyt den naem ende van wegen de ledematen van de ware Gereformeerde religie, woonende*

¹⁾ Dit was de eerste, maar ook de laatste maal, dat Ds. Eckius te Waalwijk predikte; want, gelijk bekend is, ging pas in 1648 de Roomsche kerk in handen der Protestanten over. Hij mocht deze gebeurtenis echter nog beleven, daar hij tot 1671 predikant te Besoijen was.

in de vryheyt van Waelwijck, ressort van de Meyerye van 's Hertogenbosch, versouckende om de redenen daerin verhaelt, dat Haer Ho: Mo: willen vergunnen ende consenteeren by d'afdoening van de retorsie ¹⁾ der voorschr: Meyerye, dat zy neffens andere gront parochiekercken der selver Meyerye, eenen goeden en bequamen leeraer des Heyligen Euangeliums, naer der kercken ordre moogen beroepen in hare gront ende principale kercke; als oock aennemen eenen schoolmeester van de Gereformeerde religie, waerdoor de jonge jeucht mocht worden gesticht ende geleert. Het antwoord daarop was: Is goetgevonden ende verstaen, dat men op 't voornoemt versouck der supplianten nae behooren sal letten, ende goet reguardt nemen by voortganck van tractaet van vrede, ofte by afdoeninge der voorschr: retorsie.

Dat al spoedig, na het sluiten van den vrede van Munster op 15 Mei 1648, of liever na zijne afkondiging hier te lande op 5 Juni, de parochiekerk van Waalwijk, op bevel der Staten-Generaal, in handen der Gereformeerden overging, spreekt van zelf, en dat er nog in hetzelfde jaar ernstige pogingen werden aangewend tot het verkrijgen van een predikant, bewijst de volgende brief, dien ik om den wille der belangrijkheid en omdat hij kan gelden voor het gansche platteland van Staats-Brabant, hier moet afschrijven:

Alsoo de Heere des groten oogst gelieft heeft door Syne groote barmhertigheid en genade den H. Euangelio een deure te opene in de Majorye van 's: Bos, en de herten der Hoogmog: Heeren Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden soo te raken, dat haar Hoogmog: geconsenteert en geordonneert hebben, dat tot reformatie van de Majory voorschreve by provisie beroepen soude worden veertien bekwame en icelbegaafde predikanten, soo is 't, dat de extraordinaire kerkelyke vergadering, bestaande uyt verschyde predikanten van alle de provincien deser Verenigde Nederlanden, met en neffens 't E: classis van 's: Bos, na

¹⁾ Omtrent de beteekenis dezer uitdrukking zie men het kerkelijk Placaat-boek, deel I, bl. 565 e. v. v. („Plakaten tegen de Papisten”).

voorgaande presentatie aan haar Hoogmog: en approbatie der selve, beroepen heeft, gelijk sy beroepen mitsdesen den welgeleerden en godsaligen D: Henricum de Vries, getrou bedienaar des H: Euang: op de Westmase, in de classis van Dordregt, tot den dienst des H: Euang: in de plaatse van Waadwijk, om aldaar als een getrou herder en dienaar van J: C: te staan; het talent zijn Eerw: van God toebetrout te woeker te legge en den H: Chr: een gemijnte te vergaderen; het woord der waarhijld suiver te prediken; de hylige sacramenten wegens Gods woord te bedinen; de glovigen in den gebede voor te gaan; de discipline te oeffenen; de kranken te bedienen en nootlydende personen neerstig te bezoeken; en in summa alles te doen, wat van een goed en getrou herder vereist wort. Versoekende zijn Eerw: gans ernstelijk en in den name des H: J: C: de beroepinge voorschreven aan te nemen, omme diegene, welke daar alberijds de oogen mogten geopent wesen, onder Gods genadigen segen meer en meer te verligten en in godsalighijld des levens door de leer welke na de godsalighijld is en eenen godvrugtihen wandel te versterken, en voorts die nog in de schaduwe des doods en in de dikke duisternisse des Pausdoms sitten en in 's werelts wesen steken, de oogen te openen en te bekeren van de duisternisse tot 't ligt en van de magt des Satans tot God, opdat sy de vergevinge der sonden ontfangen en erfdeel onder de gehyligde door 't glove onses H: J: C:, en mitsdien met vlees en bloed niet te rade gaan, maar sig den Heere tot dit hylige en nodige werk over te geven, Welke belooft heeft Zijn trouwe dienaars — die tot haren vader en moeder seggen: ik sie hen niet, en haar broederen niet kennen, en hare sonen niet agten, opdat sy Gods woord houden en Zijn verbond bewaren — by te sullen wesen en meer doen kan, als wy denken of beueren kunnen. Onsenthalve sullen niet nalaten zijn Eerw: met onse gebeden te assisteeren, ten eynde zijn dienst vrugtbaar mogte wesen, en den selve met alle Christelyke en seer tedere liefde te omhelsen.

Actum te 's: Bos, den 21 Augustus 1648, en ter oirkonde der waarhijdt van ons ondertekent. Was getekent van 21 predikanten, als volgt: G: Udemans, conventus praeses. Carolus de Maets, conventus assessor. Henricus¹⁾, conventus scriba. Cornelius Triglandius. Johannes Smith. Abraham de Rooy. Everhardus Schuyt. F. de Waal. Isaacus Valkenaar. J: Suerius. Henricus Dibbizijs²⁾. A: Lasius. Jacobus Ligurus. J: van der Hage. Wesselius Emmius. Johannes Aalstius. Bernert Tilenius. J: van den Berg. Jan Waartenis. Cornelis van Binstel(?).

(Wordt vervolgd.)

Besoyen.

J. v. D. HAMMEN Nz.

WIJNAENDTS VAN RESANDT.

Als gedeeltelijk antwoord op de vragen, door den heer W. Wijnaendts van Resandt te Macassar, geplaatst op den omslag der 10e aflevering van den vorigen jaargang van „Taxandria” kan het volgende dienen, getrokken uit het archief van de orde der Capucijnen.

Jan Baptist Wijnants (Pater Florianus), te Antwerpen geboren, was in 1618/9 Gardiaan van het Capucijner-Klooster te 's Hertogenbosch; hij overleed te Dendermonde oud 64 jaren, 11 Dec. 1636.

Petrus Wonders, 1647 te 's-Hertogenbosch geboren uit het huwelijk van Josina Wijnants met Franciscus Wonders, die te Schijndel woonde; hij trad

¹⁾ Ook niet ingevuld in de authentieke copie.

²⁾ Op mijne schrijftafel heb ik liggen een eigenhandigen brief van Ds. J. Debethius, gedeputeerde der classis van Dordrecht, dato 11 Maart 1614, gericht aan den welbekenden Ds. Cornelius Hanecop, predikant te Sprang, waarin dezen wordt op het hart gedrukt te Sprang te blijven en het beroep naar Etten en Leur niet aan te nemen. Waren zij misschien bloedverwanten?

14 Januari 1669 te Leuven in de Orde der Capucijnen, en ontving den kloosternaam van Pater Franciscus Maria; hij overleed in 't klooster te Velp, als Priester-Predikant, 23 Oct. 1705.

Tilburg.

Fr. LAMBERTUS Ord. Cap.

DRIE KEMPISCHE DORPEN.
(WAALRE, VALKENSWAARD EN AALST.)

II.

Jan van Rotselaer, de eerste gemaal van Elisabeth, en weduwnaar van Maria van Barlaymont, was uit een der aanzienlijkste huizen van Brabant gesproten; hij was ridder, heer van Rotselaer, Vosselaer, Lichtaert, Rethy, Haecht, Werchter enz., erfseneschalk van Brabant en buitengewoon raadsheer van den hertog.

In 1431 werd hij door hertog Philips den Goede tot lid van den Raad van Brabant benoemd, in 1451 overleed hij.

Zijn zoon Jan van Rotselaer, heer van de uitgestrekte goederen zijner ouders, overleed 8 Maart 1495.

Uit diens echt met Clementina van Bouchout, eene dochter van Jan, heer van Boulers, Schendelbeke enz., bij Johanna van Vianen-Beverweerd, met wie hij 5 Juni 1432 een huwelijksverdrag had gesloten, liet hij twee kinderen na: Hendrik en Elisabeth.

Hendrik was bij het overlijden zijns vaders op 8 Maart 1495 nog minderjarig, doch hij werd 20 October d. a. v. met zijns vaders heerlijkheden verleid, terwijl zijne moeder het vruchtgebruik zou behouden.

Hij overleed echter vroegtijdig ongehuwd, waarna zijne zuster Elisabeth in 't bezit zijner goederen kwam.

Elisabeth van Rotselaer werd dus vrouwe

van Perweys, Duffel, Vosselaer, Rethy, Lichtaert, Herlaer, Gestel, Waalre, Valkenswaard en Aalst.

Haar voogd Jan van Berchem had ze na den dood van haren broeder Hendrik uit haar naam verheven; 21 Januari 1514 verhief zij zelve de heerlijkheden van Waalre, Valkenswaard en Aalst, die van haren oudoom Hendrik van Horne afkomstig waren; nadat Jan van Gavere ze 5 September 1483 bij den dood van Margaretha van Schoonvorst, zijne tante, verheven had.

Elisabeth van Rotselaer huwde met Michaël van Croy, bijgenaamd „met den langen baard”, die heer was van Sempy, Ecaussines en Martrent en opgenomen in de ridderlijke orde van het Gulden Vlies.

Hij was een zoon van Jan van Croy, heer van Thou aan de Marne, die onder de eerstbenoemde Vliesridders voorkomt, in 1473 door hertog Karel den Stoute tot Graaf van Chimay was verheven en voor den hertog stadhouder was in Henegouwen.

Maria van Lalaing, vrouwe van Quiévrain en Ecaussines was zijne moeder ¹⁾.

Michaël, door zijn huwelijk in het bezit gekomen van Waalre, Valkenswaard en Aalst, had een proces te voeren met Jan van Cortenbach, heer van Helmond, aan wien — als eigenaar der rentebrieven — was toegekend een rente op deze drie heerlijkheden, welke niet was betaald geworden.

Den 15en October 1519 werd in dit proces vonnis gewezen ²⁾.

Ook tegen de Gavere's moest in rechten worden opgetreden.

Jan van Gavere gezegd van Herimez, had 15 September 1454 aanspraak op 't bezit der heerlijkheden

¹⁾ De Francquen, Recueil enz.: Croy blz. 21.

²⁾ De Raedt: Duffel, Gheel en hunne Heeren, in „Kempisch Museum” I, 214.

gekroegen, als erfgenaam zijner tante Margaretha van Schoonvorst.

Uit zijn huwelijk met Maria van Schoonvorst, die hem de heerlijkheid Zetrud aanbracht, welke hij 7 Juli 1457 in haren naam verhief voor het leenhof van 't kasteel van Namen, sproten vijf kinderen, waarvan de oudste zoon Jan van Gavere gezegd van Herimez, ridder, heer van St. Aaghtenrode, Elslo, Diepenbeeck en Monjoie, in den echt trad met Walrama van Brederode, dochter van Reinoud, ridder van het Gulden Vlies, bij Jolanda van Lalaing.

Hij verwekte bij haar twee dochters; Maria, vrouwe van St. Aaghtenrode en Diepenbeeck, die in 1552 overleed, 92 jaar oud en weduwe van Arnold van Hamal gezegd van Elderen, heer van Vogelsanck, Monceau en Suerbempde; en Johanna, die uit haar vaders nalatenschap Heetvelde en Zetrud bekwam en eerst gehuwd was met Jacob van Gavere, heer van Fresin, na diens dood — in 1537 — met Robert van Longueval, heer van Latour.

Maria — toen nog ongehuwd — en Johanna van Gavere treden eenigen tijd op als bezitsters van Waalre, Valkenswaard en Aalst, althans 21 December 1521 ontving Godevaert de Haen ze tot haar „behoeff”, gelijk het leenregister uitwijst.

Ten slotte behielden in deze processen toch de Rotselaers het veld, zoodat Elisabeth en haar gemaal vrouwe en heer bleven van de dorpen welker historie wij hier behandelen.

Toen Michaël in 1516 was overleden zonder wet-tige kinderen na te laten¹⁾, hertrouwde zijne weduwe met Thomas Schotelmans, die sommigen willen, dat haar hofmeester was.

Wat daarvan zij, het komt ons voor, dat de Schotelmans'en niet tot de aanzienlijke familiën

¹⁾ Hij liet slechts een bastaard na: Michiel van Croy, gehuwd met Maria van Halle.

van die dagen behoorden, en zeker was Thomas niet „ebenbürtig” aan de aanzienlijke vrouw, die hem hare hand schonk.

Vermoedelijk waren zij uit Herentals ¹⁾ afkomstig, waarin 1524 Jonker Jan van Rotselaer schout was en in 1514 Adam Schotelmans schepen.

Ik vermoed, dat deze Adam Schotelmans de vader was van Thomas, die door zijn huwelijk met eene zoo rijke en aanzienlijke weduwe als Elisabeth van Rotselaer, een man van gewicht werd; te meer, daar zij hem in haar testament van 10 October 1529 het vruchtgebruik liet van al hare goederen.

Thomas Schotelmans althans wordt een zoon genoemd van Adam bij Elisabeth van Tulpen (Herald. Bibl. 1876 blz. 282), een zoon van Adam bij Elisabeth N. (de Raedt, in Kempisch Museum I, 214); elders van Adam bij Elisabeth van Nispen (Aant. van Prosper Cuypers).

Kort na het maken van haar testament overleed Elisabeth van Rotselaer; en den 21en October 1529 verhiel Thomas het vruchtgebruik van Perweys, Vosselaer, Waalre, Valkenswaard en Aalst.

Het vijfde deel in de heerlijkheid van Herlaer verhiel hij 17 Januari 1530, het vruchtgebruik van Duffel en Waelhem den 31en derzelfde maand.

Elisabeth van Rotselaer overleed kinderloos, en Frans Schotelmans, de zoon, die Thomas Schotelmans naliet, en die vaak als *Joncker Franchoy van Aelst* voorkomt, was dus niet haar kind.

Schotelmans

Toch voerde hij als hartschild in zijn gevierendeeld wapen het volle wapen van Horne, en de palen van Berthout-Duffel in het 1e en

¹⁾ Misschien was ook Turnhout hunne stamplaats: door zijns vaders overlijden verhiel Thomas 26 October 1545 eenig goed te Turnhout: zijn broeder Frans was priester en bekwam 30 Januari 1550 ook goederen te Turnhout.

4e kwartier; de meer- of linde- bladen der Schotelmansen vulden het 2e en 3e vierendeel.

Bij den dood zijns vaders was hij nog minderjarig, althans Mr. Nicolaas Syle of de Sille, mr. Jacoppe Bogaerts en Janne van Oyenbrugge¹⁾ traden herhaaldelijk als zijne momboirs op, o. a. nog den 25en Mei 1554; want Frans had zich „gefondeerd” als erfgenaam van vrouwe Elisabeth van Rotselaer bij middel van zijn vader.

Een proces sproot daaruit voort, waarvan de uitslag later zal blijken.

De vraag doet zich dus voor: met wie hertrouwde Thomas Schotelmans na den dood zijner eerste gade?

Dit leeren ons de scabinale protocollen der stad Antwerper.

Den 7en April 1537 verscheen voor de schepenbank der Scheldestad *Adriaen Wils, woonende tot Heerentals, in den name ende als volcomenlick gemachticht van Vrouwe Clara van den Werve, die hem met heere Thomase heere van Perweyz, hueren wettigen man ende mombor, gemachticht ende volcomen macht gegeven heeft enz. gelijck ende in aller manieren als de voerschreven vrouwe Claren de voerschreve parcheelen van erfchysen van wijlen Raese van der Werve hueren vader toecomen bleven ende verstorven sijn.*²⁾

Thomas Schotelmans, heer van — of beter vruchtgebruiker der heerlijkheid — Perweyz, was dus in 1537 gehuwd met Clara van de Werve, dochter van Raes, bij Catharina Colins³⁾.

Deze Clara, uit het aanzienlijke, oorspronkelijk Hollandsche huis der van de Werve's gesproten, die

¹⁾ Jenne van Oyenbrugge was gehuwd met Simon van de Werve, een broeder van Frans' moeder.

²⁾ Scabinale protocollen van Antwerpen. Keyser Wosenbake vol. I, fol. 173.

³⁾ Batavia Illustrata, 1.67.

thans nog onder den hoogsten Belgischen adel worden gerekend, wordt echter bij van Leeuwen echtgenoot genoemd van Hendrik van Etten.

Uit eene andere Antwerpsche schepenakte blijkt, dat *Jouffrouwe Clara van de Werve, Raes dochter wylen, met Henricke van Etten ejus marito et tutore*, den 3en Juni 1531 voor schepenen verschijnt ¹⁾; zoodat zij dus in eerste huwelijk aan Hendrik van Etten verbonden was, als wiens gade zij reeds 16 Augustus 1527 voorkomt. ²⁾

In 1544 was Clara van de Werve reeds overleden; hare zoons uit haar eerste huwelijk Hendrik, Adriaan en Embrecht — later en overal elders Engelbrecht geheeten — waren toen nog minderjarig, en Nicolaas van der Meere, ridder, Cornelis van Lier en heer Willem van de Werve, markgraaf van Antwerpen, waren hunne voogden ³⁾.

Thomas Schotelmans „*de douagier van Perwez*” verwekte bij Clara van de Werve één zoon, Frans geheeten, die vaak voorkomt als *Joncker Franchoy van Aelst*.

Toen François in 1561 overleed — het opschrift van een grafzerk stelt den datum op 9 November — komen als zijne erfgenamen voor Adriaan van Etten, zijn broeder van moederskant, die beleend wordt met de heerlijkheden Sonderwijck en Velthoven, welke de jonker van Aalst van den Koning gekocht

¹⁾ Scab. protocollen van Antwerpen 1531 Keyser Ballinck, vol I, fol 92.

²⁾ idem 1527 idem vol I, fol. 258.

³⁾ idem 1544, Wesenbeke, Grapheus vol. II, fol. 376.

Wij mogen niet verzuimen hier openlijk onzen dank te brengen aan den heer baron de Borrekens te Antwerpen, die de welwillendheid had ons uit het archief zijner woonplaats afschriften van verschillende acten te maken, welke ons in staat stelden dit gedeelte onzer geschiedenis zoo uitvoerig te doen zijn; evenmin als aan den heer graaf van de Werve van Vorselaer die zoo beleefd was onze vraag om inlichtingen aan den heer de Borrekens ter beantwoording voor te leggen.

had; terwijl een andere halfbroeder, Adriaan van Etten, met Zeelst wordt verleid ¹⁾, dat François in 1559 in pand had genomen.

Deze beide van Ettens en hun broeder Engelbrecht droegen hunne rechten op Herlaer en Gestel den 18 Juli 1566 op aan Jan IV van Merode ²⁾.

Frans Schotelmans schijnt dus ongehuwd te zijn geweest; kinderen heeft hij in geen geval nagelaten.

Wij vinden van hem nog, dat hij zich door zijn natuurlijken broeder Pieter ³⁾ Schotelmans deed vertegenwoordigen om in 't bezit te worden gesteld van een cijs te Ouwen (9 September 1550) en van eenige renten op Duffel en Gheel (2 April 1552) terwijl hij 13 Februari 1550 de heerlijkheid Aalst had verheven, en ook lid was der Illustre Lieve Vrouwebroederschap te 's-Hertogenbosch ⁴⁾.

Uit het aankopen van verschillende goederen en heerlijkheden blijkt voldoende, dat de jonker van Aalst zeer gegoed moet geweest zijn; zoodat veilig mag worden aangenomen, dat zijn vader de aanzienlijke inkomsten, die de douairie van de uitgestrekte bezittingen zijner eerste gemalin, hem opbrachten, goed moet hebben beheerd en zich daaruit een groot vermogen hebben verzameld.

Na den dood van Frans hooren wij niets meer van de familie Schotelmans, en verschillende personen doen zich op om aanspraak te maken op de heerlijkheden Waalre, Valkenswaard en Aalst.

(Wordt vervolgd.)

P. N. PANKEN.

W. J. F. JUTEN.

¹⁾ Hij verhief het 23 Dec. 1571. Zie Schutjes V, 1000

²⁾ Schutjes V, 793.

³⁾ Of Gerard Schotelmans, die 28 Augustus 1556 voorkomt als deurwaarder van den Raad van Brabant, tot deze familie behoorde, en op welke wijze, is ons niet gebleken.

⁴⁾ Alg. Ned. Familieblad IV, blz 157.

ROUW- OF WAPENBORDEN EN GRAFMONUMENTEN
IN DE ST. JANSKERK TE 's-HERTOGENBOSCH.

I.

(Met een plaat.)

ot ruim eene eeuw geleden bestond hier te lande het gebruik, dat de aanzienlijken hunne dooden begroeven in de kerken. De graven, waarin dezen daar ter aarde besteld waren, werden gedekt met zerken, waarop behalve de namen der personen, die daaronder rustten, meestal ook nog hunne wapens en kwartieren werden uitgebeiteld; bovendien werden in vele gevallen de wapens en kwartieren der in die graven ter aarde bestelden daar boven gehangen met vermelding van den datum, waarop de persoon, wien zij betroffen, gestorven was.

Een groot aantal grafzerken van personen, die in de St. Janskerk te 's-Hertogenbosch begraven werden, is daar nog aanwezig: vele daarvan zijn rijk gebeeldhouwd en leveren eene belangrijke bijdrage op voor de kennis der aanzienlijke Bossche geslachten en hunner wapens. Zij werden in het jaar 1821 opgemeten en afgeteekend door Jhr. E. M. Martini, welk werk zich thans bevindt in de verzameling handschriften van het Provinciaal Genootschap van Noordbrabant; jammer genoeg gaf de samensteller zich daarbij niet de moeite om de afteekeningen getrouw aan het origineel te doen zijn en zoo heeft zijn omvangrijk werk slechts de verdienste van tot een leidraad te kunnen dienen bij het ontcijferen der wapens en namen op de grafzerken, welke tegenwoordig door het veelvuldig gaan, dat daarover geschiedt, meer en meer afslijten. Het Provinciaal Genootschap doet thans de grafzerken der St. Jan door een bekwaam teekenaar afteekenen, juist zooals zij zijn en is van plan deze teekeningen, zoodra zij compleet zullen zijn, uit te geven; ik onthoud er mij daarom van om deze zerken hier te beschrijven.

Grafmonumenten schijnen aanvankelijk niet in de St. Janskerk geweest te zijn; wellicht meende men in de eerste tijden van haar bestaan, dat de aandacht der geloovigen door dergelijke gedenkteekenen van de godsdienstoefeningen zoude worden afgeleid en vond men het daarom oudtijds niet goed, dat zij in de kerk geplaatst werden.

Wel had men voorheen in de St. Janskerk ter herinnering aan de overledenen religieuze voorstellingen op hare muren. Zoo kwam toch voor eenige jaren in den hoek van de afsluiting der tegenwoordige St. Antoniuskapel eene muurschildering van het jaar 1444 voor den dag, voorstellende Christus aan het Kruis tusschen de H. Maagd en St. Jan en omgeven door verschillende kleinere figuren, in de kleederdracht van dien tijd, waarschijnlijk voorstellende de familie der overledene, te wier nagedachtenis dit fresco geschilderd was; daaronder bevindt zich het volgend opschrift: *Int jaar ons heren MCCCC en XLIIII doe sterf Katrine, Jordensdochter van Driel, Willem Jacops soen van den Wiel was, aen die Minderbroeder Slach, die sterf op Sint Simen en Juden avend. Bit voer die ziel.*

Eenigen tijd later zijn bij de herstelling der kapel, welke thans aan de H. Anna is toegewijd, ook muurschilderingen voor den dag gekomen, die klaarblijkelijk eveneens aangebracht zijn geworden ter nagedachtenis van overledenen; immers boven een drietal dezer wandschilderingen, welke zich bevinden aan den Evangeliekant en waarschijnlijk tusschen 1423 en 1431 vervaardigd werden, staan de navolgende opschriften: *Jofrou Cathelijn, heer Eduard Dicbier rydders huysvrouw, overleed Assumptionis 1423; Jouvrou Corneliken Vladeracken, huysvrouw heer Hendrick Dicbier, gestorven lichtmisdag 1426 en Joufr. Godelieve dochter heer Hendrick Dicbier, gest. St. Cecilien avent 1431.*

Bij de restauratie dezer fresco's heeft men daaronder

geschilderd wapens, welke die der geslachten Dicbier en van Vladeracken zouden moeten voorstellen doch die dit niet zijn, wat wel jammer is.

Behalve deze grafteekenen is er uit het grijs verleden nog slechts een in de kerk overgebleven; het bevindt zich in den zuidelijken binnenmuur nabij de doopkapel en stelt voor Margaretha van Auweninge, de vrouw van Alard van Hamel (of Duhamel), een der voornaamste bouwmeesters van de kerk; deze vrouw is daarop voorgesteld in haar lijkkleed met eene sluier over het diep betrokken gezicht en neergestrekt op eene mat, onder het hoofd opgerold.

Op een spreukband staan boven haar de woorden :

O Ghenadig God ontfermt U mijner.

en onder haar :

Hier leit begraven Margriet van Auweninge.

Alart Du Hamel meister van den wercke

Huisvrouw, die sterf op Alderheyiligen

avont anno 1484.

Het Bossche volk, dat dit opschrift niet lezen kon en de afbeelding van het lijk der vrouw aanzag voor die van het lijk van een kind, dat, zoo meende het verder, achter den grafsteen in den kerkmuur gemetseld zoude zijn, heeft op grond van die verkeerde opvattingen zijne phantaisie laten werken en daardoor het volgend verhaal in de wereld gebracht, dat nog altijd onder hetzelfde bestaat: een werkman der St. Jan kende het geheim om die kerk op een vasten grondslag te bouwen; op zekeren dag, dat hij met zijne vrouw over den opbouw dezer kerk aan het praten was, verklaarde hij haar dit geheim, denkende dat zij alleen hem hoorde en zij het niet zoude verraden, doch het gesprek werd afgeluisterd door hun kind, dat niets beter wist te doen dan het geheim zoo spoedig mogelijk aan de overige werklieden der kerk te vertellen; toen de vader dit hoorde, ontstak hij daarover in zoo'n hevige gramschap, dat hij zijn onnoozel kind doodde en het lijk daarvan wegnaakte

in den zuidermuur der kerk, waaraan hij toen bezig was te bouwen. Ter herinnering aan dat kind zou daarop deze grafsteen in den muur gekomen zijn. Merkwaardig is het, dat, zooals Hezenmans ons mededeelt in zijne *St. Janskerk te 's-Hertogenbosch* blz. 21, aan den bouw van den Dom te Utrecht eene dergelijke legende verbonden is. Heeft zij geen beteren grondslag dan de Bossche legende, dan valt daaraan evenmin als aan deze eenige waarde te hechten.

Niet ver van laatstbedoelden grafsteen bevindt zich uit een later tijdvak tegen den zuidelijken binnenmuur der kerk het grafteeken van mr. Jacob van Balen, een bekwaam rechtsgeleerde, die van 1592 tot 1622 meester der Tafel van den H. Geest en ook meermalen president-schepen van 's-Hertogenbosch was ¹⁾; het bestaat uit de wit marmeren beelden van hem en zijne vrouw Angelica Creeft, in de kleederdracht van het laatst der 16e eeuw; beiden knielen neder voor een kruis, dat thans niet het oorspronkelijke is; dit werd omstreeks het jaar 1640 op last van den Protestantschen Kerkeraad der Kerk uit het monument gebroken, omdat hij het aanzag voor een *superstitieus beeld* ²⁾, waaruit kan worden opgemaakt dat toen ter tijde het kruis een crucifix was; de engel, die de console sierde, waarop dit monument staat, is destijds ook verdwenen. Op dit grafteeken staat het volgend onderschrift te lezen:

Memoriae S.

Viduae, clientes, pauperes, cives, forum, astraea, sophia, historia, musarum chori, nequiere morti eripere Balenum suum. Sic nempe cautum est omnibus restat mori, sed vita justis redditur, malis perit. Jacobo Baleno sibi que Angela Creeftia, ut pridem thori, sic tandem tumuli consors p.c. Obiere ille anno Christiano CIO IO CXXII XII Kal. Febr: haec CIO IOC.

¹⁾ Taxandria II blz. 328.

²⁾ Hezenmans t. a. p. blz. 286.

Boven dit monument staan twee wapenschilden, waarin de wapens van van Balen en Creeft voorheen uitgehouwen waren; onder het monument stonden oudtijds de volgende kwartieren:

Van Balen	Colborn
Kreefts	Kuisten.

Meer naar den kant van de doopvont staat tegen laatstbedoelden muur der kerk nog een grafsteen, zwart van kleur en met het volgend opschrift in vergulde letters:

Sepultura D. Antonii Bruyninx, S. T. L., ecclesiæ hujus dum viveret presbyter et Episcopatus diaconi, qui sacerdotio et residentia jubilarius plenus dierum et in senectute bona, videlicet natus a^o 84, in Domino moritur a^o 1623, mensis vero Junii 16^a. In pace in idipsum dormiat et requiescat.

Aan de noordzijde van het Hoog koor, nabij het hoogaltaar stond de graftombe van Gijsbertus Masius, die te Zalt-Bommel geboren werd uit het huwelijk van Jan Maas met Hesther Nayen en van 1595 af tot aan zijnen dood in 1614 bisschop van den Bosch was. Deze bisschop was daarop levensgroot uitgehouwen, knielende voor een boek, waarboven een kruisbeeld zich verhief. Onder hem was aangebracht het volgende grafschrift:

Omnia mors æquat.

D. O. M.

Gisbertus Masius

Hic jacet quem Bommelia mundo protulit,

Ducis-Sylva infula excepit,

Mors virtutibus canisque auctum

intercepit

Quid hic triumphas germana Somni?

Ille tibi reddidit, quod debuit,

Et quod non debuit,

In Patriam transtulit.

Obiit II Julii anno CIO IO CXIV.

De Protestanten lieten, gedurende den tijd, dat zij de St. Janskerk bezaten, dit monument in stand met uitzondering, dat zij de handen van den bisschop afhieuwen met den bisschopsstaf, dien hij daarin vasthield en den mijter, welke voor hem stond; nadat de Katholieken die kerk wederom in hun bezit hadden gekregen, hebben zij het overgebracht naar de zuidelijke zijbeuk van het Hoogkoor, en de handen weder aan het beeld gemaakt.

Ook nog ter herinnering aan bisschop Masius bevond zich weleer in de Kruisbroederskerk te 's-Hertogenbosch een geschilderd venster, dat hij zelf daaraan in 1597 geschonken had ¹⁾. Het stelde hem voor, geknielt tusschen Christus aan het kruis en de H. Maagd. Boven het kruisbeeld stonden de woorden: *hic pascor a vulnere*, d. w. z. hier word ik van de wonde gevoed; terwijl boven de Moeder Gods de woorden stonden: *hic lactor ab ubere*, d. w. z. hier word ik met melk gelaafd; onder het afbeeldsel des bisschops waren geschilderd de woorden: *positus in medio, quo me vertam nescio*, d. w. z. in het midden gesteld, weet ik niet waarheen ik mij wenden zal; waaronder verder stonden de woorden: *Reverendissimus Dominus Gisbertus Masius episcopus Buscoducensis 1597*; boven in dit raam bevond zich nog zijn familiewapen, omgeven door twee engelen. Dit raam, waarvan eene afschildering op paneel zich bevindt in het gebouw van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant ²⁾, en waarvan eene andere, hoewel onnauwkeurige afbeelding te vinden is in een boekje, getiteld: *Gheschilderde onwetenheit Gisberti Masii van een onbekende quidam, die hem naempt Christianus Philomarius, in een leugen-boecckens verdediget en nu wederleyt door Gerardum Livium, dienaer des Goddelyken Woorts tot Nieuwmegen*, gedrukt te Gorinchem in het jaar 1614, gaf

¹⁾ Taxandria VII blz. 143.

²⁾ Aldaar hangt ook het portret van bisschop Masius op paneel

behalve in dit werk aanleiding tot velerlei spot en geschrijf¹⁾. Zoo schreef een Hervormde, toen hij tijdens het Twaalfjarig bestand de Kruisbroederskerk van den Bosch kwam te bezoeken, onder het raam de volgende spotwoorden: *O groote zot keer u tot God*. De Jezuit Karolus Schribanius gaf onder het pseudoniem Bonarsius eene verklaring van de woorden, die op het raam voorkomen in zijn Amphith. blz. 373, welke verklaring in het Nederlandsch vertaald is door Adriaan Hofferus in zijne gedichten, terwijl nog Johannes Episcopus Castoriensis in zijn *Tractatus de sanctorum et praecipue beatissimae virginis Mariae cultu* III § 75 blz. 450 trachtte meerbedoelde woorden op de navolgende wijze ten gunste van bisschop Masius te verklaren: dat, als de bisschop de H. Maagd zag, hij haar aanschouwde als aan haren Goddelijken Zoon de borst gevende en dat, als hij den Heiland aan het kruis aanschouwde, hij Dezen eerde als Zijn bloed voor de Zijnen stortende; de bisschop kon derhalve niet weten of hij naar Christus als het Goddelijk Kind of naar Hem als den Gekruisigde zich moest wenden, want de borsten, die Christus gezoogd hadden, waren vol geheimen, omdat die Hem gevoed hadden en Christus als de gekruisigde wekte oneindig heilige gedachten en gewaarwordingen op; of de bisschop zich nu naar Gods moeder dan wel naar het Kruis wendde, altijd eerde hij dus Christus; in het eerste geval in de armen van Deszelfs moeder, in het tweede aan het kruis, waaraan Hij door de Joden bespot was.

Tegen een der pilaren van den zuideromgang van het Hoog Koor bevond zich blijkens het handschrift van Joh. Hendr. van Heurn over 's-Hertogenbosch, dat, dank zij de vrijgevigheid van nu wijlen mr. P. F. van Cooth, thans onder de verzameling handschriften van het Provinc. Genootschap aldaar berust, de graftombe

¹⁾ Zie ook Taxandria VII blz. 143.

van Jonker Goyart Loeff van der Sloot, president-schepen van den Bosch, die aldaar in 1604 overleed; in het bovenstuk dezer tombe stonden de wapens van hem en zijne vrouw met hunne navolgende kwartieren daarnaast:

Loeff van den Sloot	Pijnappel
Eyck	Van Os
Raessen	Eyndhouts
Kessel de Bye	

terwijl op een blauwen steen, die in de tombe tusschen twee roode marmeren zuilen stond, een grafschrift in gulden letters gebeiteld was, waarvan de vertaling is als volgt:

Aan den besten en grootsten God toegewijd.

Ter eere van den edelmoedigen man, den heer Goyart Loeff van den Sloot, licentiaat in de beide rechten, voorzittend schepen dezer stad en Juffr. Josina Pijnappel, deszelfs huisvrouw, hebben hunne kinderen dit gedenkteeken voor hunne ouders doen plaatsen. Hij overleed in het jaar 1604 den 14 Mei, zij 1623 den 2 Mei.

Ik 's-Hertogenbosch

beween dankbaar doch niet te vergeefs de overblijfselen van een man, die na zijn dood als een Christophrast boven het marmer uitsteekt; wiens vader voorzittend schepen en wiens grootvader raadsheer was; die van beroemde mannen afstamde en derzelver deugden navolgde door een bijzonderen ijver voor het Katholiek geloof; die door zijn gezag voor den onoverwinnelijken Koning van Spanje, den doorluchtigen vorst van Brabant, zijn best gedaan heeft; die in oorlogstijden, tijdens dat hij in de regeering zat als voorzittend schepen, wat hij toen vijf maal was, de gemeene zaak door het verijdelen van 's vijands lagen, met de grootste waakzaamheid bestuurd heeft; wien ik het voor een goed deel dank weet, dat ik in de troebelen van den Nederlandschen

oorlog tot nu toe veilig mijn hoofd opsteek en met Gods bijstand mijne rechten bewaar.

Anno 1627.

Dit monument was omstreeks het jaar 1780 nog in de St. Jan aanwezig; thans is het er niet meer; wanneer het daaruit geraakt is, is onbekend.

(Wordt vervolgd.)

's-Hertogenbosch.

A. VAN SASSE VAN YSSELT.

DRIE KEMPISCHE DORPEN.

(WAALRE, VALKENSWAARD EN AALST.)

III.

Wanneer wij aannemen, dat Elisabeth van Rotselaer aan haren tweeden echtgenoot, Thomas Schotelmans, eenvoudig het vruchtgebruik vermaakte van de heerlijkheden, welke haar toebehoorden, dan zouden na zijn dood hare erfgenamen van zelf weder in het genot zijn getreden dier aanzienlijke goederen.

Het mutueel testament van 1549 schijnt echter meer behelsd te hebben, althans in zijne uitdrukkingen niet duidelijk te zijn geweest.

Hoe is het anders te verklaren, dat Frans Schotelmans zich „fondeerde” als erfgenaam van wijlen vrouwe Elisabeth van Rotselaer, bij middel van zijn vader?

Hoe, dat de jonker van Aelst, na den dood zijns vaders, den ridder Hendrik van Merode, heer van Pietersheim, dwong het geding voort te zetten, dat Thomas Schotelmans met hem gevoerd had over de heerlijkheden Gestel en Herlaer, welke Hendrik verkregen had na den dood zijner ouders Jan III van Merode en Aleydis van Horne; terwijl toch Hendrik den 29en Januari 1551, na het overlijden van Thomas, de heerlijkheden opnieuw had verheven ¹⁾?

¹⁾ Kemp. Museum I, 251.

Hoe, dat een proces gevoerd werd over de heerlijkheden Waalre, Valkenswaard en Aalst door Mr. Nicolaas Syle of de Sille, den voogd van Frans Schotelmans?

Dit proces, dat in 1554 nog voortduurde, vond zijn grond in het testament van vrouwe Elisabeth, die aan haren natuurlijken broeder Jan van Rotselaer *die dorpen van Wadert, Wedert ende van Aelst* had vermaakt, te verheergewaden met 10 kronen.

Van dezen Jan gingen ze over aan zijn zoon Joost, en na diens dood aan diens broeder Jan van Rotselaer, welke laatste 27 Mei 1551 daarmede werd beleend.

Laatstgenoemde Jan van Rotselaer verkocht de drie dorpen aan mr. Huybrecht van der Clusen, secretaris van den bisschop van Kamerijk; de opdracht geschiedde 26 Juni 1551 en denzelfden dag wordt Huybrecht door den Keizer in zijn bezit bevestigd.

Tusschen den nieuwen eigenaar en de voogden van jonker Frans Schotelmans ontstond een proces, dat eerst 19 April 1554 tot een einde kwam.¹⁾

Den 25en Mei daaraanvolgende gaven de voogden de heerlijkheid over aan den nieuwen eigenaar, met wien dus een nieuw geslacht als heer optreedt.

Van deze van der Clusens is weinig bekend.

Wij vermoeden echter, dat zij van Noord-Brabantschen oorsprong zijn, en dat Laurens van der Clusen, doctor in de medicijnen, kanunnik van het kapittel van Bokstel, en lid der Illustre- Lieve-Vrouwe-Broederschap te 's-Hertogenbosch, die in 1530 overleed, tot dezelfde familie behoorde²⁾.

Huybrecht, de nieuwe heer van Waalre, Valkenswaard en Aalst, was bij Keizerlijk diploma, gegeven te

¹⁾ Arch. de Belg. Conseil de Brabant No. 602, Pièce 3.

²⁾ Alg. Ned. Fam.bl. VI, 157.

In 1468, 17 Januari werd aan Maria van Winge, weduwe van wijlen Hendrik van der Clusen, een vrijgeleide verleend.

v. d. Clusen.

Binche den 10en October 1543, in den adelstand en tot graaf van het Lateraansch Paleis verheven, bij welk diploma zijn wapen met een gouden schildhoofd werd vermeerderd, dat met den uitkomenden keizerlijken adelaar was beladen.

Door den aankoop der drie belangrijke heerlijkheden was Huybrecht niet weinig in aanzien gestegen; daarbij kwam dat hij 28 September 1556 Antonie Bertrams — vermoedelijk zijn schoonvader of zijn zwager — opvolgde als kastelein en drossaard van Buggenhout en baljuw van St. Amand ¹⁾; terwijl eene Bossche schepenakte van 1572 hem drossaard van Cranendonck en Eindhoven noemt ²⁾: dit laatste ambt heeft hij echter slechts tot 1577 of 1578 bekleed, toen hij — bij den inval der Staatsche troepen — door den Limburgschen edelman Daem of Adam van Haren vervangen werd ³⁾.

Hij had echter gelegenheid genoeg om te ondervinden, dat aanzien en macht ook met zorgen gepaard gaan; want, nadat in 1554 zijn proces met Frans Schotelmans was beëindigd, had hij in 1559 wederom te procederen tegen Jonker Rijkalt van Merode, heer van Oirschot en Hilvarenbeek, die als bloedverwant der vorige bezitters op de heerlijkheden van Waalre, Valkenswaard en Aalst het recht van „naderschap” wilde uitoefenen, d. w. z. zich tegen terugbetaling van den koopprijs in het bezit daarvan stellen, welk recht hij zich bij acte, den 7en April 1551 reeds had voorbehouden.

Toch nam Huybrecht den 23en Juli 1561 de heerlijkheid Dommelen nog in pand, met de hooge, middelbare en lage rechtspraak en verschillende andere rechten.

¹⁾ Wanters. Hist. des environs de Bruxelles, Tome II, 123.

²⁾ Smits, Beschrijv. van Eindh I, 122.

³⁾ Idem I, blz. 156; dit klopt echter niet met het jaartal van zijn dood in 1574.

Hij kocht zich daar nog andere goederen, o. a. eene hofstede en molen van Cornelis van Pottelsberge c. s. ¹⁾).

Den 15en December 1574 was hij overleden, en komt Jouffrouwe Marie Bertrams als zijne weduwe voor.

Hij had haar bij testament het vruchtgebruik van zijne goederen vermaakt, doch met de bepaling, dat deze na haar dood op zijn neef en naamgenoot Huybrecht van der Clusen zouden overgaan.

In 1589 komt Maria Bertrams, weduwe van der Clusen, nog voor.

Den 28en Maart 1584 had de jongere Huybrecht van der Clusen *by doode wylen Mr. Huybrecht van der Clusen, zijn vaderlycken oom, de heerlijkheden ende dorpen van Waelre, Weerdt opten Driesche* ²⁾, *midts-gaders van Aelste* reeds *te leene* verheven ³⁾).

Deze Huybrecht, die licenciaat was in de rechten, wordt in 1593 schout van Kempenland genoemd; hij was den 1en Augustus 1614 overleden, toen zijn zoon Jonker Jan van der Clusen door Mr. Godevaert Pieters van der Vloot, advocaat bij den rade van Brabant, de heerlijkheden Waalre, Valkenswaard en Aalst deed verheffen en ook als *besethman* de lijftocht dezer goederen, ten behoeve van Jouffrouwe Marie van Werdenborch, Huybrechts weduwe.

Den 27en April 1601 zien wij Huybrecht nog verschijnen, toen hij tegenwoordig was bij eene paalscheiding tusschen Waalre en Valkenswaard ter eener, en Aalst ter andere zijde.

Eer wij den stam van Huybrecht gaan vervolgen, willen wij melding maken van Mr. Hendrik van der Clusen, die de heerlijkheid Dommelen bezeten heeft

¹⁾ Zie het z. g. n. „Strickgreffer”.

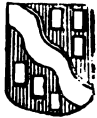
²⁾ Zoo staat er nu, en cok herhaaldelijk in het vervolg.

³⁾ Arch. de Belg., Reg. des fiefs. No. 17163.

en die vermoedelijk een broeder van Huybrecht was; de eerste Huybrecht was ook zijn oom van vaderszijde.

In 1589 droeg J^{or} Jacob Pomereultz het ambt van kastelein van het kasteel van Turnhout op aan Goyard Absolons, ten behoeve van Mr. Henricken Cluysius, heer van Dommelen enz.¹⁾

Later wordt hij genoemd schout van Turnhout, en officier van Merxplas.

Gevaerts

Maria van Nieuwenhuysen, zijn huisvrouw, overleed 30 April 1626; zij was eene dochter van Dominicus bij Lucia Gevaerts; zij en haar man hadden 26 September 1591 octrooi gekregen om te testeeren.

Willem Maes wordt een zwager genoemd van Mr. Hendrik van der Clusen; doch het blijkt niet of hij met eene zuster van Hendrik gehuwd was dan wel of hun beider vrouwen zusters waren.

Van Hendrik van der Clusen van Dommelen wordt een zoon vermeld: Jonker Guillaume of Willem van der Clusen, die 19 April 1614 voor zijne moeder — die toen reeds weduwe was — de hoeve en den molen bovengenoemd verhief, te Dommelen gelegen.

Hij en zijne vrouw Maria Johanna van Buel kregen 7 Augustus 1627 octrooi om te testeeren.

Den 11en Maart 1628 wordt hij genoemd luitenant in de *compagnie peerden van den heere grave van Motteryc(?)*, *gouverneur van Maastricht*; het was, toen hij bij doode zijner moeder de goederen van Dommelen verhief.

In 1630 wordt ten zijnen behoeve een patent afgegeven voor 100 harquebusiers te paard in 1633 komt hij voor als kapitein der Kurassiers.

Nadien vinden wij geen melding meer van hem gemaakt. Vermoedelijk was hij niet meer in leven toen

¹⁾ Tijdschrift enz. van Sassen I, 109.

in 1658 de heerlijkheid Dommelen, die de van der Clusens slechts in pand bezeten hadden, werd ingelost ¹⁾.

De hoeve en de molen, die de familie te Dommelen bezeten had, bleven echter haar eigendom.

In 1662, 5 Mei, werd Carolus Johannes Keersmaeckers ermee beleend, die ze geërfd had van zijn neef Guillaume Reynier van der Clusen, zoon van eerstgenoemden Guillaume bij Johanna van Buel.

Keeren wij thans terug tot de van der Clusens, die Waalre, Aalst en Valkenswaard bleven bezitten.

Huybrecht van der Clusen en Maria van Werdenborch lieten een zoon Johanna, die na den dood zijns vaders in 1614 heer van Waalre, Valkenswaard en Aalst wordt, zijnde den 1en Augustus daarmede beleend.

Toch schijnt hij slechts 23/24ste deel der heerlijkheid in bezit te hebben gehad; althans Jonker Hendrik van Bergaigne, hoog- en laagschout der stad en meyerij van den Bosch, weduwnaar van Robbertine, Jor Joostsdochter van Vladeracken, droeg hem in 1641 zijn 1/24e deel op in de drie heerlijkheden, „bestaande in hooge, middelbare ende lage jurisdictie, cijnsen, tollen, warande, molen, hoeren, huysingen, keuren ende breucken, behoorende het overige 23/24 toe aan Joffer Maria van Waardenborch, ende hebbende hy het 1/24 verkregen by opdracht van Abraham Tempelaer op 23 Juni 1634.”

Dit alles blijkt uit een schepenakte van 's-Hertogenbosch uit het jaar 1641, waaruit verder volgt, dat van Bergaigne aan van der Clusen mede opdraagt, „de actie hem, transportant competerende tegen voorsch. enen Joffer van Waardenborch, alsook het proces van vernadering, dat hij, transportant, heeft tegen joffer

¹⁾ Van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek in voce.

Maria Bertrams, dochter van wijlen J^{or} François Bertrams, wonende te Brussel".

Johan was gehuwd met Cornelia Francisca van de Poll, dochter van Gerard, heer van Dreumel bij Barbara Pieck.

Deze Barbara Pieck en hare zuster Theodora, die met Dirk Vijgh gehuwd was, hadden na den dood van hun broeder Herman in 1632 de heerlijkheid Yzendoorn geërfd; de helft dezer heerlijkheid ging van Barbara over op hare dochter Cornelia, de echtgenoot van Johan van der Clusen, in Gelderland, bij de beleening in 1672, van der Clauss genoemd.

Johan kocht de hoeve en den molen onder Dommelen, die aan den anderen tak van zijn geslacht hadden toebehoord; hij werd er 6 November 1664 mee beleend, en 18 Juli 1669 Cornelia van de Poll, die ze 13 December 1678 aan Mr. Guillaume Adriaan Proost verkocht.

Uit het huwelijk van Johan van der Clusen en Cornelia van de Poll sproten twee kinderen Huybrecht Gerard en Maria Elisabeth.

Huybrecht Gerard van der Clusen, die, na den dood zijns vaders Waalre, Valkenswaard en Aalst erfde en wien later uit de moederlijke nalatenschap de halve heerlijkheid van Yzendoorn ten deel viel, kocht omstreeks 1692 de andere helft van deze heerlijkheid, gelijk blijkt uit het Landdagreces van Gelderland in in dato 15 Juli 1692.

Daar lezen wij, dat „op verzoek van Cornelis van „Lith de Jeude als geprefereerde crediteur op de „leenen van Dirk Jacob Vijgh, heer tot Isendoorn, „wegens de koopenningen van de halve heerlijkheid „Isendoorn, ten achteren zijnde aan Gerhard Hubert „van der Cluse heer tot Isendoorn een som van 9500 „gl. ter goede rekening, verzoekende bij gebrek van „allodiale goederen op deszelfs debiteurs leengoederen „van dezen vorstendom en graafschap leenroerig tot

„bekoming van zijn achterwezen voor den Hove van „Gelderland te mogen procederen. Fiat ut petitur „observatis observandis.” ¹⁾

Sedert kon deze van der Clusen zich dus ook heer van Yzendoorn noemen.

Hij verkocht het echter weder in 1723.

v. Raveschot.

Huybert Gerard was gehuwd met Maria Charlotte van Raveschot, vrouwe van Waspik, dat zij 19 Maart 1720 verbief. Zij was weduwe van N. von Bönninghausen, en dochter van Jan van Raveschot, heer van Waspik, die ook beleend werd met de goederen van Heert bij Maasbommel. ²⁾

Wanneer van der Aa in voce Maasbommel dus mededeelt, dat Maria Charlotte van Raveschot, weduwe van der Clusen in 1720 beleend werd met de heerlijkheid Maasbommel, en later in 1724 gehuwd is met F. A. van Bonnickenhuysen ³⁾, dan zullen wij dit volgens het bovenstaande kunnen aanvullen en verbeteren.

Huybert Gerard van der Clusen was vermoedelijk de laatste mannelijke afstammeling van zijn geslacht; hij overleed 28 December 1729.

Na zijn dood kwamen de heerlijkheden Waalre, Valkenswaard en Aalst aan zijne zuster Maria Elisabeth.

Den 29en Juli 1720 werd Maria Elisabeth met Waalre, Valkenswaard en Aalst beleend; zij waren door Paulus Loeff, procureur van den Leenhove van Brabant, in haren naam verheven.

Haar broeder Huybrecht had verzuimd te zijner

¹⁾ Vgl. Herald. Biblk. (red. J. B. Rietstap) 1880 blz. 72, vgl. met ibid. 1879 bl. 269, 70.

²⁾ Hist. chron. des évêques etc de Gand; supplément p. 256.

³⁾ Nijhoff, Register van 't Archief van Gelre en Zutphen noemt F. A. von Bunnickenhausen heer van Waalre en Weert (blz. 188. 245 en 247.)

AFSCHILDERING VAN EEN VENSTER IN DE KRUISBROEDERSKERK
TE 'S-HERTOGENBOSCH.

www.libtool.com.cn

101

tijd deze verheffing te doen; vandaar dat Maria Elisabeth dubbel heergewaad moest betalen en half recht.

In 1721 den 3en Maart verkocht zij, voor 7700 gulden vrij geld, Aalst en daarmee werden deze drie heerlijkheden, welke zoo lang vereenigd waren gebleven, gescheiden.

Straks zullen wij nagaan, wat er van Aalst geworden is; om eerst te vermelden hoe het met Waalre en Valkenswaard is gegaan.

(Wordt vervolgd.)

P. N. PANKEN.

W. J. F. JUTEN.

NOORDBRABANTSCHE ZEGELS.

I.

e belangstelling die de Bossche schepenzegels bij de lezers van „Taxandria” mogen vinden, doet ons weer een twaalfstal dier afbeeldingen laten volgen.

Wij herinneren er nogmaals aan, dat het jaar van den schepenstoel of regeering te 's-Hertogenbosch van October tot October werd gerekend.

Schrijven wij dus:

1. Zegel van Lodewijk van der Linden, schepen in 1553, dan beteekent dit, dat deze persoon van October 1553 tot die maand des volgenden jaars in den schepenstoel zat.

2. Het zegel van Andries van Luyck Janszn.

Hij was stadsrentmeester van October 1580 tot October 1582 en werd toen tot schepen geroepen.

Hij verontschuldigde zich geen zitting te mogen nemen, daar er geen twee jaren verlopen waren sedert hij als rentmeester aftrad en dit in strijd was met het privilege

van hertogin Johanna d. d. 18 Maart 1387: „Ende wanneer dese twee rentmeesteren hoirer rentmeesterscap af gaen ende ontset selen werden, soe en selen dese twee rentmeesteren binnen twee jairen nae dien dat sy af gaen, niet in der vcirs. onser stat rade comen moghen.”

Hoewel aan dit privilegie minder werd vastgehouden, kwam 15 October Mr. Herman van Heumen ¹⁾ in zijn plaats in den schepenstoel.

Toen de vereischte twee jaren voorbij waren, werd van Luyck in 1585 andermaal tot schepen benoemd.

Het volgende jaar bij zijn aftreden, zag hij zich weer het rentmeesterschap opdragen, welke bediening hij tot in 1604 waarnam, met uitzondering van 1599, toen hij het schepenambt zonder protest aanvaardde en waarnam.

Hij onderteekende zich „van Ludick.”

Vermoedelijk waren zijne ouders of voorouders van Luik afkomstig, welke stad men in oude schriften Ludick en Luydick vindt genoemd.

3. Zegel van Hendrik Maechelijn.

Hij zat in 1363 en 1367 in den schepenstoel.

4. Het zegel van Albert van Maren, schepen in 1516.

5. Zegel van Martinus Martens Nicolaaszn.

Deze zag zich in 1466 tot schepen benoemd.

6. Zegel van Hendrik van den Merendonck, schepen in het jaar 1459.

Blijkens eene Bossche schepenacte van 2 December 1462 was hij gehuwd met Geertruida Wijtmans Jansdr.

7. Het zegel van Dirk van Merevenne Goyaartszn., schepen in 1537.

Men vindt hem van 1534 tot 1557 als rentmeester van het klooster der Zusters van Orthen te 's-Hertogenbosch vermeld.

8. Het zegel van Goyaart van Middegael Wouterszn.

¹⁾ Zie zijn schepenzegel in „Taxandria” IX, blz. 91.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

www.libtool.com.cn

Jonker Pieter de Borchgrave als schepen in 1518 overleden zijnde, kwam Middegael in diens plaats in den schepenstoel, en nog elf jaren later, n. m. in 1529, werd hij tot schepen benoemd. Op 14 Januari 1524 ging hij met den secretaris Mr. Nicolaas Kuysten naar 's-Gravenhage, aldaar saamgekomen met de afgevaardigden der steden van Holland en Zeeland en van de stad Antwerpen op uitnoodiging van den keizerlijken kommissaris Mr. Jan Hanart, om te beraadslagen en een besluit te nemen over de middelen, die konden strekken tot het wegnemen der moeilijkheden, die de handel in Duitschland ondervond.

Middegael was lid der Lieve-Vrouwebroederschap en kwam in het jaar 1550 te overlijden.

9. Het zegel van jonker Jan Millinck, heer van Waalwijk.

Deze edelman zag zich in 1484 tot schepen benoemd.

Op last van hertog Karel de Stoute werd omstreeks 1470 door den stadhouder van den hoogschout Willem van Os een onderzoek gedaan naar de bezitters der heerlijkheden in de meyerij van 's-Hertogenbosch.

Een verslag van dit onderzoek is opgenomen in het „Swart Privilegieboek”, berustende in het stedelijk archief van den Bosch.

Men leest aldaar: *Jan Millinck hett 't dorp van Waelwijck: dair toe behoeren hoech, middel ende lege gerichten.*”

Hij was een zoon van ridder Lambrecht Millinck, eveneens heer van Waalwijk en Agnes van Zoelen,

Zijne echtgenoot Adriaana van Ranst bracht hem Eethen, Meeuwen en Babiloniënbroek ten huwelijk; hij erfde van zijne zuster, de weduwe van Jan van Herlaer, de vrijheid Waalwijk, die door zijn vader aan Jan van Erp verkocht was, van wien Jan van Herlaer ze door koop verkreeg.

10. Zegel van jonker Lambert Millinck.

Hij was een broeder van den vorige en kapitein der schutterij van den Ouden Voetboog.

Hij bekleedde het ambt van laagschout van 1477 tot 1496 en nam zitting in den schepenstoel in de jaren 1502, 1506, 1510 en 1515.

Met jonker Mr. Jan van Vladeracken, heer van Geffen, schepen, Mr. Simon van Coudenburg, secretaris en Mr. Jan Lombaerts, secretaris van Oisterwijk, werd Millinck in April 1507 van wege de stad en meyerij afgevaardigd naar Leuven ter complimenteering van de landvoogdes Margaretha, hertogin-weduwe van Savoye, bij het aanvaarden van haar bestuur.

Hij was getrouwd met Lutgarda van den Velde.

Hij stierf 18 September 1519, zijne echtgenoot 22 Juli 1527.

Beiden werden begraven in de kerk te St. Michiels-Gestel.

11. Zegel van Gosewijn Model van den Steenwech, schepen in 1362, 1365, 1370, 1371 en 1378.

12. Het zegel van Jan Monix.

Deze zat in den schepenstoel in 1300 en 1301.

De volgende maal zullen wij nog een twaalfstal zegels van deze oude Bossche regeeringsfamilie afbeelden en bespreken.

CH. C. .V. VERREYNT.

W. J. F. JUTEN.

HET GESLACHT VAN MATTEMBURGH.

I.

et is een oud ambtenaars-geslacht, waarvan hier de geschiedenis gegeven wordt, een geslacht, welks leden eeuwen achtereen vereerd werden met het vertrouwen hunner vorsten, de prinsen van Oranje, de markiezen van Bergen-op-Zoom.

Een Katholiek geslacht, gelijk er in de dagen der

VAN MATTEMBURGH.

www.libtool.com.cn

Republiek meerdere gevonden werden, toen alleen belijders der Hervormde Leer tot openbare ambten benoembaar waren; en alleen de Katholieke bezitters der grootere heerlijkheden voor de behartiging hunner persoonlijke belangen geloofsgenooten aanwendden.

Een Katholiek geslacht, waarvan de huwelijksverbintenissen, welke zijne leden aangingen, genoeg bewijzen het groot aanzien, dat het genoot.

Het heeft voor mij lang een punt van onderzoek uitgemaakt of deze familie — welke zich aanvankelijk Uyt (Wt of Wyt) Mattemburgh schreef, haar naam gegeven heeft, dan wel dien ontleende aan den kleinen polder Mattemburgh, welke gelegen is onder de sedert het begin der 19e eeuw Noordbrabantsche, doch vroeger Zeeuwsche gemeente Nieuw-Vosmeer.

Een onderzoek, dat de heer rijks-archivaris in Zeeland zoo welwillend was in te stellen, leerde, dat reeds Huyge Corstiaenss. op het einde der 16e eeuw leengoederen bezat in dien polder.

Nu wordt reeds den 8en Mei 1415 in een contract van den heer van Bergen, dat te vinden is in het Rijks-archief te Brussel, gesproken van *het land . . . van den Struicerche langs den heyde voorby Mattemborch ende van danen Oostwaerts afgaende lants Mattemborch tot hasaerts hil . . .*

In de 15e eeuw bestond er dus reeds een plaats of streek, die dezen naam droeg: vermoedelijk was het een heuvel of hoog stuk grond, nabij den tegenwoordigen polder gelegen, welke daarnaar genoemd werd, toen in 1526 de indijking plaats had.

Onder de afstammelingen der familie berusten nog allerlei aanteekeningen, blijkens het schrift en de daarop gemaakte notities dagteekenende uit het laatst der zestiende en het begin der zeventiende eeuw.

Deze aanteekeningen zijn door verschillende personen opgesteld en varieeren op enkele punten, zoodat over de samenstelling der eerste generaties nog steeds eenigen twijfel overblijft.

Vermoedelijk zijn er twee familiën geweest van denzelfden naam, waarvan de tweede de goederen van Mattemburgh door huwelijk met een dochter der eerste verkreeg en daarvan toen den naam aannam.

Als vast kan worden aangenomen, dat de eerst bekende persoon, welke den naam kan gevoerd hebben is:

I. Christiaan of Corstiaen (Uyt Mattemburgh), die gehuwd was met Janneken Huygen en bij haar vader was van twee zoons.

Van deze Janneken Huygen vind ik aangeteekend, dat zij in het land van Steenberg 22 gemet en 119 roeden land bezat.

Die twee zoons waren:

1. Huyg of Huybrecht Uyt Mattemburgh, *volgt onder II.*

2o. Jan Corstiaenssen Uyt Mattemburgh, uit wiens huwelijk met Adriaentje Jans een dochter sproot:

A. Dingetje Jans Uyt Mattemburgh, de vrouw, eerst van Adriaan N., daarna van Claas Hermansse; dezen laatsten schonk zij:

A. Dingetie Claas Hermans, de echtgenoot van Jan Goy(artszoon?) Ruyten, en bij hem moeder van:

a. Claasken Jansse Goy(artszoon?) Ruyten, die 4 maanden oud overleed, haar vader als erfgenaam latende.

Uit eene aanteekening, die zegt dat deze vader *uyt de goederen gekogt* is, maak ik op, dat deze goederen (van Mattemburgh?) in onverdeeldheid werden bezeten.

II. Huyg of Huybrecht Corstiaensse „geseyt Uyt Mattemburgh” was gehuwd met Adriaentken Jansdochter, en bij haar vader van:

1o. Quirijn Hubregts, gehuwd met Tanneken Huybrechtsdochter.

2o. Dijngentken Hubregts, gehuwd met Adriaen

N....., wien zij drie kinderen schonk, waarvan een den naam Pieter droeg, een ander Huybrecht heette.

3o. Aegtken Hüge of Hubregts, huwde met Stoffel Jan Willemsen of Christoffel Janse, die ook Uyt Mattemburgh wordt genoemd.

Het komt mij voor, dat uit *dit* echtpaar de verdere familie is gestamd, ofschoon sommige aantekeningen anders luiden.

De eigenlijke stamvader der familie was dan

I Stoffel, wiens zoon

II Willem, de vader was van

III Jan Willem Stoffelse, die woonde in de heerlijkheid Noordgeest nabij Bergen-op-Zoom; hij was getrouwd met Maycken Wijssen die ook Maycken Heindochter wordt genoemd; zij testeerde 4 Juni 1584 en maakte tot hare erfgenamen de kinderen van haar zoon Stoffel.

Zij was moeder van:

1o. Christoffel Janse, *die volgt onder IV.*

2o. Marinus Janse, achter wiens naam ik lees: „*vinde niet, dat Marinus Janss kinderen heeft gehad, want hoe soude wy anders erffgen. kunnen sijn.*”

IV Stoffel of Christoffel Janse, die Uyt Mattemburgh genoemd wordt, vermoedelijk ¹⁾ na zijn huwelijk met Aegtken Hüge of Hubregts Uyt Mattemburgh, hiervoor genoemd als dochter van Hugo of Hubregt Corstiaenssen bij Adriaentken Jans.

Na den dood van Aegtken hertrouwde Christoffel met Neeltjen Heindochter, de dochter van Hendrik

¹⁾ Sommige aantekeningen noemen hem Stoffel Hubregtse en verklaren hem tot een zoon van Huyg of Hubregt Corstiaenssen in het eerste stamlijstje onder II genoemd.

Willemse „gesegt” Rospe, bij Cornelia of Neele Mans.¹⁾

Uit het eerste huwelijk sproten twee zoons, uit het tweede één: zoo leert ééne aantekening; een andere zegt, dat de drie zoons kinderen waren der eerste vrouw, terwijl uit de tweede geboren werden de drie dochters; een derde aantekening doet alleen de dochter Johanna uit den tweeden echt spruiten.

Wij laten de kinderen hier volgen.

10. Antonie Uyt Mattemburgh, overleed ongetrouwd.

20. Huybrecht Uyt Mattemburgh, *volgt onder V.*

30. Pieter Uyt Mattemburgh, rentmeester der Domeinen van Z. H. Philips Willem, Prins van Oranje in de baronie van Breda.

Hij was in eersten echt gehuwd met Susanna van Royen en hertrouwde na den dood van deze Maria van den Broeck.

van Royen

Deze laatste moet een dochter geweest zijn van Peter van den Broeck, tienman, schepen en burgemeester van Breda bij Maria de Roevere.

De zoon van haar broeder, de advocaat Mr. Gerard van den Broeck, Mr. Pieter van den Broeck, die pensionaris en griffier was der Staten van Brabant te

¹⁾ Neeltken had de volgende 5 broeders en zusters:

1. Krijn Heindricx, ongetrouwd overleden.

2. Willem Heindricx den ouden, zonder kinderen overleden.

3. Willem Heindricx de jonge; zijn kind overleed jong.

4. Hilleken Heindricx is eerst gehuwd geweest met Francke Corneliszoon die voogd is geweest van Maerten Heindricx, zijn jongere zwager, toen deze wees was, en bij Hilleken vader was van Cornelis Francken. Hilleken hertrouwde Marinus Jorisse, en schonk hem Laereysje Marinis.

5. Maerten Heindricx, was bij Goedecken Claesdochter vader van een kind, dat jong stierf.

Brussel, werd in 1701 tot ridder verheven en was de stamvader van een talrijk nageslacht.¹⁾

Pieter Uyt Mattemburgh testeerde 3 October 1626 te Breda bij eigenhandigen uitersten wil en maakte daarbij zijn zwager Geraert van den Broeck tot executeur, met „d'Heer Dijckgrave Johan Oirtsen tot Zierikzee, mr. Adriaen 'sGraeuen, notarius publicus”, en zijn „swagher den dijcqgraeff Tristram Lenaertsen Both”, die voor hunne bemoeiingen een zilveren schaal zouden ontvangen ter waarde van 60 Carolus guldens.

Blijkens dit testament bezat hij een leengoed in Mattemburgh gelegen onder Nieuw-Vosmeer, en nog zekere 29 gemeten en 210 roeden land „zijnde Leengoet” gelegen in Mattemburgh, dat hem *van de Graefflyckheid van Zeelandt tot eenen onsterffelycken erfleene gehouden wordt*.

Blijkens mededeeling van den heer rijks-archivaris in Zeeland was hij den 25en Augustus 1607 daarmee beleend en was het „hem aengecommen ende bestorven bij den overlyden van wylen Huyge Corstiaenss, sijnen grootvader saliger gedachten”.²⁾

Het leengoed in Mattemburgh vermaakte hij aan de drie kinderen van zijn broer Huybrecht en de kinderen zijner zuster Janneken.

De 29 gemeten en 210 roeden leengoed in Mattemburgh met de timmerage daarop staande zullen geplaatst worden ten name van Adriaan, den zoon van zijn broer en van Christoffel Tristram de Both, die het op hun beider naam zouden verheffen.

Zijn „Leengoet van Muysenburch onder de Haghe”, dat hij gekregen had bij open brieven van octrooi van den

¹⁾ De Nederlandsche Heraut IV, 144.

²⁾ Volgens beide opvattingen der geslachtslijst was Huyge of Huybregt Corstiaense de grootvader van den rentmeester Pieter, hetzij van vaders- en moederszijde; deze uitdrukking geeft dus geen duidelijker inzicht in de zaak.

baron van Breda d.d. 5 Mei 1615 vermaakte hij aan zijne huisvrouw.

Het testament werd 23 October 1627 geopend ten verzoeke zijner weduwe en van zijne zuster Aechtken, weduwe van Jan Brandt door den notaris Hubert Emsens en in tegenwoordigheid van Pieter van den Broeck en van *d'Heer en Meester Geraert vanden Broeck, der Rechten Licenciaet*.

Hij ligt begraven in de Groote Kerk te Breda aan de linkerzijde van het koor onder een zerk met zijn wapen en dat zijner eerste huisvrouw.

Het opschrift luidt:

HIER LEYT BEGRAVEN DE HEER
PEETER WYT MATTEMBURGH
SYNEN LEVEN HOECHRENTMEESTER
VAN SIJN EX^{te} DEN PRINCE
VAN ORANGIEN OVER DE
DOMEINEN DER STADT ENDE
BARONNIE VAN BRED. STERFT
DEN 17 OCTOBER A^o 1627
(de wapens)

HIER LEYT BEGRAVEN SUSANNA
VAN ROYEN HUISVROUW WAS
VAN PIETER WT MATTEMBURGH
RENTM. VAN SYNEN
. STERFT ANNO MVI^c
ENDE X DEN XI NOVEMBRIS

Na zijn dood hertrouwde zijne weduwe met Meester Jacob Oorssen ¹⁾ en overleed 17 October 1637.

4. Agatha Uyt Mattemburgh, was gehuwd met Jan Jacobszoon Brant, doch schonk hem geen kinderen.

¹⁾ Deze naam is afgeleid van den voornaam Horatius: 'tis een Zierikzeesche familie, waarvan verschillende leden genoemd worden in „Mbl. Ned. Leeuw” 1894: 137, 144—48; 1895: 14, 52.

5. Mayken Uyt Mattemburgh huwde met Tristram Leendertszoon de Bod¹⁾ of de Both, dijkgraaf van....

W. J. F. JUTEN.

(Wordt vervolgd).

FRAGMENT GENEALOGIE SWAEN(S).

Christiaan Swaen(s), Burgemeester van Geertruidenberg, overleden te Roosendaal, huwde Anna Hanecops.

Swaens

Hieruit 6 kinderen:

1. Antoni Swaen(s), werd 10 Nov. 1633 Secretaris van Roosendaal en Nispen.

Huwt Elisabeth van Herwaarden.

Uit dit huwelijk 6 kinderen, die volgen onder A.

2. Aart Swaen(s), Schepen van Geertruidenberg, overleden zonder oir.

3. Adriaan Swaen(s), Schepen van Roosendaal, overleden ± 1678, zonder oir.

4. Theodorus Swaen(s), overleden zonder oir.

5. Jacob Swaens, Burgemeester van Roosendaal, huwt ± 1664 met Johanna Bee(c)kman(s), dochter van Jan bij Jannetje Schuler.

Uit dit huwelijk 5 kinderen, die volgen onder B.

6. Clara Swaen(s), huwt ± 1650 met Johan Schuler Carelszoon. Hij hertrouwt Johanna

¹⁾ Uit dit huwelijk zijn geboren:

1e. Christoffel Tristram de Bod, die geen kinderen naliet bij zijne vrouw Maria Popta. (Zie Ned. Heraat IV, 150.)

2e. Clasina de Bod, die bij Nicolaas Knip moeder was van:
A. Maria Knip.

B. Martha Knip.

3e. Johanna de Bod, gehuwd met Lieven Imanse Schuyrbecque waaruit sproot.

A. Leendert Lievense Schuyrbecque.

Zie over deze familie de Both: „Mbl. Ned. Leenw” 1894: 144—151; 1895: 30, 50.

Swaen(s). Professor en predikant te Breda, overleden 1674.

Uit dit huwelijk 2 dochters die volgen onder C.

A.

1 Christiaan Swaen(s), (jong) overleden.

2. Christiaan Swaen(s), Secretaris van Roosendaal en Nispen, daarna (1 Sept. 1688) Bailluw en Dijkgraaf van Hooge- en Lage Zwaluwe, huwt 1e Anna Sophia Schelkens.

Uit dit huwelijk 1 dochter (jong gestorven);

huwt 2e Maria Vivien, dochter van Nicolaas, Heer van Buvignies, Pensionaris van Dordrecht en van Cornelia van der Meer. Uit dit huwelijk 1 zoon, die volgt onder D.

3. Gerardus Swaen(s), Predikant te Waalwijk, huwt aldaar Christina Schuler, dochter van Professor Schuler en Clara Hanecops, hertrouwd met Cornelis van Dun, Schepen van Roosendaal.

Hieruit 1 zoon, die volgt onder E.

4. Arnoldus Swaen(s), Raad en Advocaat te Breda, huwt Catharina d'Assigny of d'Assignies.

Uit dit huwelijk 6 zoons, die volgen onder F

5. Christina Swaen(s), ongehuwd overleden.

6. Anna Swaen(s), huwt Laurens Pels, Secretaris van Breda in 1678.

Uit dit huwelijk 5 kinderen, die volgen onder G.

Pels

B.

1. Christiaan Swaen(s), Doctor in de Medicijnen, geboren 31 Augustus 1652 te Roosendaal en aldaar 16 December 1711 overleden; hij huwt 1 Maart 1681 te Hooge-Zwaluwe Elisabeth Anemaet, weduwe van Leonard van Berchem en dochter van Sebastiaan bij Maria Dingemans.

Zij was geboren 27 Januari 1655 en overleed 3 September 1727.

Dr. Christiaan Swaens was secretaris van St. Maartensdijk.

Uit dit huwelijk 2 dochters, die volgen onder *H*.

2. Aarnout Swaen(s), Schout en Secretaris van Oude Tonge, huwt Anna Anemaet, zuster van Elisabeth bovengenoemd; zonder oir.

3. Johannes (Theodoor?) Swaen(s), huwt Margareta Segers. Uit dit huwelijk 1 zoon, die volgt onder *I*.

4. Carel Swaen(s).

5. Arnoldus Jacob Swaen(s).

C.

1. Christina Schuler huwt te Waalwijk 1e Gerardus Swaen(s), (zie A sub 3.) 2e. Cornelis van Dun, Ontvanger te Roosendaal, waaruit 3 kinderen, 2 zoons en 1 dochter, die volgen onder *K*.

2. Sophia Christina Schuler, huwt Christiaan Mens, Ontvanger van de Convooyen en Licenten te Roosendaal, waaruit één dochter, die volgt onder *L*.

D.

1. Antoni Swaen(s), geboren 16 Nov. 1694, overleden 19 Maart 1747, huwt 1e 22 Febr. 1717 met Antonia Alida Bressy, waaruit 4 kinderen, die volgen onder *M*.

huwt 2e 3 Dec. 1734 met Anna Jacoba Catharina van Sypestein, dochter van Cornelis Ascanius van Sypestein en Maria Geertruida van Sypestein, geboren 30 April 1699, overleden 7 Januari 1778, begraven te Hillegom.

Uit dit huwelijk 3 kinderen, die volgen onder *N*.

E.

Gerardus Anthony Swaen(s), ongeh. overl.

F.

1. Antoni Noë Swaen(s).

2. Jan Daniel Swaen(s).

3. Christiaan Pieter Swaen(s), geb. te Breda, Predikant te Spijkenisse, huwt te Brielle den 3 Maart 1722, Maria Beaufort. Ondertrouwd te Brielle 15 Februari 1722.

4. Jacob Laurens Swaen(s), advocaat te Breda

en regent van het weeshuis; hij huwt Catharina van Goor.

Uit dit huwelijk 3 kinderen, die volgen onder *O*.

5. Elisa Anasias Swaen(s).

6. Gerardus Paulus Swaen(s), Kapitein in 't regiment van Generaal-Majoor van Rhee de van Oudshoorn, huwt Maria Netscher.

Hieruit 1 dochter, die volgt onder *P*.

G.

1. Christiaan Johan Pels, Schout te Dongen 15 Aug. 1721 en Schepen te Breda in 1718.

2. Elisabeth Françoise Pels.

3. Floris Antoni Pels, is als Luit. ter zee van het college ter Admiraliteit op de Maze, naar Oost-Indië gegaan.

4. Arnout Charles Pels, Secretaris van Hooge en Lage Zwaluwe tot 29 Juni 1747, huwt Sara Catharina van Hessel, waaruit 3 kinderen, die volgen onder *Q*.

5. Gerard François Pels, Student te Leiden.

H.

1. Anna Jacoba Swaen(s), gedoopt 16 December 1681 te Roosendaal, huwt 17 April 1705 te Halsteren Philippus van de Leur, wijnkoopman te Bergen-op-Zoom; zij overlijdt 29 April 1737 te Bergen-op-Zoom.

Uit dit huwelijk 7 kinderen, die men met hunne afstammelingen uitvoerig vermeld vindt in het „Alg. Ned. Familieblad” I, 97 e.v.

2. Sebastiaan Swaen(s), geboren 23 Augustus 1684 en gedoopt te St. Maartensdijk, alwaar hij 10 October d. a. v. overleed.

3. Sebastiaan Swaen(s), geboren te St. Maartensdijk en gedoopt 30 November 1685; hij overleed aldaar 9 December 1686.

4. Maria Catharina Swaen(s), geboren te St. Maartensdijk en gedoopt 26 Januari 1688; 14 October 1717 ongehuwd overleden.

I.

Christiaan Swaen(s), Schepen te Rosendaal.

K.

1. Pieter van Dun.

2. Adriaan van Dun, overl. 6 Nov. 1757 Luit.-kolonel en directeur van 's Lands Fortificatiën, huwt Maria Nellen, hieruit 1 dochter, jong gestorven.

Tyboel. *

3. Clara Maria van Dun, huwt Nicolaas Tyboel of Tieboel, President-Schepen van Rosendaal, hertrouwd met Margaretha Cloodt.

Uit dit 1e huwelijk 4 kinderen die volgen onder *S.*

L.

1. Johanna Mens geb. te Rosendaal, overl. 4 Dec. 1775, huwt 16 Sept. 1705 te Rosendaal Cornelis Rijcken, koopman te Oudenbosch, eenigste zoon van Cornelis en Francyna Buys.

Rijcken.

Uit dit huwelijk 9 kinderen. Zie de genealogie Rijcken bij V. v. Oyen, Stam- en Wapenboek.

M.

1. Maria Swaen(s) geb. 1 Januari 1719.

2. Antonia Adriana Swaen(s) geb. 29 Oct. 1720 overl. April 1721.

3. Christiaan Swaen(s) geb. 3 Sept. 1725; was ± 1750 vaandrig in 't regiment van Luit.-Generaal Dijkstra.

4. Nicolaas Swaen(s) geb. 4 Nov. 1727.

N.

1. Cornelis Ascanius Swaen(s) geb. 2 Febr. 1738, overl. 13 April 1738.

2. Maria Geertruida Swaen(s) geb. 2 Aug. 1739 of '40 overl. 8 Aug. daaraanvolgende.

*) Het wapen Tyboel wordt in de Kwartierstaten van de heeren Wildeman en van de Blocquere eenigszins anders afgebeeld; de visschen zijn daar rechter schuinbalksgewijze geplaatst.

3. Maria Geertruida Swaen(s) geb. 1 Mei 1741, overl. 10 Januari 1775, begraven te Hillegom in het familiegraf, huwt 15 Nov. 1763 te Haarlem met Gerhard Jillis Brender à Brandis, Luitenant in het 1e Bataljon van den Luit.-Generaal van Kinschot zoon van Johan Herman, predikant te Dordrecht en van Christina Elisabeth Nilant; hij was geb. 2 Oct. 1724 en overl. te Breda 7 Nov. 1800; hij was achter-eenvolgens gehuwd:

1° 24 Sept. 1754 met I. C. v. Ghysen;

2de met M. G. Swaen(s).

3e 29 Juli 1788 met Aletta Hillegonda Muilman.
Waaruit 5 kinderen, die volgen onder T.

O.

1. Catharina Swaen(s).

2. Arnold Swaen(s).

3. Jacoba Laurentia Swaen(s), (na haars vaders dood geboren).

P.

1. Maria Swaen(s).

Q.

1. Laurens Pels, gedoopt te Zwaluwe 30 Juli 1724, overleden te Delft 5 Februari 1795, Substituut ontvanger en Schepen te Roosendaal, daarna Burgemeester van Breda en Rentmeester der geestelijke goederen; gehuwd te Roosendaal 10 Oct. 1751 met Christina Geertruida Tyboel of Tieboel, geboren te Roosendaal 18 Ang. 1724, overleden te Delft 5 Januari 1795, dr. van Nicolaas en diens 1e vrouw Clara Maria van Dun; uit dit huwelijk 2 kinderen, die volgen onder U.

Tyboel.

2. Simon Pels, gedoopt te Zwaluwe 18 Dec. 1729, overleden te Banda 24 Juni 1765, (was in 1762 met het schip, genaamd Velsen, naar Indië gegaan).

3. Anna Maria Pels, gedoopt te Zwaluwe 8 April 1731, huwt Huybrecht Schuyte.

S.

1e. Nicolaas Cornelis Tyboel, huwt A. P. Noey.

3e. Cornelis Jacobus Tyboel huwt Agneta Orizandt.

Drabbe.

3. Christina Jacobus Tyboel huwt Laurens Pels.

4. Johanna Catharina Tyboel gedoopt 9 Dec. 1734 te Bergen-op-Zoom, huwt 30 Maart 1760 aldaar met Theodorus Louis Drabbe, (geboren 9 December 1738, overleden 6 December 1819.)

Uit dit huwelijk 3 kinderen, die volgen onder V.

T.

1. Johan Herman Brender à Brandis, geboren 5 Sept. 1764, overleden 26 April 1765.

2. Antoni Jacob Brender à Brandis, geboren 7 Januari 1766, overleden 22 Januari 1770.

3. Cornelis Pieter Brender à Brandis, geboren 17 Juni 1767, overleden 28 Maart 1769.

4. Christina Elisabeth Brender à Brandis, geboren 1 Nov. 1768, ongehuwd overleden te Breda 21 April 1841.

5. Conradina Johanna Brender à Brandis, gedoopt 13 Juli 1770, overleden te Breda 18 Mei 1844, huwt te Breda 16 April 1799 Johannes Adrianus Rijcken, 2e huwelijk.

Rijcken.

Zie de genealogie Rijcken in het Stam- en Wapenboek.

U.

1. Sara Clara Pels, gedoopt te Breda 27 November 1752, overleden te Breda 18 Juni 1798, huwt te Breda 31 Mei 1772 Johannes Adrianus Rijcken, 1e huwelijk.

Zie de genealogie Rijcken.

2. Maria Margareta Pels, gedoopt te Breda 13 Juli huwt: 1e Breda 22 Januari 1781, Jan Werner Valckenaer, Capitein Ingenieur, geboren te

Doventer Aug. 1728, overleden te 's Bosch 31 Aug. 1781; huwt 2e te Breda den 28 October 1783 Joan Marinus De Rieux gepensioneerd Majoor ten dienste dezer landen, geboren 8 Maart woonde op Vredehoop te Maarsen.

V.

1. Johanna Drabbe, gedoopt te Oudenbosch 14 Januari 1761, ongehuwd, overleden Mei 1821.

2. Mr. Nicolaas Drabbe, Pensionaris Schepen der stad Tholen, gedoopt te Oudenbosch 11 Nov. 1762, overleden 25 Sept. 1785.

3. Catharina Wilhelmina Clara Drabbe, gedoopt te Roosendaal 15 Oct. 1768, overleden 5 Sept. 1828, huwt 26 Oct. 1786 Petrus Coenraad de Coningh, gedoopt 30 Jan. 1761 Hoog-Baljuw van Delfland, zoon van Coenraad en van Sara Petronella van Vrijberghe.

Zeer aangenaam zou het mij wezen, indien er onder de lezers van dit tijdschrift gevonden werden, die mij konden opgeven: *waar* en *wanneer* de verschillende personen, welke in deze geslachtslijst voorkomen, werden geboren, huwden en overleden; natuurlijk voor zoover dit reeds niet door mij is opgegeven.

De gegevens van „de Navorscher” XXXIV zijn mij bekend.

Utrecht.

L. J. Kuyck.

DRIE KEMPISCHE DORPEN.

(WAALRE, VALKENSWAARD EN AALST.)

IV.

In 1746 zien wij den „edelen heer” Johan Arnoud Swaen als heer van deze dorpen optreden, nadat hij 22 Februari 1737 daarmee was beleend, als opvolger van zijne moeder Maria Elisabeth van der Clusen, welke laatste den 31^{en} Januari te voren te Waalre was begraven.

Maria Elisabeth moet dus met een Swaen of Swanen gehuwd zijn geweest.

Van dit huwelijk blijkt in de doopboeken van Waalre niets, gelijk de heer secretaris zoo welwillend was ons mede te deelen.

Alleen vinden wij daar, dat 5 October 1717 gedoopt werd Joannes Arnoldus, zoon van Gijsbertus Swaanen en van Maria, echtelieden: doopheffers waren Joannes Arnoldus Swaanen en Anna Direx. *De naam der moeder wordt in de acte niet vermeld*; meer dan waarschijnlijk is het echter Maria Elisabeth van der Clusen geweest.

Gijsbert Swanen moet reeds tamelijk vroegtijdig zijn overleden, althans wij vinden reeds „de heer Johan Arnold Swanen”, wonende te Waalre, bij den verkoop van Aalst als gemachtigde van jonkvrouw Maria Elisabeth van der Clusen optreden.

Den 27en Juli 1746 dan verkoopt Johan Arnould Swaen „aan den Weledelen Heer Johan Daniel „Unsel, Koninglijk Groot-Brittanische Commissaris de „heerlijkheid van Waalre en Valkenswaard met alle hare „preëminentien, „als hooge, lage ende middelbare juris- „dictie, voorts met het regt van warande, de visscherij „tusschen de molens van Loon en Waalre” enz. voor de som van 34000 gulden.

Den 15en Augustus 1747 werd Unsel met zijn nieuwe bezittingen verlijd.

Hij heeft er echter niet lang genoeg van kunnen hebben, want reeds den 30 Januari 1749 verzocht zijne weduwe, geboren Karcher, als moeder van hare kinderen Johan, Daniëlla en Godefroy Unsel, de beleening ¹⁾.

Er schijnt echter nog een kind te zijn geweest, althans den 22 Januari 1766 verklaart mejuffrouw Einbete Unsel, wonende te Lahr in het vorstendom Nassau-Usingen, dochter van wijlen den heer Jan Daniel

¹⁾ Gemeentearchief van 's-Hertogenbosch A. No. 599.

Unselte en van vrouwe Einbete Karcher in hun leven heer en vrouwe van Valkenswaard en Waalre, dat zij goedkeurt den verkoop dier heerlijkheden, gelijk die bij acte van 8 Januari te voren te 's-Hertogenbosch is geschied door haren broeder Johan Daniel aan den heer Martinus Backus, heer van Nieuw-Beyerland.

In datzelfde jaar verklaarde de heer Johan Godfried Unselte, wijnhandelaar te Straatsburg, dat hij door twee brieven sub dato Valkenswaard 24 December 1765 en 4 Januari 1766 onderricht was, dat de beide heerlijkheden door zijn lasthebber zijn verkocht voor f28986, en dat hij dezen verkoop goedkeurt.

Als gevolg daarvan werd de acte gepasseerd vóór notaris Johan Verster de Balbian, en het transport op de secretarie van 's-Hertogenbosch.

Martinus Backus kon zich dus, sinds dien behalve heer van Nieuw-Beyerland, ook heer van Waalre en Valkenswaard noemen; hij leefde nog in 1791.

Uit zijn huwelijk met Catharina van Batenburg had Martinus Backus eene dochter Margaretha, geboren 15 Juli 1747 te Dordrecht en 30 Januari 1769 gehuwd met Mr. Pieter Pompejus Repelaer, heer van Hekelingen, Spijkenisse, Brabant ¹⁾ en Vriesland ²⁾, schepen en raad van Dordrecht, waar hij 20 December 1736 was geboren en 6 December 1782 overleed.

Repelaer.

Door dit huwelijk kwamen Waalre en Valkenswaard in het bezit van het aanzienlijke Dordrechtsche geslacht Repelaer.

Ze bleven echter niet lang in dat bezit.

Want de dochter van Martinus Backus liet slechts twee dochters na, waarover hun oom Nicolaas Backus, hoofd-officier van Dordrecht, voogd was: Cornelia Arnoldina en Maria Repelaer, die in 1797 als bezitsters der heerlijkheden voorkomen.

¹⁾ Polder te Spijkenisse. ²⁾ Polder te Hekelingen.

Cornelia Arnoldina was 17 Augustus 1775 te Dordrecht geboren, en trad 15 December 1793 in den echt met haren vollen neef Mr. Paulus Repelaer, die 24 November 1816 als Jhr. Mr. Paulus Repelaer van Spijkenisse in den Nederlandschen adelstand werd verheven.

Deze, die 10 Juni 1766 te Dordrecht was geboren en aldaar 30 Maart 1844 overleed, was lid van het Wetgevend Lichaam, maire, later burgemeester, vervolgens wethouder van Dordrecht en lid der Ridderschap en der Staten van Holland.

Hij kwam door dit huwelijk in 't bezit van Waalre en Valkenswaard.

Eerstgenoemde heerlijkheid verkocht hij in 1824 voor de som van f4020 aan Mr. Andreas Arnoldus van Velthoven, president der Rechtbank te Eindhoven, terwijl Jhr. Etienne Jean de Court in datzelfde jaar door koop heer van Valkenswaard werd.

Van Velthoven.

Mr. Andreas Arnoldus van Velthoven¹⁾ liet uit zijn huwelijk met Maria Theresia Barbara baronesse van Pallandt drie kinderen na:

1o. Justinus van Velthoven, die Van Pallandt. na een zeer woelig leven den militairen dienst verliet om in de Congregatie van den Allerheiligsten Verlosser te treden; hij werd 23 Maart 1844 geprotest en 25 Juni 1848 tot priester gewijd. Hij was een bekend prediker, die — 23 November 1809 te Budel geboren — 23 Augustus 1857 te Brussel overleed.

2o. Willem Joseph Karel van Velthoven, 18 Mei 1818 te Woensel geboren, was lid der Staten van Noord-Brabant en overleed 9 December 1864 te Waalre, welke heerlijkheid hij sedert 25 October 1847 bezeten had.

¹⁾ Zie over hem zeer uitvoerig „Taxandria” V: 118.

30. Anna Maria Carolina van Velthoven, na den dood van haren broeder Karel vrouwe van Waalre, dat zij bij haar overlijden naliet aan den zoon, die uit haar huwelijk met den bekenden Noord-Brabantschen geschiedvorscher Prosper Cuypers gesproten was.

Cuypers.

Deze — Frederik Prosper Charles Joseph Cuypers — is thans sedert 10 December 1892 heer van Waalre ²⁾, en bezit daardoor de aan dezen titel verbonden rechten van jacht en visscherij enz., terwijl hij ook eigenaar is van het te Waalre gelegen huis „Treeswijk”. Hij woont te Ginneken, des zomers op het huis „Anneville.”

Jhr. Etienne Jean de Court was dus in 1824 door koop heer van Valkenswaard geworden.

Gesproten uit een adellijk geslacht, dat zijn oorsprong vond in het land van Blois, was hij te Dordrecht geboren uit Jhr. Henri François de Court, die in 1817 in den Nederlandschen adel werd ingelijfd, en Jeanne Marguérite Coignon.

de Court.

Tweemaal is hij gehuwd geweest: eerst met Maria de Kanter, daarna met Margaretha Westerouen van Meeteren. Zijne dochter uit het tweede huwelijk Jonkvrouw Johanna Henriette Margaretha de Court, geboren 16 Juli 1816 te Dordrecht en aldaar 16 Juli 1880 overleden, bracht de heerlijkheid Valkenswaard aan haren echtgenoot Johannes Pompejus Boudewijn Onderwater, heer van Brandwijk en Gybeland.

Onderwater.

Deze was 21 December 1810 te Vianen geboren,

²⁾ Zie over hem en zijn vader zeer uitvoerig „Taxandria” V 118 -124.

vice-consul van Denemarken te Dordrecht en hoogheerraad der vier polders op het eiland Dordrecht. Hij overleed 3 November 1876 te Dordrecht, zijne heerlijkheid Valkenswaard nalatend aan zijn zoon Boudewijn, die ze thans nog bezit.

Geboren 23 April 1845 te Dordrecht is hij vice-consul van Denemarken aldaar.

Den 15en April 1875 te Rotterdam gehuwd met Henriette Wilkens, welke 8 Maart 1854 daar geboren is, is hij vader van verschillende kinderen.

Zooals wij op bladzijde 73 mededeelden werd de heerlijkheid Aalst met het recht van jacht en visscherij den 3en Maart 1721 voor 7700 gulden door Johan Arnold Swanen te Waalre, als gemachtigde van Maria Elisabeth van der Clusen verkocht, bij acte, gepasseerd voor drossaard en schepenen van Waalre en Valkenswaard op het adellijk huis te Waalre.

De nieuwe eigenaar was Mr. Jan Ignatius van den Eeckaert, ook vanden Eyckaert geheeten, heer van Zegenwerp en advocaat te 's-Hertogenbosch.

Niet lang nadien is hij overleden, want in 1627 komt Alegonda Maria de Majer reeds als zijne weduwe voor.

v. den Eeckaert

Hij was bij haar vader geweest van Adriana Mechtildis van den Eeckaert, die de heerlijkheid Aalst aan haren man Johan Vorstenbosch, heer van Zegenwerp brengt.

Deze verwekte bij haar eene dochter Maria Anna Theresia Vorstenbosch, welke als minderjarige den 26en Juli 1748 huwelijksvoorwaarden sluit met Benedictus Arnoldus de Stockmans, die in 1764 Zegenwerp verhiel.

de Stockmans

Uit dit huwelijk sproot een zoon Jeronimus Benedictus de Stockmans, die heer van Aalst werd en in 1773 alszoodanig voorkomt.

v. d. Sleyden

In 1774 verkocht hij de heerlijkheid met haar hoog en laag rechtsgebied, jacht en cijnsen aan den heer Johan van der Sleyden, wiens zoon Mr. Cornelis Wilhelm den 21en October 1794 door de Vertegenwoordigers van het Fransche Volk bij de Legers van het Noorden, de Sambre en de Maas tot lid der Regeering van 's-Hertogenbosch werd aangesteld, en die later aldaar hoofdontvanger van de convooyen en licenten was.

Deze was 3 October 1764 te Waalre gehuwd met Maria de Jongh, geboren 21 Augustus 1740 te Valkenswaard en dochter van Jan Willem Daniël, stadhouder van Kempenland en drossaard van Waalre en Valkenswaard ¹⁾.

Uit dit huwelijk sproten: Mr. Jacob v. der S., griffier der Staten van Holland, Arnoldina Christina v. der S., Cornelia Wilhelmina v. der S. gehuwd met Alexander Just dela Paisières, luitenant-kolonel. Volckert Cornelis v. der S., inspecteur der in- en uitgaande rechten en accijnsen, en Maria Johanna v. der S. gehuwd met Diederik Johan François, graaf van Hogendorp van Hofwegen.

Zijne weduwe en kinderen verkochten 30 Januari 1823 de heerlijkheid Aalst, alleen bestaande uit het jachtrecht over de gronden onder die gemeente, aan Jhr. Mr. Michaël Alexander Joseph van der Beken Pasteel.

De nieuwe eigenaar van Aalst sproot uit een oude en deftige familie uit de omstreken van Sichen en Aerschot.

Zijne ouders waren de licenciaat in de rechten Jhr. (1822) Jacques Joseph van der Beken genaamd Pasteel, raad en secretaris van de stad en het Land van Aerschot en Johanna Richarda Josepha de Grez, dochter van den wapenkoning van dien naam.

¹⁾ V. v. Oeyen, Stam- en Wapenboek, II, 131.

Geboren 10 Maart 1789 te Leuven was hij president der arrondissements-rechtbank te Eindhoven, lid van de Ridderschap en de Staten van Noord-Brabant, voorzitter van het provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, voorzitter van het College van curatoren der Latijnsche School te Eindhoven, en ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw.

Bij zijn overlijden op 2 September 1864 liet hij geene kinderen na uit zijn huwelijk met Allegonda Smits van Eckart.

Deze en zijne erven deden de heerlijkheid Aalst door notaris E. M. Jonckbloet te Eindhoven verkoopen: den 10en Mei provisioneel, den 24en Mei definitief.

De heer Alphons Gilbert te Leuven werd toen eigenaar.

Thans is het — sedert 17 Mei 1897 — de heer E. M. J. W. E. Huysmans, notaris te Hilvarenbeek.

(Wordt vervolgd.)

P. N. PANKEN.

W. J. F. JUTEN.

ROUW- OF WAPENBORDEN EN GRAFMONUMENTEN IN DE ST. JANSKERK TE 's-HERTOGENBOSCH.

II.

ehalve deze monumenten had men in de St. Janskerk nog geschilderde glazen, die ook de herinnering aan overledenen moesten gaande houden. Twee daarvan zijn bekend gebleven, het een stond in het lichtraam van het zuider dwarspand en stelde voor den Kardinaal Willem van Enckevoirt; Dr. C. R. Hermans, in leven rector van het Gymnasium te 's Hertogenbosch, bezat daarvan eene afteekening in kleuren, welke waarschijnlijk dezelfde is als die, welke thans berust in de verzamelingen van het Prov. Genootschap van K. en W. in Noord-Brabant; het ander stond in het noorder dwarspand naar het Westen

en bevatte vele wapens der familie van der Stegen, met het jaartal 1587 er bij, zoodat het wel de kwartieren van een lid van dat oud-adellijk Bosch geslacht zal bevat hebben; het graf dezer familie lag er onder; beide glaswerken zijn in 1769 of '70 uit de St. Jans-Kerk verdwenen.¹⁾ Bovendien was er aan de zuidzijde van het Hoogkoor ten Oosten van het kruis der kerk een glasraam, dat blijkens zijn opschrift door eenen Jan van Kelst gegeven was ter zake van eenen door hem gepleegden manslag; ook dit venster is in een der gemelde jaren weggeraakt.

Het blijkt niet dat voor 1629, het jaar, waarin de St. Janskerk aan de Hervormden kwam, in die kerk andere wapenborden hingen dan die van de ridders van het Gulden Vlies, alsmede van Philips II van Spanje en aartshertog Albert van Oostenrijk. Het wapenbord van koning Philips II hing daarin boven het hoogaltaar tegen den oostelijken muur der kerk; het was er van wege de stad den Bosch geplaatst bij de uitvaart, die in het jaar 1598 voor de rust der ziel van Philips II in de St. Jan gehouden werd²⁾ en bijzonder luisterrijk moet geweest zijn blijkens de beschrijving, welke Peter van Vladeracken daarvan gaf. Aan het bovenste lijstwerk van dit bord was aangebracht het wapen van genoemden Vorst, omhangen met de ridderorde van het Gulden Vlies en daaronder stond de datum:

Idibus Septemb. 1598,

d. i. den 13 September 1598.

Ter weerszijden was op de fries der lijst van het bord dit vers geschilderd:

Qua sol occiduus surgit qua lucet Eous.

Artus abest Austro, regia famo volat.

Hieronder bevond zich een koninklijke kroon met de vier kwartieren van Philips II, omgeven met het jaartal 1598, als volgt:

¹⁾ Hezenmans t. a. p. blz. 117.

²⁾ Van Heurn, Historie II, blz. 227.

15 Oostenrijk.	Portugal.	98
Arragon.	Arragon;	

terwijl daaronder het volgende stond :

Memoriæ Sacrum D. Filippo Secundo, invictissimo Hispaniarum Regi Catholico, Divi Caroli V Imp. semper augusti filio unico, Brabantiae Duci inclito, Patriae hujus protectori clementissimo, S. P. Q. Silv. moerore perfusi, pietatis et observantiae gratia, hoc monumentum anno millesimo quingentesimo nonagesimo octavo poni curaverunt, d. i. toegewijd aan de nagedachtenis van Heer Philips II, den onoverwinnelijken Katholieken Koning van Spanje, eenigen zoon van den vergoden, altijd verheven Keizer Karel V, den doorluchtigsten Hertog van Brabant, den zachtmoedigsten voorstander van dit Vaderland, hebben de Regeering en het Volk van 's Hertogenbosch, door droefheid overstelpt, uit pieteitsgevoel en schuldigen plicht, dit gedenkteeken in het jaar 1598 doen stellen.

Bijzonder duidelijk is bovenstaande beschrijving van het wapenbord, die ik ontleende aan het handschrift van van Heurn, niet, doch eene betere dan die hij daarin gaf, mocht ik niet ontdekken.

Ten Zuiden van voorbedoeld wapenbord hing in het hoogkoor boven het hoogaltaar dat van aartshertog Albert van Oostenrijk; het werd daar klaarblijkelijk gehangen ter gelegenheid van diens uitvaart, welke ook zeer luisterrijk in de St. Jan gehouden werd, zooals men kan zien uit de beschrijving, die F. M. A. Arnolds (H. C. N Schoenmakers) daarvan gaf in zijne „Bossche Legenden en Verhalen” III, blz 257 en vlgd.¹⁾

Blijkens het handschrift van van Heurn bestond dit rouwbord uit een paneel, omgeven door eene lijst, waarboven zich bevond het wapenschild van den Aartshertog, omhangen met de ridderorde van het Gulden Vlies. Op de fries dezer lijst stond :

Alberto Austriaco Patri Patriæ ,

¹⁾ Zie ook van Heurn Historie II, blz. 350 en vlgd.

terwijl in het midden van het paneel was geschilderd eene hertogelijke muts, zooals van Heurn de hertogskroon blijkbaar noemde, met de navolgende kwartieren en jaartal:

16	Oostenrijk	Oostenrijk	21
	Hungariën	Portugal,	

hieronder stond het volgend opschrift:

Sylva Ducis dicat, consecrat.

Volgens van Heurn Historie II, blz. 361 luidde het laatste opschrift echter:

DICat ConseCrat SILVa DVCIs;

hij bleef zich alzoo in zijne beschrijving der wapenborden niet altijd gelijk.

De beide laatstbedoelde wapenborden, welke ten tijde van van Heurn nog in de St. Jan hingen, als het ware als een bewijs van de grootmoedigheid onzer voorouders jegens hunne tegenstanders, zijn reeds sedert lang uit die kerk verdwenen. Zij werden vernield en verbrand met de andere hierna te melden wapenborden, toen die, zooals ik verder zal mededeelen, uit naam der vrijheid, gelijkheid en broederschap op de Paradeplaats van den Bosch ten vure werden gedoemd. Wat zelfs de Protestanten eerbiedigden ten aanzien der Spaansche vorsten, met wie zij tachtig jaren lang een strijd op leven en dood te voeren hadden gehad, was dus niet meer heilig in het oog van hen, die zich uitgaven als de apostelen der ware vrijheid!

De wapenborden der ridders van het Gulden Vlies hingen ter linkerkant van het hoogkoor boven het gestoelte der Kanoniken; zij werden daarin gehangen ter gedachtenis aan hen, die deelgenomen hadden aan het algemeen Kapittel der ridderorde van het Gulden Vlies, hetwelk in het jaar 1481 onder het voorzitterschap van aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk in de St. Janskerk van den Bosch gehouden was. De gedachtenis aan het gehouden Kapittel zelf werd in de kerk nog lang levendig gehouden door een vers, dat opgehangen

werd aan de noordzijde van het hoogkoor en medege-
deeld is door van Heurn in zijne „Historië I bl. 381.
De namen van de ridders van het Gulden Vlies, wier
wapenborden in bedoeld koor werden opgehangen, staan
vermeld in het werk van Steven Jan van den Velde
gezegd Honselaer *Oudheden en gestichten van 's Hertogenbosch*, blz. 14 en vlgd.

In gezegd Kapittel werden de namen van de ridders,
die zich aan de zijde van den Koning van Frankrijk
gevoegd en die van Maximiliaan verlaten hadden,
uit de registers der orde van het Gulden Vlies geschrapt;
de vonnissen, krachtens welke dit gebeurde, werden,
geschilderd opz warte paneelen, en gehangen boven de
plaatsen, welke deze ridders in het gestoelte der Kano-
niken hadden moeten innemen: zij waren daar nog in
het laatst der 18^e eeuw aanwezig, evenals toen nog
op hunne oude plaats hingen het voormelde vers en
de wapenborden der overige gulden vlies ridders; al
deze borden werden in het jaar 1795, bij de revolutie,
die toen te 's Hertogenbosch plaats had, door het volk
uit de kerk gesleept en op de Paradeplaats stukgeslagen
en verbrand op vier wapenborden na, waarvan er thans
twee berusten ten huize van Jhr. Jos. de la Court
te 's Hertogenbosch en de beide andere in het Rijks-
museum te Amsterdam. Zoo werd dan alles uit de
St. Janskerk weggevaagd, wat daar nog herinnerde aan
het Kapittel van het Gulden Vlies, eene der luisterrijkste
gebeurtenissen, welke te 's Hertogenbosch in het eerste
tijdperk der nieuwe geschiedenis plaats had. ¹⁾

Na het jaar 1629, toen, zooals wij reeds zagen, de
St. Janskerk in het bezit der Hervormden was gekomen
en zij daaruit bijna al de kunstvoorwerpen verwijderd
hadden, waarmede de Katholieken haar hadden versierd,
werd de eentonigheid, die daardoor in de kerk was
ontstaan, verbroken door ze te versieren met de wapen-
of rouwborden der aanzienlijken, welke in de kerk

¹⁾ Zie nog Hezenmans t. a. p. blz. 92.

begraven werden. De St. Jan kreeg daardoor het uiterlijk van de Hollandsche kerken, zooals Bosboom die zoo gaarne schilderde.

Langzamerhand kwamen er hierdoor de St. Jan zoovele wapenborden te hangen, dat toen Everts in het laatst der 18^e eeuw van die kerk eene pentteekening maakte, hij verplicht was, zooals Hezenmans ons mededeelt t. a. p. blz. 100, de wapenborden daariut weg te laten, omdat hij anders de bouwvormen niet naar behooren kon weergeven.

Voor de kerk was het gebruik om boven de graven der overledenen hunne wapenborden en derzelver kwartieren te hangen eene niet onaardige bron van inkomsten, daar zij toch voor het ophangen dezer wapens geld kreeg ingevolge de Ordonnantie van 's Hertogenbosch *over de kosten van de grafsteden, luyen van de clocken, baercleederen*, enz. van 30 Oct. 1635, welke ten aanzien van dit onderwerp luidde als volgt:

Ende soo yemandt met den wapen begraven wierde ende tselve in de kercke mede begeerde (sic) te laeten hangen ende geen eygen grafplaats hadde, sal voor de plaetse, daer het wapen gehangen wordt, aen de kercke gehouden sijn te betaelen fl 6 ende die een eygen grafplaats heeft sal mede betaelen voor het hangen van het eerste wapen fl 6 ende meer wapenen gehangen werdende, sal van ieder wapen aen de kercke betaelt worden fl 4.

Bij de nieuwe Ordonnantie van den Bosch op de kosten der begraafnissen van 6 Juni 1684 werden de kerke-rechten voor het ophangen van wapen- of rouwborden, waarvoor fl 6 moest betaald worden, van fl 6 op fl 12 gebracht.

De Regeering van 's Hertogenbosch verhoogde deze rechten nogmaals bij haar „Reglement op de begraafnissen” van 9 November 1744. Immers bepaalde zij daarbij in artikel 42:

Voor het ophangen van een wapenschild in een der kerken zal moeten betaald worden agt en veertig guldens,

waarvoor hetzelfde wegens de kerken opgehangen zal worden, mits dat het wapenschild door die van het sterfhuis vrij in de kerk en daarbij de nodige ketenen, bouten, krammen, ijzere staven en wat er verder toebehoord geleverd worden

Uit de verdere artikelen van dit laatste Reglement blijkt ook nog hoe vol de kerken van den Bosc'1 met wapenborden geraakten, want daarbij werd wijders bepaald in

art. 43.

Ingeval er plaats moet gezogt worden om een wapenschild op te hangen, zal het niet geoorloft zijn eenige verschikking van wapenschilden buiten kennis van heeren Kerkmeesteren te maken of eenige oude wapenschilden als die van zijn eigen familie weg te nemen; en in dat geval nog niet ten ware alle nakomelingen van die, waarvan het wapenschild weggenomen wordt, daarin toestemmen. Ook zal het niet geoorloft zijn eenige wapenschilden af te nemen en iemand thuis te zenden ten zij met voorkennis en toestemming der nakomelingen van zulken, van welken het wapenschild afgenomen wordt. In geval een wapenschild van een geslacht, hetgeen uitgestorven is, of waarvan geen nakomelingen meer te vinden zijn, verschikt moet worden, zal men zich naar het goedvinden van heeren Kerkmeesteren moeten gedragen.

Art. 44.

Indien iemand een wapenschild boven het graf van den overledenen wil doen hangen en dat daardoor een verschikking in de wapenschilden moet geschieden, zal hij daarvan aan heeren Kerkmeesteren kennis moeten geven, welke alsdan die verschikking zullen ordonneeren en aan welkers order men zich in dezen opzichte volkomen zal moeten gedragen. De kosten, die op de verschikking der oude wapenschilden vallen zullen in allen gevallen door degeene, welke een wapenschild laten

ophangen, boven de fl 48 in art. 42 gemeld gedragen moeten worden.

Het schijnt, dat oudtijds te 's Hertogenbosch ook het gebruik heeft bestaan om het rouwbord, dat in de kerk boven het graf gehangen werd, aan het sterfhuis te hangen, zoo!ang daar het lijk boven aarde stond; bij de begrafenis zal het dan voor het lijk uitgedragen zijn geworden, zooals ik dit te Roermond eens bij de begrafenis van een edelman heb zien doen. Immers bij besluit der Magistraat van den Bosch van 14 Januari 1698 werd bepaald: *ende dat diegeene, welcke waepens voor de huysinge van de overledene comen te hangen, fl 12 aen de kerck sullen hebben te betaelen.*

In 1744 bestond in elk geval het gebruik om het wapen- of rouwbord in den begrafenisstoet te dragen, daar toch in artikel 45 van het hiervoren aangehaald Reglement van dat jaar ook nog was bepaald:

Indien iemand bij de begraafenis een wapenschild voor of achter het lijk laat dragen, zal daarvoor aan de kerken moeten betalen vijftien guldens, hetzij hetzelfde wapenschild naderhand in de kerken opgehangen wordt of niet.

Zooals wij hierna zullen zien werd een groot deel der wapen- of rouwborden, die in de St. Jan gehangen werden, aldaar opgehangen in het hoogkoor; volgens het reeds aangehaalde handschrift van Martini kwamen zij er meerendeels te hangen aan de rechterzijde van hetzelfde; de andere werden genangen boven de graven der personen, die ze betroffen en wel meestal aan de pilaren dezer kerk.

Blijkens J. Th. de Raadt *Verzameling van graf-schriften en wapens in verschillende Noordbrabantsche (beter gezegd Meijerij'sche) kerken*, welk werk aanvankelijk verscheen in het N. Brab. Jaarboekje van Sassen, is in het bezit van graaf Georges de Looz-Corswarem een handschrift, dat door den grootvader of overgrootvader van den in 1892 overleden baron Bernard van Lockhorst werd vervaardigd en een zeer

merkwaardige verzameling grafschriften uit 's Hertogenbosch bevat; genoemde graaf had den heer de Raadt aangezocht die verzameling in druk uit te geven. *Qui vivra verra* liet de heer de Raadt daarop volgen. Tot nu toe heeft men hiervan echter niets gezien en daarom zal ik hiermede deelen wat over de wapenborden, welke in de St. Jan hingen, door Joh. Hendr. van Heurn in zijn voormeld handschrift is aangeteekend; aan eene uitgave van het handschrift van graaf de Looz, als het voornemen nog daartoe mocht bestaan, staat het in elk geval niet in den weg en onwaarschijnlijk is het niet, dat dit handschrift uit de aantekeningen van Van Heurn kan worden aangevuld.

Van Heurn beschreef de wapenborden der St. Jan niet volledig, omdat, zoo deelde hij in zijn handschrift mede, vele wapen- of rouwborden zonder namen waren en hij de daarop staande wapens niet kende, alsook omdat van andere borden de namen door verloop van tijd zoo uitgesleten waren, dat hij ze niet meer lezen kon. Wapenborden, waarop geene kwartieren stonden beschreef hij, zooals hij ook in zijn handschrift mededeelde, in het gaheel niet, aangezien zij wegens dat gebrek voor de genealogische wetenschap zonder belang waren. Hij vermeldde verder eenige wapen- of rouwborden niet, welke dezelfde waren als die, welke hij reeds beschreef.

IETS OVER DE KERKELIJKE GESCHIEDENIS VAN WAALWIJK.

III.

Vermoedelijk reeds in de maand November 1648 kwam Ds. Henricus de Vries met zijne echtgenoot, „joffrouw” Dingena Gouts waert te Waalwijk en betrok naar alle waarschijnlijkheid de pastorie van pastoor Walterus Gregori.

Immers de twee andere stukken, die Moltzer op het Rijks-archief te 's-Gravenhage vond, zijn twee requesten, gericht aan de Staten-Generaal en dagteekenende van begin December 1648; in het eerste van welk de Gereformeerde gemeente eerbiedig verzoekt, dat *haer predicandt moge worden geacomodeert met een kleyn gedeelte van de pastory-huisinge, welck hy tot noch toe misschen moet*, en in het tweede van welk verzocht wordt, dat het de Staten-Generaal moge behagen den Magistraat van Waalwijk te gelasten hem, Ds. de Vries, zeker stukje gronds rondom de pastorie af te staan, opdat hij er vrijelijk en ongestoord kunne wonen, *sonder overlast te hebben van de insolentien van de quaetwilligen*. Dat op beide verzoekschriften gunstig werd beschikt, spreekt haast van zelf. In het volgende jaar 1649 kwam de eerste Gereformeerde schoolmeester te Waalwijk, n. l. Jan Franse Walravius, jonkman van Heusden, die in 1652 met een te Besoijen wonend Sprangsch meisje, Maria Jans van Dijk, in het huwelijk trad.¹⁾ Wanneer ik bij dit weinig wetenswaardige nu nog voeg, dat bij de komst van den eersten predikant het schoutambt werd waargenomen door Cornelis Buys (Roomsch), die in 1654 reeds was opgevolgd door Johan Molengraeff (Gereformeerd), in 1663 door Nicolaes van Rijck (Gereformeerd) en in 1668 door Gilles de Blanchevoye (Gereformeerd), en dat de winter van 1662 op 1663 zich kenmerkte door *vehemente, groote, bittere, scherpe, geweldighe, onlydelycke* koude²⁾, dan is dat al, wat ik weet en misschien ook al, wat bekend is omtrent de eerste tijden der *Gereformeerde* gemeente te Waalwijk. Even onzeker als het is in welk jaar Ds. de Vries gestorven of vertrokken is, even onzeker is het, wie de predikanten geweest zijn tusschen hem en Ds. Jacobus Dagevos, die in 1687 te Waalwijk kwam. In eene aantekening in de acta van den kerkeraad van

¹⁾ Ontleend aan de *trouwboeken* van Besoijen.

²⁾ Ontleend aan de H. G. rekening over die jaren.

1733 wordt beweerd, zonder den tijd van in-dienst-treding te melden, dat na Ds. de Vries gekomen zijn Ds. Swaans en Ds. de Bont, terwijl in eene latere aantekening beweerd wordt, dat Ds. Jacobus Dagevos *de tweede* predikant van Waalwijk is geweest. Eerst met de komst van dezen laatste, die gehuwd was met mejuffrouw Margarieta du Vivié¹⁾, begint er wat licht te komen in de duisternis der kerkelijke zaken. Van nu af wordt het mogelijk — des gevraagd — eene volledige lijst op te maken van alle *ouderlingen, diakenen en kerkmeesters*, die tot nu toe in de Waalwijksche kerk zijn geweest, alsmede na te gaan, welke de ambtelijke verrichtingen dezer personen waren. Tot de functie van den kerkeraad behoorde hoofdzakelijk het volgende:

1. Het houden van vergaderingen onder voorzitterschap van den predikant. De leden werden daartoe door den schoolmeester *gedagvaard*. Volgens *resolutie der christelycke Synode* (van Gelderland!) moesten daarin op gezette tijden, gewoonlijk bij 't veranderen van den kerkeraad, *worden opgelezen de middelen tot redres der vervallene kerkelycke discipline, als oock die tegen 't Pausdom*. Wie, zonder gegronde redenen (ziekte!), niet ter vergadering kwam of wie te laat verscheen, moest boete betalen. Ook de predikant moest zijn aandeel betalen: zooveel als 't bedrag was van den minst beboete. Het geheelo bedrag werd eenmaal per jaar onder eene gezellige bijeenkomst verteerd.

2. Het houden van toezicht op het gedrag van de lidmaten der gemeente en als gevolg hiervan *het houden van censura morum*.

3. Het houden van toezicht op den schoolmeester, die tevens *koster, voorlezer, voorzanger, bijhouder van 't doodboek* enz. was.

4. Het houden van toezicht op en wering van *Paepse stoutigheden*.

¹⁾ Ontleend aan de *grafboeken* van Waalwijk.

5. Het doen van huisbezoeking en aansporing tot trouw kerkbezoek. (Door den predikant met één of twee ouderlingen).

6. Het verkiezen van onderlingen en diakenen. Zij werden bij meerderheid van stemmen gekozen door den kerkeraad zelf, zoodat de gemeente in zekeren zin voor onmondig gehouden werd.

7. Het houden van toezicht op het beheer der diaconie-goederen. De diaconie-rekening ¹⁾ werd gewoonlijk gedaan in 't begin van Januari. Behalve de gewone zaken, n.l. het onderhoud der armen, werden door de diaconie van Waalwijk ook een tijdlang betaald: *de vacatiën der ouderlingen naar de classicale vergaderingen te 's-Hertogenbosch, de reparatiën aan 't orgel en het gedeeltelijke tractement van den organist*, maar op bevel van den Raad van State werd dit later ten strengste verboden en aan de zorg van de burgerlijke gemeente overgelaten.

8. Het ontvangen van de gedeputeerden der classis van 's-Hertogenbosch, die eenmaal per jaar de kerk en de school kwamen *visiteeren*.

3. Het afvaardigen van ouderlingen naar de classicale vergadering.

10. De verkiezing van een predikant.

De functiën van den predikant waren in hoofdzaak deze:

1. Het houden van godsdienstoefeningen, ²⁾ tweemaal des Zondags en eenmaal in de week (Woensdagavond.) Alleen bij gelegenheid van den *Scheepens-maaltijd*, die den derden of vierden Woensdag in Januari gehouden werd, was er geen dienst. Drie- of viermaal per jaar moest de predikant ook dienst doen, n.l. het H. Avondmaal bedienen, op de *combinatie Hagoort*, welke combinatie

¹⁾ Op sommige plaatsen wordt ook gewag gemaakt van het *innen der rantsoen-penningen, die Helcoirt, Bostel e. a. de diacony schuldig zijn*. Wat dit beteekent, weet ik niet.

²⁾ In den winter van 1689 op 1690 werd in de kerk onder de predicatie *vuur gestookt* tegen de koude. (Kerkmeesters-rekening.)

niet alleen zeer ongelegen mocht genoemd worden wegens den verren afstand ($1\frac{1}{4}$ uur) en de slechtheid der wegen, maar ook uiterst vreemd, wijl Hagoort vlak bij Meeuwen lag ($\frac{1}{4}$ uur.)

2. Het catechiseeren der jeugd, des Zondags na de middag-preek.

3. Het bezoeken van de leden der gemeente, inzonderheid zieken.

4. Het leiden der kerkeraads-vergaderingen.

5. Het aantekenen der *kerkeraads-handelingen*, (Notulen!).

6. Het in ondertrouw opnemen en het trouwen. (Art. 3 van de kerkeraads-handelingen van 17 Sept. 1692 luidt aldus: *Wierdt van d'E kerkenraad voorgedragen of 't niet dienstig zijn sou, dat de personen, die voornemens waren haar in den huwelyken staat te begeven, dat ze in absentie van den predikant by den kerkenraad souden ondertrouwd worden; is geresolveerd van ja, dat niemand ergens elders sal mogen gaan, maar alle ondertrouw hier moeten geschieden; 't en zy met speciaal consent van de kerkenraad, als wanneer ergens anders souden vermogen te gaan. Waar bij besloten is, dat soo wie hier ondertrouwd is, ook sal moeten trouwen; 't en zy vier schellingen voor de armen geeft.*)

7. Het doopen en het H. Avondmaal uitdeelen.

8. Het inboeken der gedoopte kinderen en der lidmaten.

Het ambt der kerkmeesters bracht mede de *behartiging der stoffelijke belangen der kerk*: zij moesten voor het onderhoud van de kerk en den toren zorg dragen; echter met dien verstande, dat, wanneer de kerke-kas daartoe ontoereikend bleek, de reparatiekosten uit de opbrengst der *Geestelijke Tienden* ¹⁾ moesten gevonden worden. Aan hen was opgedragen het *ophalen der collecten* in de kerk en het *ontvangen der begrafenis-rechten*; het *innen der renten en cijnzen*, die op sommige huizen en landerijen

¹⁾ Omtrent het karakter der *Tienden* zie men: *Placaat der Staten-Generaal van 16 Jun. 1778.*

stonden; het verpachten van de *kerke-goederen*; het betalen van den dienaar der gemeente, die tijden de godsdienstoefeningen moest waken tegen allerlei *baldadigheden en insolentien van quaetwilligen* ¹⁾; de *aanstelling van den koster en den organist, in overleg met den kerkeraad*. Bij dit laatste zij echter opgemerkt, dat het tractement van den organist en de reparatien aan het orgel door de burgerlijke gemeente (het *Corpus* van Waalwijk) moesten vergoed worden. Waarschijnlijk om die reden hadden ook *Drossaart en schepenen* het toezicht op de kerkmeesters: werd tusschen het kerkbestuur en den aannemer van eenig werk aan de kerk een *accoord* aangegaan, dan moest dit door den Magistraat *geapprobeerd* worden. Bekend is het ook, dat de kerkmeesters bij hunne aanstelling een' eed van getrouwheid en plichtsbetrachting moesten afleggen in handen van den *schout als opperkerkmeester*. ²⁾ Ten slotte moet hier nog vermeld worden, dat het ambt der kerkmeesters meelebracht, dat een hunner nu en dan tot *sterfman* der kerk werd benoemd. Zie hier wat Moltzer daaromtrent mededeelt:

De parochiekerk van Waalwijk was vroeger leenroerig aan den Leenhove van Waalwijk. Van 1648 nu is de Hervormde gemeente verscheiden malen, en telkens als haar Sterfman (waartoe gewoonlijk één der regerende kerkmeesteren werd gesteld) was overleden, verlijt geworden met dit leenroerig goed. De originele brieven van verlij ³⁾,

¹⁾ Het herstellen of inzetten van door baldadige handen ingegooide ruiten in de kerk kostte in 1698 de zeer aanzienlijke som van 150 gulden.

²⁾ De *vorster* moest de kerkmeesters *dagvaarden* tot het afleggen van hunnen eed.

³⁾ Het spijt mij, dat ik bij mijne nasporingen geen *brief van verlij* voor de kerkmeesters heb kunnen vinden. Hier volgt echter een zoodanige brief voor de *armmeesters* van Waalwijk, die toch in hoofdzaak wel op hetzelfde zal neerkomen:

Wy, Mauritz de Leu de Wilhem, Heere der stede en vryheydt van Waalwijk (in 1712 had deze de heerlijkheid gekocht van

welke bij de afschaffing van het leenstelsel dezelfde kracht en waarde bleven behouden en gelijke wettige tijtel van eigendom daarstelden, als de gewone transportbrieven zulks ten aanzien van allodiale vaste goederen deden, de originele

Johan de Couterau Marquis d'Asche), eerste presiderende in den Edelen Rade en Leenhove van Brabant ende de landen van Over-Maze etc: etc., doen te weten, dat wy, behoudens ons ende een ygelijcks regt, verlijdt ende verleendt hebben, gelijk wy verlyden en verleenen by desen onsen brieve, Johan Coolhaas, armmeester der voorsede ende vryheydt, ende dat ten behoeven van den armen ofte de tafel van den H. Geest aldaer: Eenen margen ofte vijf honten hoy ofte wey-landt, sijnde de westense helft van twee margen, gelegen in eenen meerderen kamp van twee en dertig honten tot Waelwijck voors: agter 't raedhuys, wesende den geheelen kamp: belendt oostwaert Johan Molengraef en Jan Wouterse Kuypers, d' een t' eynden d' ander, en westwaert Wouter Lucasse Langecruys, streckende uytten suyden van den kruyn van den winterdijck af, noordwaert op, tot den Hoygraft toe: Sijnde aen ons vervallen door doode ende aflyegheydt van wylen Cornelis Borgmans, oock armmeester van Waelwijck inder tijdt, ende op welcken dienshalven brieven van verly ende investiture sijn gepasseert in dato den 29en December 1677: Den selven margen ofte vijf honten landt te houden van ons ende van onse naerkomelingen, als Heeren ende Vrouwen van Waelwijck, by den voorn. Johan Coolhaes, ten behoefte als voren, tot een erfleen aen onsen huyse ende Leenhove aldaer, in aller manieren als men die van oude tyden schuldigh is te houden, ende te verheergewaden (= erkennen dat een leen afhangt van een' leenheer en dat men dezen daarvoor hulde moest bewijzen) soo dickwils als 't verschijndt. Ende voor den armen ofte de tafel van den H. Geest voors: heeft den voorn. armmeester Johan Coolhaas, als sterfman ende dienstman, ons hier van hulde, eedt ende manschap gedaen, mitsgaders voldaan de pligten daer toe staende: Ende dat aen handen van d' Heer Gijbert Verwiel, Stadhouder van onse leenen tot Waelwijck voors., daar by, aen ende over waren als onse leenmannen: Geeraerd van Nederveen, regeerende schepen en oudt-borgemeester aldaer, met Johan Molengraef, secretaris van Besoyen, Drongelen ende Gansoyen. Ten oirconde is desen onsen brief besegelt metten zegel, die wy in gelycke saecken gebruykende sijn: Gedaen in Waelwijck voorschreven, op den eenen twintigsten January seventien hondert ende veertien.

*By den Hoog-Edelen Heere van Waelwijck,
Ter relatie van den Stadhouder en Leenmannen voornt:
(Getoekend) P. Molengraeff.*

brieven van verlij hebben dan ook de wettigheid van het eigendomsregt der Hervormde gemeente vroeger duidelijk bevestigd, en die gemeente bewaard bij het bezit van een kerkgebouw, hetwelk niet zoo als elders bij usurpatie, maar door wettige toekenning van de daartoe bevoegde magt haar eigendom geworden is.

Laat ons nu zien, wat de kerkeraads-handelingen ons verder nopens de kerk en de gemeente leeren. Heel belangrijk kunnen de aantekeningen van Ds. Dagevos (1687—1733) na 1697 echter niet genoemd worden, en dan moet ik in de eerste plaats mijne bevreemding uitspreken over het feit, dat daarin met geen enkel woord is melding gemaakt van de afzetting van den schout Gilles de Blanchevoye, den 14den Maart 1698. Deze afzetting geschiedde *op verzoek van Philips, baron van Leeftael, Heer van Waalwijk, en op last van Raden van Brabant om grove nalatigheid en het bezigen van godslasterlijke uitdrukkingen o. a. in presentie van de predikanten Martini, de Langh, Bijstervelt en Hies: gy luyden maekt de menschen wijs, datter een helle ende een hemel is.*¹⁾ Hij heeft zijne afzetting niet lang overleefd: nog in hetzelfde jaar stierf hij en werd in de Waalwijksche kerk begraven. Zijn opvolger was Gijbert Verwiel. In de tweede plaats vind ik het uiterst vreemd, dat er — behoudens eene onbeteekenende uitzondering — geen notulen zijn geboekt van 1702 tot 1731; de volledige lijst der ouderlingen en diakenen is echter wel aanwezig. Kan de Spaansche successie-oorlog (1702—1715) daarvan de schuld zijn? Maar waarom ontbreken dan de aantekeningen van 1716 tot 1731? IJdele vragen! Ik moet derhalve mijne wetenschap omtrent dien tijd hoofdzakelijk putten uit losse stukken, die wel in grooten getale aanwezig zijn, maar welker inhoud niet belangrijk genoeg is om er hier melding van te

¹⁾ Zie: „Catalogus van stukken” enz., vroeger reeds aangehaald. Zie ook: „Verslag omtrent de Oude Gemeente- en Waterschaps-Archieven”. van Mr. Bondam (blz. 46).

maken. Alleen dit moet ik melden, dat in het begin der 18de eeuw te Waalwijk afstammelingen of bloedverwanten van onzen dichter Joost van den Vondel gewoond hebben. De lezer hebbe de goedheid mijn uitvoerig opstel dienaangaande even na te lezen, dat in den achtsten jaargang van dit tijdschrift werd opgenomen.¹⁾

Op het laatst van 1731 — ongeveer een jaar voor den dood van Ds. Dagevos — waren in den boezem des kerkeraads geschillen gerezen over het verkiezen van ouderlingen en diakenen. De predikant had namelijk den 11 December, met goedkeuring van twee diakenen en met uitsluiting van de overige vier leden, eene *nominatie* gemaakt van drie ouderlingen en drie diakenen, wat natuurlijk strijdig was met de Synodale wetten en een inbreuk op de rechten van den ganschen kerkeraad, die gewoonlijk met meerderheid van stemmen de *nominatie* vaststelde. Uit genoemde *nominatie* werd in de *gecontinueerde* vergadering van 13 December *geëligend* tot ouderling Anthony de Sille en tot diaken Joh. Buys, waarop de *malcontente* leden — drie ouderlingen en één diaken — woedend de vergadering verlieten onder het roepen van: *wy danken daar niet over: wy danken daar niet over!* Herhaalde minnelijke aanzoeken om het geschil bij te leggen en eene nieuwe wettige verkiezing te doen, waren vruchteloos: de predikant bleef *by zijn abusive onderneming* *persisteren*. De gevolgen hiervan

¹⁾ Onlangs te Breda snuffelende vond ik daar in het trouwboek der schepenen het huwelijk vermeld, dat er op 27 December 1736 gesloten was tusschen Dheer Jacob Philip Vondel, meerderjarig Jonkman, geboren te Waalwijk, wonende te Breda en Juffrouw Johanna Jacoba Couwenbergh, minderjarige dochter, geboren en wonende aldaar; hare moeder was Juffrouw Antonetta Cornelia Knaepen, weduwe van Sr. Johan Gerard Couwenbergh.

Blijkens de voornamen Jacob Philip behoorde deze Vondel tot den Waalwijkschen tak van dit geslacht; de titel van „heer”, die hem gegeven wordt en met welken men in dien tijd niet zool gul was als tegenwoordig, bewijst, dat hij tot den gegoeden stand behoorde.

Red.

waren: twee *insinuaties* van 15 en van 29 December, door den koster Jan Volkerts uit naam der misnoegden aan Ds. Dagevos gedaan, in hoofdzaak inhoudende, dat, wanneer genoemde heer niet wilde toegeven en het durfde bestaan de gebruikelijke Zondagsche proclamatiën te doen, zij — de misnoegden — zich tot de classis van 's Bosch zouden wenden om recht te verkrijgen. Het antwoord van Ds. Dagevos op de eerste *insinuatie*, waarvan het *relaas* natuurlijk mede is geregistreerd in de notulen van den kerkeraad, was: *Zeg de Heeren, dat ik de copie heb ontvangen en dat ik der my op zal bedenken.* Van de tweede *insinuatie* gaf de koster dit relaas: *dat, wanneer ik sulx naar behooren wilde doen* (n.l. de *insinuatie der acte van appel*), *gem: heere predikant seyde, dat de son onder was en de insinuatie niet wilde aannemen, sijnde te vier uren aan 't huys van meergem: heer Dagevos gekomen; dat ik des anderen daags 's morgens, goetstijts, wederom by zijn Eerw: komende om hem als nog de insinuatie te doen, wanneer zijn Eerw: seyde, dat het Sondag was, en dat hy dezelve niet konde aannemen; 'tzelve seyden ook de diaconen Jan van der Ent en Pieter de Greeff* (dat waren zij, die met den predikant medegingen) *en heb derhalven volgens ordre der heercn appellanten voor yder een copie op haar tafel nedergelegd . . .*

(Wordt vervolgd).

Besoyen.

JOH. V. D. HAMMEN Nz.

CAPELLANIE TE GROOT-ZUNDERT.

r is in het Archief der Abdij van Berne een institutiebrief voor een rector der *Capellanie van St. Nicolaas in de kerk van Groot-Zundert*, van het jaar 1469, 7 Juli, gegeven door den aartsdiaken van Kempenland, met een transfix van denzelfden aartsdiaken, waarin op de gewone manier, nadat de proclamatie,

in den eersten brief bevolen, heeft plaats gehad en geen oppositie zich voordeed, de institutie wordt bevestigd. (De transfix is van Vrijdag na O. L. V. visitatie 1469).

De hoofdinhoud van den eersten brief is deze: De vorige rector van het beneficie was heer Johannes Reyns. Na diens dood, wordt *op voordracht van den heer en de vrouwe der heerlijkheden van Peer en Groot-Zundert* (nobiles personæ, dominus *Wilhelmus de Marka et de Arenberch, et domina Johanna de Schoenhoven, ejus uxor legitima*) — aan wie de collatie der genoemde capellanie behoorde — geïnstitueerd *de priester heer Henricus Bloc*. Al het overige is de gewone inhoud van zulke stukken.

In dorso staat geschreven met een hand van ongeveer een eeuw later: *Fundatie in de kerck van Groot-Sundert. Detur domino prelato Bernensis abbatie.*" (Men geve dezen brief aan den prelaat van Berne.)

Hieruit zou men afleiden, dat of Henricus Bloc een priester van Berne was, of dat althans gemeld beneficie eenigtijs, b. v. in de 16e eeuw, door een Berner werd bediend.

Een abdijsheer Henricus Bloc is mij, weliswaar, niet bekend, doch de bijnaam van vele priesters der Abdij is onbekend; omdat zij in het Necrologium eenvoudig heetten: *frater Henricus, sacerdos et canonicus hujus ecclesie* ¹⁾ Hij kan dus een Berner zijn geweest. Zoo niet, dan moet er een andere reden zijn geweest, waarom men wilde, dat dit stuk aan den prelaat van Berne werd gegeven.

Van het zegel is slechts een brokje over.

Heeswijk.

FR. W. HOEVENAARS.

NASCHRIFT.

Het altaar in de kerk van Groot-Zundert, dat toegewijd was aan den H. Nicolaas, wordt vermeld in de pouilles

¹⁾ Aldus leest men twaalfmaal in het *Necrologium*.

van 1558 en 1566 ¹⁾; de priester genoot 20 karolusguldens en was verplicht wekelijks driemaal de H. Mis te lezen ²⁾.

Margaretha van de Laar, echtgenoot van Jan van Nedervén benoemde in haar testament van 10 October 1483, waarbij zij een gasthuis te Zundert oprichtte, Hendrik Blok, vicecureit, tot een der uitvoerders ³⁾. Verder is ook ons niets bekend van dit beneficie.

REDACTIE.

NOORDBRABANTSCHÉ ZEGELS.

II.

e vorige maal gaven wij reeds de zegelafbeelding van een schepen uit de oude Bossche regeeringsfamilie Monix, van welke wij nog een twaalfstal doen volgen.

1. Zegel van Jan Monix Janszn., schepen in 1328.

2. Het zegel van Arnold Monix.

Hij kwam in 1416 in den schepenstoel.

3. Zegel van Jan Monix.

Hij nam meer dan vijfendertig jaren deel aan het bestuur der stad.

Hij zag zich tot schepen benoemd in 1423, 1427, 1432, 1436, 1440, 1444, 1448, 1452 en 1456; van welke jaren hij in 1436, 1452 en 1456 den presidentszetel bezette.

Hij was lid der Lieve-Vrouwebroederschap en stierf in 1458.

4. Het zegel van Jan Monix Jacobszn.

Deze zat in den schepenstoel in 1452, 1457, 1463, 1465, 1489 en 1473.

De drie laatste jaren was hij president of voorzitter.

Hij stierf in laatstgemeld jaar en werd als schepen door Wouter van den Broeck vervangen

¹⁾ Anal. 1883, p. 406 en I 262. ²⁾ Krüger IV 329.

³⁾ Krüger IV 324.

5. Zegel van Mr. Jan Monix Janszn.

Hij was schepen in 1458, lid der Lieve-Vrouwebroederschap en stierf in 1469.

6. Zegel van Willem Monix Janszn., schepen in 1470 en 1480.

7. Het zegel van Hubert Monix.

Hij nam zitting als schepen in de jaren 1478, 1484 en 1489.

8. Zegel van Jan Monix Janszn.

Deze was schepen in 1499, 1503, 1510, 1516 en 1520.

Hij bekleedde het ambt van schout van het kwartier van Peelland.

Hij was gehuwd met Margaretha Pelgrom, dochter van Dirk en Elisabeth Coenen, Hermansdr.

De meergemelde broederschap telde hem onder hare leden en hij stierf in 1535.

9. Het zegel van Arnold Monix, Martinuszn.

Deze zag zich in de jaren 1504, 1505, 1509, 1519 en 1522 tot den schepenstoel geroepen en bekleedde ook verscheidene jaren het rentmeesterschap.

Op 8 Juni 1520 ging Monix met ridder Jan van Baecx, laagschout, jonker Jan van Berckel en jonker Geerling de Roover, raadsheeren en Ambrosius van den Haenenberg, rentmeester, naar Brussel, om keizer Karel V bij zijne behouden aankomst uit Spanje hier te lande vanwege de stad geluk te wenschen en te verwelkomen.

Hij was gehuwd met Beatrix van der Aelsvoort en lid der Lieve-Vrouwebroederschap.

10. Zegel van Arnold Monix Goyaartszn., schepen in 1527.

11. Het zegel van Willem Monix, schepen in 1576 en 1577.

Men vindt hem vermeld als regent van de stichting van Reinier van Arckel of het krankzinnigenhuis.

12. Zegel van Jan Monix Arnoldszn., schepen in 1578.

Hij was getrouwd met Isabella de Bever, dochter van jonker Roelof, schepen en raad, en diens eerste vrouw Anna Schoyte.

Bij de aanneming der pacificatie van Keulen in 1579 door de regeering van 's-Hertogenbosch, bij welke de stad zich met den koning van Spanje verzoende, verliet Monix als aanhanger der hervorming Den Bosch en vestigde zich te Heusden, de wijkplaats van vele gevluchte Bosschenaars.

Hij kwam aldaar ook in de regeering.

Later vestigde hij zich te Berlicum bij Den Bosch, alwaar hij 12 Mei 1592 kwam te overlijden en in de kerk begraven werd.

Zijne echtgenoot stierf 22 Februari 1611 en werd in het familiegraf van haar man bijgezet.

De Monix' behoorden tot een adellijk geslacht, waarvan men de meeste leden in oude stukken als jonker vindt aangeduid.

Het was een der oudste regeeringsfamiliën van 's-Hertogenbosch, daar reeds Dirk Monix in 1271 als schepen vermeld wordt, die dit ambt onderscheidene malen bekleed heeft.

Bijna drie en een halve eeuw zaten van hare leden in de regeering der oude hertogstad.

De laatste was jonker Arnold Monix, zoon van Jan en Isabella de Bever voornoemd, schepen in 1614.

Deze was getrouwd met Johanna van Renesse van Baer¹⁾, stierf 13 December 1616 en werd bij zijne ouders begraven.

Een afbeelding van zijn zegel wordt hier tusschen de tekst geplaatst: de stempel ervan komt niet voor onder de bekende collectie, waarnaar wij deze serie teekenen; de teekening is gemaakt naar het zegel aan een schepenakte.

¹⁾ Annuaire de la Noblesse etc. 1871, 209.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

www.libtool.com.cn

2011

De naam Monix
derscheidene wijze
nicx, Monnicx,
Monic, Monics,
nickx enz.

Wij hebben ons
schrijfwijze gehou-
oudste, die reeds op het zegel van Jan Monix in
1300 (zie blz. 78) voorkomt.

vindt men op on-
geschreven: Mo-
Monikx, Monnix,
Monincx, Mon-

aan de eerste
den, zeker de

CH. C. .V. VERREYTT.
W. J. F. JUTEN.

IETS OVER DE KERKELIJKE GESCHIEDENIS VAN WAALWIJK.

IV.

Ondanks alle, in waarheid vriendelijke doch dringende
vertoogen, bleef de predikant omvermurwbaar en had
nog de onvoorzichtigheid — wie zou dat verwacht
hebben van een man van zulke hooge jaren! — de
onwettig gekozen leden, na de gewone proclamatiën,
den eersten Januari 1732 te bevestigen. Nu was de
maat vol. Er werd bericht gezonden aan de classis van
's Bosch; afgevaardigden van deze, n.l. de heeren Lucas
van Eybergen, Georg Ulricus Roemer en Ger.
Haverkamp, beproefden eene schikking te treffen.
Vruchteloos echter! ¹⁾ De *Gecommitteerden der Hoog
Mogenden* werden er mee gemoeid. Een gevolg van dat
alles was — nadat ondertusschen Ds. Dagevos was
overleden — volgende de resolutie:

¹⁾ Ik heb verzuimd hier te melden, dat de beide diakenen Jan
van der End en Pieter de Greeff, over de huns inziens
onwettige tusschenkomst der classis van 's Bosch, hun beklag
deden aan de Synode (van Gelderland!). Voordat deze evenwel
werk van de zaak maakte, had de Raad van State zich reeds in
den twist gemengd, wat ook blijkt uit bijgaande Resolutie.

De Gecommitteerden van de Edel Mogende Heeren, Raden van Staten der Vereenigde Nederlanden tot de verpagtinge der Thienden binnen 's Bosch, by examen van het kerkelijk verbaal der clasis van 's Bosch voorgekomen sijnde, dat tot Waahrrijk, in den quartiere van Oosterwijk, oneenigheden waeren ontstaan over het verkiesen van een ouderling en diacon, gedaan by de voors: kerkenraad ten tyde van het leven van den predikant Dagevos aldaar, in de maandt van Dec. 1731; dat dat disput gebragt sijnde aan de classis van 's Bosch, en inmiddels 'en predicant sijnde komen te overlyden, deselve classis over die sake een schikkinge en accommodement hadde gemaakt, dog dat een lith van den kerkenraad, sijnde een diacon, met nog een affgegane diacon, van dat accommodement hadden geappelleerd ad synodum: dat sy, Gecommitteerden, insiende de gevolgen van voors: vericyderingen, als namentlijk een verbitteringe der leden van Jesu kerke aldaar, langen trein van procedures, en dat ondertusschen die kerke sonder herder soude blyven, tot groote ergernis van de gemeente en vervrolykinge van het bittere Pausdom, daarom voor ons hebben ontboden de twee voorn: appellanten, waar van maar een ²⁾ gecompareert en door ons vermaandt sijnde de voors: saeke by inschikkinge conform het accommodement, door die van de classis gemaakt, te vinden; doch welke absolutelyk daar toe niet wilde treden: So is 't, dat wy — ingenomen hebbende het advijs van de predicanten Eybergen, Roemer en Haverkamp, welke onder anderen ad causam waeren gecommittleert geveest, en welke de billikheid van haar gemaakt accommodement aan ons hebben voorgedragen, als waarby aan de eene kant de reputatie van den overleden predikant en ook van de twee beroepene (: dog in questie sijnde leden:) wierden geconserveert, en aan de andere syde de verwyderingen uyt de weg soudén kunnen werden geruimt, en het beroep van een predicant in voors: vacante gemeente bevordert, welk laatste soo seer gerecommandeert word by het 11 art. van het

²⁾ Dat was Jan van der Ent.

reglement op de politicque reformatie; disponerende uyt kragte van haar Edele Mogende resolutie van den 5 Aug. 1729 — hebben goetgevonden te ordonneren, soo als wy ordonneren by desen: Dat de voorn: twee verkorene en reeds bevestigde (: dog in questie sijnde leden:) met name Antony de Sille als ouderling en Jan Buys als diacon, de ordinaire tijd van hare respectieve functien sullen uyt dienen, en dat de vier leden, die geappelleert hadden aan de classis, ten overstaan van voorn: predi- canten, sijnde deputatis ex deputatis et deputatii ad causam, sonder uytstel voor ditmaal alleen en buiten consequentie, de kerkenraad sullen augmenteren met nog twee personen, namentlijk een ouderling en een diacon, en daar toe eligeren sodanige ledematen, als sy meenen de ordentelijkste en bequaamste te sijn; dat, den kerkenraad alsoo geformeert sijnde, deselve mede sonder verder uytstel sullen procederen tot het beroep van een nieuwen predi- cant, in agt nemende daar toe te eligeren een bequaam persoon, voorsien met de nodige qualiteiten, om het sicaarwigtig ampt van leeraar waer te nemen; dat omme de kerkenraad wederom op het oude getal t. brengen, de leden, welke haar tijdt uytgediend hebben, sullen affgaan, en voor dat- maal geen andere verkosen sullen worden; dat ten einde dese ordre promptelijk worde naargekomen, niet alleen deselve sal worden toegesonden aan de voorn: kerkenraad, neen maar ook aan de Gedeputeerdens van de voorn: classis, om de hand aende executie van dien te houden, en de kerkenraad bekend te maeken, wat dag een van hen en van de Gedeputeerdens ad causam tot Waakcijck sullen komen, om over het beroep van de voors: twee nieuwe leden te staan. Actum den 19 July 1732. Waeren onderteekent R: O: Jongemaets en W: van Laer.

Ingevolge bovenstaande resolutie werden den 24 Juli door de vier leden des kerkeraads, die geappelleerd hadden aan het classicaal Bestuur van 's Bosch, met eenparige stemmen genomineerd tot 't ouderlingschap: Jan Cool- haas, Anthony van Dam en Otto Juyn, en tot 't

diaconschap: Jan David Werther, Anthony Heermans en Dominicus van der Hammen, uit welke nominatie nog dien zelfden dag werden gekozen tot ouderling Otto Juyn en tot diaken Jan David Werther.

Nu had men de poppen aan het dansen. Nog denzelfden dag, 24 Juli, werd door den koster, namens den oud-diaken P. de Greeff en den regeerenden diaken Jan van der Ent, een *protest* overgeleverd aan de vier overige leden des kerkeraads, waarin op grond van de volgende vijf punten de onwettigheid dier verkiezing moest bewezen worden: 1. Wegens vermeend leugenachtig bericht, door den kerkeraad aan de Gec. Raden verzonden; 2. dat de zaak in verschil, na bij het Cl. Bestuur geweest te zijn, nergens anders thuis behoorde dan bij de *Christelijke Synode* van Gelderland; 3. dat het recht om een predikant te kiezen, in plaats van aan zes, nu aan acht leden was gegeven, waardoor het recht der protesteerenden werd verkort; 4. dat kerkelijke zaken alleen kerkelijk moeten behandeld worden; 5. *wegens krenckinge en smadelycke veragtinge van de hooge Judicature van de Christelycke Synode van Gelderlandt, tot dewelcke dese zaecke nyt cragte van Appel voor als nog eeniglyck behoort, welcke dus doende in alle andere Appellen van haer regt van Judicature zoude kunnen onregtmatiglyk berooft worden, 't welck ongerijmt is...* ¹⁾ Het spreekt haast van zelf, dat dit *protest* geen vruchten droeg, evenmin als de twee *inspraken*, tegen de drie gebruikelijke kerkelijke proclamatiën gedaan. De eerste proclamatie aan de gemeente geschiedde den 27sten Juli door Ds. D. Heuvel, predikant te Tilburg en Goirle; de tweede den 3^{den} Augustus door Ds. Daniel Noortberg, predikant te Drunen en te Nieuwkuik; de derde den 10^d Augustus door Ds. L. Verster de Balbian, predikant te Loon-op-Zand, door

¹⁾ De lezer zal gemakkelijk inzien, dat deze 5 punten eigenlijk tot 2 of 3 punten konden teruggebracht worden; ik volg echter den gang van het origineel.

welken laatste de nieuw verkozen leden ten zelfden dage werden bevestigd.

Nu blijft nog over te vermelden, hoe de *Synode* over bovenstaande zaak dacht. Deze gaf den voor haar verschenen appellant Jan van der Ent o.m. te kennen: *dat de appellerende leden des kerkenraads, geene redenen hebbende sig te beswaren, in tegendeel wel vergenoegt te sijn over 't uytgebragte accommodement des E: classis van 's Bosch, ook 't selve met beyde armen hadden behoren t' omhelsen en blydelijk daar in te berusten, om dat door deselve de eer van de litigante partyen, soo affgegaene als aangekomene leeden, en insonderheydt van den overledene predikant Dagevos in alle opsigte sorgvuldig naer haere gedagten bewaart is....¹⁾* Met dit bescheid kan onze diaken naar huis gaan, en hij getroostte zich er ook wijselijk in.

Een der eerste werkzaamheden van den kerkeraad was nu het beroepen van een' nieuwen predikant. Eerst moest daartoe echter een *request* gepresenteerd worden aan Haar Ed. Mog. de Heeren Raden van Staten der Verenigde Nederlanden omme acte van despice of handt-opening. Nadat deze was verleend, werd de vergadering tot het doen van een beroep vastgesteld op 7 November. Deze vergadering bestond uit 15 leden, als volgt:

Vijf predikanten: Prof. Roemer; *praeses*;

²⁾ Zie: „Handelinge van de Christelycke Synodus 's Hertogdoms Gelre en Graatschaps Zutphen, gehouden binnen Arnheym op den 13 Aug. en naarvolgende dagen 'sjaers 1732" (Art. 11).

¹⁾ Bedoeld wordt Cornelis de Wit of Witt, predikant te 's Hertogenbosch. Van hem zijn o.a. de volgende werkjes: 1. „De groote Zaligheyt door den Heere eerst verkondicht en bevestigd, ofte eene verklaring van den eersten psalm. Amsterdam 1725." — 2. „De volle Uitreddinge en Volmakinge van Gods bedrukte Kerk, van hare Trouwe Voorgangeren gelovig verwacht en alle den „Omstanderen bekend gemaakt, voorgesteld ter gelegenheit van het „eerste Eeuwen Feest van het classis van 's Hertogenbosch 1741." — 3. „Het gebedt des verdrukten of eene schriftmatige verklaring van den 102den psalm. Amsterdam 1749."

Halmans, *assessor*; de Wit, ²) *scriba* (Gedepu-
teerden der classis van 's Bosch); Daniel Noort-
berg en Heuvel (consulenten).

Tien verkiezende leden: J. v. d. Vleuten,
W. de Fokker, Ant. de Sille (*ordinaire ouder-
lingen*); Otto Juyn, *nieuw*-, H. Hoekwater,
oud-ouderling; A. Borgmans, Jan van der
Ent, Jan Buys (*ordinaire diaconen*); J. D.
Werther, *nieuw*-, P. de Greeff, *oud-diacon*.

Nadat de kerkeraad eene *nominatie* van een twaalfstal
had gemaakt, werd die onmiddellijk daarna verminderd
tot op een zestal, waaruit met meerderheid van stemmen
als predikant werd gekozen: Ds. Cornelis van
Rooyen, proponent te Gorinchem, die het beroep aan-
nam en den 15^{den} Maart 1733 door Ds. Johannes van
Wingerden, predikant te Gorinchem, werd bevestigd.
De bevestiger sprak naar aanleiding van *Ezechiël 3:
17–19*; de bevestigde naar *Handelingen 10: het midden
van 't 31 vers: Corneli! uw gebed is verhoort*.

(Wordt vervolgd).

Besoyen.

JOH. v. D. HAMMEN NZ.

AANVULLINGEN

OP

KRÜGER'S GESCHIEDENIS v. H. BISDOM BRED.

V.

ALSTEREN (III 415). De oudste pastoor, wiens
naam ik tot heden ben tegengekomen, is
Jacobus de Orto, overleden in 1403; hij staat
aangeteekend op 7 Augustus van het *Necrologium* der
O. L. V. kerk van Breda. H. v. P. v. 387.

In 1430 was pastoor *Wilhelmus Kieboom*, maar
om zijne afwezigheid verrichtte *Petrus Bigghe* zijn
dienst als pastoor, en vervulde tevens de verplichtingen

van het beneficie van O. L. V., dat in het bezit was van *Walterus Kieboom*. R. B. 261.

In het begin van het Twaalfjarig Bestand bracht de bisschop van Antwerpen, Joannes Miræus, eene reeks klachten in, betreffende de vrije uitoefening van den godsdienst, klachten, die de Russy gedeeltelijk ongehoord vond. Daaronder vinden wij twee punten betreffende Halsteren:

„Le drossart de Bergues et aucuns du magistrat ont empesché que l'évesque ne mettoit des pasteurs; et soustenoient qu'il touchoit à ceux de pourvoir, et combien que la difficulté, par le moyen de M. le président Jeannin, fuct accommodée, toutesfois ont exigé depuis du curé de Halteren serment de n'induire novelettes soubz pretexte de la quelle parole pourront cy-après survenir des difficultés. Par ce mot novelettes, entendent quelque chose par lesquelles seront exclus de pouvoir faire ce que touche à l'exercice de la religion catholique.

Le drossart de Breda a emprisonné et condamné à une amende de soixante florins le vicaire de Halteren, pour avoir célébré un mariage avec quelque solennité. Aubert le Mire, par M. B. C. de Ridder p. 25.

Zooals blijkt uit de verslagen van deken Hessels waren in 1619 de kerkegoederen voor een groot gedeelte te Bergen op Zoom in veiligheid gebracht en twee jaar later klaagde de pastoor, dat hij de middelen niet had om te leven, wijl de Staten den ontvanger van Bergen op Zoom verboden hadden nog langer een jaargeld uit de inkomsten van het kapittel dier stad aan den pastoor van Halsteren uit te keeren. Anal. IV 429; 431.

De volgende pastoors en kapelaans zijn alle uit de St. Michielsabdij van Antwerpen:

Melchior Mandemaecker, na in het klooster te zijn geweest lector in de godgeleerdheid, supprior en Prior, werd pastoor in Halsteren en overleed 22 Sept. 1629, in den ouderdom van 41 jaar.

1631. *Mattheus de Beir* wordt op voordracht van

den Markies in dit jaar aangesteld als pastoor. Hij schijnt nog al ijverig geweest te zijn om de Protestanten uit zijne parochie te weren. Zoo schreef hij ook een vlugschrijfe: *Afweyringh des doot-steecks van de transsubstantiatie, den welken eenen predikant hem beroemt gegeven te hebben*. 1638. Zie Biografisch Woordenboek, v. d. Aa, Supplement blz. 80 uit Rogge, *Gesch. v. d. Nederl. Herv. Kerk* blz. 117. ¹⁾

Meermalen was hij afwezig: in het begin van zijn pastoraat werden verschillende huwelijken gesloten voor zijn ordesgenoot: *Raphael Lestius, pastor in Strienbergh*, of *in Sevenbergh*, (27 en 28 Febr. 1634; 23 Mei 1635). Den 24 Aug. 1639 werd een huwelijk gesloten voor Gaspar Estrix, plebaan van Antwerpen.

Als kapelaan was onder hem hier werkzaam:

Andreas Colijns (Lod. Colijns de Nole), gedoopt te Antwerpen 4 Augustus 1603, zoon van Joannes de Nole, gezegd Colijns, beeldhouwer en Susanna de Bruyn. Na eenigen tijd als kapelaan te Halsteren werkzaam te zijn geweest werd hij benoemd te Meir, waar hij overleed 27 November 1641. Gr. en Ged. IV 158.

Godefridus van den Graef, gedoopt te Antwerpen 1 December 1608, zoon van Gerardus Goyvaertsen v. d. Gr. en Susanna Camayori, priester gewijd in 1635, was achtereenvolgens kapelaan te Halsteren, Meir en Beerse. Hij stierf in de abdij 22 Augustus 1665. Gr. en Ged. IV 157; Kempisch Museum III 133.

Ludolphus van Tongerlo, (Carolus v. T., zooals hij ook zelf teekent), geboren te Antwerpen 8 Augustus 1611, uit het huwelijk van Petrus v. T. († 5 Mei 1651) en Anna Viruli († 22 Maart 1665).

¹⁾ Zijn broeder Martinus was eerst drossaard van Wouw, later van Merxem; hij was gehuwd met Cornelia van Gelre (zie over deze familie Alg. Ned. Fam. blad VIII, 113, dat eenigszins aangevuld zou kunnen worden); verschillende kinderen werden van hem tusschen 1642 en 1650 gedoopt, eerst te Roosendaal, later te Wouw. Deze de Beers behoorden, meen ik, tot het Vlaamsch geslacht, dat later baron van Meulebeke werd.

Hij werd geprofest 20 Mei 1632, priester gewijd 23 December 1634, werd vicarius in het klooster te Oosterhout en daarna kapelaan te Halsteren, in den tijd der vervolging (*tempore persecutionis hæreticorum*). Later werd hij kapelaan en vervolgens pastoor te Borsbeeck, en na alhier 35 jaren pastoor te zijn geweest overleed hij 17 Januari 1684. Gr. en Ged. IV 136, vgl. Geslachtlijste der nakomelingen van Plantijn f. 237.

Pastoor de Beir overleed in de abdij 22 Februari 1653, in het zelfde jaar, dat hij zijne parochie had verlaten. De volgende kloosterling

Folcoldus Heylers was eerst kapelaan en daarna pastoor van Halsteren, waar hij 19 November 1648 stierf. Erg duidelijk is hier de opvolging niet.

Daarna wordt Halsteren door verschillende priesters bediend, vooral door de kloosterlingen van Huybergen: in November 1658 wordt genoemd fr. *Carolus de Limoise (?) religiosus in Huyberghen*.

In 1676 waarschijnlijk werd deze missie opgedragen aan de paters Minderbroeders, waarvan de eerste was *Arnoldus van Sellere*, die in Halsteren overleed 22 Maart 1678. Gr. en Ged. VI 232. Na hem kwam

Joannes van Hove, die gewoonlijk verblijf hield te Lepelstraat. Van zijne hand zijn twee doopboeken voorhanden, het eerste beginnende in 1684. Het verslag van 1686 noemt deze missie „van allen de lastigste en gevaarvolste” (*omnium molestissima et periculosissima est Missio in Halsteren*), vooral om de zorg voor de geloovigen op Tholen, St. Annaland, die alleen des nachts konden bediend worden. A. U. VIII 458. Vgl. Godsdienstvr. 81 bl. 156.

Den 16 Januari 1695 overleed alhier plotseling *Guilielmus Lipte (?)* eveneens Minderbroeder. (Doopb.)

Volgens het verslag van de Cock van het jaar 1706 waren in Halsteren altijd twee paters Minderbroeders gevestigd, in dat jaar zelfs drie, nl. *Joannes de*

Leeuw, Joannes van Hoove en Petrus Claes-sens: Missio Tæderati Belgii, uitgegeven door A. v. Lommel S. J. bl. 17 en 35.

Maar reeds het vorig jaar was een andere pater pastoor geworden. Zooals eene aantekening uit het doopboek ons leert: *21 Martii 1705 suscepit curam suam in Halteren cum annexis V^{idus} pater Vincentius de Hageler religiosus ordinis S. Francisci.*

Michael van Lanschot overleed 16 Sept. 1708 te Halteren of te Antwerpen. Hij was geprofest te Leuven 30 Sept. 1696. Gr. en Ged. VI 234; vgl. Tax. VII 231.

Mattheus van Cotthem voor de eerste maal genoemd in het doopboek van 1714.

Het vorig jaar had men beproefd te Nieuw-Vosmeer eene statie op te richten: *Anno Domini 1713 institutus est ab Illmo. Domino Petro Josepho, episcopo Antverpiensi pastor in Nieuwvosmeer et Outvosmeer, cum annexis R. P. Jacobus van Mons Ord. frat. Min. Recoll. Prov. Germ. Inf. qui propter gravissimas persecutiones post aliquos menses coactus fuit Pastoratum illum derelinquere; sequuntur hic functiones pastorales, quas in prescripto loco exercuit, beginnende 14 November 1713*

Petrus Cruyck begint een nieuw doopboek 1 Jan. 1730.

Zie over de schuurkerk dezer parochie in de 18^e eeuw: Taxandria VI 80.

Paulus van der Schrieck in 1779 alhier kapelaan geworden en 4 Maart 1782 overleden, had zijne eerste II. Mis plechtig opgedragen in de kerk van Eekeren 24 Sept. 1776; een gelegenheidsgedicht was gedrukt te Antwerpen bij P. J. Parijs. Zie *Collections v. d. Straelen-Moons-van Lerijs* III 3385. Hij was waarschijnlijk de zoon van Johannes Josephus v. d. Sch. en Johanna Catharina Peeters, gedoopt te B.o.Z. 30 Mei 1751.

HEERLE (III 430).

In 1430 was rector dezer kerk *Wilhelmus Spel*. R. B. 13.

Krüger zegt dus verkeerd, dat de kerk hare stichting dankt aan het kapittel der St. Gertrudiskerk te Bergen-op-Zoom en dan verwijst naar de oprichtingsoorkonde 1442 van het kapittel bij Miræus IV, 64.

Doch daar lezen wij alleen: *ende assigneert ten nutte der dagelijcscher distributien een hoere ofte possessie, gelegen, in sijn dorp van Heirle mit alle haer recht ende toebehoorten aldaer.*

De aantekening uit het archief van B.o.-Z over Joannes Horzijn is te vinden in de Stadsrekening 1604—05. In de Navorscher 1873 bl. 16 heet hij: Mr. Jan de Hersy van Dornik. De dekenale visitatie van Gerardus Schooff (Anal. IV 428) moet dus gesteld worden op het laatst van 1603 of het begin van 1604.

Alle kostbaarheden en goederen van de kerk en van den arme waren in veiligheid gebracht en werden in 1619 te Antwerpen bewaard ten huize van een z.g.n. klopje van Bergen-op-Zoom. Anal. IV 429.

HOEVEN (III 436). Zie de lijst der geestelijkheid in Tax. VI, 139.

De tegenwoordige pastorie is een gedeelte der oude schuurkerk; in den achtergevel is een steen gemetseld, waarin het volgende opschrift:

B. N. A.

A. H. Past.

I. S. Pro.

1783.

D. w. z.: dit gedeelte is gebouwd in 1783 toen B. Neefs abt was, Alex. Hardimé pastoor en J. Schoonen provisor.

De oudste klok in den toren heeft tot opschrift:

Jo. Ja. Huart

me fecit

Antverpia

MDCCLXXXI.

De andere is van 1853.

Romanus Janssens was in 1727 60 jaar oud, de

kapelaan Corn. Oomen 36. *Lijst van 'tgemaal* 1 Juli 1727.

Sifridus (Benedictus) *van Mol* was geboren te Antwerpen, behaalde in 1710 de 17e plaats in het concours te Leuven en werd na zijne priesterwijding bestuurder van het klooster Rosendaal. Hij sterft te Coolhem in het huis van den provisor 23 Juli 1760 in den ouderdom van 66 jaar. De Ram, Catal. omnium Prim. bl. 102.

Gerardus Hofman. Het *Wekelijks Nieuws uyt Loven* VII 281 geeft van hem het volgende doodsbericht:

„Men verneemt van Puers, dat aldaer op het Hof
„van Coolhem, competerende aen d'Abbye van S. Ber-
„naarts aen de Schelde op 12 April (1776) is overleden
„den Seer Eerw. Heere Gerardus Hofmans gebortig
„deser stad Loven, oud 69 jaeren, van professie 51 ende
„in het 45ste jaer van het Priesterschap. Desen weerdigen
„en geleerden Man heeft omtrent de 35 jaeren overge-
„bragt in de Pastorele Bedieningen, zijnde eerst ten tyde
„van 11 jaeren geweest Onder-pastoor der Parochie van
„Gastel, daer naer ten tyde van seven jaeren Pastoor
„van Hoeven ende eyndelijk ten tyde van 16 jaeren
„Pastoor der Parochie van Woude, een der besonderste
„Dorpen van het Mark-graefschap van Bergen op den
„Zoom, geduerende welken tyde, hy om syne bekwaem-
„heyd door wylen syne Hoogweerdigheyt Henricus
„Gabriel van Gameren, Bisschop van Antwerpen,
„verheven is geweest tot Land-deken van het District
„of Decanaet van Bergen op Zoom, in welke weerdigheyd
„hy verbleven is, tot dat hy om syne siektens ende
„swakheyd de selve benefens syne Pastorele Bedieningen
„heeft afgestaen om het overig van sijn leven in ruste
„ende stilte over te brengen op het voorgevoert Hof,
„op het welk hy nu eyndelinge is komen te overlyden.”

HOOGERHEYDEN (447). Zie *Taxandria* I 289.

Petrus Loomans sterft 14 Maart 1785 en werd te Huybergen voor de kerkdeur begraven. Lib. Mort. van Huybergen.

WOENSDRECHT (III 463) De eerste pastoor dezer parochie, die bekend is, was: Petrus Heymanszoon overleden 27 Juli 1400. Necrol. van het Kap. v. Geervliet in H. v. P. VI 205.

In 1430 was rector *Jacobus Mackelman*, R. B. 266.

Verder waren nog aan deze kerk verbonden *Joannes Boudewijnsz.*, die niet resideerde en wiens plaats vervuld werd door *Jacobus de Biele* en *Herman Scoenert* (?). G. J.

„DE PAAP VAN ZEVENBERGEN.”

 Ingetwijfeld hebben velen met belangstelling het artikel gelezen, door Jhr. van Sasse van Ysselt onder bovenstaanden titel in vroegere afleveringen van dit tijdschrift geplaatst; maar zij zullen het tevens wel met den schrijver hebben betreurd, dat de naam van den moedigen priester, die voor Zevenbergens Katholieken de herderlijke zorgen bleef waarnemen tegen de herhaalde bevelen in der Edel Groot-Mogende Heeren van Holland en Westvriesland, en die ten slotte zijn moed ook met kerkerstraf (en boete en verbanning) moest bekopen, geheel vergeten en onbekend is.

Inderdaad wordt de held in geen enkel werk vernoemd. Hij stond ook bij de Staten slechts bekend als de onverschrokken „paap van Zevenbergen”, die al hunne resoluties trotseerde ¹⁾ en zelfs velen zijner Katholieken schijnen weinig meer van hem geweten te hebben, dan dat hij een Minderbroeder was ²⁾.

¹⁾ Vgl. Dr. W. Knüttel, *De toestand der Nederlandsche katholieken ten tijde der republiek I* ('s Hage 1892), 334 vv., waar men ook kan zien, welke zware zorgen de gunstige toestand der katholieken te Zevenbergen voor de Staten baarde.

²⁾ Van hem verhaalt de Apostolische Vicaris Jac. de la Torre in zijn Relatie van 1656: „succedenti illi [Raph. Lestio] in secretiori cura Fr. Minorita de Obsirvantia, qui persecutionem variam, ac Hagienses subiit dueros carceres, postquam Sevenbergae captus, ligatis manibus ac pedibus in navim coniectus, Hagam fuisset devertus.” *Archief van Utrecht* XI, 74.

Toch is het haast ondenkbaar, dat ook tijdens zijn gevangenschap zijn naam onbekend is gebleven; ongetwijfeld moet het vonnis den „paap” wel individueel hebben omschreven.

Zoo is het ook werkelijk. Het vonnis, dat *in originali* op het Rijksarchief te 's Gravenhage berust, doet ons den persoon met naam en toenaam kennen.

Wij hebben terstond een afschrift daarvan aan Jhr. van Sasse medegedeeld, doch deze deed ons het vereerend verzoek, dat wij zelf desaangaande eene bijdrage voor *Taxandria* zouden leveren.

Het leven van Pater Nicolaas van Rijswijk — zoo heet de moedige Minderbroeder van Zevenbergen — zou voorzeker de gelegenheid kunnen geven tot eenige belangrijke historische schetsen, wijl hij een volijverig missionaris geweest is op verschillende plaatsen in het bisdom 's Hertogenbosch gedurende den tijd, die volgde op het jaar 1629. Op het oogenblik worden wij echter door velerlei omstandigheden verhinderd ons daarmede bezig te houden.

Wij laten hier dus slechts het beslissende stuk volgen zonder meer, en hopen later aan de lezers van *Taxandria* een uitgebreid overzicht te geven van Pater Nicolaas' leven en werken.

Nicolaes van Rijswijk gebooren tot Maesbommel gecondemneert in een boete van ses hondert caroligulden ende ten ewigen dage gebannen uyt Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt ende Utrecht.

Alsoo Nicolaes van Rijswijk gebooren tot Maesbommel hem qualificerende Roomspriester van de Ordere van de Minnebroeders ende voor desen geweest te sijn Pater van de Clarissen tot Bxtel, jegenwoordich gedetineerde op de Voorpoorte van den Hove van Hollandt, denselven Hove bekend heeft, dat niet tegenstaende d' EdGr^o. Mog^e. Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslandt by resolutie van den XXX Junij XVIe acht ende veertich hadden goetgevonden ende door commissarissen daertoe specialick gedeputeert de magistrature aldaer hadden bekend gemaectende geordonneert,

dat de regieringe der stadt Sevenbergen voornoemt soude werden gereguleert naer die van alle andere stede van Hollandt ende West-Vrieslant ende dat dienvolgende oock den pastoir van de Roomsche Religie datelijck uytte stadt ende jurisdictie van dien soude hebben te vertrecken ende daerinne niet weder te comen, noch hy, noch andere omme d' exercitie van de Roomsche Reliege t' eenigen tyde aldaer te plegen. Hy gedetineerde echter den tijt van anderhalff jaer hem nu metter woon aldaer onthouden, tot verscheyde maelen de Misse gedaen ende int' openbaer verscheyden vergaderingen van de Pausgesinde gehouden heeft, dat mede niettegenstaende hem gedetineerde in Augusto XVIe drye ende vijftich bij den drossaert van Zevenbergen was aengeseyt, dat hy de stadt van Zevenbergen ende de jurisdictie van dien soude hebben te ruymen ende daer niet weder inne te comen, ofte dat hy andersints gestraft soude werden volgens de placaten van den lande, ende dat naerderhant in November daeraenvolgende by den vorster der voorschreve stede hem wederom aengeseyt was, dat hij hem naer de resolutie van de Ed: Gr^o: Mogende Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt moste reguleren ende dat hy hem terstont uytte stadt ende jurisdictie van Sevenbergen soude hebben te retireren ofte in cas van contraventie, dat men de voors. placaten tegens hem soude moeten executeren. Hij gedetineerde onder pretext, dat hy seyde andere ordere te hebben van syne hooge Overichtheyt, soowel van geestelycke als wereltlycke, verclarende daarmede respectivelyck te verstaen synen provinciael genaempt Symon Jordens, residerende tot Brussel mitsgaders de Heere Ambassadeur van wegen den Coninck van Hispaniën alhier geresideert hebbende, echter metterwoon hem tot Sevenbergen heeft blyven onthouden ende in het doen van de Misse ende het houden van de vergaderingen der paeusgesinde soo ten huyse van Adriaen van den Kerckhove als van Mr. Adriaen Ballemaecker gecontinueert. Ende namentlyck dat hy op Sint-Jans-dach den XXIIIe Juny lestleden tentyde als wanneer de classicale

vergaderinge van die van Zuythollandt aldaer wierde gehouden, eene groote vergaderinge ten huysen van den voornoemden Adriaen van den Kerckhove gehouden ende de Misse aldaer gedaen heeft. Alle 't welcke sijn saecken van quade gevolge, streckende tot aïsrespect ende cleynicheyt van de placaten ende bevelen van de Ho: Overichheyt deser landen ende dienvolgende in geen en deelen thollerabel. Soo ist dat t voorschreven Hoff met rype deliberatie van Rade deurgesien en overwogen hebbende alle 't geent ter materie dienende is, doende recht in den name ende van wege de Ho: Overichheyt ende Graefflijckheyt van Hollandt, Zeelandt ende West-Vries-landt, de voorschreven gedetincerde gecondemncert heeft ende comdemneert hem mits desen in een boete van ses hondert ponden te XL grooten t pondt; bant hem roorts ten ewigen dagen uyten lande van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt ende Utrecht sonder daer wederinne te comen op peyne van swaerder straffe ende comdemneert mede in de costen ende mise van de justitie, tot taxatie ende moderatie van den voorschreven hore ende te blyven in de detentie duerinne hy is, totdat de voorschreven boeten ende costen sal wesen voldaan.

Actum bij de Heeren en Mrs. Johan Dedel, president in den voorschreven Hove, Hugo Blocq, Diderick Sixtii, Gualter de Raedt, Albrecht Nierop, Willem van Wassenaer, Martinus Veth, Adriaen Pauw, ende Jacob van der Graeff, alle raets-luyden van Hollandt Ende gepromuncieert den XII Norembor XVIe vier ende vijftich.

FR. AURELIUS POMPEN O. F. M.

EMERENTIA VAN RESANDT.

Op blz. 150 van Taxandria V (1898) komt onder 1) een noot voor, waarin de schrijver van het opstel „de heeren van Nieuw-Herlaer” mededeelt, dat de opgegeven kwartieren van jonkvrouwe Proninck van Deventer, echtgenoot van een jonker van Haestrecht,

verkeerd gerangschikt zijn. Hoe die rangschikking dan wèl moet zijn, wordt evenwel niet gezegd en zulks was toch wenschelijk geweest, om uit de kwartieren de namen te kunnen vinden der ouders van de persoon aan het hoofd dezes genoemd en haar daardoor te kunnen hechten aan het geslacht Wijnants van Resant, waartoe zij blijkens haar wapen ongetwijfeld behoorde.

Dat wapen toch vindt men terug op de acte bedoeld op blz. 228 van denzelfden jaargang. Die acte n.l. wordt opgeluisterd door de gekleurde wapens, behoorende bij de 16 kwartieren van Jacob Prouninck van Deventer, haar na-achterkleinzoon en het wapen met onderschrift „Resand” vertoont het thans nog door het geslacht Wijnants (van Resand) gevoerde wapen.

Kan dus geconstateerd worden, dat zij behoorde tot het geslacht Wijnants van Resant, van welk geslacht èn een R.-K. tak, èn een Herv. tak ongeveer 3 eeuwen lang in Brabant en wel voornamelijk te 's-Hertogenbosch, gevestigd waren, zoo blijft thans nog over haar de juiste plaats in de genealogie toe te kennen.

Beproeven wij daarom de kwartieren eens op te stellen.

Het kwartierbord in de kerk te Veghel geeft:

Proening van Deventer	Resand
Bax	Geysteren
van de Poll	Gent
Bruheze	Haze.

Vast staat reeds het volgende: (Zie Tax. V, blz. 146-149).

Prouninck van Deventer

×

Ketelaers

|

Prouninck van Deventer

×

Bax

|

Prouninck van Deventer

×

van Resand.

Het is m. i. niet onwaarschijnlijk, dat men voor Ketelaers moet lezen: van de Poll gezegd Ketelaer, welke naam óók voorkomt. Wel vindt men haar ook vermeld als Pelgrom gezegd Ketelaer, doch hoe komt zulks overeen met haar wapen: „een adelaar”, een wapen dat niet door Pelgrom, wel door van de Poll gevoerd wordt. (Zie Mr. v. Meurs, de Ridderschap van het kwartier van Nijmegen.) ¹⁾

De moeder van Bax zou dan Bruheze moeten zijn, zoodat de kwartieren van vaderszijde, aldus zouden zijn:

jonker Gerard Prouninck v. D.	Johannes Bax
×	×
Elisabeth van de Poll ²⁾	 van Bruheze
gezegd Ketelaer.	

jonker Mr. Jacob Prouninck v. D.

×

Barbara Bax

—

jonker Gerard Pr. v. D.

Thans overgaande tot de kwartieren van moederszijde, is ons bekend een alliantie Wijnants van Resant met van Geysteren, geen echter met Gent of de Haze. Voor één van beide moeten wij dus iets anders te lezen hebben.

Nu bestond evenwel de naam „de Cuyper gezegd de Haze” (zie o.a. Taxandria VIII, blz. 279) en een zoon uit de alliantie W. v. Resant- v. Geysteren, huwde eene de Cuyper. Ligt hierin de oplossing?

De moeder van deze de Cuyper is dan eene van Gent, en de kwartieren van moederszijde kunnen als volgt worden opgesteld:

¹⁾ Hier vergist de geachte schrijver zich: wanneer de publicatie der Bossche schepen zegels tot de P. gevorderd zal zijn - hoogstwaarschijnlijk nog in den loop van dezen jaargang - zal blijken, dat de Bossche schepenen uit het geslacht Pelgrom met een adelaar zegelden.

Red.

²⁾ Of Pelgrom.

Red.

Paulus Wijnants van Resant		 de Cuyper
×		gezegd de Haze
Engel van Geysteren		×
		van Gent
Paulus Wijnants van Resant		
×		
• Elisabeth de Cuyper (gezegd de Haze)		
Emerentia van Resant.		

Mochten de meeningen, hierboven geopperd, juist zijn, dan is de plaats van Emerentia (W.) van Resant in de genealogie aangewezen en lezen wij de kwartieren van het wapenbord:

Prouninck van Deventer	Wijnants van Resant
Bax	(de Cuyper gezegd) de Haze
(vande Poll ^h)gezegd)Ketelaer	van Geysteren
Bruheze	van Gent.

Wie geeft inlichtingen of juistere veronderstellingen?

Waar en wanneer huwde jonker Mr. Gerard Prouninck van Deventer (vermoedelijk nog als schepen te 's-Hertogenbosch) als weduwnaar van Anna ab Angelis, met Emerentia van Resant († Heusden 1623), wier ouders dan te 's-Hertogenbosch woonden?

W. W. v. R.

UITGIFTE IN ERFPACHT
VAN EENIGE KLOOSTERS EN KLOOSTERGOEDEREN
TEN JARE 1728.

De volgende aankondiging, berustende in het archief van het Minderbroedersklooster te Weert, bevat eenige niet onbelangrijke bijzonderheden omtrent voormalige kloosters in Noord-Brabant. Zij is gedrukt, op zwaar papier, te 's-Hertogenbosch „by Carol Palier, Boekdrucker en Boeck-verkooper, op de Markt.”

¹) Of Pelgrom.

Red.

Vooraf nog dit. In dit stuk komt meer dan eens voor het woord „loopense” als landmaat. Deze maat is waarschijnlijk dezelfde als de thans nog in de Meierij bekende „leupese”, een landmaat ongeveer ter grootte van $\frac{1}{6}$ hectare ¹⁾.

W.

fr. S.

Cloosters
Hoeven, Huysen,
ende
Landeryen
Te coop in Erf-Pagt.

De Heer Tinco Lycklama à Nyholdt Rentmeester der geestelycke goederen over de Quartieren van Kempeland ende Oisterwijk, sal ingevolge de Resolutie van Haar Ed: Mog: de Heeren Raden van State der Vereenighden Nederlanden, wesende van der dato den 17 November 1727. Publiccquelyck aen de meestbiedende in een Eeuwige Erf-Pagt uytgeven op approbatie van Welgemelte Haar Ed: Mo: de naervolgende Cloosters, Hoeven, Huysen, en Landeryen, ten synen comptoire gehouden werdende ten Huyse van Johan van Proyen Notaris tot s' Bosch,

Op Donderdag den 1 April 1728 voor de
Middag ten 10 Ure,

Eerstelyk t' Clooster tot Boxtel met eene Brouwerye ²⁾; ende den Hof en Blykveld daer aen gehoorrende leggende in zijne Heggen, ende Muragien omtrent de Riviere de Dommel aldaer, mitsgaders Eene Hoeve aen, en by

¹⁾ Zie *Noordbrabantsche Almanak voor het Jaar 1892. Jaarboekje voor Noordbrabantsche Geschiedenis, Taal- en Letterkunde*, blz. 733.

²⁾ Dit convent was ten jare 1717 door zijne bewoonsters, Clarissen, op bevel der Hoogmogenden verlaten. Vgl. Schutjes, *Geschiedenis van het Bisdom 's Hertogenbosch*, III, 361, waar het jaar van den verkoop des kloosters echter onjuist wordt aangegeven, zooals uit deze aankondiging blijkt. — Het t. a. p. voorkomende jaartal „1750” is eene vergissing, welke later in Deel V, 66, hersteld is.

t' voorsz: Clooster gelegen gebruykt, werdende by Adriaen van Oers, met alle de Teul, Hoy, Weylanden en houtgewasschen daer toe specterende, soo ende in dier voegen, als de selve aldaer, ende onder Tongelro ende Casteren gehugten van Boxtel voorsz: gelegen zijn te samen groot omtrent 66 Loopense,

Item t' Clooster tot Waalwijk ¹⁾ met zijn Bouwhuys, Schuere, Werf en Hoven, met ses-en-veertig hond Ackerlands gelegen over de Eerste en tweede seyne aldaer, en alsoo te samen groot omtrent 100 honden Toullant, mitsgaders 100 honden Hoy, en Weylandt, gelegen over de Winterdijk, Hoygraf en dwarssloot aldaer,

Item drie Huyskens onder een dack bewoont werdende by Daniel Mulders, Jan van Wijk, en Jan de Vet aldaer,

Item een Huys, en Hof aldaer gebruykt werdende by Pieter van Wel met een ledige plaats daar nevens,

Item een Huys en Hof bewoont by Dirk van Mierlo,

Item nog drie Huysjens met haer Hofjes daer agter gebruykt werdende by Hendrik in den Reep, Jan Verwillen, Wouter Nieuwcuyk, Antony van de Ven, de swager van Gerrit Pessers en Jan de Cleyn,

Item eene hoeve, gelegen in den Udenhout gehoorende aen 't Convent van Oisterwijk, gebruykt werdende by Wynand Gijsberts van Ierssel met zijn Teul, Hoy, Hey, Weylanden en Houtgewasschen daar toe gehoorende, te samen groot omtrent 140 Loopense,

Item eene Hoeve tot Heukelum by Oisterwijk, gecomen van t' voorsz: Convent, bewoont werdende by Frans Adriaen Bucken,

Item eenen Beemst gelegen tot Oisterwijk op de Diepse stroom groot drie Loep: 40 Roeden gebruykt werdende by Jan Ketelaers,

¹⁾ De zinnen lieten nog tot 1788 te Waalwijk behoutjes, V. 882.

Item eenen Beemd aldaer gebruykt werdende by
Wouter Verhoeven,

Item eene Hoeve gelegen tot Haaren by Oisterwijk
genaemt St. Achten Hoeve bewoont werdende by de
Wed: Peter Vugts,

Item Mari^{ae} Magdalen^{ae} Beemt gelegen tot Hil-
varenbeecq,

Op Vrijdag den 2 April 1728. Voormiddag
ten 10 Ure,

Eene Hoeve gelegen tot Duysel gecomen van d' Abdye
van Postel, bewoont werdende by Jan Coolen,

Item eene Hoeve tot Bladel genaemt Vorsel gebruykt
werdende by Wilhelmus Tielens,

Item eene Hoeve aldaer genaemt de Wolfswinkelse
Hoeve bewoont werdende by Jan Mollen.

Inmiddels sijn de Conditien hier van te sien ten
Comptoire van gem^e. Heere Rentm^r. gehouden werdende
ten Huyse van Johan van Proyen Notaris tot s' Bosch.

Segget Voorts.

HET GESLACHT VAN MATTEMBURGH.

II.

V. Huybrecht Uyt Mattemburgh, was gehuwd
met Adriaentje Swaens. ¹⁾

¹⁾ Terzelfder tijd leefde te Steenberg Hubert Mattem-
burgh, die in 1613 in het trouwboek te Bergen-op-Zoom voor-
komt; de weduwe van (dezen?) Hubrecht Wt Mattemburgh,
Petronella Jans, hertrouwde 15 Februari 1626 te Bergen-op-
Zoom met den weduwnaar Jan Pietersen; beiden woonden
te Bergen-op-Zoom.

Den 4en Januari 1633 pachtte Anthonis Willemsen
Mattemburgh de helft van den 32en kavel in Prinsland van
Mevr. Emerentiana van Ravensway, gelijk blijkt uit
de stukken van den notaris J. van Wezel te Bergen-op-Zoom.

Deze Mattemburgh teekende met een kruis.

Zij schonk hem:

10. Maycken Uyt Mattemburgh, leefde in kinderloozen echt met Jonker Philips Loeff van der Sloot²⁾; in 1584 waren zij omtrent 58 jaar oud.

20. Aegtken Uyt Mattemburgh, kloosterzuster, was in 1584 reeds overleden.

30. Stoffel Uyt Mattemburgh ongehuwd; zijn oom vermaakte hem in zijn testament een inkomen van 100 Rijns-guldens 's jaars.

40. Adriaen Mattemburgh, *die volgt onder VI.*

VI. Adriaen Mattemburgh, — die niet meer Uyt M. genoemd wordt — was gehuwd met Anna van (der) Schoonderhaghen. Hij was rentmeester der geestelijke goederen te Oosterhout, waar hij woonde; hij leefde nog 3 Juli 1643.

v. d. Schoonderhaghen

Zij komt 11 Juli 1652 als weduwe voor.

Uit zijn huwelijk werden geboren:

10. Peter Mattemburgh, minderbroeder.

Hij was professor in de godgeleerdheid te Leuven in 1669 en nam dit lectoraat waar tot zijn overlijden, dat 6 September 1676 te Leuven plaats had.

Hij wordt genoemd een buitengewoon dienaar der H. Maagd en bevorderaar van de leer van den H. Bonaventura.

20. Christoffel Mattemburgh, *volgt onder VII.*

30. Huybrecht Mattemburgh, kanunnik te Turnhout.

Pauly

Anna Maria Pauly.

Zij was geboren te Turnhout den 2en

VI. Christoffel Mattemburgh, Licenciaat in de Rechten, werd secretaris der heerlijkheid Herenthout.

Hij huwde te Ravels, na 6 Februari 1655 te Oosterhout te zijn ondertrouwd, met

Geertmans

²⁾ Zie over dit geslacht o. a. „Taxandria” X, blz. 64.

October 1643 en dochter van Joan, J. U. L., raad en ontvanger-generaal der domeinen van het huis van Oranje in de stad en het land van Turnhout bij Margaretha Geertmans.¹⁾

Christoffel was bij haar vader van:

Losson

10. Anna Margaretha Mattemburgh, die met Pedro Francesco Losson huwde.²⁾

20. Petrus Adrianus van Mattemburgh — die het eerst het *van* voor zijn naam plaatste — volgt onder VII.

VII. Petrus Adrianus van Mattemburgh was te Leuven geboren en werd er 2 Juni 1659 in de St. Jacobs-kerk gedoopt.

Hij werd als „Lovaniensis” 22 jaar oud, den 28en Augustus 1680 ingeschreven als student aan de Leidsche Hoogeschool.

Hij is tweemaal gehuwd geweest: eerst met Maria Schijven, welke 18 April 1657 te Roosendaal gedoopt was, als dochter van Hubertus³⁾ bij Maria Tappers⁴⁾.

Zij overleed 21 October 1695 te Bergen-op-Zoom, waarop hij 7 April 1698 aldaar opnieuw in den echt trad met Elisabeth Martinet. Deze was er gedoopt 1 Februari 1675 en een dochter van Andreas bij Elisabeth van Langenbergh.

Elisabeth overleed 3 October 1703 te Bergen-op-Zoom.

Uit het eerste huwelijk van Petrus Adrianus van Mattemburgh werd geboren:

¹⁾ Zij was een dochter van Marcus bij Jenne van Meurs en dus een zuster van Mathijs, doctor der Universiteit van Douay en president van het Koninklijk Seminarie aldaar: hij stichtte verschillende beurzen voor zijne familieleden, die aan dat seminarie hunne studiën zouden doen.

Over de kleuren van het wapen dezer familie bestaan verschillende opgaven: eenigen noemen het veld blauw in plaats van rood, anderen blasoneeren het veld goud, de hand blauw.

²⁾ En moeder werd van Johan Constantijn Losson.

³⁾ Zoon van Christiaan.

⁴⁾ Dochter van Paschasius.

1. Jan van Mattemburgh, die in 1686 9 maanden oud was en toen genoemd werd Jan Christoffel.

2. Anna Maria van Mattemburgh, werd 10 November 1687 te Bergen-op-Zoom gedoopt, waarbij Hubertus van Mattemburgh als peter stond.

Zij huwde 20 Januari 1706 te Bergen-op-Zoom Antony van der Aa.

Misschien was zij de Anna Maria van Mattemburgh, die 18 Juni 1738 te Oudenbosch overleed en er 20 d. a. v. werd begraven.

30. Maria Theresia van Mattemburgh gedoopt 5 Augustus 1689 te Bergen-op-Zoom.

40. Hubertus Paschasius van Mattemburgh, gedoopt 11 Juli 1691 te Bergen-op-Zoom. ¹⁾

Uit het tweede huwelijk:

10. Maria Elisabeth van Mattemburgh, gedoopt 16 Mei 1698 te Bergen-op-Zoom.

20. Petrus Andreas van Mattemburgh, gedoopt 13 April 1699 te Bergen-op-Zoom en waarschijnlijk jong gestorven.

30. Petrus Andreas van Mattemburgh, *die volgt onder VIII.*

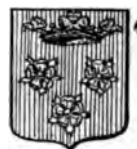
VIII. Petrus Andreas van Mattemburgh werd gedoopt 19 September 1700 te Bergen-op-Zoom en overleed aldaar 4 April 1784.

Hij werd 1 Maart 1731 aangesteld tot Rentmeester van den Markies van Bergen in het Noordkwartier van het Markizaat, terwijl hij in 1745 ook Rentmeester werd in de Heerlijkheden St. Michiels-Gestel, Gemonde en Oud-Herlaer, die aan het Huis van Bergen toebehoorden; dit laatste ambt bekleedde hij tot 1751, toen hem ook het rentambt van het Oostkwartier des Markizaats werd toevertrouwd; in 1757 werd hij Raad-intendant en Meester

¹⁾ Den 8en Augustus 1704 komt voor „juffrouw” Digna Scheyvo, weduwe van wijlen Sr. Johan van Hoorn als testamentaire voogdesse der erfgenamen van wijlen Huybrecht van Mattemburgh.

der Rekeningen van het Markizaat, in welke hooge waardigheid hij zijn 50-jarige ambtsvervulling vierde in dienst van het Doorluchtig Huis van Bergen, bij welke gelegenheid een gedicht op hem werd gemaakt, dat bij Blussé te Dordrecht gedrukt werd.

Hij was 13 Februari 1724 te Bergen-op-Zoom gehuwd met Margaretha Vervloet, die in de huwelijksacte „jonge dochter van Londen” genoemd wordt.¹⁾

Vervloet.

Margaretha Vervloet overleed in den nacht van 25 op 26 Januari 1786 en werd bij haar man in de kerk van Huybergen begraven, waar op hun zerk onder hunne wapens te lezen staat:

SEPULTURE VAN D'HEER
PIETER ANDRIES VAN MATTEMBURGH
IN ZIJN ED. LEVEN RAED INTENDANT
VAN DEN DOORL. HUYSE VAN BERGEN OP ZOOM
STERFT 4 APRIL 1784
ENDE VROUWE
MARGARETHA VERVLOET
ZIJNE HUYSVROUWE
STERFT 25 JANUARI 1786.

Hunne kinderen waren:

Borret.

1o. Elisabeth van Mattemburgh, gedoopt 11 April 1725 te Bergen-op-Zoom, huwde Joannes Maria Borret, zoon van Jacobus Angelus Borret,²⁾ en van Anna

van Niel.

Maria Catharina van Niel³⁾.

¹⁾ Het is mij niet mogen gelukken *iets* over hare b'oedverwanten of afstamming te vinden; toch kan men vermoeden, dat hare bloedverwantschap op prijs werd gesteld, omdat hare kinderen veeltijds hun wapen met het hare gevierendeeld voeren; dit gevierendeeld schild wordt dan ter linkerzijde door een omzienden windhond vastgehouden.

²⁾ Zoon van Huybroecht bij 1^a Anna Walthery.

³⁾ Dochter van Johan bij Catharina Tybosch.

Hij was 27 Juni 1727 geboren; zij overleed 22 Augustus 1801 te Oudenbosch waar zij ook werd begraven.¹⁾

2. Anna Maria van Mattemburgh, gedoopt 18 Maart 1727 te Bergen-op-Zoom; is misschien de Anna Maria v. M., die 18 Juni 1738 te Oudenbosch overleed en 20 Juni d. a. v. aldaar werd begraven.²⁾

3. Petrus Adrianus van Mattemburgh, gedoopt 20 December 1728 te Bergen-op-Zoom en aldaar 7 November 1729 overleden.

4. Fredericus Christianus van Mattemburgh, gedoopt 25 Juli 1730 te Bergen-op-Zoom, werd in 1751 in plaats van zijn vader rentmeester der heerlijkheden St. Michiels-Gestel, Gemonde en Oud-Herlaer; in 1757 verving hij zijn vader als rentmeester van het Noordkwartier des Markizaats, terwijl hij reeds 12 Januari 1760 te Oudenbosch overleed en te Huybergen werd begraven in het choor der kerk.

5. Jacoba van Mattemburgh, geboren en gedoopt te Gastel 19 December 1731, omhelsde in 1753 den kloosterlijken staat en was in 1783 als zuster „Maria Victoria” priorin in het klooster der regulier kanunnikessen van den H. Geest te Turnhout.

6. Anthonia van Mattemburgh, gedoopt 7 April 1733 te Gastel, werd religieuse van de 3e Orde van den H. Franciscus en was als „Moeder Delphina” overste van het klooster harer orde te Antwerpen; zij moest als gevolg der Fransche revolutie haar klooster verlaten, woonde op het Begijnhof te Turnhout en overleed aldaar . . Augustus 1807.

7. Laurentia van Mattemburgh, gedoopt 7 September 1734 te Gastel, trad in October 1755 in het klooster der ongeschoeide Carmelitessen te Huy, en was

¹⁾ Jacoba Borret, dochter uit dezen echt, huwde in 1778 (ondertrouwd 24 Augustus te Bergen-op-Zoom) Henricus Franciscus van Dam, minderjarig j.m., geboren te Mnasoyck; uit dit huwelijk stamt de Bredasche familie van Dam af.

²⁾ Zie bladz. 149.

in het huis derzelfde orde te Antwerpen, toen de revolutie haar dwong dit te verlaten.

8. Petrus Christophoris van Mattemburgh, volgt onder IX.

9. Henrica van Mattemburgh, gedoopt 10 Juni 1737 te Oudenbosch.

10. Cornelia Josepha van Mattemburgh, gedoopt 26 Juli 1738 te Oudenbosch, trad 1 Augustus 1757 in het klooster der reguliere kanunnikessen Norbertinessen te Antwerpen en ontving den kloosternaam van zuster Constantia.

Het edict van 17 Maart 1783 verplicht haar den 30en Juni d. a. v. haar klooster te verlaten; zij vestigde zich te Mechelen, doch keerde later naar Antwerpen terug, waar zij 10 Mei 1819 overleed.

11. Johanna van Mattemburgh, gedoopt te Oudenbosch 29 Augustus 1739, huwde voor schepenen te Bergen-op-Zoom den 13en Mei 1766 Ferdinand Joseph Jan Costerius, schout en rentmeester van stad en lande van Weert en Nederweert. Stadhouder van den Leenhove van Weert, Nederweert en Wessem.

Costerius

Hij was 1 October 1729 te Weert gedoopt als Johannes Ferdinandus Josephus, zoon van Bernardus Josephus, J. U. L., schout te Nederweert, schout en rentmeester van den lande van Weert bij Maria Regina Verspecht.¹⁾

Zij overleed 23 Juli 1772 te Weert.

12. Abraham Josephus van Mattemburgh, geboren 7 en gedoopt 8 Maart 1741 te Oudenbosch.

¹⁾ Hij was dus een broeder van Bernard Lodewijk, in 1746 primus van Leuven, die 23 November van dat jaart te Weert met groote plechtigheid werd ingehaald; een andere broeder Arnoldus Ignatius was J. U. L. kanunnik-graduaal der Kathedraal van Roermond en vicaris-generaal en officiaal van het bisdom.

13. Eduardus van Mattemburgh, gedoopt 11 Augustus 1746 te Oudenbosch, werd in 1761 aangesteld tot rentmeester der heerlijkheid Hoogerheiden en der halve heerlijkheid Ossendrecht om vervolgens de geldmiddelen van het Zuid-, later ook die van het Noordkwartier van het Markizaat onder zijn bestuur te krijgen.

Hij werd onder koning Lodewijk Lid van het Wetgevend Lichaam van het Koninkrijk Holland, van het Departementaal Bestuur van Brabant en van de Departementale Commissie van Landbouw, Dijkgraaf van het Heemraadschap van Mark- en Dintel.

Hij overleed 31 December 1808 te Oudenbosch en werd te Huybergen begraven.

de Villegas

Hij is tweemaal gehuwd geweest.

Eerst den 31en October 1775 met Jonkvrouwe Isabella Francisca Elisabeth Ferdinanda de Villegas de Serville, dochter van Ferdinand Joseph¹⁾, ridder bij Jacqueline Tobias, gezegd Tobin.²⁾

Zij overleed 20 Maart 1786 te Bergen-op-Zoom en werd te Huybergen begraven.

Tobias Tobin.

de Vertegans.

Hij hertrouwde daarop 17 Mei 1791 te Doornik (St. Piat) Maria Carolina Francisca Josepha de Vertegans de Miraumont, geboren 16 December 1760 te Bergen (H.) en 4 November 1797 te Oudenbosch overleden, waarna zij eveneens te Huybergen werd bijgezet..

Colins.

¹⁾ Zoon van Melchior Eraldo bij Maria Potronella Josepha Keele of Kelle.

²⁾ Dochter van Thomas bij Angelina Theresia van den Berghe de Limminghe

Hare ouders waren de Ridder des H. Roomschen Rijks, Charles François Albert¹⁾ en Marie Jeanne Josèphe de Colins de Tarsiennes.²⁾
(Wordt vervolgd.)

W. J. F. JUTEN.

DRIE KEMPISCHE DORPEN.

(WAALRE, VALKENSWAARD EN AALST.)

V.

Na de geschiedenis der heerlijkheden en de opvolgende lijst hunner bezitters volgen hier eenige bijzonderheden over de dorpen zelf, waarbij wij aanvangen met

WAALRE,

dat op historische gronden als het hoofddorp kan worden beschouwd.

De naam, die thans algemeen „Waalre” luidt, vindt men geschreven als Waderle, en wel in stukken van de jaren 1426, 1427, 1430, 1435, 1485, 1490, 1504, 1507 en 1509, terwijl afwisselend ook van Wederle -- in 1430 -- van Waelre -- in 1490 en 1569 -- en zelfs van Waerle in 1493 wordt gesproken.

De oude naam is echter Waderlo, gelijk het dorp genoemd wordt in eene acte over de kerk van Alphon uit het jaar 1175; doch deze naam wordt afgewisseld met Waderloë (ao 1069), Waderloe, Waderloch, Wadradoch, Wadredo en Wadrido.

De beteekenis zal wel zijn een „lo” d. w. z. een bosch nabij de doorwaadbare plaats (Wad, Wade).

¹⁾ Hij was heer van Hautlieu, Miraumont, Thun St. Amand en Lewerghom, Licenciaat in de Rechten, Provoost-generaal in het Paleis van Z. Keizerlijke en Koninklijke Majesteit in de Nederlanden Zijne ouders waren Charles François en Marie Anne Françoise de Landas.

²⁾ Hare ouders waren François Ignace bij Jeanne Petronelle Colins de Termeere.

Was de oorspronkelijke naam „Waalre”, wat hij blijkens oude stukken niet is, dan zou eene andere verklaring daarvan voor de hand liggen; de uitgang *re* zou dan — evenals in Tongelre en Wintelre — te beschouwen zijn als eene verwording van *rode* of *rooi*, zoodat de naam aanvankelijk Waalrode of Waalrooi had geluid.

In de gewone spreektaal van het volk wordt de naam tot Waalderen verbasterd, dat als Wolderen wordt uitgesproken.

Die afleiding: een loo of boschrijke plaats nabij een water is geheel overeenkomstig de plaatselijke gesteldheid; want in de broekgronden tusschen Waalre en Blaarthem treft men nog vaak oude, verzonken of bedolven boomstammen aan.

Die afleiding wordt nog versterkt door den naam van het onder Waalre behorende gehucht *Loon*, welks naam de datief- of misschien ook de meervoudvorm is van *loo* (loo-en).

Dit gehucht Loon was een der drie wijken of heerdgangen van Waalre; het Dorp en de Heuvel waren de beide andere.

Voor eene verklaring van het woord „heerdgang” behoeven wij slechts te verwijzen naar bladzijde 9 e. v. van „de Beschrijving van Bergeyk”, het vorige jaar uitgegeven van wege het Provinciaal Genootschap in Noord-Brabant.

Over elk dezer „heerdgangen”, die ook buurten of rotten genoemd werden, was een burgemeester aangeesteld, die vooral met de geldelijke aangelegenheden belast was, en wiens werkkring eenige overeenkomst had met dien onzer tegenwoordige gemeente-ontvangers: hij moest elk jaar rekening en verantwoording doen van zijn gevoerd beheer, waartoe hij nauwkeurig aantekening hield in een register, dat in duplo werd gehouden.

De andere gehuchten, d. w. z. Bolksheuvel, Heikant, Hulst en het Timmereind zijn van niet zooveel

beteekenis; ze behoorden onder eenen der drie heerdgangen, en konden misschien beter „uithoeken” worden genoemd.

De geheele gemeente beslaat eene oppervlakte van bijna 1500 H.A., waarvan in 1850 ruim 600 H.A. belastbaar waren; ze grenst ten Noorden aan de gemeente Gestel en Blaarthem, ten Oosten aan Aalst, ten Zuiden aan Valkenswaard, terwijl de Dommel haar aan de Westzijde scheidt van Dommelen, Riethoven en Veldhoven.

De grond is voor het grootste deel zandig, doch langs de Dommel worden goede weilanden gevonden; overigens verbouwt men er rogge, haver, boekweit en eve ¹⁾, naast allerlei groenten en voedergewassen.

In de laatste jaren heeft men bij den Loonder Molen ²⁾, en bij den Waalreschen of volmolen eenige vloeiveiden aangelegd, die met water uit de Dommel worden bevoeid.

De ingezetenen van Waalre hebben dan ook voor verreweg het grootste deel hun bestaan gezocht en gevonden in den landbouw, ofschoon ook het linnenweven druk werd beoefend, en er, evenals in Valkenswaard, dat oudtijds onder Waalre behoorde, gelijk wij gezien hebben, vele valkeniers werden gevonden, zoo meesters als knechts.

— 0 —

¹⁾ Of evie, eene soort van lichte haver, die alleen in deze streken verbouwd wordt; de naam zal samenhangen met het Fransche *avoine*.

²⁾ De Loonder molen, een water-graanomolen was tot de vernietiging der abdij van Echternach daaraan leenroerig en een „dwangmolen”. Het „verhef” geschiedde voor den gecommitteerde en de leenmannen der abdij te 's-Hertogenbosch of te Waalre.

Nog in 1785 bezaten de eigenaars van dien molen zeer vele oude stukken, die op den molen betrekking hadden en daaronder oene verklaring, gedagteekond van St. Jansdag 1349 over de verplichting, die lag op allen welke de kloostergoederen der abdij bewoonden of „op *Sinte Willebrordus eygen zitten*”, gelijk de oorspronkelijke tekst luidt: zij *moesten* op *dien* molen laten malen. (Zie ook Ackersdijk: „Nasporingen van Taxandria”.)

Reeds vroegtijdig heeft de leer van Christus te Waalre ingang gevonden.

Op zijne Apostolische reis bevond zich de H. Willebrordus in Juli 712 te Waalre. Ansbaldus werkte er in den wijngaard des Heeren. Het is dus zeker niet gewaagd met een auteur aan te nemen, dat hier toen reeds een kerkgebouw bestond, en deze Ansbaldus er pastoor was ¹⁾. Vroegtijdig mochten de bewoners van Waalre zich in de belijdenis van het Christendom verblijden. Schier van geene andere plaats dezer streek maken de geschiedbronnen en oude kronieken zoo vroegtijdig gewag.

Eene analytische opgave der gedrukte charters enz. (chronologisch medegedeeld) betreffende de prov. Noord-Brabant, 1844, meldt dan ook als de oudst bekende de hiervoren vermelde schenking van 't jaar 704.

„Duisternis en onzekerheid verdriet veeltijds den zoeker naar het ontstaan en den oorsprong van vele plaatsen. Vermoedelijk waren onderscheidene oorden in ons gewest vroeger en talrijker bevolkt dan algemeen verondersteld werd.

In een gedeelte van Noord-Brabant, en mogelijk dus ook hier, predikten vroeger en later, doch vóór de 7e eeuw, de H.H. Maternus, Servatius, Monulphus, Amandus, Lambertus en Domitianus het Christengeloof aan de Heidensche bewoners” ¹⁾.

Uit de levensbeschrijvingen der Heiligen of christenzendingen kan men de beste inlichtingen over dit punt bekomen.

Deze vertoonen Taxandrië, waaronder dit oord behoorde, in de VIIde eeuw als eene woestenij, welker bewoners zich ophielden in door ontzagelijke moerassen omgeven buurten, en waarin zij van hunne naburen afgezonderd leefden. Hierdoor kostte het groote moeite,

¹⁾ De Missionaris 7e jaarg. 12e Afl.

hen van het heidendom af te brengen, en zijn ze eigenlijk de laatste heidenen van Gallisch België gebleven. Ook in ons Kempenland werd menig pad door den voetstap van den H. Willebrordus geheiligd ¹⁾.

In 704 of daaromtrent schenkt Angibaldus, de zoon van Hildebaldus, beiden vrijgeboren Franken, zooals de H. Willebrordus hen in zijn testament noemt, aan dezen aartsbisschop: den grond ter plaatse of in de villa Waderlo, dat is het dorp Waderlo, bij de rivier de Dommel, met al wat hij aldaar ingevolge erfenis of eigen verkrijg bezit, zijnde de bouwlanden, velden, beemden, weiden, wateren... en acht hutten met de menschen en slaven en met hun geheel vermogen.

Er worden vele goederen, elders in Noordbrabant aan Willebrord geschonken, opgegeven, zooals in 709 te Alphen, in 710 te Hapert en Hulsel, in 711 te Aalst, in 712 te Eersel en te Diessen, in 721 te Deurne en te Vlierden. Deze giften bestonden in hoeven, landerijen, watermolens, maar tevens in de lijfeigenen en laten of lieden, daarop metterwoon gevestigd. Niet alleen de begiftigers, maar ook hunne hofhoorigen of lijfeigenen waren reeds in den schoot der Kerk opgenomen. Dientengevolge zal ook in deze oorden, toen in menige plaats, en mogelijk in sommige al geruimen tijd, een kerkgebouw bestaan hebben. Ongetwijfeld telde men er eenige kerkgemeenten of parochieën. Volgens sommige schrijvers stond de H. Willebrordus ook in eenige plaatsen als pastoor, en had hij de zielzorg der geloovigen te Bakel, Eersel, Deurne, Diessen, Oss en Waalre met Valkenswaard aan de Benedictijner monniken der door hem gestichte abdij van Epternach opgedragen. Eeuwen achtereen heeft zij die kerken van herders voorzien ²⁾.

Van oude tijden her werden Waalre en Valkenswaard door ééne recht- of dingbank berecht; deze bank is als

¹⁾ Knippenberg.

²⁾ Dr. Hermans in „Dietsche Warande” 1e jaarg. 1855.

gevolg van den veranderden staat van zaken bij het wisselen der achttiende en negentiende eeuw opgeheven.

Van de zeven schepenen, die daarin recht spraken, woonden er steeds vier te Waalre en drie te Valkenswaard.

De bank werd gedurende langen tijd -- misschien altijd -- op vaste dagen te Waalre gespannen; gedurende eenigen tijd werd echter beurtelings te Waalre en te Valkenswaard zitting gehouden; de vonnissen en besluiten werden echter in hetzelfde register ingeschreven; alleen het verhandelde van 1599 en 1600 is op eenige losse bladen papier geboekt, die met eene speld aan elkander zijn verbonden.

Na de afschaffing der dingbank maakten de twee dorpen één schoutambt uit.

In 1815 werd Waalre eene afzonderlijke gemeente, aan welker hoofd een burgemeester werd gesteld met twee assessoren, gelijk men aanvankelijk de tegenwoordige wethouders noemde.

Tot 1674 werd de groote meerderheid der schepenen uit de Katholieken benoemd, en stond ook de school onder Katholieken invloed.

De predikant Johan Alstorpius beklagde zich echter bij de Staten-Generaal er over, dat vrouwe Cornelia van de Poll, weduwe van heer Johan van der Clusen, voortdurend handelde „*tot nadeel van die van de Gereformeerde religie ende verachtinge van de justitie.*”

Het gevolg was dat de regeering veranderd, de „paepsche” school „geïnhibeert” en een Protestantsche schout werd aangesteld, alles volgens besluit der Staten van 5 October 1674, welk besluit tevens bepaalde, dat de lasten en kosten, die een en ander zou vorderen of die Alstorpius gemaakt had, door de vrouwe van Waalre moesten worden vergoed.

„*Bij provisie*” zou de „*quartierschout Sweerts*” „*tschoutampt aldaer of selfs off door synen Stadthouder*

hebben te bedienen ofte laten bedienen tot dat bij de meergem. vrouwe der voorsz. heerlijkheden een ander bequaem persoon van (de) gereformeerde religie sal wesen aangesteld, en aen haer h: mo: gepresenteert om te hebben derselver approbatie" ¹⁾.

Wij laten hier volgen de namen van eenige drossaarden, schepenen en secretarissen, die wij hier en daar noteerden.

1685 Drossaard Jan de Jongh; hij teekende dat jaar voor het eerst in het trouwboek, de laatste maal in 1687, vervolgens nog eens in 1691 een huwelijk aan ²⁾. Na hem komt in

1699 Drossaard Kooper, na wien in

1704 Johan Immendorf wordt gevonden.

1705 teekent Laurens Spengler ³⁾ zich drossaard van Waalre, Weerde en Aalst.

1708 Jan de Jongh ⁴⁾.

17.. Abraham de Jongh, (overleden 1781).

.... Jan Willem Daniël de Jongh (overl. 1799).

Toen in 1709 de drossaard gehuwd was, hadden de ingezetenen op kosten der dingbank zijne goederen uit 's-Hertogenbosch teruggehaald. Waalre had daaraan voor zijn deel f7.—9 uitgegeven.

1430 Wouter Oerlemans en Willem Oerle-

¹⁾ Sassons Tijdschrift I, 109.

²⁾ Hij was in 1639 te New-York geboren, en zoon van Jan, die in Brazilië gehuwd schijnt te zijn geweest.

Hij was ook stadhouder van Kempenland en overleed 29 Januari 1721 te Valkenswaard.

³⁾ Vermoedelijk dezelfde die in 1677 geboren, te Bommel in de regeering kwam, afgevaardigd werd ter Staten-Generaal en in onderscheidene hooge colleges zitting had. (Rietstap, Wapenboek v. d. Nederl. adel in voce.) Hij overleed in 1730. Zijn kleinzoon werd in den adelstand verheven, en was de stamvader van het adellijk geslacht van dien naam.

⁴⁾ zoon van den vorigen drossaard de Jongh, en in 1685 te Valkenswaard geboren, waar hij 12 November 1758 overleed.

mans, schepenen van Waderle en Wedert (Waalre en Valkenswaard.)

1500 Dirck (die) Peuyter, Dirck van den Wildenberch, Albert (elders Alaert) Jansz., en Ariaen Gobben komen voor als schepenen.

1502. Dirck v.d. Wildenberch, Ariaen Gobben enz.

1533. Hooghart Janssen, Peter Gerritsz, staan als schepenen vermeld.

1587. Dionys Sgreven komt als secretaris voor; in 1601 was hij notaris.

Kerk- en H. Geestmeesters maakten eenigermate deel van het dorpsbestuur uit; want zij getuigden en stemden in vele vergaderingen, en onderteekenden menige acte en besluit vooraleer het Protestantisme werd ingevoerd. Tot aan dit tijdstip noemde men de bestierders der armenzaken H. Geestmeesters; de bezittingen waaruit de armen onderstand genoten, H. Geestgoederen, welke beide benamingen later in Armmeesters en armgoederen veranderd zijn. Uit die middelen genoot steeds een groot aantal behoeftigen den noodigen onderstand.

Zoo was in 1617 voor de armen 4 vat rogge gebakken, en op „den Goeden Vrijdag” met haring enz. uitgedeeld.

In het gemeentearchief berust een door ouderdom gedeeltelijk versleten register, waarin de rekeningen van 't armbestuur te Waalre van 1587 tot 1614 geboekt staan. Elk jaar moest een H. Geestmeester gekozen worden. De eerste rekening geschiedde door de H. Geestmeesters van Waalre Johannes Quinten en Hendrick Bartholomeussen. Aan het slot is ze onderteekend door Hendrik Rookens met een fraai familie-merk, wat destijds menigvuldig voorkomt. Van 1591 tot 1597 bestaat almede een register, alsook een zeer klein boekje van 1592 te dezer zake, waarin alles beknopt is gesteld; van 1594 een gewoon register, zonder omslag.

(Wordt vervolgd.)

P. N. PANKEN.

W. J. F. JUTEN.

IETS OVER DE KERKELIJKE GESCHIEDENIS
VAN WAALWIJK.

V.

De eerste jaren van het verblijf te Waalwijk van Ds. van Rooyen, die om verschillende redenen een uitmuntend Evangeliedienaar mocht genoemd worden, kenmerkten zich door hevige geschillen tusschen den kerkeraad en den schoolmeester. Den 20sten Februari 1717 was namelijk overleden *meester* Anthony Hermans, koster en schoolmeester ¹⁾, welke betrekkingen, cum annexis, hij had waargenomen sedert 1685. Zijn opvolger was Jan Volkerts (1717—1745). Gelijk bekend is moest een koster, behalve de zoogenaamde *corporeele diensten* ²⁾, allerlei boodschappen voor den kerkeraad doen. In September 1734 werd hem belast den *omschrijfbrief van de eerwaarde classis van 's Bosch, op welke(n) Dominus Haverkamp* ³⁾ *te Boxel beroepen* was, naar den predikant van Loon-op-Zand te brengen. Bij opening bleek, dat de enveloppe ook een *particulieren* brief van Ds. Haverkamp bevatte, met de overbrenging van welken onze koster natuurlijk niet belast kon worden, hoewel de zaak feitelijk weinig beteekende.

¹⁾ In dien tijd waren te Waalwijk drie schoolmeesters: een *dorpsschoolmeester*, een *landsschoolmeester* en een *Fransche kost-schoolhouder*.

²⁾ Corporeele diensten: *Hij zal, als van ouds, de navolgende corporeele diensten waarnemen, als — de kerk wekelijks moeten veegen, ook de zitbanken en stoelen afstoffen en jaarlijks schoonmaken, als mede het koperwerk en de kronen op zijn tijd schuren, het tafellaken wasschen, benevens de goederen, tot het Nachmaal behorende, bergen en in bewaring houden, ook het kerkhof schoonhouden en het gras rondom de kerkmuur wegnemen, de paden op het kerkhof zuiver houden: (Instructie voor den koster, voorlezer en voorzanger 1803).*

³⁾ Ds. Haverkamp, predikant te Meeuwen. Zijn eigen handteekening was Lodewijk Wilhelm Haverkamp van Kerkhoven. Hij was in 1745 nog predikant te Meeuwen. Zijne redonaarstalenten moeten buitengemeen geweest zijn.

Hieruit moeten de *drift en het geraas* verklaard worden, waarmede hij bij zijne terugkomst aan 't huis van den predikant van Waalwijk, die doe in gesprek was met den meester van Meeuwen, kwam en vroeg: *Hoef ik als koster briedrager te zijn van professor Haverkamp? De predikant van Loon heeft mij gezegt dat er een particuliere brief van die professor in was, behelsende een sollicitatie voor zijn zoon: om dat voor te komen, zal ik geen brieven van de classis meer bestellen, ten zy ik eerst wete den inhoud van dien.*

Vrij algemeen wordt in de meeste handboeken voor de geschiedenis, die ook enkele bladzijden wijden aan schoolzaken, een schoolmeester van vroegere eeuwen — en met reden — geteekend als te zijn niet veel meer dan de knecht van dominé of kerkeraad, die, ja, in de school vrijmachtig zijnen schepter zwaaide, maar tegenover zijne superieuren, dat was de Hervormde geestelijkheid, zich heel onderdanig en gedwee betoonde. Het eerste moet ik toegeven, maar wat het tweede punt, n.l. zijne onderdanigheid, aangaat, daaromtrent ben ik zoo vrij te beweren, dat het met het boven aangehaalde, 't welk een voorspel mag genoemd worden op hetgeen volgen zal, geheel in strijd is. Maar laat mij de kerkelijke geschiedenis van Waalwijk gedurende dien tijd wat omstandiger verhalen. Ik reken daarbij op de verdere belangstelling van den vriendelijken lezer.

Den 7den October 1734 overleed te Waalwijk Jan Hermans, organist in de Hervormde kerk, een broeder van meester Antonie Hermans. Natuurlijk moest deze openstaande betrekking, die om financiële redenen volstrekt niet te versmaden was, spoedig vervuld worden. De weduwe van den overleden organist zag gaarne, dat haar neef, de schepen Antony Antonisse Hermans, een zoon van den vorigen schoolmeester, benoemd werd. Deze schijnt echter niet in den smaak van het kerkbestuur te zijn gevallen: men had het oog op een ander geslagen, en dat wist bovengenoemde weduwe, met

haren aanhang, ook heel goed. Vandaar dat zij wrokte. Op hare hand waren: de schoolmeester Jan Volkerts, natuurlijk haar neef Antonie Antonisz., de president-schepen en diaken Jan David Werther, en nog een paar leden van den *Magistraat*. Een der kerkmeesters van Waalwijk was Matijs van Suilikum. Dezen werd den 10den October door het gecombineerde kerkbestuur (Dat waren: Cornelius van Rooyen, predikant; Antony de Sille en Jan van Eck, ouderlingen; Jan Buys, Jan David Werther en Pieter de Greeff, diakenen; en Pieter de Gester¹⁾, kerkmeester) opgedragen zich te vervoegen bij meergemelde weduwe, om aan deze *te versoeken, om de actens ofte documenten, tot het organistamp specterende, aan hem over te geven*. Na de ontvangst moest van Suilikum de *documenten* aan den diaken Jan David Werther overhandigen, die ze dan verder *den eersten Zondag daaraanvolgende in de kerkekamer zou vertoonen*. Twee dagen later, den 12den October, ontving Matijs van Suilikum de bescheiden en stelde ze den volgenden dag aan Jan David Werther ter hand; doch *voor ze af te geven las hy ze in presentie van zijn broer Adriaan van Suilikum, Antonie Antonissen Hermans en de weduwe van Jan Hermans*. Het waren twee akten. De eene was van 1685 en de andere van 1688. In de laatste — onderteekend door den predikant, de ouderlingen en diakenen, en de kerkmeesters — was het tractement van Jan Hermans tot op 100 gulden verhoogd. In plaats van ze aan den kerkeraad te vertoonen, deponeerde de president-schepen de beide akten op het raadhuis. Na verloop van eenige

¹⁾ Hij huwde in 1748 met Gerdina Raatgoep. De familie „de Gester” heeft verscheidene schoolmeesters opgeleverd: Gijbert de Gester, schoolmeester te Doeveren in het land van Heusden, in 1716 gehuwd met Susanna Blok; Simon Arnoldus de Gester, zoon van lovengenoemden Pieter de Gester, in het begin der negentiende eeuw nog schoolmeester te Loon-op-Zand, en gehuwd met Anna Roosen.

dagen *compareerden* de predikant en Antonie de Sille, als *gedeputeerden* van den kerkeraad, voor Gijsbert Verwiel¹⁾, drossaard van Waalwijk. Zij verzochten *visie* van de meergemelde akten. Werther echter zeide die te hebben gegeven aan den schepen Antonie Antonissen Hermans, neef van de weduwe Hermans. De gedeputeerden *verzogten verder, dat, indien de heren van de Magistraat regt vermijnden te hebben tot de aanstelling van den organist, haar Ed. Agtb. zulks geliefden te vertonen*. Dat kon de Magistraat niet. Daarop werd den 16den December op 't raadhuis eene gecombineerde vergadering gehouden van den Magistraat, den kerkeraad en de kerkmeesters, bedoelende het eens te worden over het benoemen van een organist. Deze bijeenkomst liep echter op niets uit. Het burgerlijk bestuur schijnt meerendeels op de hand te zijn geweest van de weduwe Jan Hermans. Maar welken invloed kon dit doen gelden in deze zuiver kerkelijke²⁾ zaak? Vier dagen later, den 20sten December, verscheen de weduwe van den vorigen organist, *'s morgens ontrent 10 uren, sonder verzogt te zijn, ten huize van den predikant en ten bynze van den ouderling Antonie de Sille, en gaf over een attestatie, behelsende in substantie, dat op den 16 Dec. laatstlede des avonds ontrent 5 uren — als de Heren van de Magistraat van 't raadhuis waren afgekomen — zy de voorschreven twee actens had verbrand*.

De kerkeraad en de kerkmeesters, dit getalm en gekonkel moede, maakten eindelijk den laatsten December

¹⁾ Op het laatst van 1734 overleed Gijsbert Verwiel (1698—1734). De *provisioneele* drossaard over 1735 was de gemeente secretaris Otto Juyn. In het volgend jaar werd benoemd Frederik Vliethoorn (1736—1769), gehuwd met Geertruyda Windhuyzen.

²⁾ Volgens de toen bestaande wetten was het feitelijk geen zuiver kerkelijke zaak; want in 1768 werd de kerkeraad door den Raad van State gelast geen gelden meer uit te geven voor het tractement van den organist, maar die uitkeering over te laten aan het *Corpus* van Waalwijk.

1734, na eenige organisten gehoord te hebben, de volgende *nominatie*:

Dominicus van der Hammen,
N. Bruese,
Gerard Veltman, *Rotterdammer*,
de weduwe Jan Hermans.

Gekozen werd Dominicus van der Hammen, tegen een tractement van 100 gulden. Deze keuze, die van kracht bleef — ondanks het gemopper van den Magistraat — was te voorzien geweest, maar zij zette kwaad bloed bij de weduwe Hermans, cum suis. Onder dit c. s. bekleedde de schoolmeester Jan Volkerts — de eigenlijke reden is mij tot nog toe onbekend gebleven, maar zal wel in familie-relaties gelegen hebben — de voornaamste plaats. Zijn streven was van nu aan, opgestoot door zijne partij, die hem zeker kende als een vechtlustige, een twistziek haantje — den kerkeraad en den organist den voet dwars te zetten. En dit deed hij nog denzelfden avond. Als koster was hij verplicht den nieuw benoemden organist van zijne benoeming te gaan verwittigen en *dan den kerkeraad daar van staande de vergadering rapport te doen*, maar hij weigerde op hoogen toon en voegde er nog bij, *dat hij protesteerde tegen 't beroep op zoo een onbekwaam man gedaan en dat hy niet zou zingen, als die organist speelde*. Den volgenden dag (Zaterdag) was het Nieuwjaar en moest de nieuwe organist voor de eerste maal zijne functie waarnemen. Het kerkgebouw leverde dien morgen een hoogst treurigen, maar onder al die treurigheid toch een komischen aanblik. Daar gaf de schoolmeester en voorzanger het treurig voorbeeld van te zijn een man zonder eenige beschaving: een potsenmaker. In de notulen van den kerkeraad wordt die ochtend aldus geteekend: *Dat daags daaraan, zijnde den 1 January 1735, gepredikt wordende, en door den nieuwen organist, die voorheen meermalc zijn bekwaamhijl had laten horen, gespeelt wordende, hy, Jan Volkerts, als voorzanger*

een vers met den orgel wel zong, maar vervolgens met hevighjd zijn hoofd schuddende en telkens met verontweerdige na den orgel ziende en met geschrceuw zijn gezang zodanig verhaastende, eyndelijk zijn boek toesloeg en voor zig nederworp en op zijn plaats ging zitten, 't welk zodanig een turbatie in de gemijnte gaf, dat men niet meer wist waarna zig te reguleeren; dat egter nog 3 à 4 van de gemijnte blyvende continueren met den orgel te zingen, hy, Jan Volkerts, op nieuws opstont, zijn psalmboek opsloeg en weder begon te zingen, dog als doe kwam er zoo een turbatie, dat er niet meer gezongen of gespeelt wierd, dat in veel breder omstandigheden hy attestatien kan bevestigt worden.

Van dien dag af stelde de kerkeraad van Waalwijk het zich tot een duren plicht, voortaan wat nauwer acht te geven op het gedrag van Jan Volkerts en ingeval van meer buitensporigheden zijn zaak aan H.H. visitatoren te notificeren. Den volgenden dag, Zondag 2 Januari 1735, moest de predikant op de combinatie Hagoort dienst doen en het H. Avondmaal uitdeelen. Volgens *cap. 2: art. 14* van het schoolreglement moest de voorlezer hem daarnaar vergezellen, om zijne functie waar te nemen. Maar niettegenstaande dit hem reeds 8 dagen te voren was aangezegd, verscheen hij, *tot groote turbatie in die gemeynte*, niet alleen niet te Hagoort, maar bleef den ganschen dag *tot 's avonds zeer laat by Van Miert in de herberg* ¹⁾ zitten.

Een paar dagen later in gesprek zijnde met den schoolmeester van Besoijen, Simon Kolthof, nam hij de vrijheid den predikant van Waalwijk uit te schelden voor *Atheïst* en had de aardigheid tot andere

¹⁾ Herberg van Van Miert. Deze herberg was een algemeen bekend en groot logement. Toen in October 1748 Willem IV zijn hoofdkwartier te Waalwijk had, was er ruimte voor meer dan 100 hoofdofficieren en een groot aantal paarden. Aan het verblijf van Willem IV in deze streken hoop ik een afzonderlijk opstel te wijden.

ingezetenen te zeggen: *dat hy voornemens was zijn kosterampt te laten vaaren en na 's Bos te gaan wonen, maar dat hy nog wat hier bleef om zeker man eerst wat te plagen*

Gewoonte was, dat in de Waalwijksche kerk elken Zondag met een afzonderlijk zakje werd gecollecteerd ten behoeve van het tractement van den organist. Maar wie zijnen penning tot dat doel offerde, niet onze meester en diens huisgezin. Zelfs weigerde hij voortaan — als er eens een kerkmeester afwezig was — met het kerkzakje rond te gaan, wat toch een zijner vele baantjes was. Deze weigering gaf vooral den 9den Februari, op een Woensdag avond, bij welke gelegenheid de predikant van Meeuwen te Waalwijk optrad, zulk eene opschudding in de *van volk opgepropte* kerk teweeg, dat het een waar schandaal was. De predikant van Waalwijk, die zich ook onder het gehoor van Ds. Haverkamp bevond, moest den diaken Pieter de Greeff, *onderwijl de schoolmeester allerlei grimassen zat te maken*, met luider stemme verzoeken ook voor den afwezigen kerkmeester rond te gaan, wat hij ook deed. Maar 't was een onstichtelijk tooneel. *(Wordt vervolgd.)*

Besoyen.

JOH. V. D. HAMMEN NZ.

ROUW- OF WAPENBORDEN EN GRAFMONUMENTEN IN DE ST. JANSKERK TE 'S-HERTOGENBOSCH.

III.

Zie hier de wapen- of rouwborden, welke door van Heurn aan de vergetelheid ontrukkt zijn; zij vormen eene belangrijke, ofschoon niet altijd betrouwbare bijdrage voor de kennis der aanzienlijke geslachten, welke men in den zoogenaamden Protestantschen tijd in Noordbrabant's hoofdstad had, in elk geval zijn zij van belang voor de geschiedenis harer prachtige kathedraal.

Zij waren volgens van Heurn de volgende, waarbij ik de spelling juist zoo zal mededeelen als hij die gaf:

Een wapenbord van Pieter Schuyt van Walhorn, rentmeester der geestelijke goederen in de stad en meierij van den Bosch en president-schepen van die stad, overleden den 5 Juni 1666; het hing in het hoogkoor evenals de na te melden en nog verschillende andere wapenborden zijner familie en vertoonde de navolgende kwartieren:

Schuil van Walhoorn	Walhoorn
Panhuis	du Bois
Rocartils	Beren
Eykelenburg gen. Hoofdman	Daelberg.

Een wapenbord van zijne tweede vrouw Anna Stas met de volgende kwartien:

Stas	Pels
Cobbault	van den Windel
Verhulst	van den Einde.
Valkenburg	Vaerlaer.

Zij stierf 9 Februari 1706. ¹⁾

Van de kinderen van genoemden Pieter Schuyt hingen in het hoogkoor verschillende wapenborden, waarvan van Heurn er maar een opgeeft, n.l. dat van Willem Schuyt van Walhorn, president-schepen van 's Hertogenbosch en, naar Van Heurn meent, het laatste mansoir van zijn geslacht ²⁾; hij overleed 12 November 1713; ter zijde van dit wapenbord bevonden zich de volgende kwartieren:

¹⁾ De data wijken hier en daar af van die, welke Poswick geeft in zijne *Histoire etc. de la noblesse Limbourgeoise* I 293.

Daar wordt Anna Stas de dochter genoemd van Pieter bij Susanna Cobbault. Volgens de hier gegeven kwartieren was hare moeder eene Pels, hare grootmoeder eene Cobbault.

²⁾ Blijkens Poswick l.c. is deze meening niet juist: de Limburgsche, Katholieke tak van het geslacht stierf eerst eenige jaren later uit met den kanunnik Alexander S. v. W. heer van Crapool en Riddersassen, die 20 Aug. 1724 te Aken overleed.

Red.

Schuil van Walhoorn	Walhoorn	Stas	Pels
Panhuis	du Bois	Cobbault	van den Windel
Rocartils	Beren	Verhulst	van den Einde
Eykelenberg gen. Hoofdman	Daelberg	Valkenburg	Vaerlaer.

Zijne zuster Maria Schuyt van Walhorn huwde 1o Johan van der Does, hopman eener compagnie mariniers, in 1674 te Gorinchem overleden; 2o Johan Jurriaan baron van Baltwein; van dezen laatste hing in het hoogkoor een wapenbord met de volgende kwartieren:

Baltwein	Daun	Minching	Rieperg
Zant	Roben	Schenk von Wintersteker	Kaltenthale
Helmstat	Beiserins von Engels Reisach	Nieperg	
Lewestein	Zeisbeim	Nipenburg	Helmstat.

Daaronder stond het volgend opschrift:

Den Hoogh. welgeb. Heer Johan Jurrie Baron van Baltwein, heer van Kallenfelts en Ekkersweiler, generaal-mayor en collonel van een regiment ruiters ten dienste der Vereenigde Nederlanden, sterft den 8 Maart 1710.

Van den eenigen zoon van Johan van der Does en Maria Schuyt van Walhorn voornoemd, n.l. mr. Johan Hendrik van der Does, oud-schepen en raad van den Bosch, in het jaar 1744 overleden, bevonden zich neven zijn wapenschild de navolgende kwartieren:

Van der Does	Vink	Schuil van Walhoorn	Rocartils
Reynst	Jonckheym	Stas	Verhulst
de Hoogh	Lambers	Panhuis	Eykelenberg
			gen. Hoofdman
Prince	van Grol	Cobbault 2)	Valkenburg.

Onder deze wapens stond het volgende:

Longa majorum serie nobili et illustri viro Johanno Henrico van der Does, civitatis Sylvae Ducensis aliquoties consuli, patri optime merito perennis memoriae et pietatis causa filii duo superstites moestissimi h. m. p. Obiit die XII Maji anno MDCCXLIV aetatis LXXIII.

1) Te Brussel overleden 6 Aug. 1674 zegt Poswick en te Gorinchem begraven.

2) Uit deze kwartieren volgt weer, dat de moeder van Anna Stas eene Cobbault was. Red.

Van de vrouw van voornoemden Johan Hendrik van der Does, Hester Sengwaart, dochter van Wolphaard Sengwaart, hoogleeraar in de wijsbegeerte aan 's lands hoogeschool te Leiden, hing naast het wapenbord van haren man, het hare met deze kwartieren :

Sengwaart	Weber
van der Does	Grol.

Zij stierf 25 September 1716.

Naast laatstbedoeld wapenhord hing dat van Margareta Orrok, huisvrouw van mr. Willem van der Does, schepen van 's Hertogenbosch, met deze kwartieren:

Orrok	van Balveren
van Heurn	Meyen.

Zij stierf den 4 October 1760.

Het wapenbord van Johan van Wijnbergen, bevelhebber van 's Hertogenbosch, overleden in het jaar 1658, had dezelfde kwartieren als de zerk, waaronder hij in de St. Jan begraven werd, alzoo :

Wijnbergen	Brienen
Mom	Wijnbergen
Boekop	Wolf van Westerrode
Haersholte	Hoeclum.

In het zuidoosten van het Hoogkoor hing nog een wapenbord der familie van Wijnbergen ¹⁾ met de volgende kwartieren :

Wijnbergen	Dedem
Ter Bruggen	Voerst
Mom	Haersholte
Dotichem	Haersholte.

Hij stierf 18 Maart 1673.

Aan de noordzijde van het hoogkoor hing mede het wapenbord van J^{or} Hendrik van Utenhove, kommandant van 's Hertogenbosch, met deze kwartieren :

¹⁾ Wichman Joost v. W., in 1673 gestorven en in den Bosch begraven. *Red.*

Utenhove	de Cale	Tuyt van Serooskerken	Micault
van Renesse	Borselen	van Wijngaarden	Spruit van
			Kriekenbeek
Ketel v. Hakfort	Moulart	Sandelijn v. Herentouwe	v. der Werf
Schimmelpenning	Gaasbeek	Croesink	Bourbonnois.

Hieronder stond het volgende:

Den Hoogwelgebooren Heer Henrik Baron van Utenhove, Heere van Amelisweerde, President der Heeren Edelen en Ridderschappe 's Lands van Utrecht, Watergraaf aldaar, Luitenant-Generaal, Colonel Commandeur der Stad en Forten van 's Hertogenbosch, geb. den 28 October 1630, gestorven den 9 December 1715, den Staat hebbende gediend 68 jaaren.

Van het geslacht Piek van Tienhoven hingen in de St. Jan acht wapenborden; daar al de daarop geplaatste kwartieren voorkomen op dat van een Piek van Tienhoven, welke raad en rentmeester-generaal der Domeinen van Brabant was en in 1676 overleed, zoo deelde van Heurn alleen deze laatste mede, welke waren:

Piek	Bais	van de Velde	Oudendorp
Ouryn	Heusden	Hack	Beefde
Goor	Linden	Greve	Ripperband
Vianen	van der Maes	Sloot	Hardenbroek.

Dorp	Alkemade	Back	Back
Binckhorst	Wijngaerde	Kieboom	Emminckhoven
Alkemade	Teylingen	Dalem van Dongen	de Bye
Hodenpyl	Naeltwyk	Veen	Drongelen

Van het geslacht Gans waren in het hoogkoor der St. Jan ook verscheidene wapenborden; de daarop gestaan hebbende kwartieren waren meestal dezelfde. Van Heurn vermeldde er daarom maar enkele van. Het eerste, dat hij beschreef, was dat van eene juffrouw Gans, die volgens hare kwartieren eene zuster was van Johan Gans, heer van Bommenede en Blois, pensionaris en president-schepen van 's Hertogenbosch, en gehuwd was met een man, wiens naam van Heurn

uit haar wapenbord niet heeft kunnen opmaken. Zij overleed 30 Augustus 1661 en had op haar wapenbord deze kwartieren staan :

Gans	Alblas
Heerman	Nieuwstad
Kerkwerve	Siour
van der Laan	Cuiburch.

De wapenborden van genoemden pensionaris Gans en diens huisvrouw hingen mede aldaar ; van Heurn beschreef ze niet, omdat daarop dezelfde kwartieren stonden als op hunne grafzerk in de St. Jan, alzoo :

Gans	van der Wolf
Heerman	Blommendaal
Alblas	Colverden
Nieuwstad	Wyngaarden.

Eene der dochters van den pensionaris Gans had volgens van Heurn tot man...¹⁾ de Groulart, heer van Surester, hoofdschout der stad Maastricht van de zijde der Staten Generaal, aldaar gestorven en in de Mathijsskerk begraven ; zij overleed 7 October 1702 en werd in de St. Jan begraven, alwaar haar wapenbord hing met deze kwartieren :

Gans	Wolf
Alblas	Colverden
Heerman	Blommendaal
Nieuwstad	Wyngaarden.

Zooals men uit het voorgaande reeds zal hebben gezien, stonden de kwartieren niet steeds in dezelfde volgorde ; dit kwam waarschijnlijk hiervan daan, dat toen van Heurn ze opschreef ze door den koster der kerk bij de eene of andere schoonmaak verhangen zullen zijn geweest.

De zoon van voornoemden de Groulart was Johan Willem de Groulart, heer van Surester en presidentschepen van 's Hertogenbosch, overleden den 11 Febr. 1731 ; op zijn wapenbord stonden de volgende kwartieren :

¹⁾ Steven Groulart, zoon van Jan bij Cornelia van Weede. Red.

Groulart	Gans
Weede	Wolf
van der Beeke	Alblas
de Cupre	Colverden

Zijne vrouw was Jakoba Tromp, dochter van Cornelis Tromp, luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland. Zij stierf 20 Augustus 1762; haar wapenbord werd ook in de St. Jan opgehangen met de volgende kwartieren daarnaast:

Tromp	Adrichem
de Haas	van der Eyck
Quak	van de Graeff
van der Heul	Beresteyn.

Op haar wapenbord stond het volgend opschrift:

De Hoogwelgeboore Vrou Jacoba Tromp, eerst Douairiere van den Hoogwelgeboren Heer Jan Willem de Groulart, in leven Heer van Surester, oud President en Raad der Stad 's Hertogenbosch etc. etc. en ten tweede maale van den WelEdelen Gestrengen Heer en Mr. Johan Hibelet, in leven oud Schepen en raad van gemelde Stad, etc. etc.

Uit het eerste huwelijk van genoemde Jakoba Tromp met Jan Willem de Groulart werd o. a. geboren Steven Harpert de Groulart, heer van Surester; hij was eerst schepen en naderhand secretaris van den Bosch en stierf 29 Maart 1745. Ter weerszijden van zijn wapenbord werden in de St. Jan de navolgende kwartieren opgehangen:

Groulart	Tromp
Gans	Adrichem
Weede	de Haas
Wolf	van der Eyck.

Zijne vrouw was eene dochter van mr. Johan Schot, eersten voorzittenden raad in den Raad en Leenhove van Brabant te 's Gravenhage; na zijnen dood hertrouwde zij met mr. Kristiaan Frans Chombach, schepen van den Bosch, in wiens graf zij begraven is;

hare kwartieren zullen hierna bij de vermelding van zijn wapenbord medegedeeld worden.

Van de familie Sweerts de Landas hingen blijkens het handschrift van van Heurn ook vele wapenborden in het hoogkoor; drie daarvan, waarop onderscheidenlijk de datums van overlijden 15 Sept. 1683, 5 Aug. 1676 en 25 Juni 1711 stonden, hadden dezelfde kwartieren als er staan op de grafzerk van Jacob Sweerts Jacobszoon, welke thans nog in de St. Jan ligt, alzoo:

Sweerts	Lopes de Villanova
Geldrop	Villanova
Suurmont	Barwouts
Eyck	Serclaes
Hoefnagel	Landas seig. d'Estier
Balde	Henneron
Veselaer	Dennetiers
Boge	Chastillon.

(Wordt vervolgd).

's Hertogenbosch.

A. v. SASSE v. YSSELT.

MONSIEUR MARTIN CHERPION, EEN BOSSCHE
DWERG.

MET EEN WOORD VOORAF OVER EENIGE ANDERE DWERGEN.

I.

Het zal omstreeks dertig jaar geleden zijn, dat ik als aankomend jongmensch gaande door de Vuchterstraat bij de St. Jorisstraat te 's-Hertogenbosch een volksoploop aantrof.

Nieuwsgierig als men op dien leeftijd is en denkende dat een ongeluk was gebeurd, begaf ik mij onder de menigte en zag toen drie mannen, te oordeelen naar hun werkpak twee metselaars en een smid, die met elkaar ruzie hadden over de betaling van eenige borrels.

Blijkens de verhitte gezichten en schreeuwende stemmen een ingewikkelde en moeilijk op te lossen kwestie.

Een zaakje, waarvoor een ander de schouders ophaalt, doch dat voor de drie liefhebbers van jenever van groot belang scheen.

Het was inderdaad grappig om aan te zien de zonderlinge gebaren en te hooren de dronkemans woorden waarmede ieder voor zich trachtte te bewijzen, dat hij niet behoefde te betalen.

Toen de metselaars met woorden den smid niet konden overtuigen, haalden zij brutaal weg de zakken hunner broeken van binnen naar buiten als een afdoende bewijs, dat zij geen cent hadden om te betalen.

Dit overbluffend en zeker minder aangenaam bewijs van onvermogen voor dezen kameraad, welke blijkens zijne paarsgetinte neus en waterachtige met rood belooopen oogen ook niet vies van de flesch was, droeg niet bij om hem wat kalmer te maken; integendeel hij werd hoe langer zoo meer opgewonden en strijdlustiger. Maar voor ik verder ga met mijn verhaal, laat ik eerst de vrijheid nemen dit heerschappij aan de geachte lezers voor te stellen.

Men gelieve zich te verbeelden een kort ineengedrongen breedgeschouderd manneke, zeker van meer dan gewone lichaamskracht, verkeerende voor driekwart onder den invloed van sterken drank, tierende en vloekende, en dreigend zwaaiende met een hamer.

Wel geen aangenaam portret voor een gewoon nuchter mensch.

Nu het smidje bemerkte, dat met woorden van de metselaars niets was te halen, wenschte hij niets liever dan tot daden over te gaan en wel zoo spoedig mogelijk.

Hij verklaarde daarom rondweg met hun ieder op de beurt te willen vechten.

Als hij met den een doende was, moest de ander maar zoo lang toekijken.

Voor welk vriendelijk aanbod beide metselaars gracieuselijk bedankten onder opmerking, dat zij er volstrekt geen belang bij hadden zich met een hamer het hoofd te laten inslaan.

Was het hierbij gebleven, vermoedelijk had het drietal ieder zijn weg gegaan.

Maar een der metselaars, een lange magere man, hield den smid de vuist onder den neus, zeggende op smalende toon met zoo'n dwerg niet te willen aanleggen.

Deze verkleinende titel was nieuwe olie op het twistvuur.

Het smidje, paars wordende van kwaadheid, sloeg met den hamer naar het hoofd van zijn belediger, gelukkig zonder te raken.

Op dat oogenblik naderden een paar politie-agenten, die een einde aan de ruzie maakten, den smid medenamen en de metselaars hun weg deden vervolgen.

De kleine man voelde zich door het woord „dwerg” zoo beledigd, dat hij gaande tusschen de agenten vloekte en brulde als een razende: „Wat! zullen die kerels mij voor dwerg uitmaken. Ik ben (een vloek) geen dwerg! geen dwerg!”

Was het manneke bekend geweest met de rol welke sommige dwergen bij hunne gekroonde en hooggeplaatste meesters en meesteressen gespeeld hebben, — waarover het hierachter te noemen werkje interessante bijzonderheden meedeelt — vermoedelijk had hij zich minder beledigd gevoeld.

Ik heb het smidje, als ik hem later in de stad tegenkwam, er nog dikwijls op aangezien.

Want hoewel vrij klein van gestalte, een dwerg was hij zeker niet.

Deze stiefkinderen van moeder natuur zijn niet in de wieg gelegd om den voorhamer op het aambeeld te doen spelen.

Dit straattooneeltje kwam mij in al zijn kleuren weér levendig voor den geest bij het bladeren in een bundel aantekeningen van den kunstschilder Quirinus van Amelsfoort, bevattende verscheidene bijzonderheden betreffende een Bosschen dwerg Jan Govers genaamd, doch op kermissen aan het publiek als „Monsieur Martin Cherpion” voorgesteld.

Deze dwerg behoort wel niet tot de Bossche beroemdheden,

voor wier leven en daden „Taxandria” zijne bladen gaarne openstelt, zoodat de geschiedenis er geen schade bij zou hebben als ik over het manneke het stilzwijgen bewaarde.

Ja, hij mag zelfs niet tot de bekendheden der oude hertogstad worden gerekend.

Wat mij o.a. blijkt uit een boekje, waarop ik boven reeds wees, getiteld *Dwergen*, verschenen in 1876 bij de firma R. C. Meyer te Amsterdam als no. 35 en 36 der serie *Curiositeiten van allerlei aard*.

Dit werkje bevat vele interessante mededeelingen over een groot aantal dezer miniatuur-menschen, doch ons Bosschenaartje wordt niet vermeld.

Hetgeen ik dus over hem ga meedeelen, kan dienen ter aanvulling van gezegd werkje.

Van eenige andere dwergen, mede in dat boekje niet genoemd, zijn mij ook verschillende bijzonderheden bekend, welke ik als inleiding of een woord vooraf hier eveneens een plaats geef.

Ze kunnen de dwergen-lectuur nog nader aanvullen.

Men zal daardoor bemerken, dat het onderzoek naar deze kleine menschen met het in 1876 verschenen boekje niet als afgedaan behoeft beschouwd te worden, ofschoon men den onbekenden opsteller en een paar genoemde medewerkers de eer moet geven hun best gedaan te hebben, zoo volledig mogelijk te zijn.

Maar even als kleine visschen gemakkelijker ontsnappen door de mazen van het net, zoo gaat het ook met de dwergen, die minder de aandacht trekken dan hunne natuurlijke tegenvoeters de reuzen, wier hooge lichaams-gestalten vanzelf in het oog vallen.

De dwergen als buitengewone exemplaren van het menschelijk geslacht hebben voor het kijklustig publiek altijd iets aantrekkelijks gehad, waarvan deze menschen in miniatuur profiteerden door zich voor geld te laten zien.

En zoo oud wel als de aanhang van spellen en tenten der kermissen is, mag men aannemen dat er ook dwergen, reuzen

en andere merkwaardige menschen te zien zijn geweest.

Zoo was in 1522 op de kermis te Brussel „een cleyn vrouwke, dat nyet groeter en waer dan een kyndeke van 5 oft 6 jairs.”

Het vrouwtje trok zoo de algemeene aandacht, dat de heeren van den magistraat haar op het raadhuis deden komen om te bezien en daarvoor een carolus-gulden vereerden.

Dat het in de eerste helft der 17e eeuw evenzoo toeging, vertelt ons Huygens, aan wiens woorden men volkomen de wonderen der natuur van onze kermissen zal herkennen¹⁾.

„Aen een wanschapen dier

Hebt ghij somwijl versnoept een stuyver drie of vier,

Te kermis: — aen een meyt, die armeloos geboren

Uyttarte met de voet de beste Nayster-slooren,

Stackdraêndoor 't naelden-ooghen naeyde wacker heen,

En wat daer vingers doen, deê vaerdigh met de teen; —

Aen een, die ruym het hoofd van een volkomen man had,

Maer borst en buyck en dijen en beenen van een span had;

Een Reus in 't Aepenland, die in een Munnicks mouw,

Die in een Visschers hoos sijn herbergh vinden sou; —

Aen een gebaerden knecht, die met sijn hooft en borst sat

Opsijn verdort geraemt, maer veeltijts goeden dorst had.”

Zoo werden in de tweede helft der 17e eeuw de kermissen in Noord- en Zuid-Nederland bezocht door den dwerg Johan Skinner, geboren 3 Januari 1663 te Plymouth in Engeland.

Hij had eene lengte van 78¹/₂ c.M.

In ons land vervaardigde P. van Buysen van hem een portret, terwijl zijn Antwerpsche collega Gaspar Bouttats den dwerg op vijf-en-dertigjarigen leeftijd in koperprent bracht.

Eene landgenoote van dezen dwerg, Jenny Blackham geheeten, werd te Londen in 1682 in het openbaar vertoond.

Zij was toen vier en twintig jaar oud en 76 c.M. hoog.

Men verhaalt van haar, dat zij aangenaam kon zingen en bevallig dansen, en behalve hare moedertaal het

¹⁾ Korenbloemen I, blz. 304.

Engelsch, ook Fransch en eenigszins Duitsch sprak.

Dit aardige meisje verloor eenige jaren later op eene ongelukkige wijze het leven door van een trap te vallen.

Tijdens de kermis te Geertruidenberg in 1712 stierf aldaar „Henrik, geboortig van Sutphen, oudt 42 jaar.”

Aldus zegt het onderschrift van een fraai met de pen geteekend portret, dat vroeger was in den „Atlas der provincie Noord-Brabant” behoorende aan wijlen de jonkheeren van den Bogaerde, kasteel te Heeswijk bij 's Hertogenbosch.

Op de achterzijde van dit portret, zonder naam van teekenaar, staat het volgende kreupelrijm geschreven :

„Dat is Henrik, van voet tot kruyn
Een mannetge van 2 voeten 5 duym, (76 cM.)
Geboortig van Sutphen uyt Gelderlandt,
Gestorven tot Geertruydenberg onderhandt,
Hij daer ter Kermis was
En zat in een cas.
Twee-veertich jaer oudt,
Nou is hij cout.
Anno 17 $\frac{30}{7}$ -12.”

Onder „cas” moet men verstaan een kastje met een luikje aan de voorzijde, waarin men den dwerg of dwergin plaatst om aldus onzichtbaar tot het volk voor de tent te laten spreken, om het zodoende beter naar binnen te lokken.

Blijkens het portret was Henrik een wel gevormd manneke van een innemend uiterlijk.

Wat men niet kan zeggen van Gerard van Weik of Wijk, aldus genoemd naar het dorp Wijk bij Heusden (thans Noord-Brabant, vroeger tot Holland gerekend), waar hij in 1716 het levenslicht zag.

Deze was een zeer leelijke dwerg, waarvan het portret, zonder naam van graveur uitgegeven, doet zien, dat zijn hoofd bijna zoo groot als zijn lichaam was.

Zijne grootte bedroeg 71 c.M. (*Wordt vervolgd.*)
Rotterdam. CH. C. .V. VERREY.

EEN GILDEBRIEF.

nlangs kwam mij in handen eene in het Fransch geschreven copie van een Privilegie, door Anna van Egmond en Philips van Montmorency verleend aan het Schippersgilde alhier.

Het document is zonder datum of jaartal.

De naam van Philips van Montmorency, Altena's laatste Heer — die in 1568 op hetschavot het leven liet — duidt echter genoegzaam den tijd aan, uit welchen het dagteekent.¹⁾

Ik plaats mijne — zooveel mogelijk woordelijke — lezing naast den tekst.

Misschien wil de Redactie van „Taxandria” den gildebrief in dezen vorm eene plaats verleen.

Wij Anna van Egmond, Gravinne van Hoorn, Vrouwe van Altena, Weert, Burgerholt en Breugel, „lijftochtenares” v. h. Land v. Burght, Zwijndrecht, Huisse, Hubermont enz. en wij Philips van Montmorency, Graaf van Hoorn, Erfheer der landen en heerlijkheden bovengenoemd, allen diegenen, die zijn en die zullen zijn, salut!

Nous Anna van Egmont, Comtesse de Hoorn, dame d'Altona, Weert, Burgerholt et Breugel, douairière du pays de Burght, Zwijndrecht, Huisse, Hubermont etc. et nous Philippe de Montmorency, Comte de Hoorn, seigneur héréditaire des pays et des seigneuries susénoncées, tous ceux qui sont et qui seront, salut!

Want aangezien het aan ieder Heer, wie hij ook zij, betaamt vrijheden en voorrechten te verleen aan

Car attendu qu'il convient à tout Seigneur quelconque d'accorder des Privileges et des bénéfices à leurs sujets,

¹⁾ Jan IV. Graaf van Hoorne en Heer van Altena, huwde met Anna van Egmond, weduwe van Joseph van Montmorency en stierf kinderloos, waardoor zijn stiefzoon Philips de heerlijkheden van Hoorne en Altena beërfde. Anna van Egmond leefde nog in 1567, andermaal weduwe zijnde.

nous avons pour le salut des bateliers de notre ville de Woudrichem, située dans le Pays d'Altona, sur les propositions à nous faite par notre très-aimé Gerard van Malsen, Grand Bailli du dit Pays d'Altona, et sur les remontrances respectueuses de Robert Egt, fils de Heeren et Adrien, fils de Jean, doyens de la confrérie des bateliers de notre susdite ville de Woudrichem, accordé et consentis, comme nous accordons et consentons pour nous et nos successeurs les Privilèges et faveurs suivants.

Point de bateliers pourra naviger pour son profit de cette ville pourvu qu'il soit inscrit dans le Registre civique de cette ville.

Celui qui voudra jouir de de nos Privilèges sera obligé de payer à titre d'intérêt deux florins de Philippe et deux livres de la cire au profit de la confrérie; et les enfants des Bateliers donneront une fois pour l'entretien de la confrérie deux livres de la cire.

zijne onderdanen, zoo hebben wij voor de welvaart der schippers van onze stad Woudrichem, gelegen in het Land van Altena, op het voorstel aan ons gedaan door onzen zeer beminden Gerrit van Malsen, Bailliuw van voornoemd Land van Altena en op de eerbiedige verzoeken van Robbert Egt, Heerenzoon en Adriaan Janszoon, dekens van het schippersgilde van onze voornoemde stad Woudrichem, verleenden toegestaan gelijk wij verleen en toestaan voor ons en onze nakomelingen de volgende voorrechten en vrijheden.

Geen schipper zal tot zijn profijt van deze stad kunnen varen tenzij hij is ingeschreven in het Poortersboek dezer stad.

Hij die van onze voorrechten zal willen genieten, zal verplicht zijn te betalen voor inleg twee Philipsguldens en twee pond was ten bate van het gilde; en de schipperskinderen zullen eenmaal geven voor het onderhoud van het gilde twee pond was.

Zij zullen verplicht zijn het lot te werpen iedere reis, die zich voordoet. ¹⁾ Indien iemand weigerde het lot te werpen, wanneer hij is opgeroepen, zal hij worden verwezen in eene boete van vijf stuivers Brabands, te betalen de eene helft ten bate van ons en de andere helft ten bate van het gilde.

Ils seront obligés de jeter au sort chaque voyage qui se présente. Si quelqu'un se refusoit de jeter au sort quand il est requis, il sera condamné à une amende de cinq sols de Brabant, à payer moitié au profit de nous et moitié au profit de la confrérie.

Indien iemand van de genoemde schippers, voor eenereisaangenomen zijnde, nog zou willen deelnemen aan het werpen van het lot voor eene andere reis, die zich voordeed alvorens hij het vervoer voor hetwelk hij was aangenomen had volbracht, zal hij dezelfde boete van vijf stuivers schuldig zijn, die verdeeld zal worden op de wijze bovengenoemd.

Si quelqu'un des dits bateliers s'étant engagé pour un voyage voudroit partissiper encore dans le jettage au sort pour un autre voyage qui se présentoit avant qu'il eut exécuté le transport pour le quel il fut abonné, il sera redevable de la même amende de cinq sols qui sera partagée de la manière susénoncée.

En indien een van onze schippers, zich bevindende buiten het rechtsgebied,

Et si un de nos bateliers se trouvent hors de la jurisdiction, demande le

¹⁾ Tot 1870, toen hier de eerste veerstoomboot in de vaart kwam en zeil- en roeibootten als openbare middelen van vervoer in onbruik geraakten, heeft het werpen van het lot voortbestaan. Dit geschiedde met dobbelsteenen in een houten bak, die in de nabijheid van het Schippershuisje - een wachtlokaal - geplaatst was. Men noemde dit: „smakken”, oudtijds „hutsinge doen”.

[Ook te Bergen-op-Zoom geschiedde dit dobbelen door het gilde der „arbeiders”, die de schepen lossen; ook daar word het „smakken” genoemd, en heet nog een straatje „het Smakkestraatje”. Red.]

partage avec ses confrères et on le refuse ils encourront l'amende de cinq sols comme dessus.

Et le requérant, étant éloigné d'une mille de notre juridiction, jouira pour sa dépense de dix dutes (dit Braspenning) par jour, outre sa portion dans le partage.

Si quelqu'un's étoit abonné pour un voyage et négligeoit de l'exécuter, il encourra l'amende de cinq sols à partager comme dessus.

Point de bateliers domiciliés hors de cette ville, pourront transporter par eau des grains et autres marchandises appartenant à des individus de cette ville, de quelque manière que sesoit, quand nos bateliers sont décidés de le faire pour le même prix.

Ceux de nos bateliers qui déchargeront ou qui partiront avec leurs cargaisons en haut de la Chambre bleue seront condamnés à une amende de cinq sols comme dessus.

vraagt met zijne gildebroeders mede te deelen en men weigert hem, zoo zullen zij belooopen eene boete van vijf stuivers als boven.

En de eischer eene mijl van ons rechtsgebied verwijderd zijnde, zal voor zijne onkosten genieten tien duiten (gezegd een Braspenning) per dag, behalve zijn aandeel in de verdeeling.

Indien iemand voor eene reis aangenomen zijnde nalatig was haar te volbrengen, zal hij verbeuren eene boete van vijf stuivers, te verdeelen als boven.

Geen schipper, wonende buiten dezestad, zal te water kunnen vervoeren granen en andere koopwaren, behorende aan personen uit deze stad, op welke wijze ook, wanneer onze schippers zijn besloten het voor denzelfden prijs te doen.

Diegenen van onze schippers, die lossen of die met hunne lading vertrekken ter hoogte van de Blauwe Kamer, zullen worden verwezen in eene boete van vijf stuivers als boven.

De schippers, die eenige reizen zullen ondernemen naar verwijderde steden of plaatsen, zullen per reis betalen, ten bate van het gilde, twee duiten (gezegd een Oort-stuiver). Ingeval van weigering, zal hij van hendoor onzen bode geëischt worden en zullen zij worden verwezen in eene boete van vijf stuivers, als boven.

Les bateliers qui entreprendront quelques voyages pour des villes ou endroits éloignés, payeront par voyage au profit de la confrérie deux dutes, (dit un Oort Str). En cas de refus il leur sera demandé par notre huissier et ils seront condamnés à l'amende de cinq sols, comme dessus.

Op de wijze als onze schippers elders behandeld worden, zullen zij wederkeerig handelen.

De la manière que nos bateliers seront traités ailleurs, ils traiteront aussi réciproquement.

Degenen van onze schippers, die van hier des Zondags zullen vertrekken, zullen aan het gilde betalen twee penningen Hollands; ingeval van weigering zullen deze van hen door den bode geëischt worden en zullen zij worden verwezen in eene boete van vijf stuivers, te verdeelen als boven.

Ceux de nos bateliers qui partiront d'ici le jour de dimanche payeront au profit de la confrérie deux pennings de Hollande, en cas de refus payement leur sera demandé par l'huissier et ils seront condamnés à une amende de cinq sols, à partager comme dessus.

Degene der schippers en gildebroeders, die niet op St. Christoffelsdag in de torenkamer ¹⁾ verschijnt of

Celui des bateliers et confrères qui ne se présente point le jour de Saint-Christoffle dans la chambre de la tour

¹⁾ Hiermede wordt niet de kerktoeren bedoeld, maar de toren, behoord hebbende tot het voormalig klooster der Kruisbroeders. Het klooster zelf werd in 1572 of iets later opgeheven; „het torentje”, zooals het in den volksmond heette, werd in 1852 gesloopt.

ou se fait représenter par un autre perdra les droits et privilèges, accordés à la confrérie.

zich door een ander doet vertegenwoordigen, zal verliezen de rechten en vrijheden aan het gilde verleend.

Dans le cas qu'un des membres de la confrérie meurt, les doyens et frères sont obligés d'assister à leurs funérailles; les absents seront condamnés dans le cas que l'huissier leur aura prévenu un jour d'avance, à une amende de cinq sols comme dessus.

In het geval een der leden van het gilde sterft, zijn de dekens en gildebroeders verplicht bij zijne begrafenis bijstand te verleenen ¹⁾; de afwezigen zullen, in het geval de bode hun daags te voren eene weet zal hebben gedaan, worden verwezen in eene boete van vijf stuivers, als boven.

Les doyens sont obligés de donner au frère décédé un enterrement honnête; conséquemment les héritiers du défunt sont obligés de fournir une rétribution à la confrérie de sept sols de Brabant, à cause du décès.

De dekens zijn verplicht aan den overleden gildebroeder eene behoorlijke uitvaart te geven; gevolgelijk zijn de erfgenamen vanden overledene verplicht aan het gilde te verschaffen eene vergoeding van zeven stuivers Brabants.

Les bateliers susmentionnés ainsi que leurs descendants nous seront et resteront obligés à tout temps, comme

De schippers bovengenoemd, zoowel als hunne nakomelingen, zullen ten allen tijde verplicht zijn en

¹⁾ Bij het visschersgilde bestond eene dergelijke bepaling. Ook heden ten dage, nu het gildewezen reeds meer dan eene eeuw tot het verleden behoort, wordt, aan de traditie getrouw, een overleden visscher nog altijd door zijne beroepsgenooten grafwaarts gedragen. De bode, die daartoe een voldoende getal mannen dagvaardt, draagt nog steeds den naam van „gildeknecht.”

blijven, zooals met hen en de dekens minnelijk is overeengekomen, ons ten allen tijde en zoo dikwijls het ons zal behagen kosteloos te vervoeren naar plaatsen, hoe ook genaamd, mits de tocht den afstand van eene mijl van deze stad niet te boven gaat; en opdat geene oneenigheid plaats hebbe zullen de tegenwoordige schippers verplicht zijn in het voorschreven geval het lot te werpen, op dezelfde wijze als dit voor gewone reizen gedaan wordt.

En aangezien wij, Anna van Egmond en Philips van Montmorency, Gravinne van Hoorn, Erfheer van Altena, zeer hechten aan de uitvoering der tegenwoordige beschikkingen, welke wij willen gehouden hebben tot onze bijzondere wederroeping, bevelen wij onzen Bailliuw van Altena, Schout en bode van onze voorzegde stad Woudrichem en ieder ander van onze dienaren in het bijzonder, de dekens en schippers rustiglijk te doen genieten de voorrechten en gunsten boven omschreven en

il est convenu avec eux et les doyens à l'aimable de nous transporter à tout temps et si souvent qu'il nous plaira gratuitement à des endroits quelconques, bien attendu si le trajet n'excède point la distance d'une mille de cette ville; et pour ne point donner lieu à des disputes les présents des bateliers seront obligés de jeter le sort dans le cas prescrit de la même manière que cela se fait pour des voyages ordinaires.

Et attendu que nous Anna van Egmont et Philippe de Montmorency, Comtesse de Hoorn, seigneur héréditaire d'Altona, tiennent beaucoup à l'exécution des présentes dispositions, lesquelles nous voulons avoir maintenu jusqu'à notre révocation spéciale, ordonnons notre Grand Bailli d'Altona, Bailli et huissier de notre susdite ville de Woudrichem et enfin tout autre de nos agents en particulier de faire jouir tranquillement les doyens et bateliers des Privilèges et faveurs sus prescrits et énoncés et de soigner tout

*à qui pourroit contrarier
d'une manière quelconque, et
de concourir au recouvrement
des amendes qu'il nous a
plait de fixer.*

voornoemd en acht te geven
op ieder, die, op welke
wijze ook, daarmede in
strijd zou kunnen handelen
en mede te werken tot het
invorderen der boeten, die
het ons behaagd heeft vast-
testellen.

*En foi de quoi nous avons
signé la présente et muni de
nos sceaux.*

In getuigenis hiervan heb-
ben wij deze onderteekend
en voorzien van onze
zegelen.

*(signé) Anna van Egmont
(„) P. de Montmorency.*

(geteekend)
Anna van Egmond.
P. de Montmorency.

Voor copie conform:

Woudrichem.

J. L. G. KINGMANS.

iets over de KERKELIJKE GESCHIEDENIS VAN WAALWIJK.

VI.

ndanks de meest welwillende vermaningen van
den kerkeraad, die vergadering op vergadering
belegde, verviel de schoolmeester, vermoedelijk
wel gestijfd door de plaatselijke regeering, allengs tot
de grootste zotternijen. Zoo had hij — geheel in strijd met
zijn werkkring — in de maand Maart aangenomen
eene vaart te graven voor de som van 3000 gulden,
*waarin hy van dien tijd af zoo geoccupeert wierd, dat
zijn gansche school in 't kort te niet begon te loopen, die
hy door een jongeling, zelfs doe nog een kint zijnde, liet*

waarnemen; van welk moijlijk vaartgraven hy soo veel moijlijkheden op zig heeft geladen, dat het schijnt hy nog in jaaren daar van niet zal ontslagen worden en daar over door deze en gene opt raadhuy's gedagvaart word.—

Van nu afaan besloot de kerkeraad wat hardere maatregelen tegen den weerspannigen schoolmeester te nemen en in de eerste plaats diens grofste buitensporigheden aan de *gedeputeerden der classis*, die weldra kerk en school zouden komen *visiteren*, bekend te maken. Maar onze Volkerts, ook niet dom en dit besluit vermoedende, zorgde als voorzanger wel op zijn post te zijn, toen de predikant den 17den April op de *combinatie* Hagoort moest prediken. Dit had hij verscheidene malen verzuimd, en nu hoopte de kerkeraad, in des schoolmeesters gewilligheid een bewijs van beterschap meenende te zien, dat nu alles in de toekomst beter met hem zou gaan en besloot daarom maar weder — wel een beetje onnoozel, vind ik — den *zagtsten* weg met hem in te slaan. En zoo gebeurde het, dat, toen de *gedeputeerden* van de classis van 's Bosch (dat waren: Cornelis de Witt, pred. te 's Bosch, Dumon, pred. te Heeswijk en Dinther, en Heuvel, pred. te Tilburg) zich den 23sten Mei te Waalwijk bevonden, de kerkeraad het slechte gedrag van den koster veel vergoelijkte en veel ergerlijks liet rusten. Zelfs hadden genoemde heeren, op verzoek van den predikant, de goedheid de *attestatie van meester Jan* maar te *ondertekenen*, onder voorbehoud evenwel, dat deze *attestatie* voorloopig in handen van den kerkeraad zou blijven berusten, *ten eynde die na verder blyke van zijn goed gedrag hem zelven zouden kunnen ter hand stellen*. Zoo kwam Jan Volkerts met eene ernstige berisping vrij.

Zoolang zijne *attestatie* onder den kerkeraad berustte, leidde onze *magister* een voorbeeldig leven en vervulde getrouw zijne plichten; maar niet zoodra had hij, op aanhoudend verzoek, zijn kerkelijk getuigschrift van goed gedrag in handen, of het lieve leven begon opnieuw.

Behalve dat hij op de *combinatie* Hagoort, waar de predikant den 17den Juli het H. Avondmaal moest uitdeelen, weigerde voor te lezen en voor te zingen, nam hij ook de *vrijheid in de volle herberg op Hagoort zijn predikant uyt te schelden, onder andere zeggende, dat hy, predikant, vuyl bestont, omdat hy met den kerkeraad zijn koster had aangeklaagt aan de visitatoren, zonder reden te geven.* Later, wanneer Ds. van Rooyen weder den dienst op bovengenoemd gehucht moest waarnemen, verscheen hij daar wel ter *predicatie*, maar met opzet te laat, en zat dan, tot groote ergernis van die gemeente, den predikant voortdurend strak, brutaal en uittartend aan te kijken.

Onder al deze bedrijven liep het jaar 1735 ten einde: het jaar 1736 was ingetreden. Op Donderdag, den 2den Februari moest de verpachting van de *arme- en kerkelanden* geschieden, voor vele dorpelingen eene gewichtige gebeurtenis, die zich elke 2 jaren herhaalde. Op den avond van dien dag waren ten herberge van Antony Borgmans, regeerend schepen en gehuwd met Willemyna van Wel, o. a. tegenwoordig: Pieter de Gester, regeerend burgemeester; Antony Heermans Antz.¹⁾, drossaard van Baardwijk en van 1736 tot 30 April 1776 secretaris van Waalwijk, gehuwd met Juffrouw Lina Leemans; Jan van Eck, ontvanger en ouderling, en Dominicus van der Hammen, organist; altemaal deftige ingezetenen en lidmaten der *Gereformeerde* gemeente. Men meene niet, dat de boodschap van deze lieden was: tijdig naar huis gaan. Volstrekt niet. Des nachts om 12 uur was de herberg nog geheel gevuld en er werd geklonken en gedronken. Op dat late uur verscheen zoowaar onze schoolmeester ook nog. Dat hij terdeeg aan *Bachus* had geofferd bewezen zijne hoogroode

¹⁾ Ik durf niet met eenigen grond beslissen of deze persoon dezelfde is als de neef van de weduwe Hermans, hier voor genoemd. Zeker is het echter, dat er te Waalwijk twee verschillende personen waren, die den naam droegen van Antonie Heermans. (Zie hier achter).

kleur, zijne driftige gebaren en zijne luid klinkende stem. Hij was juist goed gestemd om ruzie te zoeken, te schelden en te schimpen. Na hier en daar wat *steken onder water* gegeven te hebben, begonnen zijne schimp-scheuten een meer bepaald doel te treffen. Zoo had hij de aardigheid te zeggen: *dat de predikant van Waalwijk, gisteren avond (Woensdag 1 Febr.) gepredikt hebbende van den keizer te geven dat des keizers is en Gode dat Godes is, hier in wat te ver ging met te zeggen, dat er zommige waren, die Gode niet gaven dat Godes is, als zy arme gelt, dat God toebehoort, niet betaalden.* Dominicus van der Hammen, op deze woorden vuur vattende, zeide daarop: *Wel, magister, de predikant mag de waarheid wel zeggen.* Hierop antwoordde Jan Volkerts: *Wat! Wat! ik zegge u, dat de predikant voorlede Woensdag leugens verhaalt heeft,* en vroeg meteen: *Geloofst gy dan al, wat de predikant op stoel zegt?* Geen wonder, dat de verzamelde menigte *over die enorme uitdrukkingen verbaast opzag.* De meester voegde er daarop nog bij: *Ja! legt het maar in kennis, ik zal 't bewysen dat hy leugens op stoel verhaalt heeft.* Dominicus van der Hammen zeide daarop: *Zoude ik dat den predikant morgen wel mogen zeggen meester? dan zal ik maken, dat hy 't gauw weet. — Ik hebbe daar geen knecht toe van noode, ik zal 't hem zelfs wel zeggen* beet toen de koster den organist toe.

Al deze betreurenswaardige zaken werden — in den vorm van *interrogatoria* — behandeld in de kerkeraadsvergadering van den 7den Februari. Tot lof van Ds. van Rooyen, wiens vredelievendheid en echt christelijken zin wij bewonderen, mag hier niet onvermeld blijven, dat deze op uiterst zachtzinnige wijze — al te zachte, dunkt mij — met den schoolmeester wenschte gehandeld te zien; maar de leden van den kerkeraad waren hevig verontwaardigd en wilden van geen verschooning weten. Den 13den Februari moest onze koster, als beschuldigde, voor zijne rechters (den kerkeraad) verschijnen, *om op de articulen tot zynen lasten ingebracht te antwoorden.* Hij

verscheen inderdaad, maar *verzocht copy van deze articulen, omme sig daarop te bedenken en ten tyde en dage ten naasten daarop te antwoorden*. Die *copy* werd hem werkelijk verleend en den 16den Februari thuis bezorgd; tevens werd hem aangezegd zich voorloopig van het gebruik van het H. Avondmaal te onthouden. Om het antwoord van Jan Volkerts te vernemen — hij had een bedenkenstijd van 14 dagen gekregen — werd den 1 Maart kerkeraadsvergadering belegd en de koster *geciteerd*. Jan van Eck, ouderling, vroeg hem of hij nu gereed was om schriftelijk te antwoorden, waarop onze schoolmeester zeide, *dat hy den kerkeraad van Waalwijk niet erkende voor zijn competente regters en dat hy op die articulen niet wilde antwoorden, omdat de kerkeraad by hem voor zijn party gehouden wierd*. Na wat tot bedaren gekomen te zijn, verzocht hij opnieuw een uitstel van 14 dagen, wat hem gegeven werd, nadat hij, onder herroeping zijner beleedigende woorden, bekend had, dat de kerkeraadsleden wél zijne *competente* rechters waren. Den 15den Maart werd hij weder voor den kerkeraad *geciteerd*. Nu stond de ouderling Jan van der Ent hem te woord. Jan Volkerts echter antwoordde dezen, *dat hy reeds zijn antwoord aan den predikant geïnsinueert hadde door Philippus Verhagen, diaken, en dat zelfs schriftelijk*. Deze *insinuatie* was van den volgenden inhoud:

Gy, Philippus Verhagen, diaken der kerke van Waalwijk, zult u vervoegen aan den persoon of ten huize van den Eerw: Heer C: van Roojen, predikant alhier te Waalwijk, en insinueren zijn Eerw: uit naam en van wegen Jan Volkers, koster en schoolmeester aldaar, dat die Eerw: Heer gelieft te overwegen uit wat rapport en van wat man ¹⁾ (als hy zijn Eerw: door eigen ondervinding altwel bekend) zijn Eerw: de beschuldiging, die attestatiewyse volgens interrogatorien des wegens gehouden zijn, tegen hem, Jan Volkers, worden voortgebracht. Dat hy, Jan Volkers, wegens vredelieventhijd en om verdere ver-

¹⁾ Dat was Jan van der Ent, ouderling.

wydering en nog grolere oneenigheden, ja, processen van injurie voor te komen, die mogelijk zouden kunnen geboren worden, zoo hy, Jan Volkerts, geconstringeert word op de voorn: interrogatorien artikel voor artikel te moeten antwoorden. Dat hy, Jan Volkers, nogmaals uit vredelievendheid en zelfs uit eerbiedigheid en respect voor den Eerw: Heer C: van Roojen verzoekt, dat zijn Eerw: genoeg gelieft te nemen met het betuigen en zeggen van hem Jan Volkerts in verschyde gevallen gedaan, inzonderheid op den 13 Febr: en den 1 Meert daaraanvolgende voor den vollen kerkeraad, zijnde in substantie dit volgende:

Ik, Jan Volkers, beken ¹⁾ dat ik op dien tijd (te weten den 2 Febr:) in dat gezelschap ²⁾ geweest ben; dat er ook, by geval te pas komende, eenige redenen of disputeringen wegens het prediken van den voornoemden Eerw: Heer C: van Roojen zijn gesproken; dat het misschien konde gebeuren, dat ik, 'tzy uit yver of drift, door haastigheid wel its mogte gezegt hebben, waarin de Eerw: Heer C: van Roojen misnoegen neemt; dat ik wel wenste, dat het niet was voorgevallen; schoon ik in mijn conscientie overtuigt ben niets uit kwaadaardigheid, nog om zijn Eerw: te beleedigen, gezegt hebbe, of zoude aan zijn Eerw: zelfs in persoon mogen zeggen. Dog vermits ik wel voor een gewoonte hebbe de geheele predicatie volgens mijn memorie uit te schryven, of zoo er its gepredikt word, dat my zeltzaam voorkomt, niet alleen te noteren, maar na 't voorbeeld der Beroensers ³⁾ te onderzoeken en te vragen of die zaken wel zoo zijn, en daarom wel de gewoonte hebbe om anderen na hunne gevoelens te vraagen, en dat uit zulk een yver voor de waarheid en wel voor de gehyigde waarheid, die alleen op den predikstoel behoort gebragt te worden, deze geheele historie geboren is en maar met uitgekipte woorden zonder

¹⁾ Van deze bekentenis wordt in de notulen van den kerkeraad, d.d. 13 Februari en 1 Maart, met geen woord gewag gemaakt.

²⁾ Pieter de Gester, Ant. Heermans Antz., Jan van Eck en Dominicus van der Hammen.

³⁾ Men zie hieromtrent „Handelingen der Apostelen” 17:10 enz.

zin of samenhang zijn aangebragt, ¹⁾ tegens mijn oogmerk en verzoek; want daar een noestige bie den honing uit zuigt, daar zuigt een vuile pad en onnutte spin haar fenijn uit. Egter schoon onnosel in dit geval, vraag ik Jan Volkers deswege van zijn Eerw: vergeving, met verzoek, dat zijn Eerw. de verdere proceduren gelieft te staken en met deze betuiging van my gelieft genoeg te nemen. Levert copie en rapporteert uw wedervare. Actum Waalwijk 10 Meert 1736.

(Geteekend:

Jan Volkerts).

Dat deze *insinuatie* door den predikant aan de kerkeraadsleden werd getoond en voorgelezen, spreekt vanzelf; tevens zeide de predikant, dat hij — als antwoord op die *insinuatie* — door broeder Verhagen aan Jan Volkerts had doen weten, dat hij lichtelijk met des schoolmeesters betuiging van leedwezen genoeg wilde nemen, *indien de kerkeraad genoeg nam*. Maar de kerkeraad nam geen genoeg, te minder, *omdat de twee attestanten voorgenoemt* (n.l. Pieter de Gester en Dominicus van der Hammen) *daarin niet duyster voor valsche getuigen vierden uitgemaakt*. Integendeel besloot de kerkeraad, nu de schoolmeester geen reden wilde verstaan en roekeloos zijn verkeerden weg bleef bewandelen, deze zaak in nadere overweging te nemen en 't advies in te winnen van de heeren gedeputeerden, in welk besluit de predikant moest berusten.

(Wordt vervolgd.)

Besoyen.

JOH. V. D. HAMMEN Nz.

¹⁾ Pieter de Gester en Dominicus van der Hammen waren de *aanbrengers*, daartoe aangespoord door hun bloedverwant Jan van der Ent, ouderling.

ROUW- OF WAPENBORDEN EN GRAFMONUMENTEN
IN DE ST. JANSKERK TE 's-HERTOGENBOSCH.

IV.

De vrouw van Jacob Sweerts, ontvanger-generaal der beden van Brabant, was Johanna Lopes de Villanova; zij overleed 27 Februari 1673; haar wapenschild werd ook in de St. Jan opgehangen en daarnaast de volgende kwartieren:

Lopes de Villa Nova	Berwouts	Landas du Chin	Dennetiers
Gomes	Duyvelant	Dimanche	Vilain
Villa Nova	Serclaes	Henneron	Cotrel
Ayala	Hinckaert	de Wastine	Chastillon

Jacob Sweerts en zijne genoemde vrouw hadden een zoon Jakob Ferdinand Sweerts de Landas, die trouwde met Katharina Louisa baronesse van Ketteler, vrouwe van Oyen; van Heurn vermoedde, dat een der drie hiervoor bedoelde wapenborden Sweerts de zijne was; naast het wapen zijner vrouw stonden de volgende kwartieren:

Ketteler	Loe	Rockelfing	Utenhove
Schenk van Nidegge	Flodorff	Landas	Schomberg
Nestelraed	Nestelraed	Sickels	Pallant
Vittinckhof	Bylant	Dennetiers	Quaedt

Obiit 20 Nov. 1679.

Uit het huwelijk der laatstbedoelde echtelieden Sweerts de Landas werd een zoon geboren, Jan Jakob Sweerts de Landas, heer van Oyen, die den 11 Maart 1677 overleed; naast zijn wapen stonden of hingen in de St. Jan de navolgende kwartieren:

Sweerts de Landas	Hoefnagel	Lopes de Villa Nova	Landas
Geldrop	Baalde	Villa Nova	Henneron
Suurmont	Veselaar	Berwouts	Dennetiers
Eyck	Boge	't Serclaes	Chatillon

Ketler	Loe	Rockelfing	Utenhove
Schenk van Nidegge	Flodorff	Landas	Schomberg
Nestelraed	Nestelraet	Sickels	Pallant
Vitinckhof	Bylant	Dennetiers	Quaedt

Eene der kleindochters van Jacob Sweerts en Johanna Lopes de Villanova huwde Daniel Chambrier, generaal-majoor ten dienste dezer landen en kolonel van een regiment Zwitsers; hij overleed 13 Februari 1728; naast zijn wapen bevonden zich op zijn wapenbord in de St. Jan de navolgende kwartieren:

Chambrier	de Vleurfux	Marval	Du pan
Tellier	Nagely	Chambrier	Marqua
Varneer	Chiffely	Legoux	De Cheroc
Bonstetten	Nattenwael	Merveilleux	Graffenried

Hieronder stond het volgende:

Den Hoogh welgebooren Heer Daniel Chambrier, generaal Majoor en Collonel van een Regiment Zwitsers ten dienste der Vereenigde Nederlanden, sterft den 13 Februari 1728.

Eene andere kleindochter van Jakob Sweerts en Johanna Lopes de Villa Nova was gehuwd met Hendrik Collot d'Escury, ritmeester en majoor der brigade ten dienste der Vereenigde Nederlanden; hij overleed te Zwolle; zij te 's Hertogenbosch 21 Maart 1744 en werd aldaar in de St. Jan begraven, alwaar boven haar graf haar wapen gehangen werd met de navolgende kwartieren:

Sweerts	Lopes de Ville Nova	Els	Lynden
Suermont	Berwouts	Coperen	de Groot
Hoefnagel	Landas	Buchel	Eck
Veselaar	Dennetiers	vanden Steenhuis	van Ommeren

Eene derde kleindochter van Jakob Sweerts en Johanna Lopes de Villa Nova huwde Aalbrecht Karel Snouckaert van Schouburh, heer van Heeze, Leende en Zesgehuchten, kolonel der cavalerie ten dienste dezer landen. Eene dochter van hen trouwde met Salomon Gideon Deutz, luitenant-generaal en kolonel van een regiment infanterie ten dienste dezer landen en naderhand gouverneur van Bergen op Zoom; zij stierf te 's Hertogenbosch 23 September 1761 en kreeg boven haar graf in de St. Jan een wapenbord met deze kwartieren:

Snouckaart	Hoefnagel	Sweerts	Hoefnagel
Rantwijk	Straalen	Els	Bossu
Joachimi	Huissen	Lopes de Villa Nova	Landas
Rheede	Boetzelaer	Lynden	Eck.

Frederik Hendrik Sweerts de Landas, heer van Baarschot, had tot eerste vrouw Margareet Barthelotti van den Heuvel; zij stierf 1 December 1666 en haar wapenbord werd in de St. Jan gehangen met deze kwartieren:

Barthelotti v. d. Heuvel	Thiebout	v. Erp	De Jongh
.		van Kessel	van Schooten
.	van Nispen de Bitter		van Slooten
.	v. Teilingen Oem v. Wijn-		gaarden

Van de familie van Thienen hingen in het hoogkoor de beide volgende wapenborden: Een van J^{or} Filip van Thienen, luitenant-kolonel van het regiment van Brederode en den eersten kommandant der stad 's Hertogenbosch na 1629; hij stierf in het jaar 1654. Ter zijde van zijn wapen stonden de navolgende kwartieren:

van Thienen	Rattaler
Borsselen	Loo
van de Rienat	Sonck
Boeckelaer	van Heemskerck.

En een van zijne vrouw, welke uit het adellijk geslacht ¹⁾ van Lynden was en den 13 Juli 1648 overleed. Op haar wapenbord stonden deze kwartieren:

Lynden	Lynden
Besten	Wielach
Bronkhorst	Bronkhorst
Aller	Ossenbroek

Van het adellijk geslacht van Tuyll hing in het hoogkoor der St. Jan maar één wapenbord en wel dat van de vrouw van J^{or} Hendrik van Tuyll van Bulkensteyn, eerst groot-majoor en van 1654 af kommandant

¹⁾ Walburgis van Lynden, was gehuwd met Philips van Thienen, die heer van Berlicum, Middelrode en Kaathoven genoemd wordt.

der stad 's Hertogenbosch; zij was eene van Padevoort.
Op haar wapenbord stonden de navolgende kwartieren:

Padevoort	van de Camp
Appeltern	Croesen
Hoevelach	Houdenberg
Bronkhorst	van den Clooster

Van de familie Ruysch hingen verschillende wapenborden in het hoogkoor; drie daarvan zullen van broeders geweest zijn, vermits daarop dezelfde kwartieren stonden; de sterfdagen, die daarop geschilderd waren, waren respectievelijk 25 Augustus 1678 ¹⁾; 25 Januari 1678 ²⁾ en 15 Augustus 1715 ³⁾; op elk dezer drie wapenborden stonden de navolgende kwartieren:

Ruysch	Beune
van der Moelen	Swansbel
de Jode de Ryck	van Strunkede
Alkemade	van Ovelaker.

De huisvrouw van een dezer Ruysch'en was eene Ploos van Amstel ⁴⁾; zij overleed 11 September 1676; van haar hing ook een wapenbord in de St. Jan, waarop deze kwartieren:

Ploos van Amstel	Pater van Raveschot
Ploos van Amstel	Ouwen
Pots	Wyck
Brienen	Jutfaes

Van Heurn schreef in zijn handschrift, dat hij de de andere wapenborden der familie Ruysch niet beschreven heeft, omdat de daarop staande kwartieren reeds onder de beide hiervoor vermelde voorkomen.

Van het geslacht van Bergaigne hingen in het hoogkoor der St. Jan drie wapenborden; van Heurn

¹⁾ Gijsbert R., kolonel van een regiment te paard. Red.

²⁾ Hendrik R., secretaris van den Bosch. Red.

³⁾ Dirk R., commissaris ordinarius der monsterring en raad der stad 's Hertogenbosch, waar hij op den aangegeven datum overleed. Red.

⁴⁾ Gijsbert Ruysch was gehuwd met Theodora of Diderica Ploos van Amstel.

meende, dat een daarvan aldaar gehangen werd ter gedachtenis aan Hendrik van Bergaigne, hoog- en laagschout der stad en meierij van den Bosch, omdat dit het jaartal 1666 droeg en deze schout den 6 October van dat jaar stierf; op het tweede bord stond hetzelfde jaar zonder vermelding van den sterfdag; uit de kwartieren, die bij het derde bord hingen, bleek, dat dit was van den zoon van genoemden schout; deze was stadhouder bij het Hoogofficie te 's Bosch.

Naast het wapen van meergenoemden schout stonden de navolgende kwartieren:

Bergaigne	Caerlewyck
Chapelle	Thiene
Van Rooyen	de Gres
Blijleven	Van Rooyen.

Eene der dochters van dien schout was gehuwd met eenen J^{or} Nagel; wie deze was, wist Van Heurn niet; hij giste J^{or} Joost Nagel, heer van de Hoeven, ontvanger der verpondingen over het Kwartier van Peelland, meierij van den Bosch; immers dit kwam overeen met het jaartal, dat op dat bord stond; hierop waren de navolgende kwartieren:

Bergaigne	Van Vladerakken
Caerlewyck	Coenen
la Chapelle	Wijngaarden
Thiene	Van der Aa

Obiit 22 November 1690.

De zoon van meerbedoelden schout had dezelfde kwartieren op zijn rouwbord staan, behalve dat het laatste kwartier van Eeten was.

Van het geslacht Lintworm hingen ook verschillende wapenborden in het hoogkoor der St. Jan, o. a. een van Simon Koenraad Lintworm, schepen van van den Bosch, 19 April 1701 overleden; het had deze kwartieren:

Lindworm	Van der Does
La Fortune	Brienen
Van de Leeuw	Van der Mersch
La Forest	Van der Pylen

De andere wapenborden der familie Lintworm, drie in getal, waren naar de meening van van Heurn van de zonen van voornoemden schepen; als sterfdagen stond daarop onderscheidelijk 1689; 9 en 12 Juli 1701; de navolgende kwartieren waren er op geschilderd:

Lintworm	Willoungsbi
van der Does	Virieu
van de Leeuw	Warx
la Forest	Palm

Het kwam aan van Heurn voor, dat deze kwartieren niet in een goede volgorde stonden.

Van het geslacht van Beresteyn hingen vier wapenborden in het hoogkoor der St. Jan. Het een was van Gysbert van Beresteyn, schepen van 's Hertogenbosch, overleden 1 December 1701; het ander van Thomas van Beresteyn, heer van Maurick, schepen alsvoren en rentmeester over de geestelijke goederen in de Kwartieren van Kempenland en Oisterwijk, alsmede van het Kapittel van Oirschot, overleden 19 Maart 1708; beiden waren zonen van mr. Christiaan van Beresteyn, pensionaris der stad 's Hertogenbosch, (die te Vucht begraven werd); dientengevolge stonden op hun beider wapenborden dezelfde kwartieren, die waren:

van Beresteyn	Outschoten	Bruart	De la Gruse
Prins	Hobbe	v. Clootwyk	de Hees
de Clat	Duyt	Valeraan	Oomme
Kievit	Guiot	Dommelen	Laboucq.

Het derde wapenbord was van de eerste vrouw van genoemden Thomas van Beresteyn, eene juffrouw Tromp, den 31 Maart 1699 overleden; daarop stonden de navolgende kwartieren:

Tromp	Adrichem
de Haas	van der Eyck
Quak	van de Graef
van der Heul	Berestijn

Het vierde dat zijner tweede vrouw, die eene dochter was van mr. Pieter de Groot, ambassadeur der Staten-Generaal bij het Fransche Hof en zoon van den beroemden rechtsgeleerde Hugo de Groot; zij overleed den 8 December 1729; op haar wapenbord stonden deze kwartieren:

Cornets de Groot	Van Rijn
Reygersberg	Gans
Overschie	Canter
Nicolaï	Van der Mars.

Boven het graf van Mr. Kristiaan Frans Chombach, schepen van den Bosch, overleden 27 Maart 1767, hing het wapenbord van dezen zonder eenige kwartieren en daarnaast dat zijner op 19 September 1769 overleden vrouw Schot, waarop de volgende kwartieren geschilderd waren:

Schot	Persyn
Wolters	Van Buuren
Van Zinnick	Schadé
de Geer	Niepoort

Neven het wapenbord van genoemden Chombach hing het wapenbord van de weduwe Johan Schot, eersten voorzittenden raad in den Raad en Leenhove van Brabant te 's Gravenhage, geboren van Persyn en overleden den 29 Mei 1755; hierop stonden deze kwartieren:

Van Persijn	Van Buuren
Schadé	Niepoort
Overmeer	de Jongh
Kinschot	Van der Perre

In het Noordwesten van het hoogkoor hing het wapenbord van eenen Levingstoin, luitenant-kolonel van een regiment, denkelyk Schotten, ten dienste dezer landen, hetwelk te 's Hertogenbosch in garnizoen lag; hij stierf volgens het wapenbord 14 Juli 1673; op dat bord stonden de volgende kwartieren:

Levingstoin	Hamilthoune	Somervel	Steuart
Johnitoune	Maxwel	Lindsay	Douglas
Cunnigam	Schot	Grier	Kennedy
Gordon	More	Dailyel	Murray.

(Wordt vervolgd).

's Hertogenbosch.

A. v. SASSE v. YSSELT.

HET GESLACHT VAN MATTEMBURGH.

III.

(Slot.)

IX. Petrus Christophoris van Mattemburgh, gedoopt 8 November 1735 te Oudenbosch, studeerde te Leiden in de rechten, promoveerde er 4 December 1759 en werd den 17en d. a. v. geadmitteerd als advocaat voor den Hove van Holland.

Na den dood van zijn broeder Frederik Christiaan werd hij Rentmeester van het Noord-kwartier van het Markizaat, later — na het overlijden zijns vaders — Raad- en Rekenmeester (Intendant) van het Doorluchtig Huis van Bergen.

Hij overleed 30 October 1790 te Bergen-op-Zoom.

Tweemaal is hij gehuwd geweest.

Sprongh.

Eerst — te Hoeven in 1761 — met Johanna Petronella Sprongh, dochter van Mr. Guillielmus Adrianus¹⁾ bij Adriana Anna Josepha Otgens²⁾. Zij was 28 Februari

Otgens.

¹⁾ De familie Sprongh of Sprong is een zeer oude Brundasche, waaruit eenige leden aldaar in de regeering zaten en die zeer goede huwelijken sloten.

Ik heb er nog geen geregelde stamlijst van kunnen opmaken.

Het wapen, gelijk het hier is afgebeeld is door een vergissing bij het teekenen foutief: de burcht moet rood zijn in goud.

Johanna Petronella had een oudere zuster, eerst gehuwd met Carolus Johannes de Moor, daarna met Petrus Franciscus Ghislenus de Villegas van Kinschot, van wiens broeder de Graven van St. Pierre-ette afstammen.

²⁾ Dochter van George Michaël bij Lucia Sophia Petoren; zie eene genealogie dezer familie in Taxandria IV, 108.

1737 te Hoëven gedoopt en overleed te Breda; waarna hij 10 December 1772 te Antwerpen hertrouwde met J^{vr}. Angela Maria Josepha de Villegas de Serville, zuster van de vrouw zijns broeders.

de Villogas.

Deze overleed 3 Augustus 1793 te Antwerpen en werd op het kerkhof van St. Jacob begraven.

Uit het eerste huwelijk werd geboren:

1°. Carolus Theodorus van Mattemburgh, geboren en gedoopt 17 October 1762 te Oudenbosch en genoemd naar den Keurvorst van de Paltz, die als peter over hem stond.

Uit het tweede huwelijk werden geboren:

1°. Maria Elisabeth Theresia van Mattemburgh, geboren te Bergen-op-Zoom 15 en gedoopt aldaar 16 October 1773; als peter en meter stonden over hem Karel Theodoor, Keurvorst van de Paltz en de Keurvorstin Maria Elisabeth, wier plaatsen werden ingenomen door Nicolaas Emmanuel Joseph de Villegas en Margaretha Vervloet.

Zij huwde 8 November 1796 te Oudenbosch Petrus Josephus Cuypers, ambachtsheer in Grijsoord en Klinkerland, van Spangen en Tedingerbroek, ridder in de orden van de Unie, de Reünie en den Nederlandschen Leeuw, Drossaard van het Oost-Kwartier des Markiezaats (1794), burgemeester van Oudenbosch (1795), lid van het

Cuypers

Vertegenwoordigend Lichaam der Bataafsche Republiek (1796), President der tweede sectie van den Raad van State des Koninkrijks Holland (1807—1810), lid van de Staten van Brabant (1814), van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (1814—1831), en van het Amortisatie-syndicaat, burgemeester van Bergen-op-Zoom (1818), Staatsraad i. b. d. (1821). Hij was geboren 11 April

1763 te Oudenbosch als zoon van Cornelis bij Isabella Jacoba Eymberts en overleed 18 December 1844 te Bergen-op-Zoom.¹⁾ Zijne weduwe overleed daar 22 December 1850; beiden zijn te Huybergen begraven.

Eymberts

2°. Petrus Jacobus Josephus van Mattemburgh, geboren 6 en gedoopt 8 Augustus 1775 te Bergen-op-Zoom, ontvangervan het Zuid-Kwartier des Markiezaats.

3°. Cornelis Franciscus Fredericus van Mattemburgh, *volgt onder X.*

4°. Isabella Ferdinanda Josepha van Mattemburgh, gedoopt 11 November 1778 te Bergen-op-Zoom en in 1785 overleden.

5°. Johanna Antonia Margaretha van Mattemburgh, geboren 1 en gedoopt 2 Februari 1780 te Bergen-op-Zoom, huwde 11 Juni 1801 te

Joannes Baptista Ghislenus Dommer. Hij was geboren 22 October 1766 te Aalst, licenciat in de rechten, lid der Staten van Oost-Vlaanderen, en overleed 16 November 1836.

Dommer

Zijne ouders waren Josse Gerard Dommeren Maria Johanna Mortgaten hij is in eersten echt gehuwd geweest met Jvr. Barbara Constantia Antoinette Pauwelaert.

6°. Elisabeth Josepha Ferdinanda van Mattemburgh, geboren en gedoopt 2 Mei 1785 te Bergen-op-Zoom, en 22 April 1830 te Mechelen gehuwd met François Charles Joseph de Lemarre of de la Marre.

Hij was 13 Augustus 1774 te Dendermonde gedoopt en overleed 8 Juni 1845 te Mechelen. Zij volgde hem 18 October 1859 aldaar in den dood.

7°. Fredericus Christianus Petrus Antonius van Mattemburgh, tweeling met de vorige; hij was ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw, lid der Provinciale en der Gedeputeerde Staten van Noord-

¹⁾ Zie over de familie Cuypers uitvoerig Taxandria V, blz. 112

Brabant en Hoofdinspecteur der belastingen. Hij overleed 18 November 1844 te Ginneken op het huis Wolfslaar.¹⁾

8°. Alexander Joseph van Mattemburgh, geboren 8 December 1788 (?) te overleed 18 December 1789 te Bergen-op-Zoom, oud 2 jaar en 10 maanden (?)

X. Cornelis Franciscus Fredericus de Villegas van Mattemburgh, geboren en gedoopt 14 April 1777 te Bergen-op-Zoom, rentmeester van den Doorluchtigen Huize van Bergen; hij huwde 28 December 1805 te Bergen-op-Zoom Charlotta Barbara Cecilia van den Broeck, geboren te Venlo 17 Februari 1776

v. d. Broek

als dochter van Maximiliaan Ægidius bij Maria Cornelia Bracco.

Hij overleed reeds 27 September 1810, zij eerst 9 Maart 1857, beiden te Bergen-op-Zoom.

Hunne kinderen waren:

1°. Eduardus Maximilianus (Ægidius) van Mattemburgh, *volgt onder XI.*

2°. Pierre François de Villegas van Mattemburgh, geboren 27 Januari 1811 te Bergen-op-Zoom en aldaar 17 Juli d. a. v. overleden.

XI. Eduardus Maximilianus (Ægidius) van Mattemburgh, gedoopt 10 Juli 1807 te Bergen-op-Zoom, huwde 9 Juni 1836 te Amsterdam Louise

Swaving

Johanna Marcellina Swaving, geboren te Woerden 20 Augustus 1814 en overleden 7 December 1852 te Bergen-op-Zoom.

Zij was een dochter van Mr. Marcellus Elisa Johannes²⁾ bij zijne tweede vrouw Paulina Frederica Millies.³⁾

Bracco

¹⁾ Zie Taxandria VIII, bladz. 269 e. v.

²⁾ Zoon van Mr. Diederik bij Josina Catharina de Swart.

³⁾ Hare ouders waren Andries en Johanna Lugard; zij was geboren 16 September 1778 te Deventer en overleed 6 Januari 1851 te Breda als weduwe van Johan Christiaan Steuerwald, rector der Latijnsche school te Bergen-op-Zoom, die 6 Augustus 1830 aldaar was overleden.

Na haar dood hertrouwde hij 21 October 1856 te Ginneken Helena Johanna Kuysten van Hoesen, geboren 16 September 1816 te Oisterwijk, dochter van Gerard Anne, houtvester in het 1^e Jachtdistrict van Noord-Brabant bij Maria Paulina Steinbuch, zijne eerste vrouw.

Kuyste
v. Hoesen

Hij was ontvanger van 's Rijks Directe belastingen en Accijnsen in verschillende gemeenten en overleed 17 Juli 1886 te Terheyden (N.-B.); zijne weduwe 3 Juli 1902 te Breda.

Zijne kinderen waren:

1°. Ferdinand Maximiliaan Cesar Augustus van Mattemburgh, geboren 21 Juli 1837 te Bergen-op-Zoom en 20 April 1839 te 's-Hertogenbosch overleden.

2°. Eduardus Maximilianus Constantinus van Mattemburgh, *volgt onder XII*.

3°. Donatus Eugenius Emilius Theodorus van Mattemburgh, geboren 2 Maart 1840 te 's-Hertogenbosch, overleed 8 Maart 1869 te Samaraing.

4°. Angelica Mathilda Amalia Hortensia Maria van Mattemburgh, geboren 8 Juni 1842 te Bergen-op-Zoom, huwde 12 April 1871 te Amsterdam Gerrit van de Poll, ¹⁾ oud-assistent-resident bij het

v. d. Poll

Binnenlandsch Bestuur op Java; hij was 20 Februari 1819 te Amsterdam geboren als zoon van Hendrik bij Susanna Cornelia Hooft.

Den 8 Juni 1886 overleed hij te 's-Gravenhage.

Hij was in eersten echt gehuwd geweest met Maria Catharina Güssgen van wien hij was gescheiden.

5°. Lucia Heloise Constantine Euphrosina van Mattemburgh, geboren 23 Mei 1844 te Halsteren, overleden 7 November 1868 te Roosendaal (N.-B.)

¹⁾ Deze tak van het bekende geslacht van de Poll behoort niet tot den Nederlandschen adel.

6°. Prosper Leonard Felix Auguste Désiré van Mattemburgh, geboren 21 Juni 1845 te Halsteren overleden 9 December d. a. v. te Bergen-op-Zoom.

7°. Henri Désiré Felix Auguste Leonard van Mattemburgh, geboren 27 Januari 1847 te Bergen-op-Zoom, overleden 2 October 1848 aldaar.

XII. Eduardus Maximilianus Constantinus van Mattemburgh, geboren 26 December 1838 te 's-Hertogenbosch, trad in den krijgsdienst en werd gepensioneerd als ritmeester der huzaren van het N. O. I. L.

Hij huwde te St. Jans Molenbeek 23 Maart 1868 Anne Henriëtte Anaïde Peppe, geboren 3 Juli 1844 te St. Gilles, overleden 31 October 1884 te Parijs.

Hare ouders waren Henri Marie Jacques Peppe, geboren te Arlon en Sophie Jeanne Mathilde Christine van Gelder, (geboren 24 Juli 1815 te Brussel.)

Den 24 November 1893 overleed hij te Breda.

Uit dit huwelijk:

1°. Louise Sophie Henriëtte van Mattemburgh, geboren 15 Maart 1869 te Salatiga (Java), huwde te Brussel Michel de Mey.

Bergen-op-Zoom.

W. J. F. JUTEN.

DRIE KEMPISCHE DORPEN.

(WAALRE, VALKENSWAARD EN AALST.)

VI.

erkwaardige of belangrijke gebouwen hebben er te Waalre nooit vele bestaan.

Over de kerk zullen wij nader meer in bijzonderheden treden.

Het kasteel is een groot en schoon gebouw geweest; aangenaam in zijne beplantingen gelegen en van breede

grachten omringd, verrees het in de onmiddellijke nabijheid van den watermolen van Loon, aan een weg naar Valkenswaard, en dus 25 minuten ten Zuidwesten van het dorp Waalre.

Met de daartoe behoorende gronden bedraagt de oppervlakte bijna 20 Hectaren. De eigenaar J. Maasackers liet in 1867 een gedeelte der muren afbreken en het meerendeel verbouwen, zoodat het sedert slechts een gewoon huis is. Thans staan binnen de grachten twee boerenhuizen, onder één waarvan zich nog de kelders van het oude kasteel bevinden.

Eene afbeelding ervan vindt men bij de Cantillon.

Het schijnt echter dat verschillende eigenaars het slot niet hebben bewoond; althans wij vinden reeds, dat kasteel en neerhuizing in 1765 voor vier jaren waren verhuurd door den toenmaligen eigenaar den heer M. Backus.

Vermelden wij ten slotte nog, dat het kasteel met de daarbij behoorende gronden, te zamen groot „62 loopensen en 41 roeden”, vrij en allodiaal goed waren en geschat werden op f12940, toen Maria Elisabeth van der Clusen ze erfde.

De tegenwoordige eigenaar der heerlijkheid Waalre, de heer Cuypers te Ginneken, bezit in zijne heerlijkheid nog het buitenverblijf „Treeswijk”, dat aldaar door wijlen zijn grootvader Mr. A. A. van Velthoven gesticht werd, doch dat hij niet bewoont.

Het raad- of gemeentehuis, dat in de kom van het dorp staat, heeft den vorm en de inrichting, volgens welke in de 18e en het eerste begin der 19e eeuw schier alle dorpsraadhuizen in de Meyerij zijn gebouwd; het bestaat hoofdzakelijk uit twee vertrekken.

Voor het overige bedroeg het huizental in 1437 87, waaronder de bewoners van 20 als arm te boek stonden.¹⁾ Van de belastbare moesten toen voor elke haardstede 10 stuivers worden betaald.

¹⁾ Blijkens een extract uit het register van beden in 1435.

Bij de telling van 1526 werden er 100 huizen bevonden, waarvan 75 belastbaar, en geen enkel onbewoond.

In de jaren 1736, '66 en '71 bedroeg het huizental respectievelijk 138, 134 en 136.

De bevolking zal daarmede wel gelijken tred hebben gehouden.

In 1796 bestond die uit 648 zielen, waarvan 630 Katholieken en 16 Gereformeerden.

In 1815 was dit aantal slechts weinig gestegen; het bedroeg toen 659, waarvan 620 Katholieken, 17 Nederlandsch Hervormden en 2 Lutherschen.

In 1869 was het gestegen tot 917: 907 Katholieken, 8 Hervormden en 2 Lutherschen.

En op 31 December 1902 bedroeg het 984.

Gelijk overal elders bloeide ook te Waalre reeds vroegtijdig het vereenigingsleven. Van de gilden, die er bestonden, was dat van den H. Willebrordus het oudste en voornaamste.

Jammer genoeg, zijn de oude vroegere koningsschilden versmolten, en bestaat alleen nog een zilveren vogel, die van 1653 dagteekent.

Het oudste thans nog bestaande koningsschild dagteekent van 1763 en werd aan het Gilde geschonken door Henricus van der Vliet, die ook in 1774 nogmaals den vogel schoot, en weder een plaat aan het gilde vereerde.

Eene andere instelling van jaren herwaarts waren de tienden.

Alvorens eenige mededeeling nopens de tienden dezer gemeente te doen, zullen wij in het algemeen een en ander over deze aloude instelling aanhalen.

Schoon wij eene menigte desbetreffelijke werken raadpleegden, oordeelden wij het best, hierin den uitmuntenden schrijver Mr. F. J. E. Van Zinnicq Bergmann in „De oorsprong van het Tiendrecht” te volgen.

Van het tijdstip, dat het Christendom in Nederland is ingevoerd, doet het tiendrecht zich gelden als eene instelling, waaraan ieder verplicht was zich te onderwerpen.

De Germanen, en dus ook de Franken betaalden aan hunne opperhoofden hoegenaamd geen belasting, welke zij zelfs niet kenden.

Bij gelegenheid van een buitengewoon vruchtbaar jaar verscheen in 764 de verordening, waarbij aan ieder zonder onderscheid de verplichting werd opgelegd om tiend te geven. Dertig jaren later bepaalde Karel de Groote, dat iedereen wettig tiend van zijn eigendom aan de Kerk behoorde op te brengen.

Aan den tegenstand der tiendplichtigen is het wellicht toe te schrijven, dat in vele gewesten slechts de elfde, soms de twaalfde schoof, of nog minder, als tiend werd betaald.

Nergens vindt men in ons vaderland sporen van tienden, zoolang het Christendom aldaar niet was ingevoerd. Was dit ergens gevestigd, dan treden er tevens blijken van tiendverplichting te voorschijn.

Alzoo veronderstelt invoering van kerkelijk tiend reeds een gevestigd Christendom.

Gedurende de eerste drie eeuwen van het Christendom heeft de Kerk geene tienden genoten. Sedert dien tijd begonnen de Kerkvaders de geloovigen aan te sporen, der geestelijkheid of der Kerk, naar het voorbeeld der oude Israëlieten, tienden aan te bieden. Die aansporingen gingen in vorderingen over. De opbouw en het onderhoud der kerken, benevens dat der geestelijken moest ergens uit gevorden worden. Belastingen konden zelfs niet ten behoeve van den Vorst worden geheven. Offergiften moesten ontbreken; want het gros des volks was nog grotendeels Heidensch, en bezat geen het minste eigen vermogen. Nauwelijks was er handel bekend, of geld in omloop. Het volk vond een sober bestaan in den landbouw. Tot aan de achtste eeuw

¹⁾ Zie o. a. Pleitrede over het domaniaal Tiendrecht door Mr. M. Ganderheyden, 1843.

bezat de geestelijkheid in ons land nog geen duim gronds. Veel miuder had ze een algemeen tiendrecht als privilege verkregen ¹⁾. Nog onder de regeering van Karel den Groote, († 814) was haar toestand in de parochieën zeer beklagenswaardig. Door schenking van tienden deed men een dubbel heilzaam werk; want ze dienden niet alleen tot onderstand der geestelijke bedienaren, maar ook tot onderhoud van vele armen ¹⁾.

De goederen, in 704 den H. Willebrordus geschonken, kwamen 35 jaren later, met de daaraan klevende tienden, na zijn dood, aan de abdij van Echternach, als erfge-name; welke al hare bezittingen, tot hare vernietiging in 1793, behouden heeft. Omstreeks het midden der 17e eeuw werd de waarde van dit tiend op 15.605 gulden geschat.

Op het jaar 1681 wordt gemeld, dat de Abt van Echternach ter zake der redemptie (vrijkoop) zijner tienden wegens de tractementen der Predikanten van Waalre, Valkenswaard en Eersel jaarlijks eene som van 1740 gulden verschuldigd was ²⁾.

Voor de tienden, welke Echternach placht in te zamelen, zegt de geleerde Norbertijn W. Van Spilbeeck ³⁾, moest Tongerlo ieder jaar een zilveren mark te Waalre (Waderlo) betalen. Men stelde zich met die geringe vergoeding tevreden, omdat laatstgemelde abdij voortaan ook moest instaan voor de rechten, aan den Bisschop verschuldigd, en voor de herstelling der kerk. Daniël Volkerts verkocht in 1520 de hem toebehoorende goederen te Waalre, namelijk 15 pond erfeijns, en stelde de tienden van Duizel te pand voor 20 grooten tornooys. Van kerkgift is geen sprake ⁴⁾.

Van de tienden — als kerkelijke instelling — is de overgang tot de kerkelijke toestanden gemakkelijk.

¹⁾ Welvaarts in Noordbr. Almanak 1890, bl. 261.

²⁾ Rek. der geestelijke goederen.

³⁾ De Abdij Tongerlo, 1888, blz. 70.

⁴⁾ Ibid. blz. 125. — Een pond tornooys is 1 gl. 10 st.

Duizend jaren ongeveer en mogelijk nog langer, waren de inwoners van Waalre in het oude geloof vereenigd. Reeds in 1566 bevonden zich echter te Eindhoven eenige lieden, die de leer van Calvijn aanhingen, en er toen, op vóórgang van een predikant, een beklagenswaardigen beeldenstorm en vernieling der kerkmeubelen, tot zware droefenis van „goede oude catholycke lieden”, hebben aangericht. Aldaar werd destijds het Calvinisme openlijk gepredikt, zoodat het ook op de omgelegen dorpen zich verspreidde. Ook de Anabaptisten of Wederdoopers waren er met hunne prediking begonnen ¹⁾.

De invoering van het nieuwe geloof, door geweld van wapenen bewerkstelligd, ging hand aan hand met den opstand tegen Spanje, het wettig gezag ²⁾.

Hoewel er in de Meierij van 's Hertogenbosch eerst zeer veel later dan in andere oorden van ons land Protestanten aanwezig waren, hebben de Katholieken van 1629 tot 1648 ook in onze landstreek veel moeten verduren: menigmaal zijn hunne kerken, op last der Staten gesloten, en de priesters vervolgd.

Na afkondiging van een streng plakkaat, in dato 13 Maart 1631, geschiedden de goddelijke diensten in de open lucht, waartoe de Bisschop Ophovius verlof had gegeven. De Mis werd dan op een vervoerbaar altaar, waarin volgens kerkelijk voorschrift de gewijde steen niet mocht ontbreken, opgedragen.

Genoemde bisschop heeft in Juni 1631 verscheidene draagbare altaren te Eindhoven en Waalre gewijd.

Bij den vrede van Munster, in 1648 gesloten, kwam een einde aan den Tachtigjarigen Oorlog met Spanje, en de Meierij onder het Statengebied. In plaats van de hatelijke retorsieplakaten vervallen te zien verklaren, werden nu de Katholieken nog erger verdrukt. Al hunne kerken, kapellen, godsdienstige stichtingen met kerkelijke inkomsten en bezittingen van kloosters, werden hun ontnomen

¹⁾ Gesch. van Eindhoven I, 141.

²⁾ Schutjes II, 29.

en tot gebruik en profijt der Staatskerk bestemd. De geestelijken werden onder zware straffen en boeten verplicht het land te verlaten. De uitoefening van den Katholieken godsdienst was streng verboden. Alle winstgevende betrekkingen moesten door Protestanten, met uitsluiting van iederen Katholiek, hoe bekwaam ook, bekleed worden. Er vestigden zich reeds in 1648 46 predikanten door de Staten gezonden, in de Meierij. Al waren ook in schier al die standplaatsen geen dan fortuinzoekende en van elders overgeplante Gereformeerden, toch hadden de Katholieken de verplichting, hun aandeel in kerken predikantshuisonderhoud en kerkmeubelen te betalen. Zelfs bij verhuizing of bevestigingsmaaltijd van een predikant of sommige buitengewone door hem gedane uitgaven, werden de kosten door de gemeente vergoed.

Van 1648 tot 1672, en op sommige plaatsen nog later, konden de Katholieken der Meierij hun eerdienst slechts buiten dit grondgebied, behalve in enkele vrije heerlijkheden of dorpen, gaan uitoefenen. In laatstgenoemd jaar mochten in de dorpen, onder betaling van recognitiepenningen en andere bezwarende omstandigheden, schuurkerken getimmerd worden.

Gedurende het gezegde betreurenswaardig tijdvak van 24 jaren hielden eenige geestelijken zich in of onder hunne parochie op sommige tijden weleens schuil, of verschaften zij, zoo mogelijk, hunnen onderhoorigen de troostmiddelen van den godsdienst. Noemenswaardige veranderingen of verbeteringen aan de schuurkerken mochten zonder permissie der Staten niet geschieden. Onder oogluiking van Officieren of andere ambtenaren vond zulks of eenige dergelijke overtreding nu en dan onvermijdelijk plaats, doch alweder ten koste der verdrukte Katholieken; want gezegde beambten gedoogden het slechts voor geld. Anderhalve eeuw zijn alzoo eene menigte Gereformeerde ambtenaren, grootendeels uit de beurs van de Katholieken ondersteund, alhier in functie geweest.

De Katholieken van Waalre, van kerk en geestelijken beroofd, hadden met die van Valkenswaard in 1648 eene noodkerk, op de naaste grenzen onder Achel, alwaar later de Kluis ontstond, getimmerd, en tot 1672 meestal bezocht.

Zoodra de Katholieke Waalrenaren in staat waren eene schuurkerk in hun dorp te kunnen oprichten, hebben ze die gebouwd op den Bolksheuvel, eenige minuten zuidwaarts van de dorpskom gelegen. Alzoo hadden ook de tamelijk talrijke inwoners van het aloude gehucht Loon een eenigszins korteren kerkweg, dan dien naar de oorspronkelijke parochiekerk af te leggen.

Vele mannen hadden de gewoonte, in eene herberg bij de schuurkerk, welke noch klok, noch uurwerk bezat, te vertoeven, totdat de kerkdienst aanving. Menigmaal overkwam het aan eenige onnadenkende kerk- en herberg-bezoekers, dat zij nog in de herberg zaten als de dienst reeds was aangevangen. Dusdanig zitten met verzuim van iets anders heet in 't taaleigen *verzitten* (niet in den zin van eene andere plaats nemen). De herberg noemde men soms in 't *verzit*.

Bij zijne komst te Waalre in het begin der achtste eeuw trof de H. Willebrordus aldaar eene kerk met een bedienenden priester aan. Genoemde groote apostol schonk bij testament het patronaat der kerk met de tienden aan de abdij te Echternach, die vroegtijdig in de vereenigde kerken van Waalre en Valkenswaard een personaat heeft gevestigd. Patronaat of begevingsrecht is het recht om iemand tot een beneficie voor te dragen, onder goedkeuring van den kerkvoogd. Het personaat dagteekent van de elfde eeuw, en wordt hoofdzakelijk in kerken aangetroffen, welke een deel der tienden hadden behouden. Hij, die het personaat bezat, fungeerde als pastoor niet; maar hij benoemde tot het bedienen der parochie een priester aan wier hij uit zijne rijke inkomsten daarvan een deel afstond. De persoon, zooals

hij steeds genoemd werd, deed zich als oorspronkelijk persoon gelden.

Van oude tijden her vond de H. Wilgefortis vele vereerders. Zij was eene dochter van een Heidensch vorst in Portugal, die haar tot een huwelijk wilde dwingen. Omdat zij vast besloten had haren maagdelijken staat niet ten offer te brengen, en verklaarde, dat zij met den Gekruiste verlangde verbonden te blijven, deed de ontaarde vader haar aan het kruis sterven. De martelaarsdood is op 20 Juli gesteld. Men is gewoon in kommervolle omstandigheden en in zware kwellingen haren bijstand in te roepen. Men zinspeelt op die omstandigheid door aan de heilige den naam Onkommer (zonder kommer) te geven. Zij wordt ook te Zevenbergen vereerd ¹⁾. Haar ter eere is van-ouds eene broederschap opgericht. In 1742 heeft Paus Benedictus XIV een vollen aflaat verleend aan allen, die onder de gewone voorwaarden op den feestdag van de H. Wilgefortis de kerk (toen de schuurkerk) te Waalre bezoeken ²⁾.

Nog hangt in de tegenwoordige oude kerk eene schilderij van de H. Wilgefortis.

Hoezeer de Katholieken van Waalre geene afvalligen te betreuren hadden, moester zij toch hunne aloude parochiekerk verlaten en deze aan de Gereformeerde ambtenaren, die hun van elders zouden gezonden worden, afstaan. Deze verregaande „stoutigheid” en verdrukking door de Protestantsche landsregeering kan niet anders dan hartzeer bij de Katholieken teweeg gebracht hebben. Noode zullen zij den eersten Hervorinden predikant hebben zien aankomen.

Wij laten hier volgen de namen met eenige bijzonderheden van de predikanten, die te Waalre gewoond hebben.

¹⁾ Onder Steenbergen bestaat nog een polder St. Omcommers.

²⁾ Schutjes, art. Waalre.

1648. Johannes Alstorpius. Zooals bekend is, werden de rekeningen van dorps-, arm- en kerkbesturen vóór de Reformatie veeltijds ook door de Pastoors onderteevend. Dit deden van nu af de Gereformeerde predikanten, die zelfs den last en de aanmaning hadden, hunne Roomsche gemeentenaren tot hunne belijdenis over te halen, wat hun echter niet gelukte. Onze dominé schrijft na 1650 achter zijn naam gewoonlijk „pastor in Waélre”, en voegt er soms „en in Weerde” (Valkenswaard) bij. Tot 1675 waren deze twee dorpen gecombineerd, en predikte hij bij beurten in de beide kerken. Bij onnadenkende lezers moge het woord pastor als zoodanig gebezigd, twijfel of spotzucht wekken, het zal hun thans duidelijk wezen.

De predikanten kenden zich vele jaren lang die kwalificatie toe.

Van Heurn deelt op het jaar 1661, de volgende „stoutigheden door eenige inwoneren te Waeldre den Predikant aangedaan” in deze bewoordingen mede:

„Op den veertienden April gebeurde het, dat de Predikant van Waaldre en Valkenswaard, als hy de gewoonlyke huisbezoeking voor de bediening des H. Avondmaals deed, op het Kerkhof te Waaldre, door een menigte Inwoners des Roomschen Godsdienst, die aldaar eene Bedevaart deden, geslagen, en gewond werd. Hy klaagde daarover den Algemeenen Staaten, welke den Heer van Waaldre en Valkenswaard aanschreven; Dat hy alle bedenkyke naarstigheid aanwenden zoude, om de handdaadigen te doen straffen. Hy kon daartoe de sterke hand des Landdrosts der Meyerye gebruiken. De Drossaard van Waaldre gaf eenigen tyd hierna, den Algemeenen Staaten kennis, „dat hy te vergeefs alles had aangewend, „om die misdaadigen te ontdekken. Hij had, uit kragte „van hun Ho. Mogenden welbehagen van den jaare 1657 „geprocedeerd, om de schade den Predikant toegebracht, „door Schepenen te doen waarden, en die door de „Gemeente te laten voldoen, welke die op de Boosdoeners

„kon herhalen (sic!). De waardering was geschied, doch de
 „Burgemeesters hadden zwaarigheid gemaakt, dit te betaalen.
 „Waarom hy een paard van hun had afgepand, en doen
 „verkoopen. De Burgemeesters hadden van het Vonnis
 „van Waardering, zich op Schepenen van 's Hertogenbosch
 „beroepen, waarvan zy de Beschryfbrieven bekomen
 „hadden, met last, om het afgepanden onder borgtogt
 „te rug te geeven, op eene boete van zes guldens daags.
 „Dit streed tegens hun Ho. Mo. voorsz. Plakaat. Hy ver-
 „zocht derhalven, dat zy geliefden Schepenen van 's-Her-
 „togenbosch te gelasten, zig de kennisneming dier zaak niet
 „aan te trekken, en dat, indien de Burgemeesters van
 „Waaldre, over de waardering beswaard waren, zy dit den
 „Algemeenen Staaten zouden voordragen ¹⁾." Deeze zonden
 dit aan Schepenen alhier, om daar op hun berigt over
 te geven ²⁾. Hetwelk behelsde, „dat het hun Ho. Mo.
 „uit de overgezondene stukken blyken zoude, wie den
 „aanlegger van dit werk geweest was: De Drossard had
 „te weeg gebragt, dat de Predikant het deezen vergeeven,
 „en ook beloofd had, den Heere van Waaldre, en den
 „Drossard te verzoeken, dat hy vrygesproken werde: De
 „Burgemeesters van Waaldre, leidden hier uit af, dat hun
 „Ho. Mo. bevelen, niet werden nagekomen, om dat die,
 „welke de euveldaad gepleegd hadden, bekend waren,
 „welken de Drossard had moeten straffen, en geensins de
 „Gemeente bezwaaren. Dus waren de Burgemeesters ten
 „onrecht overvallen, strijdig tegen het Plakaat des jaars
 „1657. Schepenen alhier hadden daarom de gewoonlyke
 „Beschryfbrieven verleend, om dat, ingeval iemand zig, by
 „het gewysde van nedergerigten, in buitenspoorigheden van
 „Plakaaten, die ter hunner beslissing stonden, benadeeld
 „vond, hy het gewoone middel van beroeping mogt
 „gebruiken." De zaak bleef hier by; immers ik vinde er
 „niets meer van gemeld, schrijft Van Heurn.

¹⁾ Requeste van den Drossard van Waaldre aan de Staaten Generaal
 in de Notulen voorsz. (te 's-Hertogenbosch: Register Cope s.)

²⁾ Resolutie der Staaten Generaal van den 11 Juli 1661 in de
 Notulen voorsz.

Ook wij kunnen van deze gebeurtenis, die zóoveel drukte veroorzaakte, geen meerdere bijzonderheden vermelden. Welke bedevaart bedoeld wordt, kan men slechts gissen, dewijl die door de Staten, zoowel als elke andere openbare godsdienstoefening, streng verboden was. Mogelijk baden de Roomschen op het kerkhof, en wilde Dominé het verhinderen, hetgeen aanleiding tot de in elk geval afkeurenswaardige mishandeling kan geweest zijn.

Tot 1675 behoorden dus de Protestanten van Waalre en Valkenswaard, en de weinigen dezer belijders die soms te Dommelen en te Aalst woonden, onder den predikant van Waalre. Van 1704 tot 1812 hebben die plaatsen twee Protestantsche gemeenten, namelijk Waalre-Aalst en Valkenswaard-Dommelen uitgemaakt.

De predikant Alstorpius schijnt zijne woonplaats naar Valkenswaard overgebracht, en Waalre als combinatie mede bediend te hebben. Dit zal waarschijnlijk op het einde van 1689 geschied zijn, daar Simon van Heerden, de eerste predikant van Valkenswaard-Dommelen, 6 Januari 1690 het doopboek begint.

Dat Alstorpius nog in 1676 te Waalre woonde, blijkt uit het opschrift van een brief luidend: „A Mijn Heer „Alstorpius, bedienaer des Goddelijken Woordts tot „Waalre en Weerde, tot Waalre”.

Na hem vinden wij vermeld:

1704. Johannes Zeylmans, de eerste predikant te Waalre-Aalst; hij vertrok in het jaar 1714 naar 's-Grevelduin-Capelle, in de Langstraat.

1715. C. J. Lambergen, overleden in 1734.

1735. C. Van Noord. stierf reeds in 1736.

1736. P. A. Laats, † 1746.

1747. J. Voget, † 1758.

1759. Johannes Henricus Ross. Bij den watergraanmolen te Gennip, liggende nabij de scheiding van Aalst en Gestel, kwam deze leeraar, in den ouderdom van 74 jaren noodlottig om het leven. Men was bezig, eene nieuwe brug over de Dommel te leggen, en had

eenige planken over de rivier gelegd, opdat de voetgangers toch den weg zouden kunnen gebruiken. Gemelde predikant wilde ook deze losse planken overstappen, doch verloor het evenwicht, viel in den snelvlietenden stroom, werd, daar de molen maalde, weggerukt, en stierf, terwijl het molenrad op zijn verpletterd lichaam stil bleef staan.

Dit onheil had 24 September 1801 plaats. Hij was 49 jaren predikant geweest, waarvan 41 alhier.

Naar 't schijnt bezat hij een gematigd karakter, want de Regenten wisten 28 April 1798 op de algemeene vraag, door het toenmalig bestuur hun gedaan, niets anders te zeggen dan: „is de goede orde van zaken, toegedaan ¹⁾”.

Vóórdat Ross te Waalre stond, was hij predikant te Bakel, van waar hij naar Waalre en Aalst beroepen werd, en bevestigd 14 Februari 1759 ²⁾.

1802. Richardus Apeldoorn, overleden in 1812. Sedert is Waalre met Valkenswaard gecombineerd.

De kerk is eenigszins noordwaarts, in de onmiddellijke nabijheid der dorpskom gelegen.

Vóór de laatste vergrooting en verbouwing in 1854 had ze een gering aantal vensters, een vierkant priesterkoor en geene inwendige pilaren. Nergens in het oud kwartier van Kempenland, en wellicht ook niet in het overige gedeelte van Noord-Brabant, is thans een gebouw aanwezig, waaraan eene zoo groote hoeveelheid tufsteen, een bewijs van hooge oudheid, gevonden wordt, als aan dezen grijzen tempel, de O. L. Vr. Kapel te Oirschot, sinds 1800 door de Hervormden in gebruik, uitgezonderd.

De benedenste helft van de muren der kerk te Waalre bestaat geheel uit zeer gaaf bewerkte tuf, die men ook hier en daar bij lagen of rijen in de bovenhelft vindt. Derhalve bestonden de muren bij raming uit $\frac{3}{4}$ tuf, en slechts voor een vierde uit gewonen, doch

¹⁾ Gemeentearchief, Resolutieboek.

²⁾ Archief der Hervormde Gemeente te Valkenswaard.

grooten baksteen. Het priesterkoor had hoegenaamd geen tuf. In den oostelijken gevel bevond zich een venster en in de zijmuren meer, deze laatste meer puntbogig dan het eerste. Steunberen zag men zes tegen de muren van het schip der kerk, en wel drie aan weerszijde, waarvan vier in de westelijke helft; twee staan in de nabijheid van den toren.

De heer Eyck van Zuylichem te Utrecht, die zijne bijzondere studie van de kerkelijke bouwkunst gemaakt heeft, deelde indertijd als zijne meening mede, dat de kerk uit de 12e eeuw zou kunnen dagteekenen, omdat een plat, gesloten koor, smaller dan de kerk, en muren zonder steunberen, kenmerken van die eeuw zijn.

Of men aan den kant des torens later de muren met steunberen versterkt hebbe? Dit is onwaarschijnlijk want alle steunberen schijnen tegelijk met de muren gebouwd te zijn.

Het koor was in 1425 geheel vernieuwd, en heeft zeer waarschijnlijk toen een aloud priesterkoor van een anderen vorm vervangen.

Daar de kerk in evenredigheid van de bevolking geen voldoende ruimte aanbood, is ze in het jaar 1854, met behulp van een Rijks-subsidie van f 2400, met twee kruisarmen vergroot. Hiertoe werden het koor en de sacristie afgebroken, zoodat deze kruispanden tegen den oostkant van het schip, dat zijne lengte en breedte behouden heeft, aangebouwd zijn, en het nieuwe priesterkoor meer oostwaarts het oude heeft vervangen. Bij deze vergrooting zijn de zuidelijke en de noordelijke muur van het schip uitwendig bepleisterd, en zoodanig geverful en geruit, dat ze het voorkomen van gewonen baksteen verkregen.

Deze bepleistering begon na verloop van eenige jaren reeds los te laten en te vallen. De lengte van het schip bedraagt ongeveer 18 Meter, de dikte der muren drie steenen van 0,22 M. lang. Van den vloer tot den nok heeft het gebouw eene hoogte van 16 Meter.

De toren heeft tot de spits eene hoogte van 20 Meter. Hij bestaat uit baksteen, meerendeels van dezelfde grootte als de aan de kerk gebezigde. Aan den grond of het benedendeel zijn de muren zes steenen dik; bij elke versmalling of gelid vermindert de dikte met een halven steen, zoodat de breedte of dikte der muren aan de galm- of bommelgaten nog vier steenen bedraagt. Binnen de muren meet de toren aan den vloer omtrent 4,5 M., doch boven, wegens mindere muurdikte, iets meer. Uitwendig vertoont elke der vier muren, ongeveer in het midden, twee langwerpige nissen van ondiepen vorm, en daarboven een evengroot aantal van anderen vorm, waarin zich de galmgaten bevinden.

Deze zijn niet volkomen aan elkander gelijk, en hebben een grooter aantal snijdingen dan de muren. Bij elke snijding, zoo in de steunbeeren als in de muren, wordt tuf aangetroffen, in de muren daarenboven nog op andere plaatsen. Het meest is tuf in den veelzijdigen wenteltrap gevonden. Hij bevindt zich tegen den zuid-westkant des torens, en heeft 73 treden of steenen trappen.

Inwendig heeft elke torenmuur in het middendeel eene diepe nis van aanzienlijke grootte, tengevolge waarvan te dier plaatse de muren zooveel dunner zijn. Er worden twee planken zolders, geen gewelf of steenen verwulf in den toren gevonden.

Door een orkaan werd in 1703 de spits afgerukt, en de tegenwoordige spits geplaatst, welker hoogte ongeveer 13 Meter zal bedragen.

De toren dagteekent uit de tweede helft der vijftiende eeuw. Waarschijnlijk zal met den bouw in 1469 begonnen zijn, dewijl de Bisschop van Luik, onder wiens gebied deze landstreek destijds behoorde, aan de kerkmeesters van Waaderle 10 April van dat jaar toestaat eene rente van vier mudden rogge te verkoopen, tot herstel der kerk, en tot den opbouw van een „nieuwen” toren. Vermoedelijk stond eerst een „oude” toren vóór de kerk, wat aannemelijker is, omdat er in 1425 een

uurwerk aanwezig was, hetwelk toen hersteld moest worden.

Volgens mondelinge overlevering zijn de aan den toren gebezigde steenen op eene nog bekende plaats onder de gemeente, in de richting of naar de zijde van Leende gebakken. De steenen werden van die bakkerij tot aan de torenplaats van hand tot hand overgegeven.

(Wordt vervolgd.)

P. N. PANKEN.

W. J. F. JUTEN.

MONSIEUR MARTIN CHERPION, EEN BOSSCHE
DWERG.

MET EEN WOORD VOORAF OVER EENIGE ANDERE DWERGEN.

II.

 u ik toch van portretten spreek, mag hier wel worden aangeteekend, dat van het zonderlinge echtpaar Lange Jacob, van Sneek, een reus van 2½ Meter lang en Korte Jannetje, van Waddinxveen bij Gouda, eene dwergin van 94 c.M. hoog, in *Dwergen* blz. 77 vermeld, een fraai portret in zwarte kunst bestaat, gegraveerd door Jacob Goole.

Ze zijn voorgesteld staande naast elkaar, hij veertig, zij zes en veertig jaar oud.

Men leest onder den man :

„k Ben Jacob, buiten groot en onbesuisd van leeden,
Dog binnen is 'tgedarmt en maag ook groot en wijd,
Dus als mij spijs en wijn vereenigt tegentreeden,
Blijf ik verwinnaar, en zij sneuvelen in den strijd.”

Onder het vrouwtje:

„'t Is korte Jannetje, aan een langen vent getrouwt;
Een wijze karel, die deez' gulden spreuk onthoud:
Een vrouw is kwaad, een pest in 't huis en wilje mallen,
(Of liever moetje) kies het kleinste kwaad van allen.

Dit echtpaar reisde in het begin der 18e eeuw door ons land en liet zich voor geld zien.

De dwerg Wijbrand Lolkes, mede blz. 77 in *Dwergen* vermeld, was niet in 1730 te IJlst, doch 26 Maart 1725 te Oosthem of Oesthem, een dorp in Friesland, geboren.

Hij liet zich het eerst aan het publiek zien te Amsterdam in „Blauwjan”, eene herberg op den Kloveniersburgwal, tusschen de Raamgracht en Staalstraat.

Om zijne kleine gestalte nog beter te doen uitkomen, was aldaar eene beeltenis geplaatst van den Zweedschen reus Daniel C a j a n u s ¹⁾, die eene lengte van 2½ Meter had en ondanks dezen krachtigen lichaamsbouw reeds op zes en veertigen jarigen leeftijd, 27 Februari 1749, in het Proveniershuis te Haarlem stierf.

Cajanus had zich vroeger ook in „Blauwjan” voor geld laten zien.

In 1774 werd van Lolkes een portret gegraveerd door C. F. Fritzs ch.

Van den dwerg Simon Paap, zie blz. 80 van genoemd boekje, bestaan ook een paar portretten, namelijk een in lithographie door J. Reekers en een gekleurd met engelsch onderschrift.

Een manneke dat zijn naam zeker geen recht aandeed was Jacob de Reus, een Israëliet van Praag, die zich met vrouw en zes kinderen in 1746 op vele kermissen vertoonde.

Ofschoon zijne lengte niet meer dan 86½ c.M. bedroeg, waren zijne kinderen van eene gewone grootte en zonder eenige mismaaktheid.

¹⁾ Er bestaat van hem een portret, lithographie door J. Reekers.

Van Eduard Kuypers, een dwerg van $73\frac{1}{2}$ c.M. hoog, werd in 1799 een portret vervaardigd zonder naam van graveur, toen hij den leeftijd van een en veertig jaar bereikt had.

Een dwerg, waarvan in zijn tijd in Duitschland veel werd gesproken, was Frans Grause of Grausing, verbonden aan de hofhouding van Maximiliaan, keurvorst van Beyeren (1597—1623).

Zijne lengte wordt niet vermeld, maar moet bijzonder klein zijn geweest.

Daar zijne beentjes te kort waren om op een paardje te rijden, had de keurvorst hem een klein ezeltje gegeven, waarop men Frans dikwijls in het gevolg van zijn meester zag, en waaraan hij den bijnaam van „ezelrijder” dankt.

Men verhaalt, dat hij goed kon schermen en schieten, en steeds met een degentje ging.

Bij de voltrekking des huwelijks van den keurvorst met Elisabeth, dochter van hertog Karel van Lotharingen, 6 Februari 1595, was Frans als ridder gekleed tegenwoordig en droeg de bouquet voor de bruid.

Bij het bruiloftsmaal kwam de dwerg de zaal op zijn ezeltje binnenrijden, plaatste zich voor het vorstelijk echtpaar en begroette het met zijn degentje, droeg vervolgens eenige gedichten voor op het hooge huwelijk en eindigde met zijn ezeltje verscheidene evolutiën uit te voeren, die hem als een goed ruitertje deden kennen.

Het aanzienlijke gezelschap vermaakte zich zeer met deze vertooning en bracht een flinke som geld bijeen om den dwerg te beloonen.

Van Cosmus II de Medicis, groothertog van Toskane (1608—1621), wordt verhaald, dat hij een dwerg had, Giovanni Sotani geheeten, die zeer muzikaal was.

Hij bespeelde verscheidene instrumenten: het orgel, de viool en de gitaar.

Hetzelfde wordt gezegd van den dwerg Giuseppe Baldi, welk mannetje van nog geen Meter hoog eene

goede en welluidende stem had, waardoor hij de aandacht trok van paus Innocentius X (1644—1655), die hem aan het zangkoor der pauselijke kapel verbond.

Een dwerg, die in zijn omgeving nog minder of meer een rol heeft gespeeld, was Kutschuk Osman van sultan Abdul Aziz van Turkije (1861—1878).

Deze Groote Heer was een zonderling heer.

Hij hield evenveel van wilde dieren als van muziek, had zijn lijtkameel, zijne hofdames-kapel, gespoorde kemphanen en, om de kroon op alles te zetten, een lijfdwerg.

Dit heertje was een Constantinopelsche vermaardheid, en wanneer hij op een paardje door de straten reed, werd hem dezelfde eer bewezen als den sultan.

Het was een aardig gezicht den gezetten dwerg met zijne grooten arendneus en snakerig gelaat de menschen te zien groeten, die in weerwil der hooge zitplaats van het speelgoed des sultans hem over het hoofd heen zagen.

Sultan Abdul Aziz bracht dagelijks eenige uren met zijn lijfdwerg door.

Nadat hij met den groot-vizier over de gewichtigste staatsaangelegenheden gesproken had, werd Kutschuk Osman geroepen en het was dan zijne taak met de ontvangen mededeelingen den draak te steken.

Zijn bijzonder ambt was echter het dresseeren en opkweeken van de kemphanen des sultans.

Dagelijks hadden er hanengevechten plaats en de overwinnaars werden van tijd tot tijd bekroond met het grootkruis van de Osmaniëh-orde in brillanten, door sultan Abdul Aziz in 1861 ingesteld.

In weerwil dat op de borst van de hooge regeeringsmannen en gezanten dezelfde orde prijkte.

Bij deze aardigheden vergat echter de sultan, dat hij gebiedster was over een rijk van 100.000 vierkante mijlen en deze vergetelheid is hem duur te staan gekomen.

De dood des sultans maakte een einde aan al deze

zonderlinge liefhebberijen en aan het rijk van K u t s c h u k Osman, die spoedig zoo algemeen vergeten als hij vroeger bekend was geweest.

In 1882 vindt men in verschillende couranten melding gemaakt van een Poolschen dwerg J o z e f C h e r w u s k y geheeten, die in gezegd jaar op ruim zeventigjarigen leeftijd te Warschau stierf. Hij was ruim een Meter hoog, breed van schouders, groot van bovenlijf, maar zeer kort van beenen, en had een langen baard. Hij beoefende het beroep van goudsmid en was een welgesteld man. Bij zijne vrouw van gewone grootte had hij vier kinderen, die allen eer groot dan klein van persoon mochten genoemd worden. Een zijner zonen was zelfs officier bij de Russische cavalerie en een ander geneesheer.

Volgens aantekening van Quirinus van Amelsfoort zag de dwerg J a n G o v e r s in het jaar 1784 het levenslicht te 's-Hertogenbosch, in een huisje staande op de Wevers-plaats.

Zijne ouders waren B a r t G o v e r s en A n n a K r i j n e n.

De vader was een man van middelbare grootte, de moeder echter een klein vrouwtje.

Behalve hun zoon J a n hadden zij nog eene dochter, een flink gezond meisje, dat haar vader niets in lengte toegaf.

G o v e r s was schoenmaker van zijn ambacht, maar daar zijn zoon te zwak was voor dit handwerk, had hij hem het kleermaken laten leeren, waarvoor geen lichaamskracht wordt vereischt.

Op zijn twintigste jaar was onze dwerg 98 c.M. groot, waarbij later nog 16 c.M. gekomen zijn.

Bij gelegenheid der Bossche kermis in 1804 met zijn vader de tenten en kramen op de Groote Markt aan het bezichtigen zijnde, trok zijn persoontje de aandacht van zekeren P e t e r N e f k e n s, een Gentsenaar, die met een honden- en apentheater op de kermis stond.

Deze Vlaming, een man van zaken, begreep dadelijk dat

met dezen dwerg aan zijn troep te verbinden, wel geld kon verdiend worden.

Hij sprak vader en zoon aan en wist hun de zaak zoo smakelijk voor te stellen dat Jan bijna dadelijk, te meer daar hij niet van zijn vak hield en slecht tegen lang zitten kon, en de ouders spoedig hunne toestemming gaven.

Jan zou met hem een jaar lang de kermissen afreizen.

Hij zou daarvoor ontvangen voeding en kleeding en drie en een halve gulden per week, bovendien zouden de ouders dadelijk vijftig gulden krijgen en voorts vijftig gulden per jaar, zoolang hun zoon bij hem in dienst bleef.

Nefkens schijnt trouw aan zijn woord voldaan en het reizende kermisleven Jan Govers wel bevallen te hebben, daar hij vier of vijf jaar aan het honden- en apentheater verbonden bleef, toen hij te St. Nicolaas in België aan eene bezetting op de borst kwam te overlijden.

Den naam Jan Govers vond Nefkens te alledaags en in ieder geval niet fraai genoeg, waarom hij hem veranderde in „Monsieur Martin Cherpion”, welke naam inderdaad een betere klank heeft voor de kijklustige en nieuwsgierige kermisbezoekers.

Welke kermissen Nefkens met Govers bezocht, vind ik door van Amelsfoort niet aangeteekend.

Blijkens een aanplakbiljet, gedrukt bij Hendrik Palier en Zoon te 's-Hertogenbosch, was Nefkens met zijn tent in 1806 op de kermis aldaar.

Het stuk is wel van belang genoeg om eens mede te deelen, nu wij er uit leeren dat Jan Govers alias „Monsieur Martin Cherpion” nog onderricht was in de danskunst; ook wordt zijne grootte kleiner en zijn ouderdom hooger in het biljet opgegeven, dan ze werkelijk waren.

Zoo iets behoort echter bij het kermisgedoe met al zijn leugens en klatergoud, met al zijn drukte en reclame,

dat wel beschouwd niet veel meer dan schijn voor
wezen geeft.

Het aanplakblijet luidt als volgt:

„Kermis te 's-Hertogenbosch.

Monsieur Peter Nefkens van Gent heeft de eer te
annonceren aan het Hoog Geagte Publiek van 's-Her-
togenbosch en Omstreeken, dat hij hier in de Stad op
de Kermis is gearriveert met zijn allerweege beroemd
Groot Honden en Apen Theater, standplaats hebbende
op de Groote Markt over de Kortekerkstraat.

Hij verzoekt gracieuselijk aan het Hoog Geagte Publiek
zijn Theater met een bezoek te willen frequentieren, en
vestigt vooral de attentie op het Apenpaar Madame Isabé
en Monsieur Jacot, welke wonderlijke vertooningen van
dressuur zullen te aanschouwen geven; verder nog 50 Hon-
den en Apen ook allen tot het wonderbaarste gedresseerd.

Alles te veel om hier te kunnen verhaalen!!!

Men kome daarom zelven alles zien en men zal ver-
stomd staan!!!

Hoe deze wonderbaare dieren de zwaarste en grootste
konsten doen aan touwen en rekken, op schommels,
koorddanssen, maaltijden, trouwpartij en begravenis
houden; vele spellen daarstellen als daar zijn kaartspel,
damspel, dobbelspel, tijd en uur aanwijzen. En zoo
voort!!!

Het Hoog Geagte Publiek der Stad 's-Hertogenbosch
en Omstreeken wordt bijzonder attent gemaakt op den
Beroemden Dwerf

Monsieur Martin Cherpion,
welke tans voor den eerste maal de eer heeft zich binnen
deze Stad te presenteren.

Hij is dertig jaaren oudt en maar 2 voeten 8 duimen
groot.

Monsieur Martin Cherpion mogt overal bezoek
krijgen van Hoge Personagiën, en hij inviteert het
Hoog Geagte Publiek tot een druk bezoek uit.

Hij zal met de kleine danseuse Mademoiselle Louise Delille diverse dansen opvoeren.

Monsieur Peter Nefkens bij de vorige keeren deze Stad bezoekende mogt vereert worden met groot bezoek van het Hoog Geachte Publiek, op welker gunst en recommandatie hij tans weer durft reekenen."

Van Amelsfoort, door de ouders gewaarschuwd dat hun zoon de kermis zou bezoeken, ging „Monsieur Martin Cherpion" zien.

Hij zou het manneke in een bontkleurig pakje gestoken, bijna niet herkend hebben, daar hij iets grooter, vroeger bleek en mager, er thans gezond uitzag, zelfs dik was geworden.

Het stijve en stroeve kereltje, dat vroeger bijna geen meisje durfde aanzien, voerde voor een vrij talrijk publiek een paar aardige dansen uit met eene bevallige jonge dame, kort gerokt, sterk gedecolleteerd en zeer vrij in hare bewegingen.

En dan zijn er nog menschen die durven beweren dat de kermis geen opvoedenden en beschavenden invloed heeft!

Rotterdam.

CH. C. V. VERREY.

NOORDBRABANTSCHÉ ZEGELS.

III.

De volgende twaalf zegels zijn van schepenen van 's Hertogenbosch.

1. Het zegel van Mr. Martinus Moins.

Hij zat in den schepenster in 1574, 1575, 1591 en 1592.

Van 1580 tot 1582 was hij rentmeester.

Bij eene verklaring in het belang der gevluchte kloosterlingen van de abdij Tongerlo te 's Hertogenbosch

d.d. 16 November 1580 voor de schepenbank, zegt Moins bijna 39 jaren oud te zijn.

Hij was kapitein van het St. Sebastiaansgilde of schutterij van den Handboog en bekleedde ook het kerkmeesterschap der St. Janskerk.

Hij had gehuwd Johanna Wijnants van Resant, dochter van Jeronimus, schepen en raad, kapitein van het St. Christoffelgilde of schutterij der Kolveniers, en Cornelia Bloeymans Hendriksdr.

2. Zegel van Wellinus van Neynsel, schepen in 1335.

3. Zegel van Jan Neve.

Hij bekleedde het schepenambt in 1459.

4. Het zegel van Hendrik Noeden, schepen in 1457.

5. Zegel van Roelof Noppen.

Hij was verscheidene jaren stadsrentmeester en schepen in 1506 en 1512.

6. Zegel van Willem Oliviers van Berckhuysen.

Deze kwam in den schepenstoel in 1596, 1599, 1611 en 1612.

Hij was een zoon van Mr. Hendrik, een der oprichters van het Weeshuis, en Elisabeth Kemp.

Zijne echtgenoote, Anna van den Berghe, stierf 1 Januari 1604 en ligt begraven in de kerk te Oisterwijk.

Hij zelf verwisselde het tijdelijke met het eeuwige 24 Juli 1615 en rust bij zijne ouders in de St. Janskerk.

Tijdens het beleg der stad door prins Maurits in 1602 was hij luitenant bij de schutterij van den Ouden Voetboog.

7. Het zegel van Dirk van Os.

Deze nam zitting als schepen in 1434, 1448, 1453, 1461 en 1472.

De drie laatstgemelde jaren was hij president of voorzitter.

8. Zegel van Arnold Grotart van Os, schepen in 1451.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

www.libtool.com.cn

100

9. Zegel van Jan van Os.

Hij werd in 1475 tot schepen benoemd en was vele jaren rentmeester van het Clarissenklooster aan de Hinthamerstraat.

10. Het zegel van Goyaart Grotart van Os.

Deze bekleedde het schepenambt in de jaren 1487, 1491, 1495 en 1499.

11. Zegel van Willem van Os Willemszn., ridder.

Deze nam bijna veertig jaren deel aan het bestuur der stad.

Hij werd tot schepen benoemd in 1519, 1524, 1525, 1528, 1531, 1532, 1535, 1536, 1539, 1540, 1543, 1544, 1547, 1548, 1551, 1554 en 1555.

Van deze jaren was hij de laatstgemelde zeven president.

Hij trad van October 1529 tot die maand des volgenden jaars als stadsrentmeester op.

Bij den dood van Lambert Bogaert in 1526 werd hij meester van het Leprooshuis, in welk eereambt hij 30 Maart 1541 in Mr. Nicolaas van der Stegen een plaatsvervanger vond.

Van Os mocht in 1546 van keizer Karel V te Brussel den ridderslag onvangen.

Hij zag zich in Juli 1549 van wege de stad met Mr. Frans van Balen afgevaardigd naar Leuven bij de huldiging van Philips, prins van Spanje, als aanstaande heer der Nederlanden.

Bij het neerleggen der regeering door keizer Karel V en de overdracht der Nederlanden aan zijn zoon Philips op 25 October 1555 te Brussel was ridder van Os met Mr. Hendrik Bloeymans, heer van Helvoirt, schepen en Mr. Roelof Lokemans, pensionaris, van wege de stad tegenwoordig.

Deze verdienstelijke regent, lid der Lieve-Vrouwebroederschap, stierf in 1556.

12. Het zegel van Mr. Pieter van Os Pieterszn., schepen in 1552, 1553, 1556 en 1557.

Hij werd in 1535 secretaris ter vervanging van zijn vader, die dit ambt bijna veertig jaren bekleed had.

Hij nam deze betrekking waar tot hij 25 September 1551 Igram van Achelen als gasthuismeester opvolgde, welk ambt hij 25 Juli 1556 aan zijn opvolger Jan van Waelre Dirkszn. overdroeg.

In zijn plaats als secretaris werd 20 October 1551 Wouter Schellens benoemd.

Van Os was Zwanenbroeder der Lieve-Vrouwebroederschap en kwam in 1558 te overlijden.

CH. C. V. VERREYDT.

W. J. F. JUTEN.

IETS OVER DE KERKELIJKE GESCHIEDENIS VAN WAALWIJK.

VII.

oordat wij evenwel den verderen loop dezer zaak willen vervolgen, moeten wij ruim eene maand teruggaan en zeker geval beschouwen, waarmede de schoolmeester schijnbaar niets te maken had. Het was Zondag, den 12den Februari, tien dagen na den beruchten avond bij Antonie Borgmans. Juist had Cornelius van Rooyen zijne ochtendpreek gedaan en zich, vergezeld van de kerkeraadsleden Hendrik Hoekwater en Jan van der Ent, ouderlingen, en Philippus Verhagen, diaken, begeven naar de kerkekamer, om de armen-collecte te tellen en op te schrijven. Men wachtte of ook de kerkmeesters — naar ouder gewoonte — zouden binnenkomen, om hunne collecte onder de oogen des kerkeraads te tellen en aan te teekenen. Er verscheen echter geen kerkmeester. Men ging zoeken en vond de kerkmeesters (Jan David Werther, den vroegeren diaken, en Antonie Heermans, drossaard van Baardwijk) *in het choor in het geld bezig*. De predikant drukte

hun op 't hart, dat zij verkeerd deden met in een hoek van het kerkgebouw de kerke-collecte te tellen; dat het een blaam zou kunnen werpen op hun goeden naam; hij vermaande hen daarom in de kerkekamer te komen en het geld te tellen in het bijzijn van den kerkeraad. Te meer drong de predikant, omdat Jan van der Ent zeide, dat hij half geloofde *onder 't gelt een ducaat met het munt boven* gezien te hebben. Nu wete men, dat dit geld juist bestemd was om het tractemant van den organist te voldoen. De kerkmeesters sloegen de vermaning van den predikant in den wind, waarop deze zich o. m. de volgende woorden liet ontvallen: *dat men malkander wel voor eerlyke lieden erkende, maar indien zy met het kerkegelt zoo zouden willen handelen na hun welgevallen, men ze wel eens als kerkerovers zoude kunnen aanspreken, omdat ze het kerkeregt verkorten zouden.* Op deze nog al krasse, maar geen kwaad bedoelende woorden, liepen de beide kerkmeesters verwoed heen, onder het roepen van: *dat legge ik in kennis, dat de predikant daar gezegt heeft.* Deze bedreiging werd ook werkelijk ten uitvoer gebracht. Twee dagen vóór Paschen, op den 30sten Maart, werd door *notaris en getuigen uit naam van de twee regerende kerkmeesters een insinuatie gedaan aan het huis van Ds. van Rooyen: behelsende in substantie zekere prætense injurie door den predikant na hun voorgeven aan hun gedaan in de kerke alhier opt groot choor, op welke prætense injurie zy voldening eisten in præsentie van de leden van den kerkeraad of voor notaris en getuigen binnen den tijd van 8 dagen na de gedane insinuatie.* Den 3den April werden de beleedigde kerkmeesters door den schoolmeester geciteerd, om den volgenden dag, 4 April, op de kerkeradsvergadering te verschijnen, wanneer de predikant algeheele voldoening zou geven. Maar de beleedigden gaven Jan Volkerts deze boodschap mede: *als de Domini iets te insinueren heeft, dat kan hy schriftelijk door een exploteur in cas subject te pas komende laten doen.* Zij verschenen dus niet ter vergadering. Op deze

vergadering betuigde de predikant plechtig aan de aanwezige kerkeraadsleden, Jan van der Ent, Cornelis Coolhaas en Philippus Verhagen, *dat hy niets tot de kerkmeesters gezegt hadde, dan dat hem als predikant in sulk een geval paste, en niets anders voorgehad te hebben, als de kerkmeesters tot haaren pligt te doen wederkeren, met se als een vader te waarschouwen* De kerkeraad nam met deze betuiging volkomen genoegen, er tevens de geruststellende verklaring bijvoegende, dat, zoo de predikant voor het gerecht mocht worden gedaagd, zij, kerkeraadsleden, hem op de krachtigste wijze zouden steunen.

Dat deze ellendige geschiedenis in het nauwste verband stond met de vroeger medegedeelde veete tusschen de weduwe Jan Hermans c.a. aan den eenen kant, en den organist met den kerkeraad aan den anderen kant, bewijst de *Ordonnantie* van den drossaard Frederik Vliethoorn, d.d. 23 April. Bij deze *Ordonnantie* werden ouderlingen en diakenen bevolen *aan den organist Dominicus van der Hammen uit de kerke-gelden, ter haarder beicaring berustende, te betalen het vierendeel jaars tractement, 't gene de kerke aan den voornoemden organist verschuldigt is, en den kerkmeester Johan David Werther op des ondergeschrevens insinuatie en ordonnantie van dato den 17 deser te betalen wel had aangenomen, dog waar van hy egter op verschyde frivole uitvlugten tot nog toe is gebleven in gebreken.* De wanbetaling van den organist was klaarblijkelijk niets anders dan kleingeestige plagerij, die nog geruimen tijd aanhield. — Had ook de schoolmeester de hand in bovengenoemde zaken? Oogen-schijnlijk niet. Maar als wij artikel 17 van de handelingen des kerkeraads van 9 Juni (kerkvisitatie, waarop wij later terugkomen) lezen, dan blijkt het, dat op Jan Volkerts wel de hoofdschuld valt. Dat artikel luidt aldus: *Dat hy, Jan Volkerts, omtrent dien tijd heeft gegeven een zeer kwaadaardige attestatie gans strydig tegen 't getuigenis van den kerkenraad over zeker geval, rakende*

het tellen van 't kerkgelt op den 12 Febr: 1736, op welkers fundament de predikant scheen ingewikkelt te zullen worden in een proces van injurie, waarover zijn Eerw: tegenwoordig in 's Hage is. In dit artikel wordt wel niet met bepaalde woorden gezegd, wat de schoolmeester misdaan had, maar wij begrijpen er toch uit, dat hij den predikant in 't openbaar had beticht, dat deze de kerkmeesters voor dieven en schelmen had uitgemaakt. Ook is het haast zoo goed als zeker, dat de kerkmeesters door hem werden opgestookt en aangezet om den predikant ten val te brengen. Dit moge wat kras schijnen, maar het was toch een der hoofdbedoelingen van de vijanden des predikants. Zoo ver zou het evenwel gelukkig niet komen. Om te doen zien, hoe dit geschil verder verliep, kan ik niet beter doen, dan de volgende *Transactie*, die in de notulen van den kerkeraad van 17 Juni staat geregistreerd, hier af te schrijven:

Op huide, den 6 Juny 1736, compareerde voor my, Abraham Cortebrand, openbaar notaris, by den Ed: Hove van Holland geadmitteert, in 's Hage residerende, ter presentie van de getuigen naar genoemd: de heer Cornelius van Roojen, predikant in de gemeente van Waalwijk ter eenre, en de heeren Johan David Werther en Anthony Heermans Antz., byde kerkmeesters der gereformeerde kerke van Waalwijk voorn., ter andere zyde.

Te kenne gevende de tweede comparanten, dat sy, by requeste aan den Ed: Souverynen Raade en Leenhove van Brabant en Landen van Over-Mase gepresenteert, hebben voorgedragen, dat de eerste comparant in deze op den 12 Febr: laast lede, des voormiddags na het eindigen van de predicatie, zig niet ontzien heeft, terwijl de tweede comparanten bezig waren met het bezorgen der gedane collecte in de kerke tot Waalwijk voornoemt op het groot choor, ten bytze van de leden des kerkenraads en meer andere personen¹⁾, dezelve uitteschelden voor kerkrovers; op welk

¹⁾ o a. Jan Volkerts.

fundament dan was verzogt mandement in cas van injurie, en waarop by welgemelde Raaden en Leenhove was geordonneert een comparitie ten fine van accommodement jegens heden.

Waar jegens de eerste comparant heeft gedeclareert, dat zulks aan hem buiten verwagting was voorgekomen, nademaal dezelve de voornoemde tweede comparanten nooyt voor oncerlyke lieden verklaart nog erkent heeft, nogte als nog is erkennende, ofte van intentie is geweest hun te injurieren en in het voors: voorval van den 12 Febr: laast leden op het choor van Waalhoijk tzelve ook niet beoogt heeft te doen, en schoon dat de tweede comparanten of anderen contrarie mogten verstaan of gemeent hebben, de eerste comparant egter niet anders voorgelad heeft als om de natelling van 't gemelde gecollecteerde gelt te doen geschieden als bevorens en van ouds in de kerkekamer, ten overstaan van den kerkenraad, en ook alleen te hebben gezegt en gemeent, dat de tweede comparanten door het tellen van de gemelde gecollecteerde penningen op eene extraordinaire plaatse en buiten de presentie van den kerkenraad occasie zoude geven, dat een blaam op hunnen goeden naam wierde gelegd en dat deselve voor kerkrovers zoude kunnen worden aangezien, hebbende daardoor de eerste comparant maar alleen verstaan, dat het regt van den kerkenraad in dat doen door de tweede comparanten zoude worden ontnomen of verkort, gelijk de eerste comparant alle hetzelve in dier voege als nog is declarerende by dezen.

Te meer nademaal de eerste comparant is geïnformeert geworden, dat de tweede comparanten eenig ongenoegen door een lid van den kerkenraad waaren gegeven, waaromme dezelve tweede comparanten met de gecollecteerde penningen op een andere plaats zijn gegaan om dezelve te tellen: Dat de respective comparanten, considererende de onstigtinge, verwijderinge en proceduren en costen, die uit de voors: zaake en differenten stonden te rysen, en veel liever door een minnelijk verdrag de voorschreve zaake uit de werelt wilde helpen; zoo verklaarden de respective comparanten,

tot voorkominge van alle dezelve onlusten, door de vrinde-lyke tusschenspraake van den heer Frederik Vliet-hoorn, drossaart van Waalwijk voornoemt, in alle min en vriendschap te zijn verdragen, geaccordeert en getransigeert, zoo als dezelve verklaren by deze: Namentlijk dat de tweede comparanten zullen genoegen nemen, zoo als dezelve mede zijn doende by dezen, met het declaratoir van den eersten comparant hier voor gedaan; en nemen de tweede comparanten by dezen aan, op den voet als van outs gebruikelijk is geweest, de voors: gecollecteerde penningen te zullen tellen, gelijk de eerste comparant ook belooft de tweede comparanten in alle gelegentheden, soo veel in hem is, te willen main-tineren jegens alle insolenten en moylijkheden, die hun wegens de voors: zaake en hunne functie zoude mogen worden aangedaan; waar mede het voorschreve verzoek van mandement in cas van injurie zal komen te cessereren, soo als het zelve cesseert by deze. En dit alles onder verband als na regten, onderwerpende de comparanten hun dien aangaande speciaalelijk de judicature van den gemelde Rade en Leenhove van Brabant.

(Volgen de handteekeningen der twee getuigen en van den notaris).

Deze zaak had dus een gunstig verloop voor Ds. van Rooyen. Maar hoe liep het nu met Jan Volkerts af? Op denzelfden dag, n.l. 9 Juni, dat de predikant zich voor zijne in waarheid netelige zaak in Den Haag bevond, kwamen de gedeputeerden van de classis van 's Bosch te Waalwijk, om, zoo mogelijk, een einde te maken aan de buitensporigheden van den schoolmeester, die aller-wege ruchtbaar waren geworden. Het waren de heeren Gerardus van Midlum, Thomas Sprankhuisen en Clemens Keuchenius, predikanten te 's Bosch, Osch en Vucht. Jan Volkerts, natuurlijk ter verga-dering, gedagvaard, verscheen als een boeteling voor zijne rechters. Van al zijne slechte bedrijven — die in de notulen van den kerkeraad als *memorie* geboekt staan en vele bladzijden vullen — werd door de kerkeraadsleden

aan de gedeputeerden een volledig verslag gedaan; niets werd vergeten, maar ook niets werd onbeproefd gelaten om Jan Volkerts — door woorden van liefde en vergevingsgezindheid — in 't gemoed te treffen en hem tot bekentenis zijner fouten te brengen. Hij toonde eindelijk berouw en beloofde plechtig zich voortaan beter te gedragen. Onderstaande *acte*, opzettelijk door de gedeputeerden ter *registratie* in de notulen opgesteld, geeft een getrouw beeld van de verhouding der twistende partijen tijdens de verzoening:

Is ten verzoeken van de E: E: Broederen, leden dezer vergaderinge, binnen geroepen Jan Volkerts, kosten, schoolmeester etc. hier ter stede, den welken door opgemelde gedeputeerden op het aller ernstigste voorgehouden zijnde hoe grovelijk Jan Volkerts sig in een zeer onstigtelyke klijnagtinge van den predikant volgens duydelyke attestatien gebleken, mitsgaders aan oneerbiedige ongehoorzaamhijde aan den E: kerkenraad hadde schuldig gemaakt: Zoo is het dat hy, deze zyne misdaad belydende, daar hertelijk en opregt berou en leetwezen over heeft betuigt en vergiffenisse verzogt, belovende voorts sig in alle gehoorzaamhijde en eerbied tegens den heer predikant en de verdere heeren leden van den kerkenraad te zullen gedragen; voorts aannemende en belovende den predikant, zoo menigmaal zijn Eerw: op de combinatie gaat prediken, te zullen derwaars verzellen, en den dienst van lezen en zingen te zullen getroulijk waarnemen tot den tijd toe, dat door haar Ed: Mog: de heeren Raden van Staten door het gunstig verleen van eenig emolument als anders daar inne zal zijn voorzien. Waarop de Eerw: heeren leden van den kerkenraad hem op deze conditien de verzogte vergiffenisse goedertierenlijk hebben toegestaan, de partyen onderling de hand van broederschap toegerijkt, in christelyke liefde sig onderling verzoent en belooft hebben alle vorige geschillen hier mede te cyndigen. Nemende voorts de E: E: heeren Broederen en leden van dezen kerkenraad aan en belovende hem, Jan Volkerts, dit voorgevallene nooyt in 't kerkelyke of borgerlyke ten

kwade te zullen duyden. Hierop zijn de gedeputeerden over hunnen vredelievenden yver van de E. E. Broederen bedankt, en God gelooft voor den zegen, die Hy over dezen hunnen arbeid heeft gegeven, en werd hier mede deze zaak voor volkomen afgedaan gehouden.

(Volgen de handteekeningen der drie gedeputeerden).

Besoyen.

JOH. V. D. HAMMEN NZ.

ROUW- OF WAPENBORDEN EN GRAFMONUMENTEN IN DE ST. JANSKERK TE 's-HERTOGENBOSCH.

V.

Boven het laatste wapenbord hing dat van den Kolonel Schotte, die in den Bosch, zooals oude lieden aan van Heurn verzekerd hadden, woonde; hij stierf volgens het opschrift van dat bord 19 Januari 1683; er stonden de volgende kwartieren op:

Schot of Balweric	Wartlauw of Torrie
Lindsay of Dowail	Hume Lort Hume
Lindsay Lort Lindsay	Betoun of Balfour
Lundy of Balgoni	Lindsay Lort Lindsay.

Naast dit wapenbord hing dat van de vrouw van laatstgenoemden kolonel, Hendrina van Loon, overleden 13 Januari 1681; de kwartieren op dat bord waren zonder namen, doch zij waren dezelfde als die, welke op hare grafzerk in de St. Jan staan; daaruit blijkt, dat haar man Walter Scott heette en dat de kwartieren van haar rouwbord de volgende waren:

Van Loon	Van Swieten
Pyll	Naeltwijk
Ray	Borselen
Kocoop	Oem van Wijngaarden.

Op hare grafzerk is haar wapen met dat van van Swieten gekwartelleerd.

Dit waren dan de wapenborden, welke volgens het handschrift van van Heurn in het hoogkoor der St. Jan hingen; dat koor moet wel zeer vol geladen zijn geweest met wapenborden, daar toch, behalve de wapenborden der overledenen, daarin, zooals wij reeds zagen, ook nog hingen die van de ridders van het Gulden Vlies en van Philips II en aartshertog Albert, maar ongetwijfeld zal dit prachtig gebouwde koor door al die veelkleurige wapenborden, waaronder zeker vele goed uitgevoerde waren, een verrassend schoonen aanblik opgeleverd hebben, zooals men thans nog in menig Engelsche kerk te genieten krijgt. Toen de Protestanten uit het koor de versierselen van den Katholieken godsdienst grootendeels verwijderd hadden, konden zij het wel niet beter opluisteren dan door daarin de wapenborden der aanzienlijke dooden te hangen.

In het kruis der St. Janskerk hingen de navolgende wapenborden:

tegen den zuidoostelijken pilaar dat van eenen van Bellinkhave met deze kwartieren:

Bellinkhave	Voerst
Travelman	Weese
Averhagen	Kamphuis
Pesie	Stucke.

Obiit 10 Juni 1634. ¹⁾

Verder hingen in het kruis der kerk vele wapenborden der familie Storm van 's Gravesande ²⁾; van Heurn vermeldde daarvan maar enkelen omdat op de overige dezelfde kwartieren voorkwamen.

Het eerste daarvan, dat hij beschreef, is dat van Laurens Storm van 's Gravesande, controleur der convoien en licenten en schepen van den Bosch, overleden 24 October 1686; daarop stonden deze kwartieren:

¹⁾ Vermoedelijk Johan Hidde van Bellinkhave, die in of voor 1634 overlijdt. Zie v. Doorninck Geslachtkundige Aantekeningen, bldz. 39. Red.

²⁾ Men zie over deze familie Herald. Bibliotheek 1873, blz. 121 en vlgd.

's Gravesande	Swaanswijk
van der Dussen	Visser.

Zijne vrouw was Isabella van Heurn, dochter van Otto van Heurn, hoogleeraar in de geneeskunde aan de Hooge School te Leiden, die hem schonk een zoon Dirk Storm van 's Gravesande, welke presidentschepen van den Bosch werd en 10 November 1716 overleed; op het wapenbord van dezen, hangende als voorzeggd, stonden deze kwartieren:

's Gravesande	van Heurn
van Swaanswijk	van Swaanswijk
van der Dussen	Beyer van Boppaert
Visser	Visser.

Deze Dirk Storm van 's Gravesande had tot vrouw Josina Blom, overleden 6 November 1724, dochter van mr. Nicolaas Blom, schepen van den Bosch. Haar wapenbord hing naast het zijne met deze kwartieren:

Blom	Kien
Bastingius	Verwey.

Hun zoon Pieter Storm van 's Gravesande, schepen van den Bosch, overleden 28 October 1725, had aldaar zijn wapenbord ook hangen, met deze kwartieren:

's Gravesande	Blom
van Heurn	Bastingius
Swaanswijk	Kien
Swaanswijk	Verwey.

Het wapenbord zijner eerste vrouw Alpheda Louisa van Luchtenburg, overleden 13 Mei 1711, dochter van Jonathan van Luchtenburg, secretaris der Staten van Utrecht, hing naast het zijne; daarop stonden deze kwartieren:

Luchtenburg	de Marez
de Paauw	Trip
de Paauw	Baron
van de Voort	Hoefslager.

Tegen den Zuidwestelijken pilaar hingen in het schip

der kerk de wapenborden van de familie Focanus; daarop stonden geene kwartieren, behalve op dat van Deliana van Lanschot, overleden 6 Maart 1677, de huisvrouw van Frans Focanus, landdrost van de Meierij van den Bosch; deze kwartieren waren:

Lanschot	Kraayestijn
van den Bogaert	Beveren
Lanschot	van Nes
Boots	Oem.

In het Zuidelijk eind van het kruis der kerk (ik geef hier letterlijk de benaming van van Heurn weder) hingen de navolgende wapenborden van het geslacht Becx:

het eerste was van eene Becx, die met een J^{or} van Eyndhouts gehuwd was; zij overleed 2 Augustus 1659 en had neven haar wapen deze kwartieren staan (of hangen?) ¹⁾:

Becx	Sweerts
Straalen	Bruheze.

het tweede was van eenen J^{or} Becx, die 10 Mei 1665 overleed; hierop stonden deze kwartieren:

Becx	van de Water
Thelens	van der Cammen
Berthout	Kemp
Gemert	Tengnagel.

het derde was van eenen J^{or} Becx, die 18 Juli 1665 stierf; hierop bevonden zich de navolgende kwartieren:

Becx	Eynhouts
van de Water	Straalen
Thelens	Sweerts
van der Camme	Bruheeze.

het vierde was van Josina Gerarda Becx, over-

¹⁾ Als de kwartieren naast het wapenbord hingen, dan zullen zij bij een schoonmaak door elkaar geraakt zijn, want niet een J^{or} van Eyndhouts, huwde met eene Becx, maar wel huwde J^{or} Adolf Becx met Ida van Eyndhouts, wier moeder eene van Straalen, terwijl dezer moeder eene Sweerts was.

leden 27 April 1702, die met J^{or} Daniel van der Meulen gehuwd was; daarop kwamen deze kwartieren voor:

Becx	van Eynhouts
van de Water	van Straalen
van der Camme	Sweerts
Tengnagel	Eyck.

het vijfde was van een zoon van genoemde echtelieden van der Meulen, die 6 Maart 1707 overleed, (denkelijk J^{or} Jacobus Bonaventura van der Meulen); naast zijn wapen stonden deze kwartieren:

van der Meulen	Zegers	Becx	Thilens
van der Horst	Liefkens	van Eynhouts	van Eynhouts
de la Faille	de la Chapelle	van de Water	v. der Camme
Gerardi	de Greeff	van Straalen	Sweerts.

Niet ver van deze wapenborden hing dat van Filippina van Blankevoort, weduwe van Ds. Daniel de Lobell, eerst predikant te 's Hertogenbosch, daarna te 's Gravenhage; zij overleed 24 October 1714 en had op haar wapenbord deze kwartieren staan:

Biankevoort	de Groot
van Varik	Croesing.

In de Hooge of Lieve Vrouwe kapel hingen de navolgende wapenborden:

een ter gedachtenis van J^{or}. Jan Roelof baron van Dongen, kommandant van 's Hertogenbosch en 10 Februari 1760 overleden; op dat bord stonden deze kwartieren:

van Dongen	ten Bussche	Loen	Monster
van Echten	Welvelde	Welvelde	Warmelo
Rechteren	Monster	Loe	Piek
Voorst	Monster	Rengers	Sloet.

Daaronder bevond zich dit opschrift:

De Hoogwelgebooren Heer Jan Roelof Baron van Dongen, Luitenant Generaal van de Infantery, Collonel van het Battaillon van Orange-Drenthe, Ritmeester van een Compagnie Cavallerie in het Regiment van den

Generaal Majoor Graave van Rechteren en Commandeur der Hoofdstad 's Hertogenbosch, sterft den 10 Februari 1760.

Naast dit wapenbord hing westwaarts dat van Willem Benjamin de Guy, zonder kwartieren doch met het volgende opschrift:

De Hoogwelgeboore Heer Willem Benjamin de Guy, in leven Luitenant-Generaal en Collonel van een Regiment Infanterie ten dienste van den Staat der Vereenigde Nederlanden en Commandeur der Stad 's Hertogenbosch en onderhoorige Forten, sterft den 22 Januari 1755 in het 76e jaar zijns onderdoms.

Tegenover dit laatste wapenbord hing dat der eerste vrouw van eenen ¹⁾ van Keppel, hoog- en laagschout der stad en meierij van den Bosch en heer van Peckedam en Olt-oelde; zij was uit het geslacht van Lynden en had op haar wapenbord deze kwartieren staan:

Lynden	Besten	Welderen	Giessen
Delen	Oldenbarneveld	Druten	Rijmsdijk
Lynden	Wilach	Colenberg	Utenengh
Appelthorn	Herwaarden	Roorda	Loo.

Hieronder stond het volgende:

De Hoogwelgeboore Vrouwe Cornelia Mechteld Baronesse van Keppel gebooren Baronne van Lynden van de Park, Vrouwe van de Pekkedam en Old Oelde.

Obijt 5 April 1707.

In dezelfde kapel hingen verschillende wapenborden der familie Tulleken ²⁾; daar sommigen dezelfde kwartieren hadden, zoo beschreef van Heurn daarvan maar enkele en wel:

dat van eene de Leeuw, weduwe van Rutger

¹⁾ Johan Rabo van Keppel, overl. 23 Juni 1733 in den Haag. Red

²⁾ Men zie over deze familie Herald. Bibliotheek 1881 blz. 34 en vlgd.

Tulleken, president-schepen van den Bosch; daarop stonden deze kwartieren:

De Leeuw	Beverwijk
Van Loeve	Beverwijk
Malsen	Neck
Vosterman	Loydinck.

Obiit 12 Junii 1687.

(Wordt vervolgd).

's Hertogenbosch.

A. v. SASSE v. YSSELT.

GRAFKELDERS TE BRED A.

Juff^e Cornelia Heyblom, Sr Pieter Heyblom en Juff^e Anna Tresia Perquin, Kint, kints kinderen van Juff^e Willemina Buys Laest wed^e van Adriaen Swera en Sr Nikolaes Nuyts als in huwelyck hebbende Juff^e Dingena Brouwers en Juff^e Antonetta Brouwers K^{rn} van Pieter Brouwers en Catarina Buys, eghte luyden, hebben haer begraefplaats leggende aen de oostzyde van den omgangk recht over het werckhuys aldaer, overdeekt met Een Sarc.

Modo Nikolaes Nuyts In qual^t als Test^{re} Erffgen. van sijn huysr. Dingena Brouwers gepass^t voor den Not^s Adriaen Waelwijck den 23 Sept^b 1749 die Erffgen. was ab intestato van haer-suster Antonetta Brouwers het part als hier voorn.

Modo Berbera Nelst geinstitueerde Erffgenaeme van derselver overleedene man bij testament gepasseert voor den Notaris Johannes Hendrikus Roelants en Getuigen alhier in dato 4 Augusty 1770.¹⁾

¹⁾ Zie Navorscher XXXI, pag. 164 - 165.

Ove:luidingen: overl. 4 Mey begr. 8 Mey 1687 de vrouw van Hendrick Heyblom.

overl. ? Nov. begr. 9 Nov. 1694 Johannes Heyblom.

overl. 3 Meert begr. 5 Meert 1695 Pieter Heyblom.

overl. 13 Jan. begr. 16 Jan. 1685 de vrouw van Hendrik Heyblom.

D'Heer Petrus van Beeck, Raedt en Rent^r van het Keyzerlijck Stijft Thoorn cum suis, hebben haer begraefst-plaets leggend in het Cruys choor van de omgangh vooren omtrent het hoogh Choir, aghter de banck van de heeren van de magistraet overdeekt met Eenen Sarck waerop uytgehouwen staet De Graefstplaets van Juff^e Adriana Gerarts De Roy wed^e van de heer van Beeck out 70 jaeren sterft den 13^e Mey 1667 ende de heer Petrus van Beeck in sijn leven was Meyer, Rentmeester en Stadthouder van de Leenen van het graefstelijck Stijft Thoorn oudt 66 jaeren en sterft den 14 Aug. 1685.

Is volgens resolutie van haer Ed. Aghth. in dato den 4^e Mey 1752 vervallen aan de groote kerck alhier. ¹⁾

Dhr Rent^m Petrus van Beeck cum suis voors. hebben nogh haer begraefstplaets Leggende nede als voor over het voors. Gruft, overdeekt met Eenen Sarck, waarop uytgehouden staet Sepulture van de heer Joaⁿ de Bruyn in sijn leven was Meyer, Rentmeester en Stadthouder van de Leenen van het H: G: Stijft Thoorn sterft den 23 September

overl. 7 Febr. begr. 10 Febr. 1669 de huysv. van Leendert Heyblom.

overl. 24 Sept. begr. 27 Sept. 1678 Adam Heyblom.

overl. 8 Meert begr. 12 Meert 1663 Michiel Heyblom.

27 Juny Joris Brouwer.

6 Nov. 1624 de huysv. Julius Brouwer(s).

2 Meert 1617 Jan Alsten (?) Brouwe.

De familie Nelst kwam ook te Roosendaal voor, waar o. a. een harer leden secretaris was.

¹⁾ Zie Navorscher XXXI, pag. 332.

Overluidingen: Van Beeck, zie „Taxandria“ IV, 68 en VI, 116 en 117.

begr. 20 Sept. 1687 Maria de Rooy, uit de stad gebracht.

overl. 19 Meert begr. 22 Meert 1692 de wede van Joris de Roy.

overl. 25 Febr. begr. 28 Febr. 1669 Anneken Mathysen van Rooy.

overl. 28 Juny de Heer Adet de Rooy, te Tilburg h. begr.

begr. 17 Oct. 1651 Jan Janssen de Roy.

begr. 10 Febr. 1695 Jan van Roy.

1676, *Juffr^e Beatrix van Sorgen* in haer leven was huysvrouwe van de heer *Joannes de Bruyn* sterfft den 28 October 1665 en *Juffr^e Cornelia De Bruyn* hunne eenige doghter in haer leven huysv^e van de heer *Petrus van Beeck* sterft den 5 November 1665. ¹⁾

Is volgens resolutie van haer Ed. Aghtb. in dato den 4^e Mey 1752 vervallen aen de groote kerck alhier.

D'Heer Cornelis van de Leur, en desselfs descendenten hebben haer begraefstplaats leggende in het Cruyschoor aen de pilaer op de noortsyde van het gestoelte van de heeren van de magistraet, overdeekt met eenen Sarck waerop uitgehouwen staet

Aert Jan Rietmakers schepen deser stadt met
Jacomijntje Michielse sijn huysvrouwe, nogh

Aert Janssen Rietmakers en *Margareta de Quintal* ende *Lucia Rietmakers*, *Maria Rietmakers*, *Elisabeth Rietmakers*. ²⁾

De *K^rn* en *Erfgen. van Dhr en Mr Martinus Gerardus Sprongh* en de *K^rn* en *Erffgen. van Dhr en Mr Gerardus Fransiscus Montens* hebben haer begraeffplaats leggende in de buyck van de kerck onder de stoelen aen de noortsyde tusschen oft tegens de tweede pilaer van de westkant te reecken, overdeekt met eenen Sarck waarop uytgehouwen staet; hier leydt begraven *Augustijn Wils* in sijn leven *Borgemeester* en *Schepen* deser stad *Breda*, sterft den 5 April 1631 ende *Maria Zips* sijn huysvrouwe sterft den 29 September 1625 met haere kinderen. ³⁾

¹⁾ Overluidingen de Bruyn zie „Taxandria” II 173.

²⁾ Zie Navorschor XXXI, pag. 331.

Overluidingen v. d. Leur zie „Taxandria” VI, 19.

overl. 27 Jan. begr. 31 Jan. 1662 *Adriaen Quintal*.

overl. 6 Jan. begr. 9 Jan. 1672 *Anthony Quintal*.

begr. 31 Mey 1603 *Mr Michielen* huysvrouwe.

begr. 13 April 1697 *mr Michiel hovenier* in *Valckenbergh*.

³⁾ Sprongh zie „Taxandria” VI, 16 en X, 202.

Overluidingen *Wils* zie „Taxandria” II, 170.

„ *Montens*, zie „Taxandria” IX, 65.

8 April 1631 de *burgemeester Wils*.

De K^{rn} en Erffgen. van Dhr en Mr Gerardus Ignatius van Dunne hebben haer begraefplaats Leggende in de Buyck van de kerck over de Preekstoel, waerop Leght Een Sarck, en daer op uytgehouden soude moeten staen Cornelis van Putten ende Anna van Putten 4 April 1645. ¹⁾

Is volgens resolutie van haer Ed. Aghtb. in dato de 4^e Mey 1752 vervallen aen de groote kerck.

Volgens resolutie van de heeren van de Magistraat deser stadt Breda in date den 31^e July 1741 is verklaert vervallen te sijn aen de groote kerck Een kelder van d'heer van Erp leggende voor het gestoelte van Dheer Commandeur in de buyck van de kerck.

Cornelis van Ertrijck en desselfs K^{rn} en descendenten hebben haer begraefplaats leggende aan de Oostsyde in de midden van de buyck van de Kerck, overdeekt met Een Sarck waerop gelegen heeft eenen koperen plaet soo groot als de serck was. ²⁾

Johan Babtist van der Loght en sijn familie hebben haer begraefplaats in den omganch van 't Cruys Choir naest de suytdeur, tegrns de seydoorpel van het hoogh Choir, overdeekt met Eene Sarck waerop in de midde staet uytgehouden Een kelck. ³⁾

¹⁾ v. Dunne, zie „Taxandria” VII, 60 o.v.

²⁾ Overluidingen: overl 19 Febr. begr. 24 Febr. 1687 Maria van Ertrijck.

begr. 21 Sept. 1587 Dingna
dr van Cornelis van Ertrijcq.

overl. 1 April begr. 4 April 1681
Elisabeth van Ertrijck.

20 Mey 1626 uitvaert van Lijnt-
ken van Ertrijck.

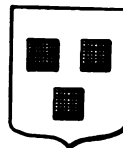
overl. 18 Dec. begr. 21 Dec. 1689
juffrouwe van Ertrijck.

overl. 1 Aug. begr. 4 Aug. 1662 Cornelia van
Ertrijck.

Over deze familie van Ertrijck ben ik steeds bezig mijne
aanteekeningen te completeeren. Red.

³⁾ Zie Navorscher XXXI, pag. 242.

Overluidingen: v. d. Loght, Zie „Taxandria” VIII, 134.

v. Ertrijck

Is volgens resolutie van haer EdAghtb. in dato den 4^e Mey 1752 vervallen aen de groote kerck alhier.

Johan Babbist van der Loght en sijn familie hebben haer begraefstplaets Leggende in den omganch aen de suytsyde over de sitplaets van de weeskinderen overdeekt met eenen Sarck waerop uytgehouden staet Dingeman van der Loght Borgemeester deser Stadt.¹⁾

Is volgens resolutie van haer EdAghtb. in dato den 4^e Mey 1752 vervallen aen de groote kerck alhier.

Antony Wittens, heeft sijn begraefstplaets in de buyck van de Kerck Leggende reght onder de pyppen van den o'gel overdeekt met Een en Sarck waerop uytgehouden staet, Drie boenders.²⁾

Is volgens resolutie van haer EdAghtb. in dato den 4^e Mey 1752 vervallen aen de groote kerck.

D'heer en Mr Bernard Decker ad^t alhier heeft sijn begraefstplaets Leggende in den uytganch aen de noortsyde van de kerck besyde de backers Choir overdeekt met eenen Sarck waerop staet uytgehouden:

Sepulcrum Petrii Adriani Deckers, et ejusdem familie.³⁾

Floris Meyers cum suis hebben haer begraefstplaets Leggende in het Cruys Choir, besyde de banck van de heeren van de Magistraet aen de noortsyde overdeekt met Een en Sarck, waerop uytgehouden staet Een en Kelck.⁴⁾

¹⁾ Zie Navorscher XXXI, pag. 242.

²⁾ Overluidingen: overl. 19 Febr. begr. 22 Febr. 1685 Hendrik Wittens.

³⁾ Overluidingen: begraven in de Marckendaalsche kerk 5 Aug. 1648 Mayken Peeter Deckers.
begraven in de Marckendaalsche kerk 3 Juni 1632, Adriaen Pe(t)er Deckers.
begr. 29 Nov. 1628, Laureys Peeter Deckers.
Overl. 24 Oct. begr. 27 Oct. 1661, Cornelis Deckers.

⁴⁾ Overluidingen: overl. 15 Nov., begr. 18 Nov. 1686 Jan Meyers.
overl. 9 Aug., begr. 12 Aug. 1687 Jacob Meyer.
begr. 11 Maart 1658 Capiteyn Rogier Meyers.
overl. 23 Oct. begr. 29 Oct. 1691 de huyscr. van Otto de Meyer.

Juff^e Maria Gerarda van Ryckevorssel, wed^e wijlen Dhr Johan Vermeulen, heeft haer begraeffenisse Leggende in den omgangh van de kerck aen de noortsyde, onder de bancke van Dhr^{en} Ad^{ten} en Pro^{rs} beseyde de Prince Stoel, overdeekt met een serck. ¹⁾

Modo mede Cornelis Wiercx Not^s en pro^r alhier.

15 Nov. 1619 Willem van Meyert.
overl. 26 April begr. 29 April 1669 de huyscr.
van de heer Schepen Mayers.

overl. 17 Nov. begr. 20 Nov. 1662 de huyscr.
van de heer Meyers.

begr. 22 Dec. 1625 Cuppellaen Maior.

begr. 10 Maart 1652 Cornelis Meyers.

overl. 11 July, begr. 14 July 1670 de Heer out
schepen Johan Mayers.

2 Aug. 1652 de huyscr. van Jan Meyers

¹⁾ Overluidingen: Vermeulen zie „Taxaudria” IX, 66.

overl. 29 Mey begr. 3 Juny 1687 de huyscr.
van de Hr out Capiteyn van Ryckevorsel.

begr. 29 Mey 1657 Jan Wouters van
Ryckenvorssel.

begr. 26 Nov. 1656 Cornelis van Rycken-
vorssel.

overl. 3 Dec, begr. 6 Dec. 1688 Jof^e Maria
Roelants wed. Sr Johan Wouters van
Ryckenvorssel.

28 Nov. 1639 Jan Franssen van Ryckevorsel.
overl. 19 Dec. begr. 21 Dec. 1677 Jenneken
van Ryckevorssel.

overl. 1 Nov. begr. 2 Nov. 1662 Marten
Wouters van Ryckenvorssel.

overl. 10 Oct. begr. 13 Oct. 1663 Franchois
van Ryckevorssel.

begr. 1 Oct. 1655 de dochter van Jacob Wou-
ters van Ryckevorsel.

4 Sept. 1625 de soon van Franchois Cor-
nelis van Ryckevorsel.

overl. 1 Meert, begr. 4 Meert 1680 Mariken
van Ryckevorssel.

overl. 2 Nov. 1689 de soon van Augustijn
van Ryckevorssel.

11 July 1641 Frans Cornelissen van
Ryckevorssel.

*Jacobus Faes heeft syne begraefstplaets Leggende by het gestoelte van de Magistraet aen de eerste Pilaer, overdeekt met eenen Serck.*¹⁾

Is volgens resolutie van haer EdAghlb. in dato de 4^e Mey 1752 vervallen aen de groote kerck.

D'heer Johan Roelants Rent^m van de groote kerck en Thienraede en weesheer alhier, heeft sijn graftplaets ofte kelder Langk 10 en breed 8 voeten dus 't samen 80 voeten buytenwercks gelegen aen de noortsyde van de groote kerck alhier tegens over de Predikstoel in het midden van de pandt by ofte omtrent den vijfden pilaer van thoern aft te reekenen, volgens veste in dato den 5^e October 1741.

*Modo Juff^e Antonetta Massa wed^e en Testamentair Erffgen. van haer voors. man Dhr Johan Roelants gepasseert, beslooten en gesubschreeft doer den Not^s Jacob Johan van de Laer op den 8 Aug. 1729 en geopent door den selven Not^s alhier den 4^e October 1745.*²⁾

Volgt Register der overgebragte graeven leggende in de kleyne kerck genaemt het Marckendael.

Utrecht.

L. J. KUYCK.

overl. 13 April begr. 16 April 1692 de vrouw van Dirck Wirckx.

overl. 24 Aug. begr. 27 Aug. 1674 de huysvr. van Franchoy's Wiericx.

overl. 15 Meert begr. 19 Meert 1671 de huysvr. van Jan Wirckx.

overl. 12 Dec. begr. 15 Dec. 1667 Michiel Wirckx.

¹⁾ Zie Navorscher XXXI, pag. 164.

Overluiding: begr. 26 Jan. 1620 Mr Lucas Faes.

²⁾ Overluidingen: overl 25 Febr. begr. 3 Meert 1684 Sr Gosewien Roeylants.

overl. 3 Dec, begr. 6 Dec. 1688 Jose Maria Roelants wed. Sr J. W. v. Ryckenvorsel.

overl. 22 Nov. begr. 25 Nov. 1684 de vrou van Pieter Roelants.

overl. 27 July begr. 30 July 1669 Sr Johannes Roelants kerckm^r

DE H. LEONARDUS VAN VECHEL.

(Met een plaat).

n een paar der vroegere jaargangen van „Taxandria” is over de afkomst van den H. Leonardus van Vechel, een van de Martelaren van Gorinchem, heel wat medegedeeld.

Op het voetspoor, door onzen geachten medewerker, den heer Hezenmans, aanvankelijk gevolgd, werd in den eersten jaargang reeds door pater Allard en pastoor van Wintershoven zijne afkomst afgeleid van de Bossche regeeringsfamilie van denzelfden naam en werden verschillende aanzienlijke familiën in verband gebracht met den bekenden heldhaften martelaar.

Zelfs bleek van eenig meeningverschil tusschen pater Allard en de Redactie van „Taxandria” over de wijze, waarop deze laatste het wapen der van Vechels had geblasoneerd als „van zwart met een zilveren rood gekroonden en getongden leeuw”, ofschoon wijlen professor Alberdingk Thijm in „de Dietsche Warande” van een „zilveren, rood gekromden” leeuw had gesproken; terwijl pater van den Elsen — wiens onafgebroken en vruchtbaar ijveren in het verbeteren van den toestand en de toekomst van den landbouwer hem, helaas! thans geen oogenblik meer tijd laat, om zich nog met de

begr. 5 Nov. 1619 Jenneken Aerts van Laer.

begr. 6 Juny 1649 Adriaen Cornelissen van de Laer.

overl. 18 Oct., begr. 21 Oct. 1683 Willemijntien van Laer.

overl. 6 Oct., begr. 10 Oct. 1684 de dochter van St. Antonie van (de) Laer.

overl. 15 Jan., begr. 20 Jan. 1696 Jacobus van de Laer.

overl. 25 Dec., begr. 29 Dec. 1671 Anthony van de Laer.

overl. 8 July begr. 11 July 1672 Jenneken Cornelis van Laer.

historie en het verledene te bemoeien — meer licht kwam ontsteken.

In het belangrijk artikel, waarmede Jhr. Mr. A. F. O. van Sasse van Ysselt den negenden jaargang van „Taxandria” opende, stelt deze vruchtbare en nauwgezette historicus vast, waar wij te 's-Hertogenbosch de woning hebben te zoeken, waarin de latere pastoor van Gorinchem, die in 1572 te Brielle den marteldood stierf, het levenslicht aanschouwde ¹⁾.

Vermoedelijk — ik zou haast zeggen blijkbaar — had geen dezer heeren kennis genomen van of genoegzaam aandacht geschonken aan het hoogst belangrijk en zeer gedocumenteerd artikel, door den heer Hezenmans aan de familie van den geloofsheld gewijd in „De Katholiek” van 1889 ²⁾. Daarin komt de geleerde schrijver tot de conclusie, dat er twee familiën van Vechel bestonden in de oude hertogstad, beide deftig, ofschoon in stand tamelijk verschillend: eene schepenfamilie, en eene, die het kaarsenmakersambacht uitoefende.

De heer Hezenmans beschouwt beide familien als takken van een stam; ofschoon hij daartoe tot heden geen bewijs kon vinden.

De filiations door hem opgezet zijn deze:

De schepenfamilie.

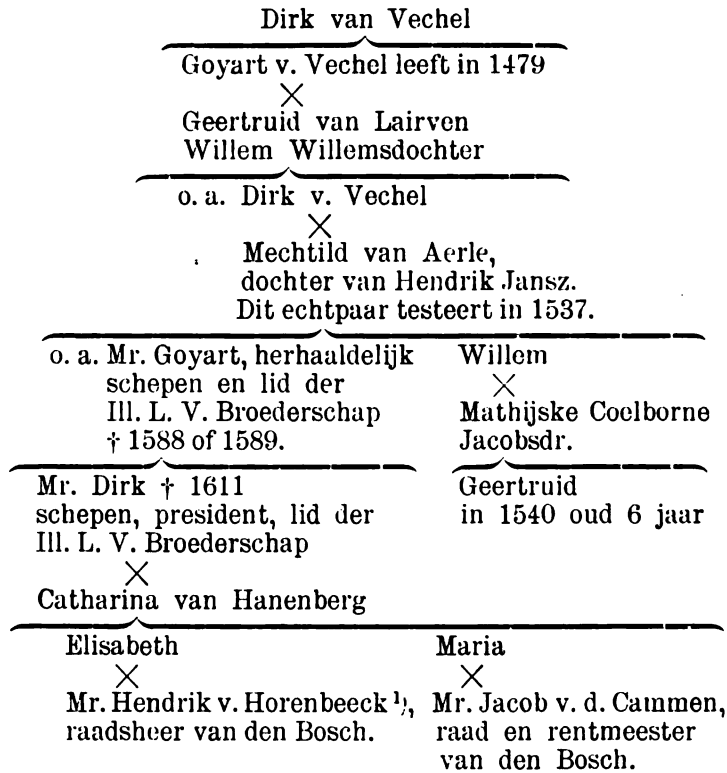
Beert van Vechel

Dirk van Vechel

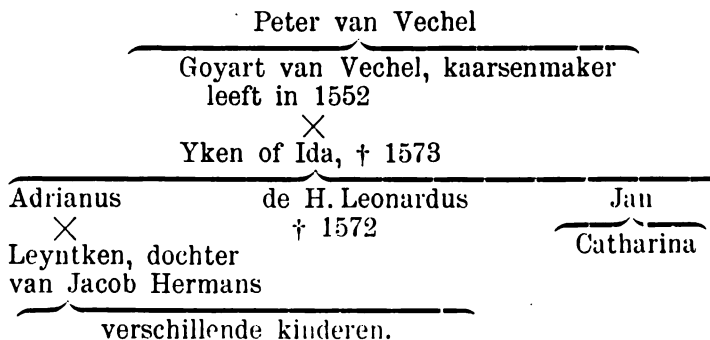
¹⁾ Een latinist maakte ons de opmerking, dat de woorden *e regione domus de Postula*, voorkomende in de akte van 1564 (Taxandria IX, 32, r. 25 v. b.) moeten vertaald worden door: *tegenover* het huis van Postel en niet door „*in de richting van het huis van Postel*”: Jhr. v a n S a s s e, ofschoon zich dan op een verkeerd uitgangspunt plaatsende, kwam echter toch tot een goed resultaat.

Red.

²⁾ Deel 96, blz. 121 e. v.

De kaarsenmakersfamilie.

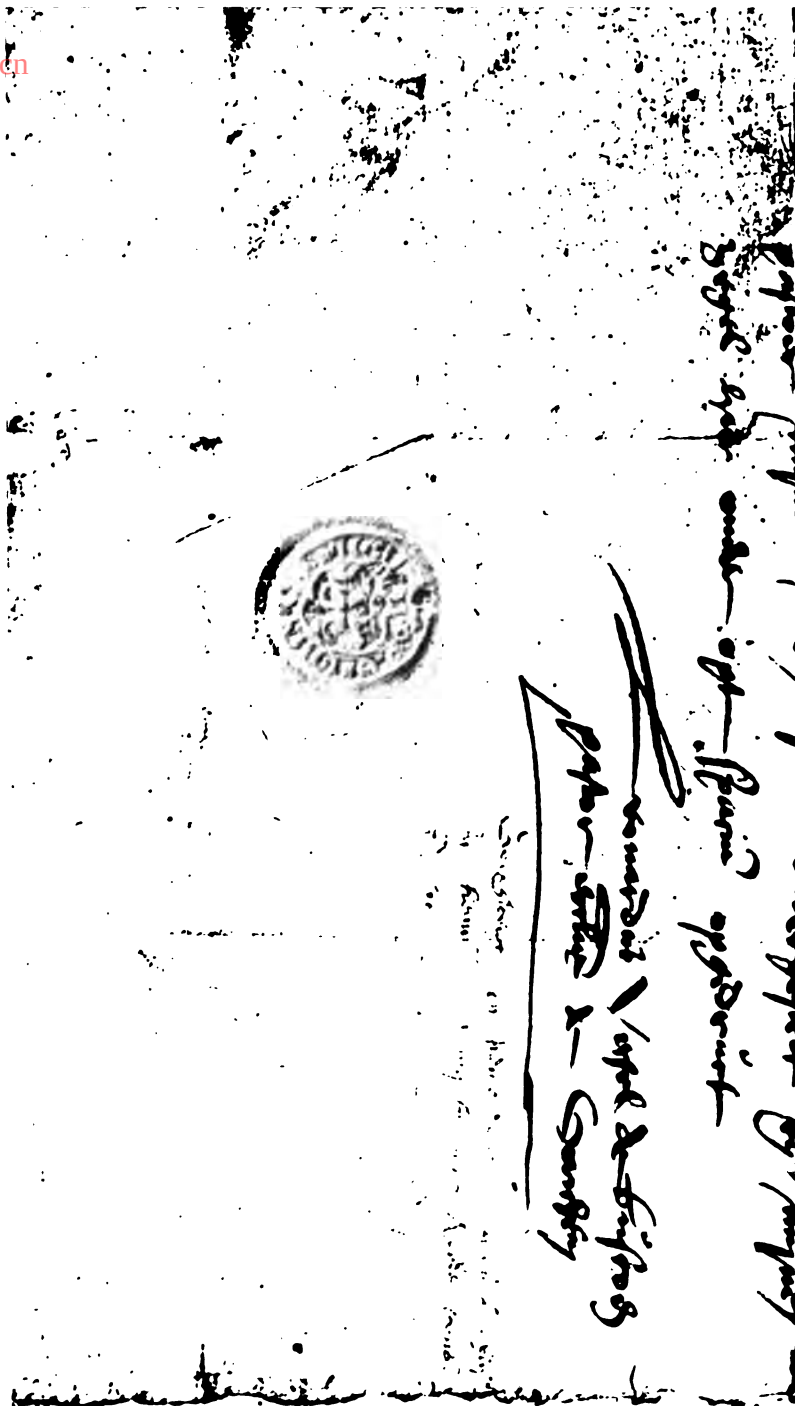

Uit niets is op te maken, dat beide familiën iets met

¹⁾ Zie „Taxandria” VI, 36.

www.libtool.com.cn

2000

HANDSCHRIFT VAN DEN H. LEONARDUS VAN VECHTEL.

Op'ing the scientific April a'c'ly up by
Held remarks was my first least Vagel Vagel
Koffie police as last Gough, the original master
Council Day! Always possible by Vagel, by the
purchasing a all out long. 8000 Vagel by Gough
the Vagel for Vagel, by the Vagel, by the Vagel
Gough by the Vagel. Gough's Gough is Vagel for
Vagel with paper Vagel, all out the Vagel
by Vagel of Gough by Vagel, as the
up by the Vagel was my by Gough Gough
Gough by the Vagel Gough Vagel of
Gough Vagel Gough out Vagel, and my Vagel
for Vagel Vagel K Gough for Gough
Gough Vagel Vagel Gough Vagel Gough

www.libtool.com.cn

el
is
v
e
e

elkaar gemeen hebben; de naamsovereenkomst alleen is een zeer flauwe aanwijzing, doch die naam is afgeleid van een aanzienlijk dorp, nabij den Bosch gelegen, en wel meerderen in de hoofdstad der Meyerij zullen er hun naam aan hebben ontleend.

De heer Hezemans deed echter in het aangehaalde opstel te niet de veronderstelling, waarvan de Eerw. heeren Allard en van Wintershoven in hun reeds aangehaald artikel waren uitgegaan, dat n.l. de schepen Mr. Goyart van Vechel en de pastoor van Gorinchem broeders waren.

Thans komt ook het wapen, door den martelaar in zijn zegel gevoerd, ons nog versterken in het denkbeeld, dat geen verband is te zoeken tusschen de beide familiën van Vechel.

Voerden de schepenen den zilveren leeuw in zwart, de pastoor van Gorinchem voerde een weegschaal op een standaard en deed het schild vasthouden door de figuur van een engel, gelijk men dat oudtijds veelal bij de wapens der lagere geestelijken vindt, wien de krijgshaftige helm boven het schild niet zou gepast hebben, en die evenmin den hoed met kwasten voerden, welke meer een voorrecht is aan de prelatur verbonden.

Dit zegel, waarvan hier eene afbeelding plaats vindt, is gedrukt op een doorden H. Leonarduseigenhandiggeschreven verklaring van den volgenden inhoud, waarvan een trouwe reproductie, eenigszins verkleind, mede hierbij den lezers wordt aangeboden.

„Op huyden den twintichsten April 1617 acht ende tsestich compareerde voer my heer Leonart Vechel van den bossche pastoor der stadt Gorichem die eerzaeme meester Cornelis van Alcmaer priester ende verclaerden by sijn priesterschap als dat Jan Dobben Willemszn. sijn biecht hier voermaels tot versceyden tyden tegen hem gesproken heeft ende hy sijn biechtvader geweest is voerts

soe verclaer ick pastoer voersz. als dat denselven Jan Dobben opt hoochtijt van Pacsschen aº XVc acht ende tsestich voer my sijn biecht gesproken heeft ende theilige eerweerdige Sacrament in onser parochi kercke ontfangen ende om tselste tot meerder vasticheyt te bevestigen soe heb ick pastoer mynen naem hier ondergesteld ende mynen zegel hier onder opt spacium opgedruet.

L. S. *Leonardus Vechel de buscod.
pastor ecclesie de Gorchem.*

Hieronder staat met eene andere hand geschreven:
*Geexhibeert in judicio deses XII Maii
aº LXVIII. In kennisse van my
secretario Aerdts Ottenszn tot
Leerdam.*

Deze verklaring was, toen de heer Hezenmans in 1889 zijn artikel voor „de Katholiek” schreef het eigendom van nu wijlen den H.E. heer Gast, deken te Kerkdriel en is thans in het bezit van den Zeereerw. heer L. M. J. G. Gast, pastoor te Oostelbeers, die zoo welwillend was toe te staan, dat dit kostbare stuk werd gereproduceerd, waarvoor hem hier nogmaals openlijk dank wordt gebracht.

Ze werd ook vermeld door Laforet in zijn werk „Les Martyrs de Gorkum” op bladzijde 237 en door P. J. Hogenboom, op bladzijde 24 van „De Martelaren van Gorkum”.

De verklaring zelve kan ons geen aanleiding geven tot verdere beschouwingen. Wel gelooven wij, dat onze lezers gaarne zullen vernemen, hoe de Zeereerwaarde heer Gast, de welwillende eigenaar van het stuk, den H. Leonardus in den bloede bestaat, doordien hij n.l. een afstammeling is van Adriaan van Vechel, een broeder van den Heilige, zooals onderstaande geslachtslijst aangeeft.

In die geslachtslijst zijn ook opgenomen alle leden dezer familie, die door den Heer Hezemans en door de Eerw. heeren van den Elsen, Allard en van

Wintershoven zijn opgenoemd, zoodat zij zoo volledig mogelijk is.

I. Peter van Vechel huwde N. N., van wie

1. Catharina van Vechel.

2. Weyndelmodis van Vechel en

II. 3. Goyart van Vechel, kaarsenmaker to 's-Hertogenbosch, die in 1552—1553 leeft en in 1558 overleden was; hij huwde 1o Adriana van Lommel Jansdochter; 2o Yda, dochter van Leonard Arnds-zoon ¹⁾. Ex 1^a.

1. Peter van Vechel en

2. Maria van Vechel, beide denkelijk jong gestorven. Ex 2da.

1. Adriaan van Vechel, *volgt onder III.*

2. Catharina of Lijntje van Vechel, bekend in de geschiedenis van de gevangenneming en den marteldood van den Heilige, dien zij in zijne laatste dagen ter hulp snelde en zocht te verlossen.

3. H. Leonardus van Vechel.

4. Lijsken of Elisabeth, gehuwd met Aerndt Mars, leerlooier te 's-Hertogenbosch.

5. Dierxken van Vechel, gehuwd met Adriaan Mathaeuszoon van Herlaer, kremer te 's-Hertogenbosch ²⁾.

III. Adriaan van Vechel, eigenaar van het huis „de Gulden Paternoster” op de Markt te 's-Hertogenbosch, die huwde 1o Catharina, dochter van Jacob Hermans; 2o N. N. Ex 1ma:

1. Jacob van Vechel, *volgt onder IV.*

¹⁾ Goyart was dus een zwager van Gerard en Joannes Leonard Arnds zoon en met dezen laatste voogd over de minderjarige kinderen van Gerard, welke een rente bezaten op het huis „het Offer van Abraham”, dat de heer Hezenmans als het stamhuis der van Vechels beschouwde.

²⁾ Als er nog een zoon Jan bestond, die een dochter Catharina had, gelijk de heer Hezenmans t. a. p. op bladz. 134 vermeldt, dan moet deze uit het eerste huwelijk zijn geweest.

2. Heylwich van Vechel, gehuwd met Marcelis Andrieszoon.

3. Dirxke van Vechel, begijn.

4. Alijt van Vechel, gehuwd met Peter, zoon van Adriaan Artsen.

5. Yke of Yda van Vechel, de vrouw van Aert Hendrikszoon van Zutphen ¹⁾.

6. Joanna van Vechel, echtgenoote van Jan van der Sluys, zoon van Jan, bij Maria Diles van Hedel. Hij overlijdt vermoedelijk 10 October 1631 ²⁾.

7. Adriana, gehuwd met Zeger, den zoon van Mr. Zeger Adriaenszoon ³⁾.

Uit het tweede huwelijk van Adriaan zal waarschijnlijk gesproken zijn Otto van Vechel, die in 1599 het huis „het offer van Abraham” kocht (de Katholiek deel 98, blz. 13).

Hij leefde nog in 1601.

In 1647 worden van hem vermeld:

A. Jan van Vechel, die in 1648 het huis „de Abraham” bezit; hij was gehuwd met Catharina van der Steen en had o. a.:

a. Otto van Vechel, gedoopt 15 Maart 1651 in de Kruiskerk.

B. Heylwich van Vechel.

C. Gerard van Vechel, die in 1647 dood was en had nagelaten de minderjarige

a. Geertrui van Vechel.

D. Joanna of Jerneken van Vechel, gehuwd met Goyaart Huyberts.

IV. Jacob van Vechel, die 19 Augustus 1590

¹⁾ Zie over de Bossche van Zutphens o. a. „Taxandria” VI, 226.

²⁾ Taxandria I, 182.

³⁾ Zeger, zoon van Mr. Zeger Adriaanszoon was schepen, raad- en rentmeester der stad 's-Hertogenbosch (zie Taxandria I, 178 en 242).

Dit huwelijk bewijst het aanzien der familie.

huwde met Mechteld, dochter van Roelof Noppenzoon¹⁾, van wie:

1. Cornelis van Vechel, *volgt onder V.*
2. Catharina van Vechel.
3. Anna van Vechel.
4. Aelken van Vechel.

V. Cornelis van Vechel, geboren te 's-Bosch 1 Februari 1593, huwt 18 October 1626 Catharina, dochter van Peter Jacobszn. Filters en Dierken, dochter van Joost Pijnappel. Cornelis overlijdt 17 Nov. 1675, zijne weduwe 21 Juli 1683; zij werden begraven in de St. Catharinakerk in het graf van hun zwager Jan van der Sluys. Van hen:

Vijf kinderen, die de eerste jaargang van „Taxandria” vermeldt op bladzijden 178, 181 en 182.

Een van deze

VI. Theodora van Vechel, geboren te 's-Hertogenbosch 12 April 1631, huwde 26 Februari 1664 Cornelis van Ingen²⁾; van hen o.a.:

VII. Anna Catharina van Ingen, geboren 10 Mei 1671, huwde te 's-Hertogenbosch 25 October 1694 Cornelis van Ceulen, overleden 13 October 1699; van hen:

VIII. Leonardus van Ceulen, geboren 4 Augustus 1695, sterft 29 November 1769, huwde te 's-Hertogenbosch 6 Augustus 1724 Johanna Maria Gast, gestorven 29 Januari 1754; van hen:

IX. Gertruda van Ceulen, geboren te 's-Hertogenbosch 13 September 1725, overleden 8 Maart 1791, huwde 8 September 1748 Louis de Mele, overleden 20 Februari 1771; van hen:

X. Johanna Maria de Mele, geboren 16 April 1751, overleden te 's-Hertogenbosch 4 Dec. 1835, huwde

¹⁾ Een Roelof Noppen was stadsrentmeester van den Bosch en in 1506 en 1512 schepen; zie bldz. 230 van dezen jaargang.

²⁾ De Eerw. heeren Allard en van Wintershoven volgen op bladz. 182 van „Taxandria” I, de afstamming van den zoon van Cornelis van Ingen en Theodora van Vechel.

26 Juni 1778 Theodorus Gast, geboren 1741, overleden te 's-Hertogenbosch 31 October 1803; van hen:

XI. Ludovicus Gast, geboren te 's-Hertogenbosch 6 Juni 1779, overleden aldaar 10 December 1840; hij was er bierbrouwer, lid der Provinciale Staten van Noord-Brabant, van den Gemeenteraad en van het College van Regenten der Godshuizen en Algemeene Armen; hij huwde:

1o Maria Lucia Koeckhoff, overleden 26 Mei 1812 te 's-Hertogenbosch, uit wie:

Theodorus Caspar Gast, overleden te Achel en Margaretha Maria Gast, kinderloos overleden te 's-Bosch als weduwe van Joannes Petrus van Kemenade, koopman in koloniale waren te 's-Hertogenbosch, geboren 18 September 1798 te Eindhoven, overleden 13 September 1880 te 's-Hertogenbosch;

2o 25 Mei 1814 te Geertruidenberg, Adriana Waltera Allard, gedoopt 24 Augustus 1776 te Geertruidenberg als dochter van Johannes Philippus bij Catharina Crielaarts. Zij stierf kinderloos.

3o Henrica de Bruyn, geboren te Overlangel 18 Maart 1781, overleden te 's-Hertogenbosch 15 Juli 1852, van wie o. a.:

XII. Jacobus Joannes Arnoldus Gast, notaris te Schayk, geboren 24 October 1821 te 's-Hertogenbosch en overleden 15 December 1874 te Schayk.

Hij huwde te 's-Hertogenbosch Anna Christina Cordens, geboren aldaar.

Uit dit huwelijk de volgende 6 kinderen, waarvan het eerste te Boxtel, de overige te Schayk werden geboren:

1. Anna Maria Louisa Antonetta Gast, geboren 29 September 1851.

2. Louis Marie Jean Guillaume Gast, geboren 7 Augustus 1855, thans pastoor te Oostelbeers.

3. Stephan Marie Leonard Joseph Gast, geboren 27 Januari 1858.

4. Cécile Marie Elise Hubertine Gast, geboren 29 Juli 1866.

5. Elise Marie Henriette Lambertine Gast, geboren 29 Juli 1866.

6. Theodor Jasper Jean Marie Gast, geboren 29 Juli 1866.

W. J. F. JUTEN.

ROUW- OF WAPENBORDEN EN GRAFMONUMENTEN
IN DE ST. JANSKERK TE 's-HERTOGENBOSCH.

VI.

 Ook de wapenborden van drie kinderen van Rutger Tulleken beschreef van Heurn; op een daarvan, zijnde dat van een harer zoons, den 6 October 1673 overleden, waren de navolgende kwartieren geschilderd:

Tulleken	de Leeuw
Sinderen	Beverwijk
Gaimans	van Loeve
Roese	Beverwijk.

Op dat van Thomas Tulleken, den 21 Juni 1700 overleden, zoon van Rutger en Catharina van Roy de Nicolson, kwamen deze kwartieren voor:

Tulleken	Nicolson
de Leeuw	Donnalson
Sinderen	Verveele
Beverwijk	Fynars.

daaronder stond het volgend opschrift:

De WelEd. Geb. en Gestr. Heer de Heer Thomas Tulleken, in zijn WelEd. Geb. leven Luyt^{nt}. Collonel en Capit. over een Comp. Guardes te voet van zijn Kon. Maj. van Groot Brittanje.

Catharina Tulleken, de zuster van laatstgenoemden Rutger, had van haren man Marcus de Bye een zoon, overleden 8 December 1689 en eene dochter,

gestorven 4 September 1691; van elk dezer hing in de meerbedoelde kapel een wapenbord, waarop deze kwartieren stonden :

de Bie	Schelier	Tulleken	Gaymans
Nederveen	Hedikhuizen	de Leeuw	Loeve
Broekhuizen	Kokman	Sinderen	Roose
Hamel	Goeiers	Beverwijk	Beverwijk.

Nog hing er een wapenbord van mr. Evert Tulleken, griffier der stad 's Hertogenbosch, overleden 15 September 1732; van Heurn deelde daarvan mede, dat hij het niet kon beschrijven wegens de hoogte, waarop het zich bevond, alsook omdat er andere wapenborden voorhingen. De Hooge Kapel zal dus ook wel zeer vol met wapenborden geweest zijn!

In die kapel hing ten Zuidwesten het wapenbord van eene vrouwe uit het adellijk Hollardsch geslacht van Haastrecht; met wien zij gehuwd was, kon van Heurn niet uitvinden; alleen deelt hij over dezen mede, dat zijn wapen bestond uit een kruis van keel op een zilveren veld; zij overleed 17 Febr. 1663 en had op haar wapenbord deze kwartieren staan :

Haastrecht	Dinther gen. Blooimans
van den Rijke	Enckevoort
Megen	Lombaerts van Enckevoort
van der Genst	Halmale.

In het westen der gezegde kapel hing het wapenbord van eenen Bax, in 1672 overleden, met deze kwartieren :

Bax	Back	Dorp	Cralingen
Hack	van Beest	van der Wolf	Duyck
van den Hove	Vlieden	Bronkhorst	Haefden
Eckart	van Scheeren	die Griffion	Rechteren.

Naast dit wapenbord hing dat van Geertruid Sem, weduwe van den kapitein Paulus Bax; zij stierf 20 Febr. 1686 en had op haar wapenbord deze kwartieren staan :

Sem	Bonkelwaert
Geliom	Stryen.

In de kapel ten O. van de Hooge Kapel, ten tijde van van Heurn de H. Sacramentskapel genaamd, omdat er oudtijds het altaar van het H. Sacrament in stond en misschien ook wel, omdat zij gelegen was tegenover het H. Sacramentshuisje, hing het wapenbord van eene Becx, den 6 Augustus 1666 overleden en volgens het wapen, dat aan het hare gekoppeld was, de huisvrouw van een Jonker van der Stegen; op dit wapenbord stonden deze kwartieren:

Becx	van de Water
Thilens	van der Camme
Berthout	Kemp
Ghemert	Tengnagel.

In de hierop volgende, oostwaarts gelegen kapel, zijnde die waardoor mer. ten tijde van van Heurn naar de kamer van den Kerkeraad ging, hingen de volgende wapenborden van het geslacht de Saugey, dat vroeger te 's Hertogenbosch gevestigd was:

een van eenen de Saugey ¹⁾, die 15 Maart 1652 overleed; daarop stonden gene kwartieren;

een van zijne huisvrouw van Alendorp ²⁾, den 21 Maart 1659 gestorven, waarop deze kwartieren:

Alendorp	Hainin
Nunier	Stable
Cronenburg	Melun
Swaanenburg	Landas;

een van hare zuster ³⁾, den 12 Januari 1659 overleden, met dezelfde kwartieren;

vier van de zonen van voorbedoelden heer de Saugey, allen met dezelfde kwartieren, zijnde:

¹⁾ Mathieu de Saugey, Kolonel in Staatschen dienst.

Red.

²⁾ Walburg van Alendorp, Jonker Johansdochter; deze Johan wordt gezegd een zoon te zijn geweest van Vincent bij Walburg van Nieuwenaar. Zou Nunier Nieuwenaar moeten zijn?

Red.

³⁾ Dat zal Louise v. A. geweest zijn, gehuwd met den majoor Philippe de Gannes

Red.

de Saugey	Alendorp
Mengeno	Hainin
Podenas	Nunier
Saugey	Stable.

Onder elk daarvan stonden respectievelijk deze sterfda-
gen: 12 Januari 1659; 4 Februari 1659; 27 Maart
1668 ;23 December 1669.

In de volgende kapel, het Kraankinderenkoortje ge-
naamd, bevond zich van weerszijden eene portiek, op
pilaren rustende, van binnen zwart beschilderd en met
zwart fluweel bekleed; in de eene was opgehangen het
wapen van Martini met de volgende kwartieren
daarnaast en het volgend onderschrift daaronder:

Martini	Buys
Bene	Buys
Rietwijk	Buys
van Campen	van Os.

Den WelEdolen Gestrengen Heer en Mr. Hendrik
Bernard Martini, in leven oud-President en oudsten
Raad, mitsgaders gewesene Collonel over de vier schut-
terijen dezer Hoofdstad 's Hertogenbosch en Deken des
Kapittels van St. Pieter te Boxtel, obiit 6 Maj 1776,
aet. 82.

In de andere portiek was opgehangen het wapen der
familie van Schagen met de volgende kwartieren
daarnaast en het volgend onderschrift daaronder:

v. Schagen	v. Winteroy
de Bergh	v. Westerwoldt
v. Crombrugghe	Pauli
v. Oosterwijk	v. d. Dussen.

Vrouwe Anna Maria Emelia van Schagen
weduwe van Heer en Mr. Hendrik Bernard Martini,
in leven oud-president en oudste raad der Hoofdstadt
's Hertogenbosch, enz. enz.

Obiit 23 April 1790, anno aet. 96.

Martini teekende in zijn op blz. 57 gemeld handschrift aan, dat voorschreven wapens en kwartieren bij de begrafenis der personen, die ze betroffen, voor de lijkkoets gedragen werden en dat zij in het jaar 1795 op last van Anton Martini, oud-pensionaris van den Bosch, uit de St. Jan gehaald zijn om ze voor verbranding te behoeden, en naar zijne woning gebracht. In het jaar 1823 bevonden zij zich in het thans niet meer bestaand huis Ouwerkerk onder Vucht en daarna ten huize van nu wijlen Jhr. Hein Martini te 's Hertogenbosch.

In laatstbedoelde kapel was blijkens het handschrift van van Heurn ook de grafkelder der familie Martini; daarop stond volgens hem het wapen van Martini uitgehouwen met het volgend opschrift:

Grafkelder

van den Heer en Mr. Hendrik Bernard Martini, oud-President, Schepen en oudste Raad dezer stad.

Van Heurn vermeldt niet, dat er in de volgende kapel, die hij de Vischkooperskapel noemde en thans de St. Annakapel heet, wapenborden hingen.

(Wordt vervolgd.)

's Hertogenbosch.

A. v. SASSE v. YSSELT.

DRIE KEMPISCHE DORPEN.

(WAALRE, VALKENSWAARD EN AALST).

VII.

In 1520, 1553 en 1558 worden Waalre en Weert vermeld als een personaat. Elke plaats had een vicaris. Aan het altaar van Maria was het kosterschap verbonden.

Het inkomen der kerk en der pastorie is niet meer bekend. Dat der kerk genoten de Protestantsche kerkmeesters in den tijd der Reformatie.

In 1781 bedroeg dat der pastorie f 28—19—12; he:

werd, krachtens resolutie der Staten van 13 Augustus 1685 door den Abt van Echternach ontvangen.

Wegens het onderhoud hunner kerken voerden de kerkmeesters van Waalre en Weert een proces tegen den Abt, die bij vonnis van 24 Jan. 1555 als tiendheffer, gelast werd gedeeltelijk de kosten van dit onderhoud te betalen.

Ten jare 1622 verkeerde de kerk in berooiden toestand. In een verzoek om uitstel van betaling schrijven de kerkmeesters, *omdat onse kerke see arme is dat sy eenen stooter maer geldt.*

Van de vicarissen of pastoors, die hier vóór het laatst der dertiende eeuw in bediening geweest zijn, kent men er geen met genoegzame zekerheid. Ook kan de juiste tijd der daaropvolgenden tot 1600, niet bepaald worden.

12.. 13.. Henricus is pastoor en getuige in 1306 in vereeniging met verscheidene voortreffelijke mannen, bij de opdracht der kerk van Asten aan de Abdij van Floreffe.

14.. Theodorus Kyemt, voortdurende of vaste vicaris van Waalre en Weert, passeert in 1429 het testament van Wilh. van Bruheze op zijn sterfbed; hij heet in 1444 zoon van den priester Hendrik Kyemt ¹⁾.

14.. Joannes Christiani, rector der kerken van Waalre en Weerde, en Mathias Bosman, kanunnik te Maastricht, krijgen in 1468 in last, hun geschil aan den Gedelegeerde van den H. Stoel bloot te leggen. Men kan niet beslissen, meldt Schutjes, of Bosman persona van Waalre en Weert, en Christiani de vicarius geweest is.

Om het niet betalen van het cathedratikum, dat is eene jaarlijksche belasting door de geestelijken aan den Bisschop te betalen naar de inkomsten van ieder beneficie, was interdict ²⁾ gelegd op de kerk, hetwelk 18 December 1535 door den Bisschop van Luik werd opgeheven.

¹⁾ Gemeentearchief.

²⁾ Shuting voor de H. Diensten.

15.. Pauwels van Velthoven, krijgt 12 October 1545 een placet apostoliek op eene provisie aangaande het personaat van Waalre en Weert.

15. Barth. Verasdonk, bediende tevens de kerk van Dommelen, waarom hij 18 Aug. 1588 Bisschoppelijk verlof erlangde op zon- en feestdagen te mogen bineeren. Deze herder woonde 15 Sept. 1597 te Eindhoven het capitulum pastorale bij.

1612. Mr. Henricus Borchouts, was eerst vier jaren pastoor te Meerveldhoven geweest. Toen in 1618 de pastorie van Zeelst „*per concursus*” vergeven werd, is hij aldaar benoemd. P. Stappaerts was zijn mededinger.

1618. Mr. Paulus Stappaerts, die gedurende twee jaren pastoor te Blaesvelt in 't aartsbisdom van Mechelen was geweest, wordt nu de opvolger van Borchouts te Waalre.

1625. Laurentius Leppers, had 6 Augustus van dit jaar afstand van een beneficie in de kerk te Reusel gedaan, en in 1612 het rectoraat in de kapel te Eersel aanvaard.

1674. Joannes Hendricks, was de eerste pastoor die hier sinds 1648 vast verblijf zal hebben kunnen nemen.

1680 Cornelius Spoormans, van Reusel, 17 Aug. 1650 geboren, Norbertijn van Postel, in 1672 tot priester gewijd, 13 Oct. 1680 als pastoor te Waalre benoemd, doet afstand, en sterft den 8^{en} October.

1681. Jacobus Smits, schrijft de eerste doopacte 12 Juni 1681 in het oudst-aanwezige doopregister.

1705. Joannes van Elmpt, van Oirschot, wordt in 1698 pastoor te Vlierden, en is in 1741 overleden.

1741. Hubertus Tinnebroek, van Liempde stelt in 1753 de broederschap van den H. Rozenkrans in, en wordt in hetzelfde jaar pastoor te Heeze.

1753. Arnoldus van Lummen, van 's Hertogenbosch. Hij was van 1748 pastoor te Stratum, en overlijdt te Waalre in 1772.

1772. Petrus Janssens, sterft 26 Jan. 1798. Hij heeft 27 April 1788 de broederschap van 't H. Sacrament ingesteld.

De pastoors, die gedurende de 19e eeuw de parochie bestuurden, zijn genoegzaam bekend, zoodat wij hier hunne namen niet behoeven te herhalen.

In 1798 konden de Katholieken, volgens eene algemeene wet, alom de voorvaderlijke kerk terugbe komen, mits door hen den andersdenkenden of Gereformeerden, na de schatting van het kerkgebouw, eene aan 't zielental geëvenredigde uitkeering werd uitbetaald. Hoe deze belangrijke gebeurtenis zich te Waalre heeft toegedragen, kan men o. a. uit de notulen van de vergaderingen der Regenten van dit jaar vernemen,

Verkort wordt daarin o. a. gevonden :

26 Juni 1798. De kerk is op f4050 gewaardeerd. Nauwkeurig geteld waren te Waalre 639 Katholieken en 16 Protestanten. Er wordt melding gemaakt van vergaderingen gehouden op 13, 16, 17, 18, 23 en 25 Juni. In de eerstgenoemde deed dominé Ross 't voorstel de schuurkerk der Katholieken voor zijne gemeente te huren; daaromtrent werden vele voorwaarden gesteld, o. a. een duur van vijf jaren. Deze werden in alle deelen aangenomen. Doch den 17e schrijft Ross, dat hij van die zaak afziet. In eene door Katholieken en Protestanten gehouden gecombineerde vergadering wordt besloten, den laatsten te gelasten, binnen drie dagen de parochiekerk te ruimen, en al de hun toebehoorende „effecten” of het geraad mede te nemen.

Dit is in dato 30 Juni geboekt. In eene vergadering van 13 Sept. wordt omtrent de schikking der naasting gemeld: 1e. De kerk is f4000 waardig geoordeeld. 2e. stoelen, banken en predikstoel zullen alleen zijn voor de Gereformeerden, indien de uitkeering der penningen per ziel moet geschieden, enz.

In 1869 kocht het kerkbestuur van de erven Spoor te Stratum voor f 130 eene schilderij op paneel, den dood des Zaligmakers aan 't kruis voorstellend. Ze was sedert 1615 in het bezit dezer Protestantsche familie, en denkelijk uit een vernietigd klooster afkomstig. Vroeger hadden de eigenaars ze voor niet minder dan 400 gl. willen afstaan. Ze is thans in het hoogaltaar der kerk te Waalre geplaatst, ter vervanging eener schilderij, mede de kruisiging des Verlossers afbeeldend, welke sedert dien tijd tegen den muur van het oksaal is gehangen.

Waar de vicarissen en pastoors in den ouden tijd hunne eenvoudige woning hebben gehad, is onbekend. Men weet niettemin, dat de herder in 1648 een burgerhuis aan de oostzijde bij de kerk bewoonde, en dit wegens de onverdraagzaamheid der landsregeering moest verlaten. Vermoedelijk hadden daarin ook sommigen zijner voorgangers gewoond, Van gezegd jaar tot 18... strekte deze huizing aan de Gereformeerde predikanten met hun gezin tot woonverblijf. Toen is het huis door de familie Swane gekocht, welke het tot 1862 heeft bewoond, wanneer het andermaal de Katholieke pastorie is geworden.

Dat ze in de laatste eeuwen meermalen verbeterd en vernieuwd is, ligt voor de hand. In 1721 liet de predikant haar met den afbraak der Meerveldhovensche kapel opbouwen ¹⁾. Tijdens de Reformatie, wellicht van 1674 tot 1793, hebben de pastoors op den Bolksheuvel gewoond, in een huis, dat nog als de oude pastorie bekend staat. Hier was in eerstgenoemd jaar de schuurkerk getimmerd, welke na het in gebruik nemen der oude parochiekerk in 1798 afgebroken is. In 1793 kocht het kerkbestuur eene huizing zuidwaarts van de dorpskom, waar de pastoors

¹⁾ Dit was niet de eerste kapel, welke reeds lang aan de overzijde der straat verdwenen was, maar de daarop gevolgde, waarvan tot 18... nog sterke brokstukken hebben bestaan.

tot 1862 woonden. Dit burgerhuis, meermalen vertimmerd, werd toen het eigendom van W. en E. Swane, die het nog bezitten en bewonen. Met hen en den pastoor had mitsdien eene ruiling van woning plaats.

Reeds in de vergadering van 29 Oct. 1708 besloten regenten pogingen aan te wenden tot naasting der pastorie, door den predikant Ross bewoond. Deze onderhandeling slaagde niet.

Omtrent het aantal, den ouderdom, het geluid, en de opschriften van zeer oude lui- of torenklokken is geen naricht ingekomen, en evenmin eenige andere bijzonderheid.

Thans hangen drie klokken in den toren.

Op de grootste, vrij zware, leest men in het bovendeele : Gregorius Schoupe abbas et dominus echternacensis me fieri curavit. Georgius du Mery me fecit. Waelre anno 1739 †. De hoogte der klok bedraagt, evenals de doorsnede, 1 meter.

Op de middenklok, welke de Lieve-Vrouwe-klok genoemd wordt, naar hare voorgangster, leest men op het bovenste gedeelte in twee regels: des Heeren woort luit klaerder dan metaal, o Godt geeft de genaed en krachten dat te houden altemael.

In het midder of lager deel staat in een gefigureerden kring:

„Bereydt u tot een zalich sterven de doet is aller menschen erven. A. de Jongh predicant in Waelre en Werde.

Hieronder in een dergelijken kring: Alexis Julien me fecit anno 1698. Daar beneden is eene klok afgebeeld. Hoogte en doorsnede der klok bedragen 0,8 M.

De kleinste klok is van veel lateren tijd; hoogte en diameter zijn 0.5. M.; ze heeft dit eenvoudige omschrift: Johannes Swane, Burgemeester.

Naar het schijnt, was de groote cerstgenoemde klok verscheidene jaren gebarsten eer zij hergoten is, dewijl de Abt van Echternach, die tot onderhoud genoodzaakt

was, deswegens bezwaar maakte. Schier elke plaats in de Meyerij bezat eene klok ten laste van den tiendheffer, die dan ook door hem alleen moest onderhouden worden. Deze klok noemde men doorgaans de Tiendklok. In 1737 werd de Secretaris door Regenten gemachtigd een rekwest aan de Generale Staten aan te bieden, ten einde *den Abt van Epternaken of deszelfs geautoriseerde te noodzaken tot het vergieten der gebarsten klok in den toren hangende, als daartoe geobligeerd wezende, niet willen doen, met de Regenten deswegens gebesoigneerd, en oude papieren, die sy hadde, naargezien; komt met verteering 1 gl. 16 stuivers.*'

Den 18^{den} Juli van dat jaar ontvingen regenten eene missive met rekwest en resolutie, waarbij verstaan is, dat de abt de klok moest hergieten enz. Port en bodeloon van dit bericht bedroegen 11 st. Regenten beproefden tweemaal, dat eene uitgaaf van 7 gl. 10 st. „*mag worden geleeden*” ten name van den griffier de Chastillon, zijnde „*geresen wegens de hergieting, of sollicitatie tot het doen hergieten van de klok... en sulks vele moeite heeft veroorzaakt...*” doch de Staten weigerden telkens de goedkeuring.

Aan Mr. Alexis Jullien, klokgieter, had de gemeente voor het vergieten der klok in 1696 (?) de som van 67 gulden 10 stuivers betaald.

(Wordt vervolgd.)

P. N. PANKEN.

W. J. F. JUTEN.

UIT DE REKENINGEN VAN DEN
„BUYTENBAN VAN DE WERCKEN”,
over de jaren 1636—1714.

e tegenwoordige naam „Vervoornepolder” ¹⁾ komt in deze rekeningen niet voor. Gewoonlijk heet de polder de „*buytenban van de Wercken*”, maar hij heeft bovendien nog verschillende andere namen,

¹⁾ Volgens het artikel Vervoornepolder in het Aardrijkskundig Woordenboek van v. d. Aa is de polder omstreeks 1550 ingedijkt door den toenmaligen heer van Altena, uit het geslacht Hoorne.

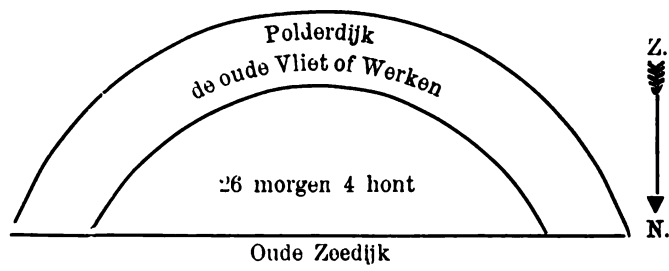
o. a. *de Somerpolder van de Wercken* (Rek. 1644), *de bedijckte Somerpolder van de Wercken* (Rek. 1636, 1649), *de buytenbedijckte Somerlunden van de Wercken* (Rek. 1639), *de polder van de buyten Wercken* (Rek. 1707), *de buytenpolder van de Wercken* (Rek. 1712).

Jaarlijks werd door den „waersman” rekening gedaan in de vergadering van dijkgraaf (of diens plaatsvervanger) heemraden en ingelanden, die ook wel geërfden heeten. Die vergadering, waarin soms ook „bruyckers” verschenen (Rek. 1644), werd eerst gehouden binnen Woudrichem, o. a. in de herberg „*de Toelast*” (Rek. 1644), van 1654 af echter altijd in „*de Wercken*”, in den eersten tijd ten huize van den Schout Reinier Vervoorn, later ook van Jan Theunisz. Schrieck, den waersman van den *binnenban*.

In elke rekening zijn de uitgaafposten met andere hand geschreven dan het overige gedeelte, dat vermoedelijk in de vergadering-zelve werd bijgevoegd, en waartoe o. m. behooren: de opgave der aanwezige leden, de inkomsten, de berekening van den omslag, enz.

Deze laatste, de *jaarlijksche omslag*, die altijd per morgen werd berekend, bestond uit twee deelen: „*den ordinaeren omslag*” en „*den achtsten penninck*”. De eerste werd geheven van alle in den polder gelegen landerijen; de achtste penning alleen van 26 morgen 4 hont, „*sijnde de landen die geen en dijk voorhoofs hebben*”. Welke deze landen waren en uit welken tijd deze regeling dagteekent, blijkt uit de rekening over 1636: „*Hiervan* (d. i. van den totalen uitgaaf over dat jaar) *affgelogen den viijden penninck weesende achtentseventich gulden drie stuivers, die comen moet tot laste van de landen gelegen tusschen den ouden seediick ende d'oude Vliet ofte de Wercken, volgende het accoort van den jaere XVIe drie en dertich dien aangaende tusschen d'eygenaers van de lunden gelegen ten suyden van de voors. Wercken ter eenre ende d'eygenaers van de XXVI mergen vier hont lants*

gelegen tusschen den voorsz. ouden seedijk ende d'oude Wercken, daer cappenweert mede ondergereekent is

overmits de voorsz. XXVI mergen vier hondt lants geene dycken voor hoeft hebben" (De oude zeedijk waarvan hier gesproken wordt, is de tegenwoordige Werkensche dijk).

Ten gevolge van deze regeling bedroeg de omslag van die 26 morgen 4 hont, per morgen berekend, ongeveer het dubbele van die van het overige gedeelte, hetgeen ook billijk was, daar eerstgenoemden geen dijkonderhoud hadden, want de „oude zeedijk” waaraan zij gelegen waren, behoorde niet tot den polder.

De rekening over 1636 had een te kort van 625 guld. 9 stuivers.

De rekening over 1645 had een te kort van 876 guld. 10 stuivers 8 penningen.

De rekening over 1659 had een te kort van 393 guld., maar bovendien was er dat jaar nog een buitengewone rekening ten gevolge van de dijkbreuk in de Westschenkel van 1323 gulden!

De rekening van 1684 had een te kort van 568 guld. 7 st. 8 penn.

De rekening van 1700 had een te kort van 419 guld. 10 st. 6 penn.

De extraordinaris rekening over 1714 wegens het herstellen van de doorbraak in de Westschenkel bedroeg 1489 guld. 19 st.!

Zooals van zelve spreekt, komen de meeste uitgaven

telken jare terug, bijv. de kosten van malen, leverantie en werkzaamheden van timmerman, smid, zeilmaker enz., salarissen van de leden van het Bestuur, verteringen, enz.

Als voorbeelden van zulk eene gewone uitgaaf dienen:

„In den eersten heeft Willem Hendricksz. den muelen van den waersman ende de hemeraeden aengenomen om die te maelen voor een gheel jaer ende de gemeenlants vlieten te maecken, den muelenierf viercant te houden ende de molsgaeten in de boesomcade te stoppen, ingande den ersten Julius 1645 voor de somma van . . . LXIII guld.” (Rek. over 1645).

„Item isser in verscheyden reysen op 't schouwen van den hermsloot sijnde nu den nieuwen waterganck van den binnen en buytenban voorsz. verteert, comt hier volgens smaldeelinghe een som van . . . VII g. XI st. VIII penn.” (Rekening over 1658).

Als voorbeeld van eene buitengewone uitgaaf kan gelden:

„Den waersman heeft tot dry verscheyden reysen eenen Jongen tot Oosterhout aan Sr. Snellen en Sr. Havermans gesonden, de eerste reyse dat hy haer liet weten den dach van d'overleveringe van 't dijckgelt, de tweede reyse dat hy haer liet weten den dach, dat men de rekeninghe soude resumeeren ende de derde reyse, dat hy haer den dach van dese rekeninghe heeft laten weten, geder reyse XXV st., met noch acht st. die den waersman heeft betaelt van een vaen biers, die by den stadtstimmerman van Gorinchem werde verdroncken, doe sy den asch aldaer waren besien, comt 't samen IIII guld. III st.” (Rek. over 1636).

In 1669 eischten *„de extraordinare wercken gedaen tot het reysen, van den molen, als anders”* eene uitgave van 1481 g. 11 st. 8 penningen!

Tegenover die uitgaven stonden slechts weinig vaste inkomsten.

In de rekening van 1636 bestonden die uit :

huur van de Westschenkel	20 gulden
huur van het grienden of putten	2 guld. 10 st.
huur van de viel	3 guld.
	25 gulden 10 st.

In 1650 bedroegen zij 42 gulden 16 st., later nu eens iets meer, dan weêr wat minder.

Dat bij zoo hooge lasten het landbezit in dezen polder toen weinig waarde had, spreekt wel van zelven en kan blijken uit eene aanteekening, voorkomende in een catalogus van de in 1722 gehouden verkooping van landerijen, toebehoorende aan de Grafelijkheid van Holland, volgens welke aanteekening „*elf mergen in het bedijckte Somerlandt van de Wercken, gekoomen van het Klooster van de Donck etc.*” te zamen opbrachten de som van 85 gulden.

Het Bestuur van den polder bestond uit een dijkgraaf, een waersman, en 3 of 4 heemraden. Dijkgraaf was altijd de „*Baljuw der stadt Woudrichem ende lande van Althena.*” Het aantal heemraden is niet altijd hetzelfde geweest. In de jaren 1638 en 1639 waren er vier, van 1642 — 1651 zijn er maar 3 heemraden geweest. Van 1653 af is 't aantal standvastig op vier gebleven. Eerst genoten zij elk jaarlijks *één* gulden, sinds 1683 elk *drie* gulden. Het salaris van den waersman is steeds constant gebleven, nl. *dertig* gulden jaarlijks.

De dijkgraaf genoot in 1636 voor zijn ordinaris en extra-ordinaris diensten te zamen 20 gulden, welke som later iets verhoogd is geworden.

Al deze personen ontvangen bovendien nog extra-toelagen voor hun diensten in buitengewone omstandigheden, van watersnood enz., verleend. Het is niet met zekerheid uittemaken of de in de rekeningen voorkomende secretaris en subst.secretaris, aan wie voor 't schrijven der rekeningen en der keuren jaarlijks eene toelage wordt gegeven, ambtenaren van den polder zijn geweest of van een ander bestuur.

Niet onmogelijk is, dat een der heemraden penningmeester van den polder is geweest. Tenminste op de rekening van 1636 worden als heemraden voor 1639 genoemd: „*de penninckmeester de Witt, Johan Vervoorn, Jacob van den Heuvel, Goossen Jansz.*” Maar overigens blijkt van het bestaan van een penningmeester niets.

De waarsman en de heemraden werden door de ingelanden gekozen, hoogstwaarschijnlijk slechts voor één jaar, althans in den eersten tijd. Uit de rekening van 1661 blijkt dat ze toen reeds twee jaar aanbleven: „*Alsdoen* (d. i. in de vergadering van 29 April 1662, waarin tevens de rekening over 1661 werd goedgekeurd) *tot waersman gemaect Ariën Jacobsz. van den Heuvel. Heemraden: Johan de Wit, Reynier Vervoorn, Johan Vervoorn, Teunis van Doveren, te dienen voor twee ejaer.*” Uit deze opgave blijkt tevens dat de benoeming van waarsman en heemraden plaats had in dezelfde vergadering, waarin ook de rekening werd gedaan.

DIJKGRAVEN EN SUBST.-DIJKGRAVEN.

Dijkgraven.

1636—1652 Cornelis van Nispen.
1656—1690 Henrick van Nispen.
1691—1692 de Wilde(?)
1694—1715 Dedel.

Substituut-Dijkgraven.

1650—1654 Henrick van Nispen.
1691—1692 Adriaen Hanedoes.
1693—1698 Benedictus Wittens.
1698—1715 Dirck ten Hagen.

Waarsmannen.

1636 Adriaen Pietersz.
1637—1650 Reinier Vervoorn Lambertsz.
1651—1662 Johan Vervoorn Lambertsz.

1662 Ariën Jacobsz. van den Heuvel.
1666—1667 Johan Vervoorn.
1667—1680 Reinier Vervoorn.
1681—1692 Boudewijn Boenes.
1693—1715 Gijsbert van Rietvelt.

Werkendam.

D. PIECK Tz.

(Wordt vervolgd).

NOORDBRABANTSCH E ZEGELS.

.VI

De volgende twaalf zegels zijn van schepenen der stad 's-Hertogenbosch.

1. Zegel van Rutger van Ouden, ridder.

Hij kwam in den schepenstoel in 1347, 1356 en 1359, was lid der Lieve-Vrouwebroederschap en stierf in 1384.

Kort na zijn aftreden als schepen, n.m. 18 October 1360 droeg hij voor de Bossche schepenbank zijn goed Terlinden te Aarle over aan Godfried van Drimmelen Janszn.

2. Zegel van Bernard van Overmeer Janszn., schepen in 1482 en 1493.

3. Zegel van Arnold Pauweter.

Hij zat in den schepenstoel in 1501 en 1510, en was vele jaren rentmeester van het klooster der zusters van Orthen aan de Hinthamerstraat.

4. Het zegel van Mr. Hendrik Pelgrom¹⁾.

Hij was een zoon van Dirk en Elisabeth Coenen.

Hij zag zich in 1489 in den schepenstoel geplaatst, was vervolgens vele jaren secretaris, uit welk ambt hij 10 Juli 1510 ontslag nam en in Mr. Martinus de Greve een opvolger kreeg.

Pelgrom ging in October 1501 als afgevaardigde der stad naar Wijk-bij-Duurstede, waar de afgevaardigden der hertogen van Brabant en van Gelder bij den

¹⁾ De familienaam was oorspronkelijk Pelgrom gezegd Ketelaer, welk aanhangsel later werd weggelaten.

bisschop van Utrecht, als handhaver des bestands tusschen beide vorsten gesloten, vergaderd waren.

In deze samenkomst besprak hij verschillende bezwaren der Bossche regeering, o. a. de schade en kommer door de Gelderschen haren poorters aangedaan, die nog dagelijks te lijden hadden door het aanhouden hunner schepen te Pooderoyen, en over het recht van ingebod harer stad te Oyen, ten einde deze zaken zoo spoedig mogelijk te verbeteren.

Met jonker Mr. Jan van Vladeracken, heer van Geffen, raadsheer, reisde Pelgrom in October 1504 naar Brussel, om bij den koning-hertog te *„solliciteren, dat de frontieren der meyerije met ruyteren beset mochten werden ende bewaert tegens die vyanden van Geldre, gemerct alhet volck van waepenen te voet ende te perde, nae den lande van Kessel getoigen waeren, sonder de frontieren te besetten.”*

De gevraagde hulp liet zich wachten, waarom de volgende maand Pelgrom met jonker Jan Back, ridder, heer van Asten, raadsheer, Mr. Gerard Kuysten, schepen en Mr. Jan Lombaerts, secretaris van Oisterwijk, andermaal ging naar den koning-hertog, toen te Gent verblijvende, *„omme zynen genaden te kennen te gheven den groeten last, schade enae hijnder van brant, roven ende vangen die van der meyerije sutineren mosten van den Gelderschen, vuytdien die frontieren nyet beset en waeren, ende dat die ruyteren altsamen nae den lande van Kessel waeren, ende dat die stadt alsoe in defencie van den lande aengenomen hadde 500 knechten een maent lanck, ende (om) den salaris dairaf by onsen genedigen Heer te mogen cortten aen de lopende bede, ende van meer andere saken den handel van den oirloge aengaende”.*

Pelgrom zag zich weër tot schepen benoemd in 1513, 1519, 1523, 1526, 1527, 1530, 1535 en 1536.

De twee laatste jaren was hij president of voorzitter.

Hij had getrouwd Catharina van den Eynde gezegd Back, welke 23 Mei 1538 kwam te overlijden.

Na de stad ruim een halve eeuw als ambtenaar en

lid der regeering gediend te hebben, stierf de verdienstelijke man hoog bejaard 8 Januari 1544.

Hij en zijne echtgenooten kregen hun laatste rustplaats bij het altaar van den H. Naam Jezus in de St. Janskerk.

De twee volgende waren hunne zonen.

5. Het zegel van Frans Pelgrom, schepen in 1536.

Deze huwde Margaretha Kemps.

Hij was vele jaren luitenant der schutterij van den Ouden Voetboog.

6. Zegel van Laurens Pelgrom.

Deze werd tot schepen geroepen in de jaren 1546, 1550 en 1554.

Hij is tweemaal in het huwelijksbootje gestapt: 1. met Geertruida Wijnants van Resant, dochter van Paulus en Elisabeth Cuypers; 2. met Jutta van Veen, dochter van Jan, heer van Weyenberg bij Oisterwijk, en diens derde vrouw Maria van Amerongen van Ackersloot.

Laurens voerde een ander wapen dan zijn vader en broeder, hetgeen ook bij eenige andere Bossche schepenen wordt aangetroffen.

7. Het zegel van Mr. Jan Pelgrom.

Hij werd tot schepen benoemd in 1621 en 1627.

Toen de stad in 1629 aan de Vereenigde Nederlanden overging, benoemden de Staten een nieuw bestuur, bestaande uit zeven protestantsche en twee katholieke schepenen, zijnde Mr. Jan Pelgrom en Mr. Robert van Voorn, die mede reeds vroeger in den schepenstoel gezeten had.

Pelgrom zag zich ook in 1630, 1633, 1641 en 1642 het schepenambt opdragen.

8. Het zegel van jonker Pieter Pels.

Deze heeft ruim dertig jaren aan het stadsbestuur deelgenomen.

Hij zag zich in den schepenstoel geplaatst in 1471, 1483, 1488 en 1492.

Bij het begin van October 1497 werd hij met

Mr. Willem van den Bosch tot burgemeester gekozen, welke heeren in October 1498 hunne benoeming voor den tijd van één jaar zagen vernieuwd.

Bij zijne eerste verkiezing was Pels afwezig en verbleef te Antwerpen, waarom de bode Hendrik Puyenburg 12 October derwaarts reisde, om hem er kennis van te geven.

Het burgemeesterambt was 20 December 1494 door hertog Philips ingesteld, in navolging van het regeeringsbeleid der stad Leuven, ten einde toezicht te houden op het bestuur en de geldmiddelen der stad.

Dit ambt werd 1 October 1499 weer opgeheven.

Pels was lid der Lieve-Vrouwebroederschap en stierf in 1502.

9. Zegel van jonker Jan Pels, schepen in 1495.

Hij was eigenaar van het kasteel de Groote Ruwenberg onder St. Michiels-Gestel, dat hij verkocht aan Hendrik van Broeckhoven (Egidius of) Gilleszn., schepen en raad van den Bosch, gehuwd met Matthea van Driel Jacobsdr.

10. Het zegel van jonker Gijsbert Pels.

Deze heeft ruim een kwart eeuw in het bestuur der stad gezeten. Hij werd tot schepen benoemd in 1525, 1529, 1532, 1546, 1557 en 1558, in welk laatste jaar hij op 26 December kwam te overlijden.

Hij ging op 29 Januari 1540 met de edellieden Gerard van Vladeracken, heer van Geffen en Gijsbert Heym van wege de stad keizer Karel V begroeten te Brussel bij diens komst uit Duitschland.

Pels was gehuwd met Johanna van Vladeracken en ligt met zijne gade in de kerk te Berlicum begraven.

De Lieve-Vrouwebroederschap telde hem onder hare leden.

11. Zegel van jonker Gerard Pels, heer van Milheeze, schepen in 1564.

Het volgende jaar werd hij benoemd tot gasthuis-

www.libtool.com.cn

meester, dat hij tot 1572 heeft waargenomen, toen Frans van Gestel Hendrikszn. hem verving.

Hij was getrouwd met Helena van Breemt.

12. Het zegel van Lucas Pieck Jacobszn. schepen in 1464.

CH. C. V. VERREYNT.

W. J. F. JUTEN.

AARDIGE SCHEPENBRIEF VAN WAALWIJK
VAN HET JAAR 1303.

Wi Peter die Gruter, Nicolaus voren ¹⁾ Heylen sone, ende Tiberis Jans sone, Johan die Blonde, Arnout die Rover ende Wicher, scepen in Walewijk, maken kont eghelicken, di dese litteren horen lesen, dat wi waren ten horen ende ten syene, dare vore ¹⁾ Lumode Henrikes wif van Hesellare gaf horen sone Peteren ende opdroghe ene half virtel lans, die legghet op Oester siele van horen lande tote Walewijk, van der straten tote camslote ende weder (om) op die Wester ziede, ont dats was wif marghen ²⁾ weder ³⁾ ghemeten, die dese voregheseghede vor Lutmode opdrogh die hove ende af ghinc, alsse als gh ³⁾ recgh was, vore die hof. ende vore die late, tote des voregheseghede Paters ⁴⁾ hof ⁵⁾ hors sones, ende al also als recgh was. Doe dit was voldane met desen voreghesede recgh, ende Peter dit erve hadde, doe vercoft hiet Povels Arnout sone van Bardewyc, ende hoven in desen voreghesegheden erve, vore desen voreghesegheden hof ende vore die late, ende dare op verteghe met vonnes tote Povels hove, alsoe als recgh was. Die ander half virtel die legghet op die Wester siele van dare die voreghesegheden wif ⁶⁾ margen keerden tote dire mere, die gaf dese voregheseghede Lutmode

¹⁾ In plaats van het gewone *ver* (vrouw), in den 2 en 3 naamval *veren*, schrijft hij *voren*, *vore*.

²⁾ en dat was vijf marghen; ³⁾ geschrapt; ⁴⁾ P e t e r s; ⁵⁾ behoef;

⁶⁾ twee woorden doorgeslaan, omdat hij verkeerd schreef.

haren voreghesegheden sone Peteren in (?) desen voreghesegheden recghle, dare si home die wif marghen in gaf, ende ghinck dare af hor listoech ende verteghe tote Peters bove, hare voreghesegher sonen, van alle desen voreghesegheden erre vore desen voreghesegheden hof ende met vonnes dire late, ende al also als recgh was. Doe deze voregheseghede Peter dit voreghesede erre haulde, doe vercoft hijt desen voregheseghede Povels dese half virtel lans op de Wester siede van dare die wif marghen keeren toter mere toe, also als si dare ghelegghen es, dare heret hien in ghehovet met vonnes dire late ende op vertegghen, tote Povels bove, ende vore ons, ende al also als recgh was, ende met die sinse al mien dien hove van Beke gheldet, al des voregheseghede erves sal dese voregheseghede Peter sin ene vast ware des voreghesegheden Povels evleken van sinen erfghenamen ende zonder commr. Vordane so hevet dese voregheseghede Povels desen voreghesegheden Peteren ghegheven dese voregheseghede half virtel lans, van dare die voreghesegheden wif marghen lans keren toter mere toe in ene erfsins elchs jares omme drie pont suartter tornoyser ende die goet gheve, ende altoes op zenten Martens dach te ghelden die in die wij(n)ter legghet. Van desen voreghesegheden vijf marghen sal dese voregheseghede Povels ghelden die heren dien canoniken van Beken enen erfsins drie penninghe jaers. Dese litteren waren ghegheven Dinsdaghes vore zente Povels dach in iare ons Heren dertienhondert iare ende drie. In orkonde derre warcheyth hebbe wi onse segghel hire ane ghehanghen. Borenschrift: love wi: siede, mere. ¹⁾

Medegedeeld door W. Hoevenaars, Ord. Praem. te Hoeswijk, uit het archief der abdij Berne.

¹⁾ Die woorden stonden boven den regel bijgeschreven en worden hier daarom goedgekeurd. Het ander geknoei, het doorhalen van zoovele woorden, hadde ook wel goedkeuring noodig, zou men zeggen. Ik heb zelden zoo'n knoeien gezien.

MARTINET'S GEBOORTEHUIS.

elijk algemeen bekend is, werd Martinet geboren te Deurne en wel den 12^{den} Juli 1729. Den 17^{den} daaraanvolgende werd hij in de Groote Kerk gedoopt.

In het doopregister staat aangeteekend :

Den zeeventienden Juli XVIIe neegen en twintig, is gedoopt het kind van den heer predikant dezer plaats. J. A. Martinet en deszelfs huisvrouw Petronella van der Horst en is genoemd Johannes Florentius.

* *

Ds. Johannes Anthonius Martinet is te Deurne beroepen in Mei 1717 en in zijnen predikdienst bevestigd en ingezegend door Ds. W. H. van Flodorp uit Aarle en Beek, 8 Juni 1717. Bij die plechtigheid verrichtte Ds. Hanewinkel uit Gemert het werk van de oplegging der handen. Ds. J. A. Martinet deed zijne intrede den 17 October 1717 met 2 Corr. 12. 9. Den 30sten Sept. 1735 werd hij beroepen te Schijndel. Den 8sten Juli 1736 predikte hij te Deurne zijn afscheid uit Act. 18: 20, 31, den 15 Juli 1736 werd hij als predikant van Schijndel en Liempde bevestigd. Als predikant dier beide plaatsen stierf hij te 's-Hertogenbosch 6 April 1739.

* *

Het huis, waarin de jonge Martinet geboren werd, is waarschijnlijk op 'tlaatst van 1721 of in 1722 door zijne ouders betrokken. Het wordt thans bewoond door den heer Willem Kuypers, bakker en winkelier, wien het in eigendom toebehoort en is gelegen nabij de kerk te Deurne, tusschen de Schoolstraat en de Molenstraat. Het werd in 1723 door de gemeente aangekocht om te dienen als pastorie voor 1375 gulden

(door H. H. M. geapprobeerd 23 October 1731) en was afkomstig van de familie Caestecker. Bij den verkoop treden op: 1e Nathaniël Walraven, predikant te Helmond en Johan Arentsenius, rector te Utrecht, beiden als momboirs over Mechelina (ged. te Deurne 23 April 1707) en Eva (ged. te Deurne 21 April 1709), onmondige kinderen van wijlen Johan Rauwers, predikant te Deurne en Françoise Caestecker; 2e. Margaretha van Broeckhuysen weduwe van wijlen Louis de Caestecker, drossaard en secretaris van Deurne, etc. en 3e Hermanus Cuypers, predikant te Son, als vader en momboir over Eva en Susanna, zijne onmondige kinderen uit zijn huwelijk met wijlen Elisabeth Caestecker.

* *

Het was het huis, dat bewoond werd door den drossaard Louis Caestecker, die er in 1711 overleed. Na zijn dood bleef zijne weduwe het bewonen. Meermaals stond het huis bloot aan straatschenderij.

* *

Op Maandag 12 September 1712 snagts omtrent de klokke Elf uyren hebben eenige moeticillige menschen sig niet ontsien, van op eene zeer feytelyke en geweldige wyze aan het Huys van de wed^e van wylen D'Heer Drossaart Causteker de glazen in te werpen.

In 't voor-Jaar van 1713 hebben eenige quaat-aardige menschen, sig niet ontsien by mejuff de weduwe van wylen den Drossard Causteker differente reysen in de roornagt de glazen in te werpen en door het Huys te schieten.

Dergelijke baldadigheden waren in die dagen geen ongewoon iets.

* *

Den 7den October 1730 kwam Ds. Martinet in de raadsvergadering en verzocht den schepenen om een planken vloer in zijn huis, dat zoo nat was, dat zijne

meubelen bedierven. De vergadering stond dit verzoek toe en besloot en passant de plavuizen, die vrij zouden komen, te bestemmen voor den keukenvloer van het schoolhuis, die noodzakelijk herstel noodig had.

* *

Ds. Martinet vertrok uit Deurne in 1736. Na hem werd de pastorie nog bewoond door de predikanten Isaac de la Fontaine (1736—1740), Henricus Sluiter (1741—1780) en Antonius Henricus Ross (1781—1799.)

* *

De R. K. gemeente te Deurne heeft van haar recht tot naasting van kerk en pastorie gebruik gemaakt. Ds. Ross¹⁾ heeft zich alzoo gedwongen gezien zijn huis te verlaten. Dit is niet geschied zonder van weerszijden, verbittering te wekken. Den predikant is zeker tijdig genoeg het huis opgezegd, maar waar moest hij heen, er stond geen huis open! Zoodra de pastorie ontruimd was, werd zij betrokken door negen nonnen uit het klooster Keizersbosch met haren rector, die er eenigen tijd zijn verbleven. Wanneer zij Deurne hebben verlaten, is mij niet bekend.

Ds. Ross is 3 Febr. 1818 te Deurne overleden; de Hervormde Gemeente bleef bijna 2 jaar zonder predikant. In het kerkeradsboek vind ik:

„De vijf vruchteloos gedane beroepingen zijn het gevolg geweest van het gebrek aan eene pastorie en de bekendheid der menigvuldige ongelegenheden en onaangenaamheden, waaraan zich de overleden Predikant gedurig zag blootgesteld door het dikwijls verhuizen van beter naar slechter woning en van de onzekerheid der gunstige gevolgen der pogingen van den kerkeraad bij Z. M. den Koning en de Synode der Ned. Herv.

¹⁾ Hij was een zoon van Ds. Johannes Henricus Ross, predikant te Waalre, die 24 Sept. 1801 bij den Gennepschen Watermolen verdronk (zie blz. 219 van dezen jaargang).

Kerk tot het verkrijgen der benodigde Gelden om daaruit eene nieuwe en geschikte predikantswoning te stichten".

••

Ds. Ross' opvolger, Hendr. Adr. Heymans, werd door Ds. Alb. Scholten uit Helmond 12 Mei 1820 in den predikdienst bevestigd. De handoplegging geschiedde door Ds. J. W. H. Deussen, predikant te Someren en Lierop, Ds. Heymans deed zijn intrede met Johs. 9: 2.: „Ik moet werken de werken desgenen, die mij gezonden heeft, zoolang het dag is, de nacht komt, wanneer niemand werken kan."

••

Het huis, waarin Jan Floris Martinet het levenslicht aanschouwde, ging later in handen van particulieren over en kreeg na verloop van tijd een meer modern aanzien.

In den gevel prijkt nog altijd een steen met een paar wapens en een Fransche zinspreuk. Van den tuin zijn enkele stukken als bouwterrein verkocht. Deurne bewaart aan zijnen beroemden inboorling geen enkele herinnering.

Deurne.

H. N. OUWERLING.

DRIE KEMPISCHE DORPEN.
(WAALRE, VALKENSWAARD EN AALST).

VIII.

ver de school te Waalre en de daaraan verbonden „meesters" — die tevens kosteren waren — zijn de volgende bijzonderheden tot ons gekomen:

1612. Meester Willem Geyers voor zijn dienst in het dorp van Waalre, gedaan anno 1612, de som van 74 gl., „als blijken mag bij zijn eigen handteeken."

1637. Mr. Henrick Spierincx.

1662. Jan Royaerts, een goed schrijver, was eerst

meester te Bergeik geweest. Hij was niet lang te Waalre werkzaam, toen hij vluchtte uit vrees voor de Munstersche soldaten. Vagebonden onder den naam van krijgslieden van den bisschop Christoffel Bernard van Galen, overvielen het platte land en bedreven velerlei geweld. Graaf Natta beproefde met zijne Munstersche afdeeling uit Oudenbosch op Valkenswaard en verder te trekken, waar hij de inwoners brandschatte, en zijne manschappen verlieten.

De onderwijzer heeft volgenderwijze vergoeding gevraagd bij de navolgende rekening in het dorpsarchief voorhanden:

„Alsoo door order van haer Ed. Mog. voortaan is goedgevonden, dat alle de schade die predicanten, schoolm^{rs} of iemand anders gaan te lijden wegens den oorlog, 't zij in 't vluchten, huishuur of 't ontnemen van eenige goederen; soo heb ik deze navolgende onkosten tot ontlastinge van de gemeente aen als volgt:

„3 Jan. 1666. Twee karren goets gebracht in Eindhoven f 1—10

„10 Jan. Eene kar goets gebracht in den Bosch „ 5—

„Aan de plaats om het goet te setten . . . „ 1—5

„14 Febr. Mijn familie gebracht naar Gestel etc. „ 1—4

„29 „ Om de minste kosten mijne familie weder 't huys gehaelt met een karre goet „ 0—12

„6 Mert. Door quade geruchte van de stroopers ben genootsaekt geweest te vluchten naar Eindhoven, en daer twee mael met de kar geweest . . . „ 1—10

„Item. Aldaer een huys gehuurt voor thien st. ter weecke, compt voor acht weecken . . . „ 4—

„(It. 10 Meert verschoten in 1666 reparatie van de school).

„Voor mijn gevlucht goed wederom van den oorlog te haelen voor karrevrachten ende port. . . „ 5—4

„It. Twee karren goet van Eindhoven wederom gehaelt „ 10—

„De rekening bedroeg dus 23 gl.

Met eene andere goede hand geschreven, is daaraan gehecht:

„Verclaeren en wy ondergeteekenden, als schoolmeesters van Rijthoven en Westerhoven, dat om voorgaande verzoek de regeerders van voorn. dorpen ons willich hebben geassisteert in den voorleden troubele ofte strooperye geschiet onder pretext van (den) Bisshop, te weten met voitures ofte karren in onse vluchtingen.

Arnoldus Nijhoff.

Berndert Nijhoff*.

1681. Jacobus Teylingius. Van 1690—98 komt het korporeel als (Hervormd) koster meestal op 50, in sommige jaren op 43 gld. voor; 18 Juni 1691 had men den schoolmeester beloofd voor zijn dienst als huur in (het jaar 1690) te geven 71 gld.

1729. Bernaert van Arnhem.

Johannes Herdes. Hij wordt Oct. 1795 als schoolmeester te Waalre bedankt, hebbende zijn plicht nooit gedaan; hij was daarenboven een Hes, en onderrichtte de kinderen dus zeer gebrekkig in onze taal ¹⁾. Hij bleef hier wonen. In 1806 was hij als doodgraver door de gemeente benoemd.

Thans laten wij hier nog volgen een lijstje van eenige feiten, te Waalre voorgevallen, of voor dit dorp van beteekenis.

1432.

De hertog van Brabant, Maximiliaan, keerde met eene groote macht ruitery en voetvolk door de Meierij terug. Hier heeft hij den inwoners veel nadeel toegebracht. Het landvolk verzette zich tegen het aangedaan geweld, en trok tegen de Duitschers op. Deze waren ten getale van omstreeks 2600. Uit de opgekomen strijders van elf plaatsen dezer streek sneuvelden ongeveer 250 mannen tusschen Heeze en Leende.

¹⁾ Resolutieboek 1795—1810.

1507.

Waalre en Valkenswaard worden door Geldersche soldaten platgebrand.

Het Stadsarchief van 's Hertogenbosch meldt: *Arnt Van Weylhuysen 10 Oct. met eenen besloeten brieff gereden tot Mechelen an Lambrecht Millinck ende Mr. Symon van den Koudenberch, secretaris, aldaer ter dachvaert wesende, ende dit vut sake van den brant, die de Gelderschen onse vyanden, tot Weert ende Waelre gedaen hadden*".

1528.

20 Febr. werd Waderle aangeschreven, om gravers naar Eindhoven te zenden, en er hun krijgsvolk te vergaderen. Ook naar Leende en Heeze moest het volk gezonden worden.

1543.

Door den woesten krijgsoverste Maarten van Rossem werd Waalre, benevens talrijke dorpen, onder brandschatting gesteld. „Waalre en Weerde" moesten samen 900 gld. betalen.

1551.

Het dorp ontvangt 5 Juni eene aanschrijving uit 's Hertogenbosch, om de Dommel te vegen.

1552.

Den 25 Augustus worden de ingezetenen van Waalre en vele andere dorpen aangeschreven, om graafwerk te 's Hertogenbosch te gaan verrichten.

1553.

Eenige dorpen krijgen weder aanschrijving om door hunne ingezetenen te 's Hertogenbosch de graafwerken te doen versterken. Hieronder bevond zich Waalre. Wellicht waren de ingezetenen in het vorige jaar nalatig gebleven aan het bevel daartoe te voldoen.

1575.

Alle dorpen worden 2 September ter dagvaart te Eindhoven beschreven, om in het garnizoen aldaar te betalen

en de „tauxen” te hooren vaststellen. Vele dorpen geven blijken van onwil. Een groot aantal was wel opgekomen, doch bewilligde in Eindhoven's voorstel niet. Onder hen behoorde ook Waalre.

1594.

Troepen van den Staat zijn te Weerde gelogeed, waarom Regenten van Waalre, ééne dingbank daarmede uitmakend, aldaar noodig waren. Een register meldt dit aldus: *Doe de Geusen te Weerde lagen en ons ontboden hadde(n). Gegeven de ruyters van den grave.*

1599. (?)

„Betaald aan onzen heer Clusus (v. der Clusen) toen die Muiters tot Helmond lagen, omdat onze heer die kwitantie van de drie dorpen heeft. Id. toen die Gemutineerden te Eindhoven gelogeed waren.

Aan den bode van Bercheyk, omdat die repetant (?) tot Turnhout verwacht was, gaf men 2 stuivers.

Arn. Tilborg droeg een brief naar Bergeik, en kreeg 6 st.

Er ging een bode naar de „Muiters” te Oirschot.

1604.

Het Statenleger, hetwelk bij Grave lag, is hier in 't begin van Januari aangekomen. Uit Waalre ging den 13^{en} dier maand een bode naar Eindhoven deze tijding brengen.

1616.

De pastoor of een regent verschijnt als gewoonlijk ter dagvaart te Oers. Er wordt gehandeld over logement en gedurige inkwartiering, transport van vrouwen met hunne kinderen, en andere dergelijke aangelegenheden. Deze komen van nu tot het laatst der 17^e eeuw in alle dorpsrekeningen voor. Ze zijn niet alle hier vermeld.

In 1672 maakte krijgsvolk, op tocht van Weert naar 's Hertogenbosch hier vertering op dorpskosten.

1629.

De vorster van Bergeik komt den betalingstermijn aanzeggen. Wegens ruiters aldaar gelogeed, betaalt

men 17 Maart 5 st. De rendant met Peter Jansen verteert er 8 st. Omdat de vorster van Bergeik had verzocht, dat regenten collateraal van den impost zouden stellen hadden zij daarover consulteerende, 5 st. verteerd.

De vorster van Bergeik ontvangt f8 voor den impost; er waren twee personen uit Waalre bij.

1636.

Er komt eenige malen een bode uit Bergeik.

1638.

10 April. Aan de wakers, toen graaf Jan te Bergeik lag, 6 stuiv. gegeven; ook 12 April naar Budel, als graaf Jan wederom trok.

1642.

In April komt een bode van Bergeik, dat ieder zijn contingent zoude bijleggen, ook één namens den pastoor aldaar, aangaande die zaak.

1643.

Er is een proces, betreffende de gemeente, aanhangig. Ze vereert wildbraad. Twee patrijzen gelden 16 stuiv.

1645.

Een bode uit Valkenswaard komt zeggen, dat hij te Bergeik eene partij (soldaten) van 60 man gezien had; men gaf hem voor zijne boodschap 4 stuivers.

Van April tot December ging meermalen een bode naar Bergeik; telkens was daar dan een troep militairen verschenen. Naar andere plaatsen zond men ook weleens een bode; 24 Mei kwam er een van Bergeik melden dat zij te Oirschot zouden komen en naar het leger gaan, om de paarden „af te krijgen”, dat is terug te voeren.

30 November logeert hier de Prins met 894 ruiters, 13 losse paarden, 25 vrouwen. Gezet de ruiter op 22 st., de losse paarden op 14 st., de vrouwen op 6 stuiv. Het belooft negen honderd negen en negentig gulden en 7 stuiv.

1646.

14 Januari brengt een bode uit Dommelen de tijding, „dat wij terstond zouden komen te Eersel om den wolf

te jagen". Wolven verschenen in de 17e en 18e eeuw menigwerf in de Meierij. Zeer dikwijls ging een troep mannen en jongelingen uit eenige dorpen dezer streek gezamenlijk ter jacht, om deze gevaarlijke dieren te verdrijven. Deze soms wel wat losbandige jagers hebben zich wel enkele malen vergeten, om een en ander van de toch reeds mededeelzame kloosterlingen der abdij Postel te eischen, wanneer zij die, zooals vaak gebeurde, op hun tocht door de uitgestrekte heide, bezochten. De dorpen betaalden de vertering, en een daggeld voor die drijvers.

1647.

23 Juli komt een bode van Dommelen berichten, dat te Bergeik 25 man troepen hadden geteerd; 29 Sept., alsook 24 en 30 Oct., 12 Nov., 15, 24 en 27 December, kwamen boden, die eene dusdanige boodschap te doen hadden.

1648.

In Januari en Februari is minstens tienmalen uit Dommelen of Weerde een boodschapper gekomen, omdat te Bergeik telkens eene kleine partij soldaten vertering gemaakt had.

15 Febr. kwam een bode uit Bergeik, wegens een tax (belasting?).

1665.

Door verloopen krijgsvolk wordt ook in dit oord veel moedwil bedreven ¹⁾.

1678.

8. Dec. „Nog eens naar Bercheyck uit geweest, dat daar Ruiters lagen, 15 stuiv." Dit zal in eenige jaren vermoedelijk dikwijls geschied zijn.

1681.

Daar men op de wolvenjacht te Postel geweest was, had men daarbij f 3—9 st. verteerd. Aan elk der 40 personen, die uit Waalre deze jacht mede maakten, was ieder 8 st. 16 penningen toegezegd, welke betaling de gemeente

¹⁾ Houben, Gesch. v. Eindh. II, 101.

op zich nam. Andere dorpen gingen ook denzelfden dag aldaar ter wolvenjacht.

1685—1690.

De rekeningen gewagen ook weder van talrijke inkwartieringen, transporten, ook van vrouwen enz.

1688.

Het dorp was niet bevrijdbaar bevonden, om het met slagboomen te versperren ¹⁾.

1690.

De gemeente had geldgebrek, en wilde leeningen sluiten. „Den 13 Juni hebben wy Jan Lenders heel Waelre omgeseynt (rondgezonden), omdat wy in noot waren om gelt, doen heeft hy verteert 7 stuiv. 1 oort.” Hij zal daarin niet voldoende geslaagd zijn, want 6 Maart zijn „de vorsters om geweest om gelt omdat wy in nood waren.”

1691.

Naar het schijnt, hebben vele inwoners groot nadeel van hoogen waterstand in den winter ondervonden. Regenten schrijven: „6 Jan. hebben wy om geweest van wegen het hoog water, dat een ieder soude seggen soo veel schade dat hy hadde gehad verteert 9 stuiv.”

1702.

Groote en gedurige kosten komen wegens soldaten en den oorlog vóór, alsmede wachten op den toren.

1703.

Er zijn 15000 Engelschen alhier en te Valkenswaard gelegerd. Dit corps staat er na den strijd. Uit eene menigte dorpen moeten er mannen gaan werken.

1705.

Eene bende dieven te weten: 1e. Adr. Bernaerts van Woensel, oud 18 jaren; 2e. Gijs van den Boevenheuvel, zoon van Peter Sengers te Bergeik; 3e. Leendert Peeters, aliàs Coehoorn, zoon van

¹⁾ Houben, Gesch. v. Eindh. II 121.

Peter Jan den Snijder, aliàs Lazarus te Westerhoven, in de wandeling door hunne consorten alzoogenoemd, omtrent 16 jaren oud; 4e. Corn. Janssen Villets van Tilburg, omtrent 15 jaar oud, en 5e. Catharina Hendricx van Peer hadden bij nacht en gewapenhand, te Duizel, Luiksgestel, Venbergen en Vrijdagnacht 6 Febr. dezes jaars, in het toen nog aanwezige klooster te Dommelen, verscheidene diefstallen en andere schelmstukken gepleegd. De buit, hier behaald, was door hen naar Westerhoven gebracht. Coëhoorn had een geladen pistool in de hand en verklaarde te zullen neerschieten, alwie hem zou hinderen. De dingbank veroordeelde hen tot den strop. Ten slotte werd Catharina door de dingbank van Waalre en Weerde veroordeeld om met de koord om den hals scherp te worden gegeeseld en gebrandmerkt ¹⁾.

1718.

Wegens onheilen van brand moet men waken.

1718.

Voor geleden hagelslag krijgt men eenige remissie. Regenten waren deswege eenmaal naar Riethoven, en herhaaldelijk naar Bergeik geweest.

(*Wordt vervolgd*).

P. N. PANKEN.

W. J. F. JUTEN.

GRAFKELDERS TE BRED A.

(*Slot*).

REGISTER DER OVERGEBRAGTE GRAEVEN
LEGGENDE IN DE KLEYNE KERCK GENAEMT HET
MARCKENDAEL, BINNEN BRED A.

*Vrouwe Maria Anna Dirven Douariere van Joncker
Johan A. Oostende en Juffe Catarina Dirven
huyse van Dhr en Mr N. Custeus Not en Pro tot Ant*

¹⁾ Crimineele Dingrol van Waalre en Weerde 1705-1781.

werpen. *Dhr Carel Vermeulen als in huwelyck hebben-
de Juff^e Dingena Justina Dirven, de K^{rn} en Erffge-
namen van Dhr Jacob Dirven ende laetelyck Juff^e
N. Dirven bagijntie tot Tournhout hebben haer begraefst-
plaets in de kleynekerck alhier, overdeekt met eenen blauwen
sercksteen en waepen en Letters O M S begraeven Jan
Goris erft den 14e September 1630 en onder
by de kant op de selven sarck deese woorden Bidt Godt
voor de ziele.*

*Volgens signature verklaeringe van de Not^e Floris
van Gils ende seeckere getuygen alhier, in dato den 26
November 1694 ¹⁾.*

*Guilhelmus Vues als in huwelyck hebbende Ida
van Loon, ende Pieteren Johannes van de Broeck
hebben haer begraefstplaets in de kleyne kerck alhier, Leg-
gende in het midde aldaer op den hoeck aen de suytsyde
van de westkant, overdeekt met eene serck waerop staet
uytgehouden op den eenen steen: hier Leyt begraven
Jan den Coninck, met sijn huysvrou ende kin-
deren sterft den 18 Mey 1517 en op de anderen
serck, hier leyt begraven Goris Coninck met sijn
huysvrou ende kinderen sterft den 24 Feb.
1517, volgens verklaeringh van de koster van de kleyne
kerck Hendrich Saoj in date den 23 April 1670.*

*D'heer Jacobus van Vechelen ²⁾, Schepen en Borger
Capiteyn alhier, te voeren desselfs ouders D'heer Jacobus
van Vechelen en Juff^e Johanna Margareta De
Clerck in haer Leven eghte Luyden, hebben haer begraefst-
plaets Leggende voor de ingangh van de Thuyn in de
kleyne kerck.*

*Modo D'heer en Mr Jacobus Frederik van Veche-
len, Borger Capiteyn alhier, Pieter, Maria en Dina
van Vechelen K^{rn} en Erffgen. van haer voors. vaeder.*

*Juff^e Cornelia Langschot, wed^e Dhr Adriaen
Baesen heeft haer begraefstplaets, Leggende in de kleyne*

¹⁾ Zie „Taxandria” IX, 66.

²⁾ Zie „Taxandria” VIII, 30.

*kerck aen de suytsyde tegens den muer, overdeekt met eenen
serck waerop vytyghouwen stuct*

Catarina Cools.

EXTRACT

UYT DE NOTULEN EN RESOLUTIËN VAN DE MAGISTRAAT
DER STAD BREDA.

Jovis den 4^e Mey 1752.

*Volgens Resolutie van den 27 April laastleden in handen
der heeren schepenen Verbrugge en van Erffrenten,
benevens den griffier Trip, ter fine van Examinatie en
rapport gestelt zijnde, eene calculatie en begroting van de
vloer, kelders en graven in de Groote Kerck alhier met een
bijgevoegde balance en omslag tot vinding van de gemelte
kosten, behelsende dat na gedaene calculatie en oprekening
de kosten van het verhogen van de vloer, bekendmaking in
de couranten als andersints zullen bedragen eene somma
van vijftien hondert gls f 1500—0—0*

*En na gedaene meting zoo is bevonden dat de begraaf-
plaatsen in de kerk met elkander groot zijn 14067 voeten.*

*En diende voor ieder voet voor sooverre de kelders
betreft, soo van die welke de kerk in posessie heeft, als
die in eygendom van particuliere zijn te werden betaelt
twee stuyvers en twee penn. f 0—2—2.*

*Zijnde de groote der kelders en wat een yeder moeten
betaelen als volgt:*

No.	Eygenaers	Voeten	Somme
1 tot 13	<i>De kelders vervallen aen de kerk vol- gens resolutie van de 31e Julij 1741, bedragen</i>	1135	120—10—0
	<i>Hoogh Choir.</i>		
14	<i>Mevrouw Salis</i>	88	9—7—0
15	<i>Dhr Villegas cum suis</i>	100	10—12—8
16	<i>D' Erffgenamen van Deheer Kip</i>	129	13—14—2
17	<i>D' Erffgen. van de h' van der Heyden</i>	88	9—7—0
18	<i>D' Erffgenamen van Mevrouw Hartman</i>	96	10—4—0

No.	Eygenaers	Voeten	Somme
19	<i>Dhr Burgemeester de Bringues</i>	80	8-10-0
20	<i>Dhr Michorius</i>	60	6-7-8
21	<i>D'Erffgen. van Dhr I. G. van Goor</i>	80	8-10-0
<i>Omgang van 't Hooge Choor.</i>			
22	<i>D'Erftgen. van Dhr Predikant Noortbergen</i>	65	6-18-2
23	<i>Beniftie van Otto van Gaelen</i>	80	8-10-0
24	<i>Dhr De Vroom en ad^t Cheeuws</i>	64	6-16-0
25	<i>Johan Kamerling</i>	63½	6-15-1
26	<i>D'Erffgen. van dhr Pieter De Bruyn</i>	54	5-14-12
27	<i>Dhr Overbeke & suster d' Kip</i>	65	6-18-2
28	<i>D'Erffgen. van Dhr A. van Buerstede</i>	80	8-10-0
29	<i>Deselve</i>	80	8-10-0
30	<i>Dhr Raedsheer Reygersman</i>	95	6-18-2
31	<i>Dhr ad^t Weymerscum suis & Sprongh</i>	80	8-10-0
32	<i>D'Erffgen. van dhr Hendr. v. Baerle</i>	66½	7-1-8
33	<i>D'Erftgen. van Gerard Ellinckhuysen</i>	48	5-2-0
34	<i>Pr de Hasselaer</i>	80	8-10-0
35	<i>I. Zeemans</i>	40	4-5-0
<i>Kelders in de choorkens Zuytzyde.</i>			
36	<i>D'Erftgen. van mev^r Snellen</i>	82½	8-15-3
37	<i>Dhr Petrus van Beck</i>	80	8-10-0
38	<i>Juff^e Leersse</i>	80	8-10-0
39	<i>Cornelis van Erffrenten</i>	78	8-5-10
40	<i>D'Erffgen. van Mev^r Vereyck</i>	100	10-12-8
41	<i>Dhr Q. G. van Goor cum suis</i>	119	12-11-14
<i>Kelders in de choorkens aen Noortzyde.</i>			
42	<i>D'Erftgen. van Mevrouw Snellen</i>	119	12-11-14
43	<i>I. van Riethoven</i>	130	13-16-4
44	<i>Dhr Hijenenoort</i>	117	12-8-10
45	<i>D' wed^e van Dhr Stadth^r Damisse</i>	117	12-8-10

No.	Eygenaers	Voeten	Somme
	<i>Kelders in den ommevang en cuyp van de Kerk.</i>		
46	<i>Dhr Secretaris van Vechelen</i>	80	8—10—0
47	<i>Dhr Suerius cum suis</i>	68	7—4—8
48	<i>Dhr Martfelt cum suis</i>	86	9—2—12
49	<i>D'Erffgen. van de wede Tuers</i>	52½	5—11—7
50	<i>G. De Bruyn en suster</i>	52½	5—11—7
51	<i>De wede Johan Roelants</i>	80	8—10—0
	<i>En nadien van yeder Graf in het par- ticulier geene preciese begroting kan worden gemaakt soo diende een yeder derselven werden gerekent op ⅔ par- ten van een kelder, 't welk voor yeder Graf soude komen te bedraegen vijf guldens en aghrien st. f 5—18—0</i>		
	<i>En dus over 42 Graven aen particuliere toebehoorende</i>		f 247—16—0
	<i>Moetende de kerk voer de verdere Graven waer van deselve het profijt trekt de kosten betaalen, bedragende te zaamen</i>		f 802—18—11
	<i>Welke voorgemelte drie zommen soudent uytmaken den geheelen omslagh van</i>		f 1500—0—0

*En sijn de Particuliere welke de voorgemelte 24 Graven
toebehooren, deze volgende:*

No.	Eygenaers	Somme		
	<i>Hoog Choir</i>			
1	<i>Beniftie van Otto en Willem van Galen</i>	5—	18—	0
	<i>In den omgang van 't hoogh Choor.</i>			
2	<i>D'Erffg. van Cornelis Godschalck</i>	5—	18—	0
3	<i>Helena Gieson Modo Willem van Weert</i>	5—	18—	0

No.	Eygenaers	Somme		
4	<i>Juff^r La Court</i>	5—	18—	0
5	<i>Juff^r Polders</i>	5—	18—	0
6	<i>Dh^r P. W. v. Creeck cum suis</i>	5—	18—	0
7	<i>D'Erffgen. van Dh^r Stuerman</i>	5—	18—	0
8	<i>Dh^r ad^t Weymers</i>	5—	18—	0
9	<i>D'wed. van Dh^r Stadth^r Damisse</i>	5—	18—	0
10	<i>Dh^r Cornelis van de Leur</i>	5—	18—	0
11	<i>Dh^{ren} Montens</i>	5—	18—	0
12	<i>Dh^r Andries en C. G. Knollaert</i>	5—	18—	0
	<i>In den omgang en Cuyp van kerk.</i>			
13	<i>D'Erftg. van dehr Cornelis de Wyse en ad^t Cheeuws</i>	5—	18—	0
14	<i>Francois De Pottere</i>	5—	18—	0
15	<i>C. I. Biersteekers</i>	5—	18—	0
16	<i>Pieter van de Goorbergh</i>	5—	18—	0
17	<i>Arnoldus Josephus van der Loght</i>	5—	18—	0
18	<i>D'Erft. van Theodorus van Beeck</i>	5—	18—	0
19	<i>Dh^r en Mr Cornelis van de Leur</i>	5—	18—	0
20	<i>Deselve</i>	5—	18—	0
21	<i>Cornelia Johanna Roovers</i>	5—	18—	0
22	<i>Jan F. van Welt</i>	5—	18—	0
23	<i>Johan Perquin</i>	5—	18—	0
24	<i>Petrus van Beeck</i>	5—	18—	0
25	<i>Dh^{ren} Montens</i>	5—	18—	0
26	<i>D'Erffgen. van Cornelis Leeuwerck</i>	5—	18—	0
27	<i>D'Erffgen. van Walterus van Gool</i>	5—	18—	0
28	<i>Gerardus Baillet</i>	5—	18—	0
29	<i>Cornelia en Pieter Heyblom</i>	5—	18—	0
30	<i>Petrus van Beeck</i>	5—	18—	0
31	<i>Deselve</i>	5—	18—	0
32	<i>Cornelis van de Leur</i>	5—	18—	0
33	<i>D'Erft. van dh^r en Mr Mart. G. Sprongh</i>	5—	18—	0
34	<i>D'Erftgen. van Dh^r en Mr G. H. van Dunn</i>	5—	18—	0

No.	Eygenaers	Somme		
35	<i>D'Erff. van Cornelis v. Ertrijck</i>	5—	18—	0
36	<i>Johan Babtist van der Loght</i>	5—	18—	0
37	<i>Deselve</i>	5—	18—	0
38	<i>Antony Wittens</i>	5—	18—	0
39	<i>Mr Bernard Decker</i>	5—	18—	0
40	<i>Floris Meyers</i>	5—	18—	0
41	<i>Cornelis Wiercx</i>	5—	18—	0
42	<i>D'Erft. van Iacob Fues</i>	5—	18—	0

Maekt uyt de voors. Graven en de voorgemelde f 247—16—0

Zoo ist dat haer Ed. Welaghtb. gehoord hebbende de consideratien van voorgemelde heeren rapporteurs na deliberatie hebben goedgevonden dese gemelde balance en omslag goed te keuren ende te approveeren zooals deselve goedgekeurt ende geapproveert werd by desen en werd dierhalven aen een ieder by desen gelast om voor den 1sten September aenstaende aen de Rentmeester van de Grootte kerk Matheeus van de Laer, zyne quote van de verhoging der voorschreven Kelders en Graven te betaelen, werdende den voernoemden Rentmeester verders by dese gelast en geauthoriseert om vier agter eenvolgende weeken eens 's weeks door een advertentie in de Amsterdamse courant bekend te maken dat een ieder de verhooging van zyne kelders en Graven aen hem Rentm^r voor den 1sten September deses jaers sal moeten koomen betalen op pene dat de kelders en Graven van de nalatige zullen vervallen zijn ten behoeve van de kerk,

En sal Extract deses aen de Rent^r van de Laer ter narigting werden uytgeliefert (onderstont) Accordeert,
(ende was get.)

W. I. D. Zwart, Subst Griffier.

Utrecht.

L. J. Kuyck.

ROUW- OF WAPENBORDEN EN GRAFMONUMENTEN
IN DE ST. JANSKERK TE 's-HERTOGENBOSCH.

(Slot).

In den buitensten noorderomgang van het schip (ik blijf de benamingen van van Heurn volgen), hing het wapenbord van den kolonel de Gonnes,¹⁾ den 31 October 1674 te 's Hertogenbosch overleden; hierop waren deze kwartieren:

de Gonnes	Alendorp
Larchandrie	Hainin
la Farghe	Nunier
Roisen	Stable.

Oostwaarts hing daar het wapenbord van eene juffer uit het adellijk geslacht van Assendelft, overleden 9 Juni 1666; haar wapen was gekwarteleerd met dat van Haarlem en omgeven met deze kwartieren:

Assendelft	Wael van Vronestyn
Brakel	Raaphorst
Nispen	Van der Burch
Rossem	Lutkenhuisen.

Van Heurn voegde aan de beschrijving van dit wapenbord toe, dat hij in de genealogie van Assendelft te vergeefs naar hare ouders gezocht heeft. Kan deze juffer zoo vroeg ik, ook gewoond hebben op het kasteeltje Assendelft onder Middelrode, waarvan thans nog de inrijdpoort bestaat?

Aan een pilaar oostwaarts van laatstbedoeld wapenbord hing een wapenbord met het mannelijk wapen van Assendelft en daarop het opschrift: Obiit 24 Febr. 1678.

In den binnensten noorderomgang van het schip hingen de navolgende wapenborden:

een van een J^{or}. Tourallion de Massin, den 1 April 1691 overleden; hierop stonden deze kwartieren:

Massin	Colo
Richolt	Ruitenbeek;

¹⁾ Zie de noot op bladzijde 265.

daarnaast hing dat van zijne vrouw de Bethmer, overleden 6 Juli 1665, met deze kwartieren:

Bethmer	van de Water
Kessel	Gerwen.

In den omloop van het hoogkoor ten Noorden, ter hoogte van de kapel ten tijde van van Heurn de H. Sacramentskapel genaamd, hing het wapenbord van eenen Frieschen edelman, Aytsma van Lauta genaamd, die het laatste mansoir van zijn geslacht was; onder zijn wapen stond het volgende:

Hier ligt begraven de Hoogwelgeboore Heer J^o Hotse Aytsma van Lauta, zijnde de laatste van zijne Familie, in leven Colon. Commandant over het Regiment van Zijn Excellentie den Heere Luitenant-Generaal Grave van Schaumburg-Lippe, sterft den 14 September 1747.

In het Oosten van gezegden omloop hing tegen de pilaren van het hoogkoor het wapenbord van eene juffrouw van Graave, die eenen van Merendonk tot man had; zij overleed 13 December 1727 en had op haar wapenbord deze kwartieren staan:

van Grave	Rappebouwe Wuns v. Nertunge ⁽¹⁾
Tielemans v. St. Guricx	van Beek
van Deurn	van Rabesteyn
van Os	Horenbeek.

In het Zuiden van meergezegden omloop hing het wapenbord van eene juffrouw de Cocq huisvrouw van eenen J^or. Becx; zij stierf 10 April 1706 en had deze kwartieren naast haar wapen staan:

de Cocq	van Ghestel
van Os	Vuchts

¹⁾ Zie de Noordbrabantsche Almanak 1891, blz. 544, (No. 46.), alwaar dit kwartier Boudewijns van Nertingen heet: en ook Taxandria VI blz. 137.

Uit een en ander blijkt dat de kwartieren van moederzijde Boudewijns van Nertingen, v. Ravesteyn, v. Beek (?) en v. Horenbeek.
Red.

van der Camme	Nootstok
Tengnagel	Zegers.

Een weinig Westwaarts van daar hing het wapenbord van Lodewyk de Bills, heer van Coppensdamme, volgens van Heurn een der voornaamste ontleedkundigen van zijnen tijd en hoogleeraar aan de Doorluchtige School te 's Hertogenbosch, die in 1669 overleed. ¹⁾ Op dit bord stonden naast zijn wapen deze kwartieren:

de Bills	Morslede
Noblets	Baenst.

Nog een weinig meer Westwaarts hing in denzelfden omloop het wapenbord van eenen van der Does; deze overleed volgens hetzelfde in 1652 ²⁾; daar naast hingen van hem deze kwartieren:

van der Does	Nyenrode
Zypestijn	Glimmer.

In het schip der kerk, *daar thans niet of zeer weinig begraven werd*, zoo schreef van Heurn, hingen de volgende wapenborden:

een van eene juffrouw van den Velde, overleden 21 Februari 1671. echtgenoot van een van der Leemputte; op dit bord stonden deze kwartieren:

van de Velde	Ketelaar
Lockemans	van Vechel;

een van een ander vrouwelijk lid der familie van den Velde, die met iemand gehuwd was, van wien van Heurn den naam niet kon ontdekken, omdat diens wapen niet meer zichtbaar was; zij overleed 4 Juli

¹⁾ De „Levensberichten van Zeeuwsche medici” doen hem in 1671 sterven. Red.

²⁾ Jacob van der Does schepen van 's Hertogenbosch, overleden 5 September 1652 aldaar.

De kwartieren hadden moeten geplaatst zijn:

Van der Does	Zypestijn
Glimmer	Nyenrode

omdat hij de zoon was van Mr. Jacob (Willemzoon bij Maria Glimmer) bij Beatrix van Sypesteyn (Mr. Johannesdochter bij Catharina van Nyenrode. Red.

1652 ¹⁾ volgens dat wapenbord, waarop de volgende kwartieren stonden :

van de Velde	van Thulden
Ketelaar	van de Water
Raas	Cuyck
Bayens	van de Wiel.

In het schip der kerk hing boven het gestoelte van den Bevelhebber der stad 's Hertogenbosch het wapenbord van eene juffrouw Ruysch, die 17 November 1691 overleed en met eenen van Gent gehuwd was ; ²⁾ op dit bord stonden de navolgende kwartieren :

Ruysch	Ploos van Amstel
Beune	Pater van Raveschot
van de Moelen	Ploos van Amstel
Swansbel	Ouwen.

Verder hingen er verschillende wapenborden der familie van Lintzenich; daar de daarop staande kwartieren dezelfde waren als de navolgende, zoo deelde van Heurn slechts mede het wapenbord van eenen van Lintzenich, die 16 Augustus 1679 overleed en waarop deze kwartieren stonden :

Lintzenich	de Graaf
Duipengieter	Meckenheim
Back	Poortmans
Raket	van Wevort

Van de familie La Riviere hingen daar ook verschillende wapenborden; om dezelfde reden als laatstgemeld beschreef van Heurn slechts dat van eenen La Riviere, die in 1672 overleed en op wiens wapenbord deze kwartieren stonden :

¹⁾ Blijkens eene schepenakte van den Bosch van 21 Jan. 1785, register no. 590 blz. 89, waarin dit wapenbord beschreven wordt, (er blijkt daaruit dat het betrof een van den Velde, die een dorren boom in het wapen voerde) was het sterfjaar 1659.

²⁾ Margaretha Florentina Ruysch, huwde December 1690 Mr. Joost baron van Gent tot Meinerswijk kapitein in 't regiment van Essen; hij (?) overleed 17 Nov. 1691. Red.

La Riviere	Kopkins
Le Clerck	Disimo
Beaumont	Dublyn
Balaude	Radin.

Wat verder oostwaarts hing daar een wapenschildje van eenen edelman uit de Paltz met het volgende opschrift: Hic situs est Georgius Johannes Botz hem cum maxime nobili in Palatinis ad Rhenum ortus loco, extinctus in ipso aetatis flore, natus annos duos et viginti prid. id. (12) Septemb. 1666.

In den buitensten zuideromgang van het schip hing maar één wapenbord met kwartieren, n.l. dat van een Ruysch, die 19 Maart 1699 overleed ¹⁾; die kwartieren waren :

Ruysch	Tulleken
Beune	de Leeuw
van der Moele	Sinderen
Swansbel	Beverwijk.

In den binnensten zuideromgang van het schip hingen de navolgende wapenborden :

het eerste, dat aan een oostwaarts staanden pilaar hing, was dat van Helena Tulleken, huisvrouw van den kolonel Tscharnier. Daarop stonden deze kwartieren:

Tulleken	Nicolson
de Leeuw	Donnalsen
Sinderen	Verveele
Beverwijk	Fynars.

Hieronder stond het volgende:

De Wel Edele Geboore Vrouwe Helena Tulleken vrouwe van wijlen den Wel Edelen Gestrengen Heer Abraham Tscharnier, collonel van een Regiment Zwitsers ten dienste deezer Landen, sterft den 16 May 1729.

Aan den volgenden pilaar westwaarts hing het wapenbord van hunne op 20 Juli 1731 ongehuwd gestorven dochter. Hierop bevonden zich deze kwartieren:

¹⁾ Dit moet een der 14 kinderen geweest zijn van den Bosschen secretaris Hendrik R. bij Alida Tulleken. Red.

Tscharner	Bruggler	Tulleken	Sinderen
Manuel	Wattenwyl	Nicolson	Verveele
B. Wehret	Knoblauch	de Leeuw	Beverwijk
Bonstetten	von Erlach	Donnalson	Fynars.

Wat verder westwaarts hing daar het wapenbord van eene vrouwelijke van Tuldén, den 16 Mei 1661 overleden; daarop stonden deze kwartieren:

van Thulden	Heyman
van Cuyck	van Ouwen.

Nog wat meer westwaarts hing in dezen zoogenaamden omgang het wapenbord van J^o Filip van Blankevoort, een van 's lands ontvangers te 's Hertogenbosch, den 15 Januari 1670 overleden; daarop kwamen deze kwartieren voor:

Blankevoort	de Groot
van der Noot	van Tricht
de Voocht	Maas
Assendelft	Verheyden.

In het Noordwesten der kerk hing het wapenbord van eenen de Voocht, 29 October 1666 overleden; *wat staat of ampt hy bekleede, weet ik niet* schreef van Heurn hierover; op dit bord bevonden zich deze kwartieren:

de Voocht	Meganck
Kinschot ¹⁾	Hessel van Dinther.

Op deze hoogte hingen ook nog twee wapenborden van de navolgende krijgslieden:

van Schagen, den 13 Mei 1676 overleden, op wiens wapenbord deze kwartieren stonden:

Schagen	Bos
Oudesteyn	Swanen

en van de Graaf, van een geslacht uit Dordrecht, die den 18 Januari 1678 stierf; op dit bord stonden deze kwartieren:

van de Graaf	van Drunen
Back	Gabor.

¹⁾ Hij was dus een zoon van Jan, burgemeester van Arnhem bij Clara van Kinschot, wier moeder eene Hesselt van Dinter was. Red.

Aan den laatsten pilaar in het zuidwesten der kerk hing het wapenbord van eene van Schoonhoven, gehuwd met een man, wiens wapen van Heurn niet kende. Op dit bord stonden de navolgende kwartieren:

Schoonhoven	Stepraet
La Grue	Wiltvanck
de Wilde	Schrijvers
Cavilloir	Bernarts

Obiit 29 Julii 1686.

Blijkens meergemeld handschrift van Martini hing in de St. Jan tegen den binnenmuur van het hoogkoor ook nog eene wapenkast, waarin de volgende kwartierstaat zich bevond:

v. Hanswijck	v. Wijnbergen
Kuyst van Wijck	van Uterwyck tot Heems.
gezegd de Porter	

daaronder was het volgende opschrift:

De Wel Edele Gestrengen Heer Johan van Hanswijck, in leven Schepen en Raadt dezer stadt, enz. en starf den 1763, oud 55 jaren.

Van Heurn deelt in zijn handschrift ten slotte nog mede, dat in de St. Jan ook begraven lagen de twee laatste mansoiren van de navolgende geslachten, n.l. J^{or} Gerard baron van Poelgeest, majoor der cavalerie onder den Graaf van Wassenaer, in Nov. 1713 te 's Hertogenbosch overleden¹⁾ en J^{or} Karel baron van Dorp, in Februari 1768 aldaar gestorven; beiden werden blijkbaar zonder grafzerk of rouwbord in de St. Jan ter aarde besteld.

Uit de beschrijving, die van Heurn in zijn handschrift geeft van de grafzerken, welke zich in de St. Jan bevinden, kan men zien, dat velen dezer thans niet meer op hare plaats liggen; zoo lag oudtijds in het hoogkoor ten N. van het grootaltaar de grafzerk van Johan Gans en zijne vrouw Caterina van der Wolf; wat westelijker, voor het praalgraf van bisschop Masius, de

¹⁾ Zie „Taxandria” VII, 286.

prachtige grafzerk van Johan van Wijnbergen; ten zuiden daarvan de zerk van Pieter Schuyl van Walhorn en zijne vrouw Anna Stas; ten zuiden van deze laatste zerk die van Jacob Sweerts; in hetgeen van Heurn het laagkoor noemt lagen de grafzerk van den bisschop Zoesius en die van de vrouw van Walter Scott, van Loon geheeten. In den eersten noordergang van het schip (hier gebruikt van Heurn weder eene andere omschrijving), tegenover den preekstoel, lag de grafzerk der familie van Griensven; wat oostelijker, voor den ingang der Regeeringsbank, de zerk van Nuyssenburg; in het westen van dezen gang die van de echtelieden van Lintzenich en Bacx; verder twee zerken van Pelgrom's de Bye; in dezen gang lagen ook de zerken van den plebaan Johan van Hels en Bucho van Ayta, oomzegger van Zuichemius Viglius van Ayta; in den zuidergang van het schip lag de grafzerk der echtelieden Rutger van Berckel en Livina van Coudenhove; ten zijde daarvan bevond zich die van Gerard Janszoon van Berckel, raad van den Bosch, overleden 13 Juli 1546 en van diens echtgenoot Judith van Vechel, overleden 2 Mei 1566; op deze zerk stonden deze kwartieren:

Berckel

Vechel

Quade

Deurne (?)

Wat oostelijker lag daar de grafzerk van mr. Hendrik van Breugel en zijne vrouw Maria Kuchelinus, terwijl westwaarts nabij de doopvont de grafzerk van Dirck de Borchgrave zich bevond. In den buitensten zuidergang van het schip, onder zijn monument, lag de grafzerk van Jacob van Balen en diens vrouw Angelica Creeft. In het schip der kerk lag de grafzerk van Sybilla Raessen, huisvrouw van Jan van der Velde; wat westelijker lag die van Godart de Jeger en zijne vrouw Johanna Spiering van Well; nog westelijker in de richting van het groot orgel bevond

zich die van mr. Hendrick Oliviers van Berchhuysen, stichter van het Bossche Weeshuis, thans het Gereformeerd Weeshuis; onder het groot orgel lag de grafzerk van den Engelschman John Harbord, die kort na de reductie van den Bosch in 1629 daarheen was gegaan om die stad te bezichtigen en daar den 8 October van dat jaar op den leeftijd van 20 jaren overleed; een weinig zuidelijker bevond zich de grafzerk van Arend van Doetinchem, luitenant onder den Graaf van Brederode, in 1637 gestorven. In den eersten zuidergang van het schip der kerk tusschen den tweeden en derden pilaar, gerekend van af het groot orgel lag de grafzerk van Simon Verepaeus, kanonik der St. Jan en rector der Latijnsche school te 's Hertogenbosch, een man van groote geleerdheid, die vele boeken schreef. In het kruis der kerk lag de grafzerk der familie van Gestel en die der familie Strik, welke laatste vóór het toenmalige oxaal, wat noordwaarts, zich bevond. Ten zuiden van den omgang van het hoog koor voor de tweede kapel lag de grafzerk van Frans van Gestel, aartsdiaken van het Bisdom den Bosch en ten noorden van dat koor in het dwarskruis die der familie van der Stegen. In de kapel, oudtijds die van het H. Sacrament genaamd, lag de grafzerk van den kanonik Peter van de Water en in de Hooge of L. Vrouwe-kapel lagen de grafzerken van mr. Victor van Beuchem; Hendrik Bloeymans, heer van Helvoirt; Johan Rudolph von Erlach; Rutger Tulleken en die der familie Bacx.

De Bossche revolutionairen van 1795 lieten de grafzerken der St. Jan ongemoeid; dientengevolge ziet men daar niet wat men thans in sommige plaatsen van ons land kan waarnemen, dat n.l. de wapens van de grafzerken zijn gehouwen. Alleen koelden die revolutiemannen op den 7 Januari 1795 hunne woede aan de wapens van het monument van van Balen, die afgekapt werden, alsmede aan de wapenborden; deze werden door hen,

voor zooverre die niet door de familieleden of door andere belangstellenden tot zich genomen waren, uit de St. Janskerk naar de Paradeplaats gesleept en aldaar, na te zijn stuk geslagen, verbrand, terwijl de militaire kapel het *Ga ira* speelde; die plechtige verbranding moest dan verbeelden de vernietiging van het oude regime! Vroolijk dansten alstoen de opgewonde Bossche revolutionairen rondom de vlammen, die opstegen uit de gedenkteekenen, welke voor de voornaamsten hunner stad, ter eeuwigdurende herinnering aan dezen, waren opgericht en intusschen trok een stoet van nieuw aangestelde ambtenaren met eene ontelbare schare de alsnu van 's werelds roem en menschelijke ijdelheid gezuiverde St. Jan binnen, waarna de burger Pieter Vreede van den preekstoel aldaar voor die van vrijheid, gelijkheid en broederschap droomende menigte eene ontboezeming voordroeg over de nieuwe orde van zaken, welke thans voor den Bosch was ontstaan. Orgel- en krijgsmuziek deden zich vervolgens in de kerk hooren; vaderlandsche aria's werden door de opgewonden menigte er in aangeheven; de Marseillaise en het Dansons la Carmagnole weergalmden door de gewelven van het grijze heiligdom en zoo werd daarin het nieuwe regime ingewijd op hetzelfde oogenblik dat op de Paradeplaats nog rookten de overblijfsels der kenteekenen van het oude regime, dat van nu af aan voor goed in den Bosch had opgehouden te bestaan ¹⁾.

Het waren voornamelijk de Fransche Republikeinen die den ommekcer van zaken in Noord-Brabant's hoofdstad hadden bewerkstelligd. Overblijfsels van hun verblijf aldaar ziet men dan ook thans nog op de muren der St. Jan, nu niet meer van binnen, maar van buiten aangebracht, zonder eenig wapen of andere adellijke versiering: dat ware in strijd geweest met hunne eigene daden; het zijn slechts eenvoudige hardsteenen gedenkplaten, die herinneren aan hun voormalig verblijf te 's Hertogenbosch. De merkwaardigste daarvan is die,

¹⁾ Hezenmans 's Hertogenbosch van 1622 tot 1798, blz. 470 - 71.

welke onder den man met de erwten zich bevindt; daarop staat het volgende uitgehouwen: -

A la memoire

de Jean Claude Mercier, chef de la 72me Demi-Brigade d'infanterie française, né à Bourbonne les bains le 27 Février 1769, décédé à Bois le Duc le 12 Brumaire an 8me à la suite des blessures, qu' il avait reçues en Nord-Hollande à l'affaire du 10 Vendémiaire contre les Anglo-Russes.

Soldats de tous les rangs, arrêtez et pleurez.

Un héros regretté repose en cette tombe.

Ses talens, ses vertus, forment son hécatombe.

In de buitenmuren aan den zuiderkant der kerk bevinden zich ook nog twee twee oude grafsteenen; op den een staat: hier onder leet begrave Achtken van Rixtel, die huysvr. van Dierck Hanricksz, sterf a^o 1593 25 Januarij; op den ander is te lezen: hier leet begraven Philiphus Steenhower, sterf a^o 1582 2 Junij ende Ghertruit de Hont, sijn huisvr. sterf a^o 1574 6 Octobr.

Ten slotte nog dit.

Van meerdere zijden werd mij de vraag gedaan of alles wel juist is, wat ik deze bijdrage heb vermeld.

Ik wensch hierop te antwoorden dat, wat ik in deze bijdrage heb medegedeeld, door mij, voor zooverre ik geen andere bronnen vermeldde, werd overgenomen uit het bekende handschrift van den Bosschen geschiedschrijver Johan Hendrik van Heurn over 's Hertogenbosch.

Vergiste hij zich, dan is het dus voor zijne rekening.

Jhr. C. van Kinschot te Meppel bepaalde zich niet alleen tot het stellen van bovengemelde vraag maar beweerde ook nog, onder opgave van bronnen, dat het onwaar is, dat Jakoba Tromp, zooals ik op gezag van van Heurn in dezen jaargang op blz. 174 mededeelde, de dochter was van Cornelis Tromp, luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland.

Zijne bewering is juist en ik haast mij daarom om de gemaakte fout nog in het slot dezer bijdrage te herstellen.

Cornelis Tromp toch liet geene kinderen na en Jakoba Tromp kon dus zijne dochter niet zijn.

Zij was een kind van mr. Harpert Tromp, burge-meester van Delft en diens echtgenoot van Adrichem, welke Harpert Tromp wederom een zoon was van Maerten Harpertszoon Tromp en N. de Haas.

Over het graf, dat haar man Jan Willem de Groulart in de St. Janskerk te 's Hertogenbosch bezat, komt in *de Protocollen der Helmondsche notarissen* door Aug. Sassen (Uitgave van het Prov. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in N.-Brabant, Nieuwe Reeks no. 4) onder no. 186 de navolgende akte voor:

Anna Maria Tromp, douairière van Cornelis Gans, in leven ridder-baronet, heer van Nuland, Bommenede en Blois, doet, ten behoeve van Johan Willem Groelart, heer van Surester, raad en schepen van 's Hertogenbosch, afstand van hare rechten op een grafsteen in de St. Janskerk te 's Hertogenbosch en op eene kapel in Brielle, die zij tot nu toe met Johan Willem Groelaert in gemeenschap bezat. Zij deed dit, omdat zij *veel respect en hoogagtinge had voor de voorouderen van hooggedagte haer overledenen man en omdat haeredele gaerne soude besorgen, dat de gebeentens in de voorschreven respective grave, waerin eenider gelegd is, in vrede bleven rusten ende niet mogte werden vervoert en stelde daarom de voorwaarde, dat de voornoemde graffstede en capelle nooyt sal moge werde vercocht ofte overgelaten buyten de lini of het geslagt van haer man zaliger.* 12 Dec. 1712.

Genoemde Anna Maria Tromp noemde zich t. a. p. in de akte sub no. 179, d.d. 12 Januari 1710, dochter van *den hoogedelgeboren heere Maerten Herperse Tromp, in zijn leven admiraal ter zee ten dienste dezer landen*, en bezat blijkens den onder dezelfde Protocollen sub no. 246 vermelden inventaris, opgemaakt ten ver-zoeke van Gasper van Kinschot, president-schepen

van Delft en Frederik Thomas Yvoy, generaal-majoor van 's Hertogenbosch, als hare executeuren-testamentair, *het Keysershoff*, dat in laatstgezegde stad in de Keizerstraat stond.

's Hertogenbosch.

A. v. SASSE v. YSSELT.

N A S C H R I F T.

De heer Ch. Verreyt te Rotterdam deelde mij als aanvulling van bovenstaande bijdrage mede, dat in den catalogus der tentoonstelling van „voorwerpen uit vroegeren tijd”, in 1858 in Arti et Amicitia te Amsterdam gehouden, onder no. 1834 het volgende voorkomt:

„Een votief schilderij met deuren, ingezonden door W. Hekking te Amsterdam.

Voorstellende Maria met het kind Jezus in een landschap, door musicerende engelen omgeven. Op de eene deur de schenker van het stuk, achter wien Petrus, op de andere Johannes. Van buiten het schapenscheren en een wolf met het wapen om den hals. Van onderen het opschrift:

Orate pro Dno Petro Ruyther, Canonico hujus Ecclesiæ Cathedralis, Defuncto A° XVIe I° , Mens. Janu. die XXIII.”

Volgens het bekende werk van pastoor Schutjes, werd de kanonik Peter de Ruyter in de St. Jan begraven bij het altaar van St. Michiel en Maria Magdalena, gesticht door het gilde der gewandsnijders en droogscheerders.

Ook hing volgens den heer Verreyt oudtijds in de St. Jan een wapenbord der Bossche boekdrukkersfamilie Scheffers.

Eindelijk wensch ik nog aan het einde van dit opstel te rectificeeren eene minder juiste uitdrukking, welke ik op blz. 267 daarvan, 2e regel van boven, gebruikte, namelijk dat onder de „voorschreven wapens en kwartieren”, waarvan ik aldaar melding maakte, alleen bedoeld zijn die van de leden der familie Martini.

A. v. S. v. Y.

UIT DE REKENINGEN VAN DEN
„BUYTENBAN VAN DE WERCKEN”,
over de jaren 1636—1714.

(Slot).

Heemraden en andere Ingelanden.

1637. Mr. Willem Snellen, Mr. Adriaen Havermans, Johan de Witt, Reynier Vervoorn, Jacob Ariënsz. van den Heuvel, Jan Pauwels(?), ingelanden.

1639. Jacob Ariënsz. van den Heuvel, Goossen Jansz. Schrieck, Ariën Pietersz., heemraden; Johan Vervoorn, Jan Pauwels(?), Johan de Witt, ingelanden.

1640. Johan de Witt, Jacob Ariënsz. van den Heuvel, Johan Vervoorn, Goossen Jansz. Schrieck, heemraden; Jan Pauwels(?) ingeland.

1643. Johan Vervoorn, Johan Pauwels(?), Jacob Ariënsz. v. d. Heuvel, Ariën Huygen, de Witt, ingelanden.

1644. Mr. Willem Snellen, Johan Vervoorn, Jan Pauwels, Jacob ingelanden.

1645. Johan de Witt, Johan Vervoorn, Jacob Ariënsz. van den Heuvel, Ariën Huygen, Willem Stevensz. ingelanden.

1646. Johan de Witt, Johan Vervoorn, Willem Boon, Jacob Ariënsz. v. d. Heuvel, ingelanden.

1647. Johan Vervoorn, heemraad, Philips van Nederveen, Willem Stevensz., ingelanden.

1649. Johan de Witt Cornelisz., Jan Ariënsz. de Graeff, Philips van Nederveen, Willem Boon, ingelanden.

1650. Johan de Witt Cornelisz., Johan Vervoorn, Jan Ariënsz. de Graeff, Philips van Nederveen, ingelanden.

1651. Johan de Witt, Johan Vervoorn, Jan Ariënsz. de Graeff, heemraden.

1652. Johan de Witt, Reinier Vervoorn, Jan Ariënsz. de Graeff, heemraden, Willem Boon, ingeland.

1654. Johan de Witt, Reinier Vervoorn, Arijn Jacobsz. van den Heuvel, Jacob Aryensz., heemraden, N. Wijngaerden, heer van Werkendam¹⁾, Philips v. Nederveen, Willem Boon, Cornelis Aryensz. van Doveren, ingelanden.

1656. Willem Snellen, burgemeester van Breda, Reinier Vervoorn, Arijn Jacobsz. v. d. Heuvel, Jacob Aryensz., heemraden, Gerard van Houweninge, ingeland.

1657. Snellen, Reynier Vervoorn, Johan de Witt, Jacob Ariënsz., Ariën Jacobsz. van den Heuvel, Tonis van Doveren, heemraden en ingelanden.

1658. Burgemeester Snellen, Reinier Vervoorn, Johan de Witt, Jacob Ariënsz. v. d. Heuvel, Jacob Ariënsz., heemraden en ingelanden.

1659. Johan de Witt, Reinier Vervoorn, Ariën Jacobsz. v. d. Heuvel, Jacob Ariënsz., heemraden, Teunis Ariënsz. v. Doveren, ingeland.

1660. Ariën Jacobsz. van den Heuvel, Jacob Ariënsz., heemraden.

1661. Johan de Witt, Reinier Vervoorn, Jacob Ariënsz., heemraden, Willem Boon, Thonis Ariënsz. van Doveren, ingelanden.

1662. Johan de Witt, Reinier Vervoorn, Ariën Jacobsz. v. d. Heuvel, heemraden, Willem Snellen, Teunis Ariënsz. van Doveren, ingelanden. Na 29 April 1662 zijn heemraden geweest: Johan de Witt, Reinier Vervoorn, Johan Vervoorn, Teunis van Doveren.

1667. Mr. Willem Snellen (burgemeester van

¹⁾ Vermoedelijk Daniel Oem van Wijngaerden, heer van Werkendam, later ook van Wijngaerden. Ruybroek, Benthuysen en Zoetermeer.

Breda), Reinier Vervoorn, schout, Ariën Jacobsz., Teunis van Doveren, heemraden, Gerrit van den Oever(?). . . . van Houweninge, ingelanden.

1668. Mr. Willem Snellen, burgemeester van Breda, Reinier Vervoorn, Ariën Jacobsz. van den Heuvel, Teunis van Doveren, Gerrit van den Oever(?), heemraden en ingelanden.

1669. Mr. Willem Snellen, burgemeester van Breda, Reinier Vervoorn, Ariën Jacobsz. van den Heuvel, Teunis van Doveren, heemraden.

1670. . . . van den Heuvel, Willem Snellen, Boudewijn Boenes, Willem Stevensz. Crielaart, heemraden (?).

1671. Burgemeester Snellen, Arijn Jacobsz. v. d. Heuvel, Boudewijn Boenes, Willem Crielaart, heemraden.

1675. Burgemeester Snellen, Adriaen Jacobsz van den Heuvel, Boudewijn Boenes, Willem Crielaart, heemraden.

1676. Adriaen Jacobsz. van den Heuvel, Boudewijn Boenes, heemraden.

1677. Adriaen Jacobsz. van den Heuvel, Boudewijn Boenes, Willem Stevensz. (Crielaert), heemraden.

1678. Ariën Jacobsz. v. d. Heuvel, Boudewijn Boenes, heemraden; Paulus en Peter Snellen, ingelanden.

1679. Ariën Jacobsz. v. d. Heuvel, Boudewijn Boenes, Willem Crielaart, heemraden.

1680. Ariën Jacobsz. van den Heuvel, Bastiaan Lambertsz., Schout Boenes, Willem Snellen heemraden.

1682. Ariën Jacobsz. v. d. Heuvel, Cornelis Ysbrantsz. de Vries, Crielaart, heemraden, Corstiaan v. d. Heuvel, Adriaan de Wit, Willem van Nederveen. ingelanden.

1683. Adriaan Jacobsz. v. d. Heuvel, Willem

Crielaart, Pieter Snellen, Cornelis Ysbrantsz. de Vries, heemraden.

1684. Ariën Jacobsz. v. d. Heuvel, Cornelis Ysbrantsz. de Vries, Pieter Snellen, heemraden; de weduwe R. Vervoorn, ingeland.

1685. Ariën Jacobsz. v. d. Heuvel, Cornelis Ysbrantsz. de Vries; Petrus v. Houweninge, Crielaart, heemraden, Adriaan Crielaart ingeland.

1686. Ariën Jacobsz. van den Heuvel, Pieter Snellen, Cornelis de Vries, Petrus v. Houweninge, Crielaart, heemraden, Adriaen Crielaart en Gijsbert van Rietvelt, ingelanden.

1687. Ariën Jacobsz. v. d. Heuvel, Cornelis Ysbrantsz. de Vries, Petrus v. Houweninge, Crielaart, en de Schout van Oosterhout, heemraden; Gijsbert van Rietvelt ingeland.

1688. Ariën Jacobsz. v. d. Heuvel, Snellen, heemraden; Cornelis de Vries, Petrus van Houweninge, Crielaart,

1689. Ariën Jacobsz. v. d. Heuvel, Cornelis Ysbrantsz. de Vries, Pieter v. Houweninge, Crielaart, heemraden; Gijsbert van Rietvelt, ingeland.

1690. Cornelis Ysbrantsz. de Vries, Petrus v. Houweninge, Crielaart, Snellen, heemraden; Gijsbert van Rietvelt, ingeland.

1692. Petrus van Houweninge, Crielaart, Gijsbert van Rietvelt. heemraden.

1694. Petrus van Houweninge, Crielaart, Jacob van den Heuvel, Mr. Barent v. Helden, heemraden.

1695. Mr. Barent van Helden, Jacob van den Heuvel, Petrus van Houweninge, Crielaart, heemraden, Willem Dynant, ingeland.

1697. Petrus van Houweninge, Crielaart, Mr. Barent v. Helden, Jacob van den Heuvel,

heemraden; Goossen Cornelisz. Schrieck, Bastiaan de Vries, Arien v. d. Heuvel, ingelanden wegens de heeren Snellen.

1698. Mr. Barent van Helden, Jacob van den Heuvel, heemraden.

1699. Petrus van Houweninge, Crielaart, Adriaan Crielaart, Mr. Barent van Helden, Jacob van den Heuvel, heemraden.

1700. Mr. Bernardus van Helden, Jacob v. d. Heuvel, Petrus Crielaart, heemraden.

1701. Petrus Crielaart, Adriaan Crielaart, Mr. Bernardus van Helden, Jacob v. d. Heuvel heemraden; Goossen Cornelisz. Schrieck, ingeland.

1702. Mr. Barent van Helden, Jacob van den Heuvel, Petrus Crielaart, heemraden.

1703. Petrus Crielaart, Mr. Barent van Helden, Jacob van den Heuvel, heemraden; Willem Snellen, ingeland.

1704. Bernardus van Helden, Jacob van den Heuvel, heemraden.

1705. van Houweninge, Crielaart, Adriaen Stevensz. Crielaart, Bernardus van Helden, Jacob van den Heuvel, heemraden.

1706. Jacob v. d. Heuvel, Adriaan Crielaart, heemraden.

1707. Petrus Crielaart, Adriaan Crielaart, Bernardus van Helden, Jacob v. d. Heuvel, heemraden, Johan Boon ingeland.

1708. Petrus Crielaart, Bernardus v. Helden, Jacob van den Heuvel, heemraden.

1709. Adriaan Crielaart, Bernardus van Helden, Jacob van den Heuvel, heemraden.

1710. Petrus van Houweninge, Crielaart, Jacob van den Heuvel, Bernardus v. Helden Adriaan Crielaart, heemraden; Willem Snellen ingeland.

1711. Petrus van Houweninge, Crielaart, Bernardus v. Helden, Jacob van den Heuvel, Adriaan Crielaart, heemraden; Willem Snellen, Hendrick van Heuven, Jacob de Graaff, ingelanden.

1712. Adriaan Crielaart, Willem Snellen, heemraden; Jacob de Graaff, Hendrik v. Heuven, Petrus van Houweninge, Crielaart, ingelanden.

1713. Jacob v. d. Heuvel, Petrus Crielaart, Willem Snellen, Adriaan Crielaart, heemraden; Mattheus van Gils, Hendrick van Heuven, ingelanden.

1714. Jacob v. d. Heuvel, Petrus Crielaart, Willem Snellen, Adriaan Crielaart, heemraden; Adriaan van Helden, Joris Brievincx, Arien van den Heuvel, ingelanden.

1715. Jacob v. d. Heuvel, Adriaan Crielaart, Petrus Crielaart, Willem Snellen, heemraden.

Werkendam.

D. PIECK Tz.

www.libtool.com.cn

ALPHABETISCH REGISTER

op de Namen van

Personen, Familiën, Plaatsen en Zaken,

voorkomende in dezen Tienden jaargang van „Taxandria”.

A.

- Aaghtenrode, (St.): 52.
Aalst: 99.
Alstorpius, (Joh.) pred. te
Waalre: 159; 216,8.
Altena, slot: 21.
Amelsfoort, (Quir. v.): 177.
Apeldoorn, (Rich.) pred. te
Waalre: 219.
- Boxtel, (Clarissenklooster): 144.
Brecht, (heer v.): 30.
Breda, (Grafkelders te): 247.
Brun, (Joh.), pred. te Sprang: 44.
Bruyninx, (Ant.) S. T. L.: 61.
Buvignies, (heer v.): 88.
„Buytenban van de Wercken”:
273.

B.

- Babiloniënbroek: 77.
Backer, (Math. de) Francis-
caan: 42.
Balen, (Mr. Jac. v.): 60.
Beir, (Matth. de) past. te Hal-
steren: 131.
Bergen op Zoom, tweege-
vecht in 1613: 3; 33.
Berlicum, (heer v.): 197.
Besoyen, (Willem v.): 10.
Bigghe, (Petrus) pr. te Hal-
steren: 130.
Blanchevoye, (Gilles de),
schout van Waalwijk: 116.
Bloc, (Hendr.), kap. te Gr.-
Zundert: 119.
Bonarsius: 63.
Borchouts, (Mr. Hendricus)
past. v. Waalre: 269.
Bouwel, (heer v.): 32.
- Capellanie te Gr.-Zundert:
118.
Cherpion, (Mons. Mart.),: 175;
222.
Claessens, (Petr.) Minderbr.:
134.
Colijns, (Andr.) kapelaan, Hal-
steren: 132.
Coppendamme, (heer v.): 307.
Corsman, (Wilh.), pred. te
Baardwijk: 44.
Cotthem, (Matth. v.) past. te
Halsteren: 134.
Couterau, (Joh. de), heer v.
Waalwijk: 115.
Cranendonck: 32.
Cronenburgh, (W. v.), kast.
v. Heusden: 10.
Cruyck, (Petr.), pastoor te Hal-
steren: 134.
Cuyck, (Hendr. v.): 30.

D.	Dwergen; 175.
Dagovos, (Jac.), pred. te Waal- wijk: 111.	E. Echternach: 29.
Deurne: 287.	Eckius, (Jerem.), pred. te
Diepenbeek: 31; 52.	Besoyen: 43.
Dommelen, (heerlijkh.) 67.	Eethen: 77.
Dreumel, (heer v.): 71.	Elmpt, (Joan. v.), pastoor van
Duhamel, (Al.): 59.	Waalre: 269.

F.

Familiën;

Aelst (v.): 65 —; v. d. Aelsvoort: 121 —; v. Alendorp: 265; 305 —; v. Amerongen v. Ackersloot: 281 —; Anemaet: 88, 9 —; ab Angelis: 143 —; v. Aremberg: 18 —; v. Assendelft: 305 —; d'Assigny: 88 —; Aytma v. Laut: 306 —;

Backus: 96 —; Baesen: 299 —; v. Baltwein: 170 —; Barthelotti v. d. Heuvel: 197 —; Barlaymont: 50 —; v. Batenburg: 96 —; Bax: 142 —; Beaufort: 89 —; Becx: 244; 265; 306 —; v. Beeck: 298 —; Beeckmans: 87 —; de Beir: 132 —; v. d. Beken Pasteel: 100 —; Bellinkhave: 242 —; v. Berchem: 51; 88 —; v. Beresteijn: 200 —; Bergaigne: 199 —; v. d. Berghen: 230 —; v. Berlaer: 31 —; Berthout: 30 —; Bertrams: 67 —; v. Besoyen: 10 —; de Bethune: 306 —; de Bever: 122 —; de Bils: 307 —; v. Blankevoort: 310 —; Blom: 243 —; v. Bönninghausen: 72 —; de Both: 87 —; Botzheim: 309 —; v. Bouchout: 50 —; Bovies: 150 —; Bracco: 205 —; Brant: 32 —; v. Breemt: 285 —; Brender à Brandis: 92, 3 —; Bressy: 89 —; v. d. Broeck: 84; 205 —; Brouwers: 247 —; Bruce: 3; 37 —; Bruheze: 142 —; v. Buel: 69 —; Buys: 91; 247 —; de Bye: 263 —;

Caestecker: 288 —; v. d. Cammen: 256 —; v. Ceulen: 261 —; Chambrer: 196 —; v. Cleef: 30 —; de Clerck: 299 —; Cloot: 91 —; v. d. Clusen: 66; 94 —; de Cocq: 306 —; Coenen: 121; 279 —; Coignon: 98 —; Colborn: 61 —; Collins: 54 —; Collot d'Escury: 196 —; de Coninck: 299 —; Cordens: 262 —; Corstiaensen: 83 —; Costerius: 152 —; de Court: 97; 8 —; Crauford: 7 —; Creeft: 60; 312 —; Crielaarts: 262 —; v. Croy: 51 —; v. Cuyck: 31 —; de Cuyper gez. de Haze: 142 —; Cuypers: 203;

Dam (v.): 151 —; Decker: 251 —; Dentz: 196 —; Dichier: 58 —; v. Diest: 32 —; Dingemans: 88 —; Dirx: 95 —; Dirven: 298 —; v. d. Does: 170; 307 —; v. Doetinchem: 313 —; Dommer: 204 —; v. Dongen: 245 —; v. Doveren: 319 —; Drabbe: 93, 4 —; v. Dun: 89; 91; 250 —;

Eckkaert (v. d.): 99 —; Ertrijck (v.): 250 —; v. Etten: 55 —; Eymberts: 204 —; v. d. Eynde gez. Back: 280 —; Eynhouts: 244 —;

Faes: 253 —; Filters: 261 —; Focanus: 244 —;

Gans: 172; 311 —; Gast: 261 —; v. Gavere: 32; 52 —; Geertmans:

148 — ; v. Gelder: 207 — ; v. Gent: 308 — ; de Gester: 164 — ; v. Geysteren: 142 — ; de Gonnes: 265; 305 — ; v. d. Graaf: 310 — ; de Grez: 100 — ; de Groot: 201 — ; Groulart: 173; 316 — ; Güssgen: 206 — ; de Guy: 246 — ;

Maastrecht (v.): 264 — ; Hanecops: 87 — ; Hanenberg: 256 — ; v. Hanswijck: 311 — ; v. Herlaer: 77 — ; Hermans: 163 — ; v. Heurn: 243 — ; Heyblom: 247 — ; Hibelet: 174 — ; Hooft: 206 — ; v. Horenbeeck: 256 — ; v. Horne: 30; 65 — ;

Ingen (v.): 261 — ;

Jegher (de): 312 — ; de Jongh: 160 — ;

Kanter (de) 98 — ; Karcher: 96 — ; v. Kemenade: 262 — ; Kemps: 280 — ; v. Keppel: 246 — ; v. Ketteler: 195 — ; Knaepen: 117 — ; Knip: 87 — ; Koeckhoff: 262 — ; Kuysten v. Hoesen: 206 — ;

Laar (v. d.): 129; 253 — ; de Landas: 154 — ; v. Langenbergh: 148 — ; v. Lanschöt: 244 — ; v. Leefdael: 116 — ; v. d. Leemputte: 307 — ; de Lemarre: 204 — ; le Leu de Wilhem: 114 — ; v. d. Leur: 247,9 — ; Levingstoin: 201 — ; v. d. Linden: 73 — ; 74 — ; Lintworm: 199 — ; v. Lintzenich: 308 — ; de Lobell: 245 — ; Loeff v. d. Sloot: 64; 167 — ; v. d. Loght: 250 — ; v. Lommel: 259 — ; Longueval: 52 — ; v. Loon: 241; 299 — ; Lopes de Villanova: 195 — ; Losson: 148 — ; v. Luchtenburg: 243 — ; v. Lynden: 197 — ; v. d. Parck: 246 — ;

Maechelijm: 74 — ; v. Maren: 74 — ; Martens: 74 — ; Martinet: 148; 287 — ; Martini: 266 — ; Massin: 305 — ; v. Mattemburgh: 78; 146; 202 — ; de Mele: 261 — ; Mens: 91 — ; v. d. Merendonck: 74; 306 — ; v. Merevenne: 74 — ; v. Merode: 56; 65 — ; v. d. Meulen: 245 — ; de Mey: 207 — ; Meyers: 251 — ; Middegael: 74 — ; Millies: 205 — ; Millinck: 77 — ; Moins: 229 — ; Monix: 78; 120 — ; Mortgat: 208 — ;

Nagel: 199 — ; Nederven: 120 — ; Nelst: 147 — ; v. Neynsel: 230 — ; v. Niel: 150 — ; v. Nieuwenaar: 265 — ; v. Nieuwenhuyzen: 69 — ; Noeden: 230 — ; Noppen: 230 — ; v. Nyenrode: 307 — ; Nuyts: 247 — ;

Oein v. Wijngaarden: 319; Oliviers v. Berckhuysen: 230; 313 — ; Onderwater: 98 — ; Oorssen: 86 — ; v. Os: 230 — ; Otgens: 202 — ; v. Onden: 279 — ; v. Overmeer: 279 — ;

Padevoort (v.): 198 — ; de la Paisières: 100 — ; v. Pallandt: 97 — ; Pauly: 147 — ; Pauwelaert: 204 — ; Pauweter: 279 — ; Pelgrom: 121; 242; 279; 312 — ; Pels: 88; 90,2; 282 — ; Peppe: 207 — ; Perquin: 247 — ; Pieck: 71; 285 — ; Pieck v. Tienhoven: 172 — ; Pinnoc: 32 — ; Ploos v. Amstel: 198 — ; v. d. Poll: 71; 206 — ; Popta: 87 — ; v. Putten: 250 — ; Pijnappel: 261 — ;

Quintal: 249 — ;

Raessen: 312 — ; v. Ranst: 77 — ; v. Raveschot: 72 — ; v. Reifferscheid: 31 — ; v. Renesse v. Baer: 122 — ; Repelaer: 96 — ; Rietmakers: 249 — ; la Riviere: 308 — ; Roelants: 253 — ; de Roevero: 84 — ; v. Rotselaar: 32; 50 — ; de Roy: 248 — ; v. Royen: 84 — ; Ruysch: 188; 308 — ; Rijcken: 91 — ; v. Rijckevorsel: 252 — ;

Sackeville: 3 —; **de Saugey:** 265 —; **v. Schagen:** 266; 310 —; **Scheffers:** 317 —; **Schelkens:** 238 —; **v. d. Schoonderhaghen:** 147 —, **Schoonvorst:** 31,2; 51 —; **Schot:** 201 —; **Schotelmans:** 52 —; **Schotte:** 241 —; **Schoyte:** 122 —; **Schuler:** 89 —; **Schuyt van Walhorn:** 169; 312 —; **Schijven:** 148 —; **Sengwaart:** 171 —; **v. d. Sleyden:** 100 —; **Smits v. Eckart:** 100 —; **Snouckaert v. Schauburgh:** 196 —; **v. Sorgen:** 249 —; **Spengler:** 160 —; **Sprongh:** 202 —; **Stas:** 169 —; **v. d. Stegen:** 102; 313 —; **Steinburch:** 206 —; **Steuerwald:** 205 —; **Stockmans:** 90 —; **Storm v. 's Gravesande:** 242 —; **Strik:** 313 —; **Swaen(s):** 87; 94; 146 —; **de Swart:** 205 —; **Swaving:** 205 —; **Sweerts de Landas:** 175; 195; 312 —; **v. Sypesteyn:** 89; 307 —;

Tappers: 148 —; **v. Thienen:** 197 —; **Tobias gez. Tobin:** 153 —; **Tromp:** 174; 315 —; **Tscharner:** 309 —; **Tulden:** 310 —; **Tulleken:** 263; 309; 313 —; **v. Tulpen:** 53 —; **Tuyt v. Bulkenstein:** 197 —; **Tyboel:** 92 —; **Tybosch:** 150 —; **Unselt:** 95 —; **v. Utenhove:** 171 —;

Vechel (v.): 254 —; **Vechelen:** 299 —; **v. d. Velde:** 78; 307; 312 —; **v. Velthoven:** 97 —; **Vermeulen:** 299 —; **Verspecht:** 152 —; **de Vertegans de Miraumout:** 153 —; **Vervloet:** 150; 293 —; **Vervoorn:** 318 —; **v. Vianen-Beverweerd:** 50 —; **de Villegas de Serville:** 153; 203 —; **Viruli:** 132 —; **du Vivié:** 111 —; **Vivien:** 88 —; **v. Vladeracken:** 58; 282 —; **de Voocht:** 310 —; **Vorstenbosch:** 99 —; **Vijgh:** —;

Waalre (v.): 30 —; **v. Wassenaer:** 32 —; **v. Werdenburch:** 70 —; **v. d. Werve:** 54 —; **v. Wesemael:** 30; 2 —; **Westerouen van Meeteren:** 98 —; **Wierix:** 253 —; **Wils:** 249 —; **v. Winge:** 66 —; **de Witt:** 318 —; **Wittens:** 251 —; **v. d. Wolf:** 311 —; **Wonders:** 49 —; **Wijnaendts v. Resant:** 49; 141; 230; 281 —; **v. Wijnbergen:** 171; 312 —; **Wijtmans:** 74 —;

Zips: 249 —; **v. Zoelen:** 77 —; **v. Zutphen:** 260 —;

G.

Grafmonumenten te 's Hertogenbosch: 57; 101; 168;
Gestel (Fr. v.) aartsd.: 313
Gevelversiering te Woudrichem: 19.

Groot-Zundert, kapellanie:
Geyster, (Rich.) pastoor te 118.

Waalwijk: 12.

H.

Gildebrief v. h. Schippers-Haeyen (Laur.), boekdrukker gild te Woudrichem: 181. **te 's Hertogenbosch:** 27.

Goossens, (Joh.) past. te Hageler, (Vinc.) Minderbr.: 134.

Waalwijk: 13. **Halsteren, (geestel. te):** 130.

Graef, (God. v. d.) kap. te Halsteren: 132. **Hardimé, (Alex.) past. te Hoeven:** 135.

Grafkelders te Breda: 247; **Haverkamp, (Lod. W.) pred. te Meeuwen:** 162.

Helmond, (heer v.): 31.	Lambergen, (C. J.) pred. te
Hels, (Joh. v.) pleb. St. Jan: 312.	Waalre: 218.
Henricus, past. te Waalre: 268.	Lanschot, (Mich. v.) Minderbr.: 134.
Herlaer: 31.	

's Hertogenbosch, schepen- Leeuw (Joan. de): 134.
zegels (v. d. Linden — Pieck): H. Leonardus van Vechel:
73; 120; 229; 279. 254.

Heylers, (Folc.) past. te Hal- Leppers, (Laur.) pastoor te
steren : 133. Waalre : 269.

Heymansz., (Petr.) past. te Lestius, (Raph.) past. te Zeven-
Woensdrecht: 137. bergen: 132.

Hoeven, (geestelijken te) : 135. Loeff v. d. Sloot, (J^{or} G.) : 64.

Hofman, (Ger.) past. te Hoe-Loenen, (Herm.) pastoor te
ven: 136. Waalwijk: 12.

Hoogerheyden: 136. Loomans, (Petr.) pastoor te

Horzjin. (Hersy). Joan. Augus. Hoogerheiden: 136.

tiin : 135. Lummen, (A. v.) pastoor te

„Hutsinge doen”: 268. Waalre: 269.

1.

M.

Isendoorn, (heer v.): 71. Mackelmans, (Jac.) rector v.

↓

Janskerk, (St.) te 's Hertogenbosch: 57 e. v.

Janssens, (Petr.), past. te Mandemaeker, (Melch.)
Waalre : 270 past. te Halsteren : 131.

Janssens, (Rom.) pastoor te Marckendael, (gravenin): 298.
Hoeven: 135. Martinet, (Joh. Fl.): 287.

K.

Kieboom, (Wilh.) pastoor te 's Hertogenbosch: 61.

Halsteren: 130. Milheeze, (heer v.): 282.

Kloostergoederen in de Mol. (Sigfr.) past. Hoeven: 136.

Meiry : 143. Mons, (Jac.) pastoor te Nieuw-

K y e m t, (Theod.) pastoor te Vossemeer: 134.

N.

L.

Laats. (P. A.) predikant te Nazareth. (klooster): 12.

Waalre : 218, Nieuwenrode, (heer v.): 32.

[illegible]

- Noord, (C. v.) pred. te Waalre: Verasdonk, (Barth.) past. te 218.
O. Waalre: 273.
 Oisterwijk, (klooster): 145. Verveornepolder: 273.
P. Voget, (J.) pred. te Waalre: 218.
 Philomarius, (Christ.): 62. Vries, (H. de) pred. te Waal-
 Portenius, (Petr.) pred. te wijk: 109.
 's Gravenmoer: 44. **W.**
R. Waalre: 29 e. v.
 Roelofs, (Adr.) boekverkooper „ , naam: 154.
 te 's Hertogenbosch: 24. „ , school: 290.
 Ross, (Joh. H.) pred. te Waalre: Waalwijk, (heer v.): 77.
 218; 289. „ , kerkel.gesch.: 8; 42;
 Ruwenberg, (de Groote): 282. 109; 125; 162; 188;
 Ruyter, (Petr. de) kan. St. Jan: „ , 234.
 317. **S.** „ , klooster: 145.
 Schrieck, (Paulus v. d.) kap. „ , schepenbrief: 185.
 Halsteren: 134. Werkendam, (heer v.): 319.
 Sellere. (Arn. v.) past. Halste- „ , polderrekening :
 ren: 133. 273; 318.
 Smits, (Jac.) past. te H. Wilgefortis: 215.
 Spoormans, (Corn.) Waalre: Woensdrecht: 137.
 Stappaerts, (Paul.) 269. Woudrichem, oud-Holl. gevel-
T. Wit, (Corn. de) pred. te 's Her-
 togendambosch: 129.
 Terlinden: 279. *
 Tholinck, (Did.) schout te versiering: 19.
 Zevenbergen: 19. „ schippersgilde: 181.
 Tinnebroek, (Hub.) past. te „ de Witspoortje: 22.
 Waalre: 269. **Z.**
 Tongerlo. (Lud.) kap. te Hal- Zeegers, (Rod.) past. te Waal-
 steren: 132. wijk: 45.
 Turnhout, (Jan v.) boekdr. te Zegenwerp: 99.
 's Hertogenbosch: 27. Zevenbergen, (toestand der
V. Kath. tijdens de Republ.): 14;
 Valkenswaard: 29. 38; 137.
 Velthoven, (Paul. v.) past. te Zeylmans, (Joh.) predikant te
 Waalre: 269. Waalre: 218.

www.libtool.com.cn

N O c
21.

O i s

P h i
P o r
's

R o e
te

R o s
21:

R u w

R u y
317

S c h
Ha

S e l l
r-er

S m i

S p o c

S t a

T e r l

T h o l

Z e v

T i n n

W a

T o n e

S t e l

T u r l

's

V a l k

T e l t

W a

www.libtoosh.com.cn

